

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

**Ústav světových dějin
Seminář nejnovějších dějin**

Diplomová práce

Lukáš Petřík

**Fenomén konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a
Ronalda Reagana a její ideové základy**

Vedoucí práce

Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph. D.

Praha 2007

Obsah

Prohlášení.....	5
Úvod.....	6
1.Struktura práce.....	6
2. Literatura k tématu.....	7
I. kapitola:	
Tradice anglosaského konzervativně-liberálního smýšlení.....	16
1. Obecná charakteristika konzervatismu a liberalismu.....	16
2. Anglosaský konzervatismus a liberalismus	23
2.1. Britští konzervativci a liberálové.....	29
2.2. Američtí konzervativci a liberálové.....	43
II. kapitola:	
Margaret Thatcherová a Ronald Reagan před nástupem do čela britské vlády a do úřadu prezidenta Spojených států amerických	69
1. Margaret Thatcherová.....	70
1.1. Dětství, rodinné zázemí, studia a první politické zkušenosti (1925-1959).....	70
1.2. Poslankyně Dolní Sněmovny (1959-1970).....	75
1.3. Ministryně školství a vědy (1970-1974)	79
1.4. Vůdkyně opozice Jejího veličenstva a cesta do Downing Street 10 (1975-1979).....	83
2. Ronald Reagan.....	89
2.1. Dětství, rodinné zázemí, studia, herectví a první politické zkušenosti před přechodem k pravici a republikánům (1911 -1960).....	89
2.2. Přechod k pravici, podpora Nixona a Goldwatera (1960-1966).....	97
2.3. Guvernéřské období (1967-1974).....	103
2.4. Cesta do Bílého domu (1974-1980).....	108
3. Srovnání obou politiků.....	114

III. kapitola:

Ideové základy konzervativní revoluce.....	115
1. Ideové základy thatcherismu.....	118
2. Ideové základy reaganismu.....	127
3. Srovnání ideologie thatcherismu a reaganismu	132

IV. kapitola

Hospodářská politika Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana.....	133
1. Hospodářská politika Margaret Thatcherové.....	133
1.1. Monetární kontrola inflace.....	134
1.2. Daňová politika, veřejné výdaje a deregulace.....	138
1.3. Reforma odborů.....	144
1.4. Privatizace.....	147
1.5. Lidový kapitalismus a vlastnická demokracie.....	148
1.6. Závěry.....	150
2. Hospodářská politika administrativy Ronalda Reagana.....	151
2.1. Monetární kontrola inflace.....	152
2.2. Daňová politika a veřejné výdaje.....	154
2.3. Deregulace a decentralizace.....	156
2.4. Závěry.....	157

V. kapitola

Zahraniční politika Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana.....	159
1. Zahraniční politika vlády Margaret Thatcherové.....	159
1.1. Vztah k evropské integraci.....	164
1.2. Commonwealth a bývalé impérium.....	175
1.3. Blízký východ.....	181
1.4. Studená válka a spojení s USA.....	182
1.5. Závěry.....	184

2. Zahraniční politika administrativy Ronalda Reagana.....	185
2.1. Studená válka.....	187
2.2. Blízký východ.....s.	195
2.3. Závěry.....s.	198
Závěr.....s.	199
Prameny a literatura.....s.	200

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 13. června 2007

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Lukáš Petřík', written in a cursive style.

Lukáš Petřík

Úvod

Je tomu již přibližně čtvrt století, co se dva velcí státníci 20. století, Margaret Thatcherová a Ronald Reagan, chopili vlády ve Velké Británii, respektive ve Spojených státech amerických, a započali tím *konzervativní revoluci*, která znamenala razantní a ofenzivní nástup pravice v domácí i zahraniční politice a která ovlivnila politiku jejich nástupců, zahraničních pravicových stran a dokonce i oponentů.

Co této revoluci předcházelo a jaké měla místo v anglosaském konzervativním myšlení a politice? Co ji charakterizovalo? Jaká měla ideová východiska? Proč byla tak (alespoň dočasně) úspěšná? V čem se lišily přístupy a politiky v Británii a Americe? Na to se pokusí alespoň zčásti a ve stručnosti odpovědět tato práce.

1. Struktura práce

Tato studie se tedy nesnaží komplexním způsobem zachytit historii tohoto období, ale pojmout obecné rysy fenoménu nazývajícím se *konzervativní revoluce* s tím, že bude věnována podrobnější pozornost několika jejím aspektům. Nejprve bude pojednáno o rozličných tradicích anglosaského konzervativně-liberálního smýšlení, protože protagonisté thatcherismu a reaganismu na něj v mnoha ohledech navazovali. Tato kapitola nemá ambici komplexně zmapovat anglosaské konzervativní a liberální myšlení se všemi osobnostmi, ale jen ty osobnosti a směry, jejichž názory se trvaleji uchytily.

Poté bude popsáno ideologické podhoubí *konzervativní revoluce* a v čem se lišilo od předchozí tradice. Zmíněny budou i hlavní životopisné údaje obou hlavních protagonistů konzervativní revoluce a momenty v jejich životě a zázemí, které je přivedlo k obhajobě pravicových názorů. Tyto poměrně rozsáhlé kapitoly zdánlivě přímo nesouvisející s tématem jako takovým jsou v práci zahrnuty, protože autor se domnívá, že historické události mají mnohdy hluboké historické příčiny a konání aktérů nepochopíme bez ohledu na to, z jaké historické tradice

vycházejí, jaký je politický systém jejich země a v jakém historickém kontextu žili a kdo a co jejich názory formovalo.

Hlavním předmětem zájmu práce budou jednotlivé politiky administrativ vycházející z ideových postulátů. V naší práci je věnován poměrně velký prostor oblasti ideologie, abychom mohli porovnat, do jaké míry se oba konzervativní vůdci drželi toho, co hlásali, neboť vznešené ideje mohou narazit na tvrdou realitu.

V oblasti domácí politiky se zaměříme na problematiku liberalizačních ekonomických reforem a boj proti socialismu. V kapitolách věnovaných životopisům Reagana a Thatcherové a ideologii *konzervativní revoluce* bude zmíněn i vztah k morálním otázkám, jako jsou například partnerství homosexuálů a potraty, a přístup k multikulturalismu a imigraci.

V zahraniční politice bude kladen důraz na obranu národních zájmů a národní suverenity a přispění k pádu totalitárního komunismu v období studené války. Po našem soudu jsou studená válka a evropská integrace dvěma nejdůležitějšími historickými fenomény dějin západní civilizace v druhé polovině dvacátého století, proto budou v této práci podrobněji zmíněny. Ronald Reagan ovlivnil výrazně vyústění studené války, stejně jako Margaret Thatcherová zastávala svůj specifický postoj k evropské integraci.

Autor této studie se pokusí kombinovat postupy historické vědy i politologie, protože se domnívá, že některé historické práce trpí nedostatkem teoretických znalostí a terminologickou nejasností, zatímco zase politologové mívají občas ve svých studiích tendenci opomíjet historická fakta. Dle našeho názoru se oba přístupy vhodně doplňují a vytvářejí tak plastičtější obraz skutečnosti. Politologie potom také souvisí s politickou filozofií, politickou ekonomikou a teorií mezinárodních vztahů, jejichž přístupy zde také využijeme.

2. Literatura k tématu

Z anglicky vydané literatury zaobírající se naším tématem jsou výborným pramenem ohledně formování politických názorů Margaret Thatcherové její

rozsáhlé paměti z doby, kdy ještě nebyla premiérkou Jejího Veličenstva.¹ Tyto paměti navíc obsahují dodatky vázající se i k jejímu premiérskému a postpremiérskému období.

Prací, která se též zabývá jednotlivými politikami konzervativní vlády Margaret Thatcherové a fenoménem thatcherismu jako takovým, jeho kořeny a jeho zařazením do kontextu britské konzervativní tradice, je studie Andrew Gambla.² Kniha je sice psána z marxistického pohledu, přináší však zajímavé otázky a vhledy do problematiky. Ohledně naší studie byl právě inspirující přístup autora, který se pokusil zařadit fenomén thatcherismu jako britské odnože *konzervativní revoluce a nové pravice* do širšího historického kontextu. Práce Petera Riddela se zabývá dopady thatcherismu na britskou společnost a ekonomiku a dlouhodobými důsledky této éry³ a jednotlivými politikami (policies⁴) vlády premiérky.

O příčinách politického pádu nejdéle sloužícího ministerského předsedy Velké Británie z hlediska vnitrostranických třenic uvnitř Konzervativní strany pojednává práce Alana Watkinse.⁵ Vývojem politiky Konzervativní strany vůči evropské integraci se zabývá kratší studie Martina Holmese.⁶ Ideové zdůvodnění thatcheristického postoje k národnímu státu napsal bývalý *speechwriter* Margaret Thatcherové a v dnešní době jeden z nejvýraznějších ideových obránců jejího odkazu šéfredaktor prestižního a pravděpodobně nejvýznamnějšího amerického konzervativního magazínu *National Review* John O'Sullivan.⁷

¹ THATCHER, Margaret: *The Path to Power*, Harper Collins Publisher, London 1995.

² GAMBLE, Andrew: *The Free Economy and the Strong State. The Politics of Thatcherism*, Macmillan Education Ltd., Hampshire and London 1989.

³ RIDELL, Peter: *The Thatcher Era. And its Legacy*, Basil Blackwell, Oxford 1991.

⁴ V angličtině existují pro termín „politika“ tři slova a každé z nich má jiný význam. *Politics* znamená politiku jako proces soutěže politických stran o moc. *Polity* znamená konstituční a zákonný rámec pro tuto soutěž a *policy* znamená uskutečňování určitého programu v některé oblasti. Jako příklad uvedme *foreign policy* – zahraniční politiku, nebo *policy of employment* – politiku zaměstnanosti.

⁵ WATKINS, Alan: *A conservative Coup : the fall of Margaret Thatcher*, Duckworth, London 1991

⁶ HOLMES, Martin: *The Conservative Party and Europe*, The Bruges Group Occasional Papers, Paper No. 17, <http://www.brugesgroup.com/mediacentre/index.live?article=73> .

⁷ O'SULLIVAN, John: *Conservatism, Democracy and National Identity. The Third Keith Joseph Memorial Lecture*, Centre for Policy Studies, London 1999.

Ekonomickou politikou vlád Margaret Thatcherové a jejich dlouhodobými důsledky se zabývá diplomová práce Petra Hlíny.⁸ Studie Artura Midwintera⁹ přináší zajímavá data o vývoji britského hospodářství ve sledovaném období.

O britském systému politických stran a o stranické ideologii pojednává práce Stephena Ingle.¹⁰ Historii Konzervativní strany zachycuje stručně článek Stuarta Balla.¹¹

Výborným pramenem, co se týče projevů a dokumentů z období politického působení Margaret Thatcherové, jsou webové stránky její nadace *Margaret Thatcher Foundation*.¹² Spíše určitým doplňkem k dokreslení obrazu politické osobnosti je poměrně nový typ internetového média *Youtube*,¹³ kde se dají nalézt různé dobové videonahrávky zachycující útržky projevů či rozhovorů z období *konzervativní revoluce*. Badatel tímto způsobem může získat plastičtější obraz a posoudit, zda byl ten či onen státník dobrým rétorem, či nikoli a podobně.

Ohledně působení Ronalda Reagana v prezidentské funkci je patrně nejobsáhlejším a nejpodrobnějším dílem téměř tisícistránková kniha Lou Cannona.¹⁴ Ten mapoval Reaganovo působení po dlouhou dobu, byl s ním osobně ve styku a několikrát s ním udělal i interview. Vliv Ronalda Reagana na vývoj společnosti a politiky v osmdesátých letech mapuje dílo Johna Ehrmana.¹⁵ Kriticky o Reaganově vládnutí pojednal Robert Dallek.¹⁶

⁸ HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences*, diplomová práce Institut ekonomických studií, FSV UK, Praha 1998, vedoucí práce Luděk Urban.

⁹ MIDWINTER, Arthur: *Public Finance in the Thatcher Era. A Critical Assesment*, Strathclyde Papers on Government and Politics No. 84, Department of Government, University of Strathclyde, Glasgow 1992.

¹⁰ INGLE, Stephen: *The British Party System*, Basil Blackwell, Oxford 1989.

¹¹ BALL, Stuart: *History of the Conservative Party. A Brief History of the Conservative Party*, <http://www.conservatives.com/tile.do?def=party.history.page>

¹² www.margaretthatcher.org .

¹³ www.youtube.com .

¹⁴ CANNON, Lou: *President Reagan. The Role of Lifetime*, Simon and Schuster, New York 1991.

¹⁵ EHRMAN, John: *The Eighties : America in the Age of Reagan*, Yale University Press, New Haven 2005.

¹⁶ DALLEK, Robert: *Ronald Reagan. The Politics of Symbolism*, Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, 1999.

Dobrou příručkou o prezidentských volbách v USA je *A Guide to U.S. Presidential Elections*.¹⁷ Tento průvodce obsahuje mapky na nichž je zobrazeno, které státy s volitelskými hlasy se přidaly na jeho stranu. Taktéž je zde statistika počtu voličů, počtu voličů v procentech a počtu volitelských hlasů odevzdaných pro jednotlivého kandidáta.

Pramenem ke vzniku americké pravice a fungování Reaganovy administrativy do poloviny osmdesátých let je autobiografie pracovníka administrativ Nixon, Forda a Reagana Patricka J. Buchanana.¹⁸

Zásadní projevy Ronalda Regana je možné naleznout na jeho oficiálních stránkách¹⁹ a stránkách *Medal of Freedom*.²⁰ Klíčové dokumenty americké zahraniční strategie jsou přetištěny v bulletinu Občanského institutu č. 88.²¹

Pokud je nám známo, tak o fenoménu *konzervativní revoluce* jako takové a jejích ideových základech nebylo v České republice zatím nic publikováno.²² Existuje několik málo českých prací a několik překladů biografii a pamětí Margaret Thatcher a Ronalda Reagana.

Původní českou prací o vlivu thatcherismu na evropskou politiku Konzervativní strany je rigorózní práce Davida Rýce.²³ Dále existují dvě české biografie Margaret Thatcherové: stručnější práce bez poznámkového aparátu od Lenky Rovné²⁴ a podrobná od Hynka Fajmona.²⁵ Potom tu je překlad pamětí

¹⁷ *A Guide to U.S. Presidential Elections*,
<http://xenohistorian.faithweb.com/northam/elections.html> .

¹⁸ BUCHANAN, Patrick J.: *Right from the Beginning*, Regnery Publishing, b. m. 1988.

¹⁹ <http://www.ronaldreagan.com/> .

²⁰ <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganSpeeches.htm> .

²¹ PLACHT, Jan-VANČURA, Petr: *Konec říše zla. Rozhodující dokumenty studené války*, bulletin Občanského institutu č. 88, Praha prosinec 1998,
<http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=609> .

²² Byl pouze vydán minisborník několika článků Romana Jocha a Hynka Fajmona (FAJMON, Hynek-JOCH, Roman: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan-politici svobody*, CEVRO, Praha 2002), kde je malá studie politologa Ladislava Mrklase o tomto fenoménu.

²³ RÝC, David: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie*, rigorózní práce Institut mezinárodních studií, FSV UK, Praha září 2000, vedoucí práce Lenka Rovná.

²⁴ ROVNÁ, Lenka: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Nakladatelství Evropského kulturního klubu, Praha 1991.

²⁵ FAJMON, Hynek: *Margaret Thatcherová a její politika*, Barrister & Principal, Brno 1999.

baronky Thatcherové z období, kdy zastávala funkci premiérky.²⁶ Výborným vhladem do jejího politického uvažování je její kniha *Umění vládnout*, ve které se bývalá premiérka v mnohém i retrospektivně ohlíží a zpětně hodnotí některé aspekty svého vládnutí.²⁷

O Reaganovi byla publikována pouze jedna původní česká práce. Ta se zabývá vývojem americko-sovětských vztahů v době studené války. Je přínosná i tím, že pracuje s relativně nedávno odtajněnými materiály.²⁸ Přeloženy byly potom dva jeho životopisy od lidí pracujících v jeho administrativě: od Dineshe D'Souzy²⁹ a Peggy Noomanové.³⁰

V češtině byl vydán také Reganovy paměti³¹ a paměti jeho druhé manželky.³² Přínosnými ohledně Reaganovy antikomunistické strategie jsou rovněž memoáry odborníka na dějiny Sovětského svazu a Ruska, Richarda Pipese, který také pracoval v Reaganově administrativě.³³ *Svědění Washingtonu* je sborník vydaný k 20. výročí založení amerických pravicových novin *Washington Times* (1982-2002), v němž přinesly své pohledy na éru *konzervativní revoluce* pravicoví autoři jako například Richard Pipes a Paul Johnson.³⁴

Českých studií zabývajících se anglosaskou konzervativní a liberální ideologií rovněž není mnoho. Kapitoly o americkém konzervatismu jsou obsaženy v knize Rio Preisnera o Spojených státech.³⁵ Kratší stati o americkém a

²⁶ THATCHEROVÁ, Margaret: *Roky na Downing Street*, Naše vojsko, Praha 1996.

²⁷ THATCHEROVÁ, Margaret: *Umění vládnout. Strategie pro svět v pohybu*, Prostor, Praha 2003.

²⁸ SUCHÝ Petr: *Reagan a Říše zla. Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004.

²⁹ D'SOUZA, Dinesh: *Ronald Reagan. Jak se obyčejný muž stal neobyčejným vůdcem*, Barrister & Principal, Brno 2004.

³⁰ NOOMANOVÁ, Peggy: *Když kraloval charakter. Životní příběh Ronalda Reagana*, Ideál, Praha 2004.

³¹ REAGAN, Ronald: *Život jednoho Američana*, Prostor, Praha 1998.

³² REAGANOVÁ, Nancy: *Ted' jsem na řadě já. Paměti Nancy Reaganové*, Československý spisovatel, Praha 1992.

³³ PIPES, Richard: *VIXI. Paměti nezařaditelného*, Mladá fronta, Praha 2005.

³⁴ EDWARDS, Lee (ed.): *Svědění Washingtonu. Washington Times 1982-2002*, Ideál, Praha 2004.

³⁵ PREISNER, Rio: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)*, Atlantis, Brno 1992.

evropském konzervatismu napsal Roman Joch³⁶ a Petr Nečas.³⁷ Česky vyšly práce Russela Kirka,³⁸ Roberta Nisbeta,³⁹ Irvinga Babbita,⁴⁰ Rogera Scrutona⁴¹ a Johna Graye⁴². Také vyšel sborník statí editovaný Rogerem Scrutonem.⁴³ Dobrým přehledem politických ideologií je taktéž publikace Andrewa Heywooda⁴⁴ a *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*.⁴⁵

Vhledem do britské a americké politické i společenské tradice jsou knížky Lenky Rovné⁴⁶ a Vladimíry Dvořákové,⁴⁷ Oty Ulče⁴⁸ a Martina Seymoura Lipseta⁴⁹ zabírající se politickým systémem a politickou kulturou obou zemí.

K zahraniční politice USA byly napsány v České republice práce, které se liší svými světonázorovými východisky. Konzervativní je práce Romana Jocha⁵⁰ a levicově liberální Pavla Barši.⁵¹ Velice přínosnou je pak studie Petra Luňáka o studené válce a euroatlantických vztazích.⁵² Klasickým pojednáním o historii mezinárodních vztahů je rozsáhlá studie Henryho Kissingera,⁵³ kde je rovněž

³⁶ JOCH, Roman: *Americký konzervatismus*, in: ŽEGKLITZ, Jaromír (ed.): *Velké postavy politické filosofie*, Občanský institut Praha 1996, s. 205-222; JOCH, Roman: *Evropský liberalismus a konzervatismus*, in: *Distance 1/2000*; Jochovy kapitoly z knihy MEYER, Frank S.: JOCH, Roman: *Vzpouza proti revoluci dvacátého století*, Academia, Praha 2003.

³⁷ NEČAS, Petr: *Hledání kořenů. Pouze deset let konzervativně-liberální politiky?*, in: FIALA, Petr-MIKŠ, František (eds.): *Česká konzervativní a liberální politika. Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000, s. 148-164.

³⁸ KIRK, Russel: *Konzervativní smýšlení*, Občanský institut, Praha 2000.

³⁹ NISBET, Robert: *Konzervatismus: Sen a realita*, Občanský institut, Praha 1993.

⁴⁰ BABBIT, Irving: *Demokracie a vůdcovství*, Občanský institut, Praha 2003.

⁴¹ SCRUTON, Roger: *Smysl konzervatismu*, Torst, Praha 1993.

⁴² GRAY, John: *Liberalismus*, Občanský institut, Praha 1999.

⁴³ SCRUTON, Roger (ed.): *Konzervativní myslitelé* (D. Hume, E. Burke, J. de Maistre, L. de Bonald, G. W. F. Hegel, kardinál Newman, F. H. Bradley, F. A. Hayek, E. Voegelin, M. Oakeshott, R. Kirk), Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1994.

⁴⁴ HEYWOOD, Alexander: *Politické ideologie*, Victoria Publishing, Praha 1994.

⁴⁵ MILLER, David (ed.): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Barrister & Principal, Brno 2000.

⁴⁶ ROVNÁ, Lenka: *Kdo vládne Británii?*, Sociologické nakladatelství, Praha 2004.

⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Spojené státy americké. Společnost a politika*, Libri, Praha 2002.

⁴⁸ ULČ, Ota: *Příručka pro zájemce o americký svět*, Rozmluvy, Praha 1992.

⁴⁹ LIPSET, Martin Seymour: *Dvousečná zbraň. Rub a líc americké výjimečnosti*, Prostor, Praha 2003.

⁵⁰ JOCH, Roman: *Proč právě Irák?*, Mladá fronta, Praha 2003; JOCH Roman: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě*, Občanský institut, Praha, duben 2000.

⁵¹ BARŠA, Pavel: *Hodina impéria. Zdroje současné zahraniční politiky USA*, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2003.

⁵² LUŇÁK, Petr: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce*, Libri Praha 1997.

⁵³ KISSINGER, Henry: *Umění diplomacie*, Prostor Praha 1999.

věnována velká část teorii i praxi americké a britské zahraniční politiky a politiky obou anglosaských mocností v době studené války a námi sledovaného období. Vztahy Velké Británie a USA k Sovětskému svazu jsou zachyceny i v práci Briana Croziera.⁵⁴

Pozoruhodná a v řadě ohledů převratná je práce Christophera Bookera a Richarda Northe o evropské integraci,⁵⁵ která věnuje velkou pozornost pohledu na integraci z ostrovního království.⁵⁶ Velice přínosnými ohledně historie evropské integrace jsou kritické práce Johna Laughlanda⁵⁷ a Josefa Šímy.⁵⁸

Pro interpretaci vztahu Margaret Thatcherové k evropské integraci a suverenitě národního státu v naší studii budou důležité i obecné informace o Evropské unii, vztahu demokracie, národního státu a nacionalismu. Co se týče teorií nacionalismu, reflektovali jsme práce Miloše Řezníka,⁵⁹ Miroslava Hrocha⁶⁰ a Františka Kutnara,⁶¹ ale i Erica Hobsbawma⁶² a Ernsta Gellnera,⁶³ jejichž vědecký pohled na nacionalismus však nesdílíme.

Teoretickým pohledem na evropskou integraci z hlediska legitimacy demokratického rozhodování a politického národa jsou knihy a články Petra Fialy,⁶⁴ Miloslava Bednáře⁶⁵ a Václava Klause.⁶⁶ Ekonomickými i politickými

⁵⁴ CROZIER, Brian: *Vzestup a pád sovětské říše*, BB Art, Praha 2004.

⁵⁵ BOOKER, Christopher-NORTH, Richard: *Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti*, Barrister & Principal, Brno 2006.

⁵⁶ Srov. recenzi PETŘÍK, Lukáš: *Dekonstrukce oficiálních mýtů evropské integrace*, in: *Revue Politika* prosinec 2006, s. 30-32.

⁵⁷ LAUGHLAND, John: *Znečištěný pramen. Nedemokratické počátky evropské ideje*, Prostor Praha 2001.

⁵⁸ ŠÍMA, Josef: *Sjednocování Evropy. O hledání evropské identity a zneužití myšlenky Evropy bez hranic*, Liberální institut, http://www.libinst.cz/etexts/sima_evropa.pdf.

⁵⁹ ŘEZNÍK, Miloš: *Formování moderního národa. Evropské 'dlouhé' 19. století*, Triton, Praha 2003.

⁶⁰ HROCH, Miroslav: *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999; HROCH, Miroslav: *Úvodem k čítance textů o nacionalismu*, in: *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*, Sociologické nakladatelství, Praha 2003, s. 9-23.

⁶¹ KUTNAR, František: *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozené*, Karolinum, Praha 2003.

⁶² HOBSBAWM, Eric J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000.

⁶³ GELLNER, Ernst: *Národy a nacionalismus*, Nakladatelství Josef Hříbal, Praha 1993; GELLNER, Ernst: *Nacionalismus*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003.

⁶⁴ FIALA, Petr: *Evropská ústava a evropská demokracie*, in: *Revue Politika* 10/2003; FIALA, Petr: *Evropská integrace, politická identita a demokracie*, in: *Revue Politika* 6-7/2006;

aspekty integrace se ve své práci zabývá Petr Mach.⁶⁷ Především ekonomická problematika evropského sjednocování je pojednána v knize Stanislavy Janáčkové.⁶⁸ Pro pochopení postoje Margaret Thatcherové k zavádění jednotné evropské měny je potřeba znát její ekonomické i státoprávní důsledky a motivace pro její spuštění. K tomuto tématu je přínosný sborník *Euro versus koruna*.⁶⁹

Obecná pojednání o ekonomických teoriích, jež inspirovaly politiku Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové, nalezneme v pracích Roberta Holmana.⁷⁰ Selhání americké sociální politiky a státu blahobytu odhaluje práce Charlese Murraye.⁷¹

Z obecných syntéz britských dějin se vládou Margaret Thatcherové poměrně dost zabývá kniha levicového a eurooptimistického autora Normana Davise.⁷² Kvalitním pomocníkem pro vyhledávání informací o britské historii 20. století je *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*.⁷³ Obecným přehledem dějin USA je syntéza George Tindalla a Davida Shi⁷⁴ a dějiny Velké Británie jsou zachyceny v práci Kennetha O. Morgana.⁷⁵ Dobrým průvodcem událostmi a fenomény 20. století je *Oxfordský slovník světové politiky*.⁷⁶

FIALA, Petr: *Evropský mezičas. Nové otázky evropské integrace*, Barrister & Principal, Brno 2007.

⁶⁵ BEDNÁŘ, Miloslav: *Evropanská tyranie. Česká státní idea, Evropská unie a demokratická civilizace*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2003.

⁶⁶ KLAUS, Václav: *Co je to evropeismus?*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2006; KLAUS, Václav: *Evropa Václava Klause*, Knižní klub, Praha 2004.

⁶⁷ MACH, Petr: *Úskalí evropské integrace*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2003.

⁶⁸ JANÁČKOVÁ, Stanislava: *Svazující integrace. Česká republika ve stále těsnější Evropské unii*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2005.

⁶⁹ PEČÍNKOVÁ, Ivana (ed.): *Euro versus koruna. Rizika a přínosy jednotné evropské měny pro ČR*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007.

⁷⁰ HOLMAN, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, C. H. Beck Praha 1999; HOLMAN, Robert: *Vývoj ekonomického myšlení*, Liberální institut, Praha 1994.

⁷¹ MURRAY, Charles: *Příliš mnoho dobra. Americká sociální politika 1950-1980*, Sociologické nakladatelství a Občanský institut Praha 1998

⁷² DAVIES, Norman: *Ostrovy. Dějiny*, BB Art Praha 2003

⁷³ RAMSDEN, John (ed.): *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*, Prostor, Praha 2006.

⁷⁴ TINDALL, George. B. – SHI, David. E.: *Dějiny USA*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994.

⁷⁵ MORGAN, Kenneth O.: *Dějiny Británie*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999.

⁷⁶ KRIEGER, Joel (ed.): *Oxfordský slovník světové politiky*, Ottovo nakladatelství Praha 2000.

Bohatou studnicí informací o anglosaském konzervatismu jsou publikované bulletiny a studie Občanského institutu.⁷⁷

Zmínili jsme zde nejhlavnější prameny pro naši práci, ale setkáme se v ní ještě s odkazy na menší studie a s odkazy na další literaturu, která se našeho tématu dotýká jen okrajovým či dílčím způsobem, přesto obsahuje důležité informace. Z prostorových důvodů zde není uvedena, ale bude zmíněna v poznámkovém aparátu.

⁷⁷ Na internetu na www.obcinst.cz.

První kapitola

Tradice anglosaského konzervativně-liberálního smýšlení

1. Obecná charakteristika konzervatismu a liberalismu

Definovat konzervatismus a liberalismus je velice obtížné, protože pod touto „škatulkou“ může být zahrnuto ledacos i ledaskdo. Existuje mnoho tradic v různých zemích, které mohou být i navzájem v rozporu. Další potíží je vývoj toho fenoménu v prostoru a čase. Co bylo považováno v určité době i zemi za liberální, mohlo být časem považováno naopak za konzervativní. Především konzervatismus je tedy fenomén proměnný, jelikož je charakterizován aposteriorní reakcí,⁷⁸ tedy negací či kritikou nově se objevujících jevů. Na druhou stranu existuje řada konstantních rysů.⁷⁹

Konzervatismus obecně klade důraz na autoritu, tradici, odpovědnost vůči předkům a potomkům, vládu zákona, soukromé vlastnictví, pluralitu společenství (rodina, spolek, církve, obec, kraj, politický národ),⁸⁰ důvěru v předsudky a zkušenosti získané generacemi před námi a svobodu spojenou se ctností a řádem. Společnost je partnerstvím mezi mrtvými, žijícími a ještě nenarozenými a společenský řád a pouta a společenská rovnováha jsou velmi křehké a vratké, proto by se do těchto vztahů mělo co nejméně zasahovat a případné reformy by se měly provádět co možná neopatrněji, aby tato křehká rovnováha nebyla narušena. Konzervatismus ví, že lidská povaha je nedokonalá,⁸¹ a tak je nedůvěřivý k různým zkušenostem neprověřeným utopickým plánům, které chtějí ustavit ráj na zemi. Konzervatismus požaduje omezení moci státu a případně panovníka, který by neměl zasahovat do zděděných svobod a

⁷⁸ INGLE, S.: *The British Party System...*, s. 25.

⁷⁹ Antony Quinton jmenuje tři základní rysy konzervatismu: 1) tradicionalismus a obrana tradičních institucí a procedur, 2) organické a hierarchické pojetí společnosti, 3) skepticismus k „dokonalým“ řešením a pragmatismus. (INGLE, S.: *The British Party System...*, s. 25-28).

⁸⁰ S tím je spojena obrana těchto tradičních osvědčených institucí (srov. O'SULLIVAN, J.: *Conservatism, Democracy and National Identity...*, s. 6); srov. INGLE, S.: *The British Party System...*, s. 25).

⁸¹ Fakt lidské nedokonalosti může být v konzervatismu odvozen buď z poznatků získaných zkušeností nebo je odvozen i teologicky prostřednictvím křesťanské teologie a její nauce o prvotním hříchu, kterým je zatíženo celé lidstvo. (Srov. JOCH, Roman: *Levice a pravice. Tři pojednání*, bulletin Občanského institutu č. 56, Praha, duben 1996); srov. JOCH, Roman: *Konzervatismus pro 21. století*, in: *Obzory. Časopis pro křesťanské myšlení a konzervativní politiku* únor 2005. Sborník z konference Dvě stě let konzervatismu v českých zemích 11. února 2004 ve Valdštejnském paláci, s. 81-88.

privilegií a svobod rozličných společenství jako jsou spolky, země a regiony, církve, korporace, rodiny.⁸²

Liberalismus oproti tomu více zdůrazňuje osobní svobodu, odpovědnost sama za sebe, individualismus a racionalismus, rovněž také vládu zákona a soukromé vlastnictví. Je více „optimistický“, co se týče lidské přirozenosti a společenských změn. Podporuje více rovnost v kontextu společenského zřízení (rovnost před zákonem) a odmítá privilegia. Nepodporuje majetkovou rovnost. V případě zastupitelské formy vlády uznává pravidlo *no taxation without representation*, a logicky tedy i tak velké zastoupení, jaké je zdanění, tedy možnost volebního cenzu dle výše placených daní. Neuznává však zastoupení na základě dědičnosti, virility, jmenování a podobně .

Liberální svobody a práva jsou nárokována ne formou zděděných a postupně získaných výsad, jako u konzervatismu, ale pomocí abstraktní formule lidských práv člověka a občana, která má dána ze své lidské přirozenosti.⁸³ Mezi tato klasická práva a svobody se většinou počítají svoboda slova, svoboda vyznání, právo vlastnit majetek a právo na život a právo na co nejširší formy svobodného jednání, které nenarušují svobody někoho jiného.⁸⁴ Tato klasická lidská práva a svobody jsou takzvané negativní: za své náboženství a své názory nemá být člověk trestán, stát by neměl člověku konfiskovat majetek, pokud ho získá dobrovolnou směnou (dědictvím, darem atd.) a peněz by měl stát od občana co možná nejméně a měl by je vydávat jen pro zajištění obrany, práva a pořádku, který je nezbytný k zachování výše jmenovaných svobod.

Ještě nutno zmínit, že například právo na majetek a život neznamena, že by stát měl lidem ze svých prostředků formou zdanění jiných spoluobčanů poskytovat občanům majetek nebo že by měl vyživovací povinnost vůči občanům. Měl by jen zajistit, aby občan nebyl o svůj život nebo majetek připraven svými

⁸² Pro obecné pojednání o konzervatismu NISBET, R.: *Konzervatismus...*, s. 13-92; dále RABKIN, Jeremy A.: *Konzervatismus*, in: *Oxfordský slovník světové politiky...*, s. 374-379; O'SULLIVAN, Noël: *Konzervatismus*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Barrister & Principal Brno 2000, s. 228-233; HEYWOOD, A.: *Politické ideologie...*, s. 55-91.

⁸³ U „starých“ klasických liberálů jako například u Johna Locka bývala často přirozená práva odvozována nábožensky, zatímco současní libertariáni jako např. Robert Nozick nebo James Buchanan mají jinou interpretaci.

⁸⁴ Srov. ZAKARIA, Fareed: *Budoucnost svobody*, Academia, Praha 2004, s. 22.

spoluobčany, svým státem nebo jinými státy. Aby spoluobčan nemohl připravit o svobody svého spoluobčana, je nutná vnitřní donucovací síla státu (policie a soudy), a aby o svobody nebyl připraven cizími státy, je nutná ozbrojená moc (armáda). A konečným problémem je, jak zajistit, aby stát nepoškozoval svobody svých občanů, když má sám monopol na jejich ochranu. Aby tak stát nečinil, musí být omezen ústavou a jeho moc rozdělena na jednotlivé složky, které se vzájemně kontrolují a zamezují zneužití moci státu.⁸⁵

S určitou mírou opatrnosti lze říci, že konzervativci vesměs v průběhu 19. a 20. století akceptovali jisté principy klasického liberalismu a individuální svobody, jako je svoboda vyznání, svoboda slova a rovnost před zákonem (a zrušení privilegií). V případě privilegií však nějaká brání dodnes. Jako příklad uveďme privilegovaní klasické rodiny nebo privilegované postavení nějaké církve či monarchie. Rovněž přijal principy buržoazní společnosti, jako je volný trh a svobodný obchod, i když původně bránil feudální zřízení. S těmito liberálními hodnotami se více smířil anglosaský liberalismus než kontinentální, i když, jak uvidíme, i v anglosaském prostředí se najde řada konzervativních myslitelů a politiků, kteří jsou skeptičtí k principům kapitalismu *laissez faire a free trade*.

S velkým zjednodušením lze říci, že existují dvě velké tradice liberalismu a konzervatismu: anglosaská a evropská kontinentální. Anglosaský konzervatismus a liberalismus se v lecčem přibližují, protože anglosaský liberalismus (především britský) vychází z empiricismu, tedy ze zkušenosti, což se nemusí vylučovat s konzervativními tradicemi. Anglosaský konzervatismus je více svobodomyslný než kontinentální, více důvěřoval kapitalismu, který se zde dříve rozvinul. Také je méně nedůvěřivý vůči postupným reformám. Řada myslitelů, jako Edmund Burke („otec konzervatismu“), Alexis de Tocqueville, John Adams, F. A. Hayek, David Hume bývá řazena jak mezi konzervativce, tak

⁸⁵ Pro obecné pojednání o liberalismu GRAY, J.: *Liberalismus...*; HALL John A.: *Liberalismus*. in: *Oxfordský slovník světové politiky...*, s. 421-425; ZVESPER, John: *Liberalismus*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 249-253; HEYWOOD A.: *Politické ideologie...*, s. 21-54.

mezi liberály.⁸⁶ Anglosaský liberalismus rovněž neupírá prostor náboženství na rozdíl od kontinentálního.

Naproti tomu kontinentální liberalismus vycházel z racionalismu a věřil, že rozum je všemocný, tím pádem by se měly tradice odstranit a na základě rozumného plánu ustavit společenská konstrukce. Byl antiklerikální a centralizační. Jde i říct, že z něj později silně čerpal socialismus. Zastával pojetí pozitivních práv a na rozdíl od klasického anglosaského liberalismu podporoval vládu lidu, demokracii. Na konci 18. století a v 19. století se klasičtí liberálové báli toho, že by se ničím neomezená demokracie mohla zvrhnout v tyranii většiny.⁸⁷

Z tradice kontinentálního racionalistického liberalismu a učení Jeana Jacquese Rousseaua o *obecné vůli* (*Volonté general*) vyrostla Velká francouzská revoluce a její princip *totalitní demokracie*,⁸⁸ který byl svou formou vlády předchůdcem i inspirací pro moderní totalitární režimy ve dvacátém století, komunismus a nacismus.⁸⁹ Mezi představitele kontinentálního liberalismu

⁸⁶ Například americký konzervativce Russel Kirk nazývá Edmunda Burka, Alexise de Tocquevilla a Johna Adamse „liberálními konzervativci“. (KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*). Friedrich Hayek zase Edmunda Burka, Davida Huma a Alexise de Tocquevilla řadí mezi liberály. (HAYEK, Friedrich: *Principy liberálního společenského řádu*, in: JEŽEK, Tomáš (ed.): *Zásady liberálního řádu*, Academia, Praha 2001, s. 11; britský konzervativce Roger Scruton zase do svého sborníku o konzervatismu zařadil Davida Huma, Edmunda Burka a Friedricha Hayeka (SCRUTON, Roger (ed.): *Konzervativní myslitelé*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1994).

⁸⁷ HENRIE, Mark: *Alexis de Tocqueville a úskalí demokracie*, in: ŽEGKLITZ, Jaromír: *Velké postavy politické filosofie*, Občanský institut, Praha 1996, s. 99-116.

⁸⁸ O tom více TALMON, Jacob L.: *O původu totalitní demokracie. Politická teorie za francouzské revoluce a po ní*, Sociologické nakladatelství, Praha 1998

⁸⁹ Srov. JOCH, Roman: *Francouzská revoluce*, in: *Přednášky z politické filosofie*, Občanský institut Praha, 2001, s. 73-81; O'SULLIVAN, Noël: *Fašismus*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2002; „Prázdná abstrakce, jež Obecnou vůli ztotožňovala nikoli s konkrétní vůlí jednotlivců či skupin nebo dokonce většiny, nýbrž s opravdovou základní skutečnou vůlí celku, umožňovala každé elitě vymezit rámec toho celku, jehož vůle je svatá, takovým způsobem, že tato vůle se stala tím, co chtěla elita. Získala si souhlas a osvědčila svou mravní oprávněnost tím způsobem, že celek ztotožnila s těmi, jejichž souhlas si potřebovala zajistit. Das Volk nacistů či proletariát komunistů jsou pouhými příklady takového celku, jehož vůle je Obecnou vůlí, a představují symboly naaranžované kvůli získání souhlasu mas. Tyto symboly jsou nám předkládány, jako by byly samotnými obrazy mas, ve skutečnosti jsou však pouze projevy vůle elity: vůle komunistické strany je skutečnou vůlí proletariátu; vůle Führera je skutečnou vůlí německého 'das Volk'. (Není to pouze pokrytectví. Vůdčí komunisté i vůdčí nacisté jsou hluboce přesvědčeni, že ztělesňují vůli lidu, stejně jako jakobínští vůdčové Konventu-Rousseauovi bezprostřední dědici-věřili, že ztělesňují vůli francouzského národa).“ (MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouře proti revoluci dvacátého století...*, s. 107).

bychom mohli zařadit francouzské *philosophes* Voltaira, Condorceta a Rousseaua.⁹⁰

Konzervativci, stejně jako klasičtí liberálové, byli také po dlouhou dobu nedůvěřiví k demokracii,⁹¹ a to jednak ze stejných důvodů, kvůli kterým se jí obávali klasičtí liberálové, jednak kvůli tomu, že považovali národ za společenství mrtvých, současně žijících a těch nenarozených. Momentální vůle většiny totiž může opomíjet práva předků a budoucích potomků a může vést ke zpretrhání pouta mezi generacemi předchůdců. Ničím neomezená demokracie tak může zničit staleté dědictví předků, dále může vést k egalitarismu, glajchšaltaci a atomismu společnosti. Ze stejných důvodů odmítali konzervativní myslitelé i pojetí společenské smlouvy, kdy si individua nad sebou ustaví stát a vládu. Konzervativci tvrdí, že si člověk své společenství a příslušnost ke státu nevybírání, ale rodí se do něj.

To však neznamená, že konzervativci popírají nutnost zastoupení zájmů a zastupitelskou formu vlády.⁹² Časem většinou akceptovali i demokracii s tím omezením, že by neměla narušovat staleté nepsané tradice a principy. Podobně jako liberálové se konzervativci obávají, aby demokracie nepřonikala do soukromých vztahů a neomezovala práva jednotlivce či autonomii komunit. Demokracie vedla a vede i k nepřijatelnému vyvlastňování v rámci socialistických požadavků⁹³ sociální spravedlnosti, která je však, jak říká Hayek, bludičkou.⁹⁴ Proto i ti konzervativci i liberálové, kteří akceptovali princip demokracie, většinou požadují její pevné omezení psanou či nepsanou ústavou a ústavní omezení přípustného zdanění a přerozdělování.

⁹⁰ HAYEK, Friedrich August: *Principy liberálního společenského řádu...*, s. 11

⁹¹ O'SULLIVAN, J.: *Conservatism, Democracy and National Identity...*, s. 32.

⁹² Nemá pravdu Petr Nečas, když ve své jinak velmi dobré stati o konzervatismu (NEČAS, P.: *Hledání kořenů. Pouze deset let konzervativně-liberální politiky...* s. 149), že „otec konzervatismu“ Edmund Burke byl zastáncem parlamentní demokracie. Burke byl zastáncem parlamentní zastupitelské vlády, nikoli však principu „one man, one vote“. (srov. SCRUTON, Roger: *Průvodce inteligentního člověka po moderní kultuře*, Academia, Praha 2002, s. 20).

⁹³ Srov.: „Uplatnění demokratických principů, a to na úkor respektování práva na majetek, a zavedení všeobecného hlasovacího práva (tj. vytvoření instituce, pomocí níž mohou nemajetní rozhodovat o majetku ostatních) představovalo otevření cesty pro vznik masového vyvlastňování a přerozdělování, kterému proces většinového rozhodování dodal legitimitu.“ (ŠÍMA, J.: *Sjednocování Evropy...*, s. 73).

⁹⁴ HAYEK, Friedrich August: *Právo, zákonodárství a svoboda. Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie*, Academia, Praha 1998, s. 195-232

Demokracie a totalitarismus nemusí být vždy protiklady a spojení liberalismu s nedemokratickou vládou také ne.⁹⁵ Je totiž teoreticky i prakticky možné, že lid si nadpoloviční demokratickou většinou zvolí totalitního vůdce. Nebo se může stát, že nemusí hned vzniknout totalitní režim, ale mohou demokraticky vznikat zákony, které budou omezovat liberální občanská práva a svobody jednotlivců. To je i základní myšlenkou Hayekova díla *Cesta do otroctví*, že ekonomická svoboda je nezbytnou podmínkou pro politickou svobodu a socialismus je plíživou, byť třeba neuvědomělou, cestou do otroctví.⁹⁶

Teoreticky se může stát, že 51% populace se shodne, že vyvlastní zbytek 49% populace a tento majetek si přivlastní. Například progresivní zdanění je umírněnou variantou výše popsaného principu. Nebezpečí demokracie bez jejího ústavního omezení si uvědomoval i nositel Nobelovy ceny za ekonomii James Buchanan.⁹⁷ Hayek k tomu dále říká: „*I když máme dobré důvody k tomu, abychom považovali demokratický stát za lepší než nedemokratický, přiznám se, že bych dal přednost státu nedemokratickému, ale právnímu, v němž moc je omezena zákonem, před státem sice demokratickým, ale v němž by demokratická moc byla neomezena. Moc omezená zákonem se mi zdá být vyšší hodnotou než demokratická moc sama...*“⁹⁸

⁹⁵ „...svět je plný demokraticky zvolených režimů, často znovuzvolených nebo stvrzených referendem, které běžně ignorují ústavní omezení své moci a zbavují občany základních práv. Tento znepokojující jev, který lze pozorovat od Peru po Palestinu, od Ghany po Venezuelu, je možné označit za neliberální demokracii. Pro nás na Západě znamená totiž demokracie 'liberální demokracii': tedy politický řád, k jehož podstatným rysům patří nejen svobodné a řádné volby, ale také vláda práva, oddělení jednotlivých mocí a ochrana základních svobod projevu, shromažďování, vyznání a vlastnictví. Tento souhrn svobod, jenž se dá označit jako 'ústavní liberalismus', nemá v podstatě s demokracií nic společného a nemusí s ní nutně koexistovat, dokonce ani na Západě ne.“ (ZAKARIA, Fareed: *Budoucnost svobody*, Academia, Praha 2004, s. 22)

⁹⁶ HAYEK, Friedrich August: *Cesta do otroctví*, Academia, Praha 1990.

⁹⁷ Ten navrhol např. v ekonomické oblasti ústavní zavedení vyrovnaného rozpočtu apod. (HOLMAN, Robert: *Osmdesát pět let Jamese Buchanana*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku, říjen 2004, s. 1-3).

⁹⁸ Cit. dle BĚLOHRADSKÝ, Václav: *Kapitalismus a občanské ctnosti*, Československý spisovatel Praha 1992, s. 57; srov. HLOUŠEK, Vít: *Klasická liberální demokracie*, in: HLOUŠEK, Vít-KOPEČEK, Lubomír (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*, Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno 2003, s. 75-78 (kapitola *Friedrich August von Hayek- neoklasický liberalismus a vláda zákona*); srov. BARRY, Norman: *Oslava F. A. Hayeka*, in: ŽEGKLITZ, J. (ed.): *Velké postavy politické filosofie...* s. 149-150.

Kontinentální konzervatismus byl na rozdíl od anglosaského více proctnost než pro svobodu, více autoritářský, obhajoval feudalismus a paternalismus v ekonomice (to neznamená nutně státní paternalismus), později různé formy korporativismu. Na kontinentě proto, na rozdíl od anglosaských zemí, proti sobě stály konzervatismus a liberalismus v hlubokém nepřátelství a nespolupracovaly ani po nástupu socialismu. Za exponenty tohoto konzervatismu můžeme považovat Josepha de Maistra, Louise de Bonalda, Francoise de Chateaubrianda, knížete Klemense Václava Nepomuka Lothara Metternicha, Otto von Bismarcka⁹⁹ a další.¹⁰⁰

Nicméně je nutno říci, že výše popsané geografické rozdělení neplatí absolutně a není striktní. I na evropském kontinentu působili liberálové a konzervativci, kteří se více blížili anglosaskému pojetí a naopak. Navíc se jednotliví myslitelé mezi sebou často znali a četli své práce, proto docházelo k vzájemnému ovlivňování. Například anglosaský myslitel Edmund Burke ovlivnil svým pohledem na revoluci francouzského reakcionáře Josepha de Maistre¹⁰¹ a rakouského konzervativce kancléře Metternicha.¹⁰²

Pokud jsme psali, že liberálové a konzervativci na kontinentu byli v naprostém nepřátelství, neplatí to absolutně. Stačí jen vzpomenout spolupráce českých liberálů Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra s českou historickou státoprávní šlechtou J. Clam-Martince, kdy čeští liberálové pod vlivem konzervativců díky F. L. Riegrovi opustili liberální přirozenoprávní argumentaci Františka Palackého o právu národů na sebeurčení a přimkli se k požadavkům navrácení suverénních historických práv České koruny.¹⁰³

⁹⁹ I když u Bismarcka je toto zařazení také poněkud sporné, protože vedl kulturní boj proti katolické církvi a spolupracoval s národními liberály. K Bismarckovi srov. TAYLOR, A. J. P.: *Bismarck*. Knižní klub, Praha 1998.

¹⁰⁰ JOCH, R.: *Evropský liberalismus a konzervatismus...*

¹⁰¹ JAMIESON, John T.: *Joseph de Maistre*, in: SCRUTON, R. (ed.): *Konzervativní myslitelé...*, s. 45-61

¹⁰² KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 23

¹⁰³ Srov. GEORGIEV, Jiří: *Význam státoprávní šlechty pro formování konzervatismu v českých zemích*, in: *Obzory. Časopis pro křesťanské myšlení a konzervativní politiku* únor 2005. Sborník z konference Dvě stě let konzervatismu v českých zemích 11. února 2004 ve Valdštejnském paláci, s. 42-51; GEORGIEV, Jiří: *Strana konzervativního velkostatku*, in: MALÍŘ, Jiří-MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I.díl: období 1861-1938*, Nakladatelství Doplněk Brno 2005, s. 59-86;

Stejně tak je nutné připomenout, že někteří klasičtí liberálové a konzervativci pocházející z evropského kontinentu získali věhlas spíše v anglosaském světě než v Evropě. V tomto smyslu jmenujme hlavní představitele *rakouské ekonomické školy* Ludwiga von Misesa a F. A. Hayeka, dále Francouze Frédérica Bastiata, Jeana Baptistu Saye, Alexise de Tocqueville a další.

Klasický liberalismus i konzervatismus patří mezi ideologie¹⁰⁴ pravicové. Zatímco levice považuje rovnost za podmínku ke svobodě a společenské nerovnosti považuje za negativum, pravice je antiegalitářská, svobodu považuje za neslučitelnou s rovností a nerovnost přijímá jako přirozený společenský jev.¹⁰⁵

2. Anglosaský konzervatismus a liberalismus

Po této stručné charakteristice konzervativního a liberálního myšlení blíže pojednáme o britském a americkém liberálním a konzervativním myšlení. Opět předesíláme předem, že mezi nimi není možné vést přesnou hranici a že se obě tradice navzájem ovlivňovaly. Rovněž připomínáme to, že pojmu *liberalismus* budeme používat v jeho klasickém smyslu jako ideologie, která požaduje co nejvíce negativních svobod pro jednotlivce a co nejmenší vměšování státu, na rozdíl od *levicového liberalismu*, který se vměšováním státu snaží zajišťovat takzvaná pozitivní práva, jako je právo na práci, na vzdělání a blíží se tak spíše socialismu.¹⁰⁶

URBAN, Otto: *Český liberalismus v 19. století*, in: *Český liberalismus*, Torst, Praha 1995, s. 15-27.

¹⁰⁴ I když označit konzervatismus za ideologii je velice sporné, protože nemá většinou pevné teoretické ukotvení a konzervativci to také většinou odmítají. (HEYWOOD, A.: *Politické ideologie...*, s. 55-56).

¹⁰⁵ BOBBIO, Norberto: *Pravice a levice. Důvod a smysl rozdělení politické scény*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003; toto uznává jako jedno z kritérií např. i Roman Joch (JOCH, Roman: *Levice a pravice...*).

¹⁰⁶ Toto terminologické ujasnění je nutné, protože v USA vznikl problém, že za „liberály“ sami sebe označují de facto socialisté a aby se potom odlišili od těchto liberálů, se někdy klasickým liberálům či libertariánům říká „konzervativci“, ačkoliv konzervativci nejsou. Pro pravicové liberály se začal také používat termín libertariáni, ale aby v tom byl ještě větší zmatek, vzniknul také nový směr levicového libertarianismu.

Jak již bylo řečeno, anglosaský konzervatismus a liberalismus mají dále dvě větve: britskou a americkou. Základním rozdílem je, že britský konzervatismus i liberalismus bývá více empirický, skeptický a partikularistický, zatímco americký více racionalistický a univerzalistický a založený na absolutních koncepcích dobra a zla.¹⁰⁷ Je to dáno i odlišnou historií, tradicemi a sociální strukturou obou zemí. Amerika na rozdíl od Británie neprošla feudálním obdobím a velmi brzy se zde etabloval buržoazní typ společnosti. Byla „městem na hoře“, kde osadníci hledali nový život a vymezovali se proti staré Evropě a řadě jejích tradic (státem privilegovaná církev, aristokracie, monarchie).¹⁰⁸

Ačkoliv se v Británii podobně jako v USA brzy rozvinul průmysl a kapitalismus, zůstávala více elitářská a aristokratická, protože kapitalistická ekonomika zde fungovala vedle starých feudálních institucí a ty se postupně měnily tím, že byla k rozhodování postupně připouštěna buržoazie. Až na výjimky nedošlo na Ostrovech k revolučním událostem a vývoj probíhal kontinuálně. Šlechta se také poměrně dobře sžila s novým podnikatelským duchem, takže tam nedocházelo k takovým konfliktům a krvavým revolucím jako v kontinentální Evropě. Existoval tu tedy jakýsi kompromis mezi liberály a konzervativci, kteří vzešli ze dvou politických skupin: *whigů* a *toryů*.

Whigové podporovali nadřazenost Parlamentu, přesněji řečeno Dolní sněmovny, nad panovníkem a zodpovědnost ministrů Dolní sněmovně spíše než panovníkovi. Dále zastávali ideu svobodného obchodu a náboženské tolerance. *Toryové* oproti nim podporovali panovníka, feudální privilegia a spojení státu s anglikánskou církví. Úspěchem *whigů* byla takzvaná *Glorious Revolution* z roku 1688.¹⁰⁹ K tradici této revoluce se hlásí i Edmund Burke, ač původně whig, „otec konzervatismu“.

¹⁰⁷ JOCH, Roman: *Deset let liberálně-konzervativní politiky v ČR*, in: FIALA, P.-MIKŠ, F. (eds.): *Česká konzervativní a liberální politika...*, s. 139-140

¹⁰⁸ CALDA, Miloš: *Několik poznámek o politické tradici Spojených států*, in: Sborník Centra pro ekonomiku a politiku č. 15 Česká republika, Spojené státy americké a terorismus Praha 2002. <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=197>; JOCH, Roman: *Americká výnimočnost*, bulletin Občanského institutu č. 6, Praha, říjen 1991.

¹⁰⁹ JOCH, R.: *Evropský liberalismus a konzervatismus...*; srov. ROVNÁ, L.: *Kdo vládne Británii?...*, s. 149-151.

Velkou roli hraje i rozdíl v pojetí náboženství. Ačkoliv obě země vycházejí z protestantské tradice, je zde fundamentální diference ve vztahu církve a státu. V Británii si udržela státem privilegované postavení anglikánská církev, která sice patří k protestantským církvím, ale je z nich nejbližší ke katolictví, panovník je navíc její hlavou. Spojené státy naopak založili lidé patřící k nonkonformním církvím a sektám. V USA existuje oddělení církve od státu, ačkoliv to neznamená, že by v USA nehrála zbožnost velkou roli, spíše naopak. Náboženské sekty hrály i významnou roli v sebepojímání Ameriky jako výjimečné země, která ztělesňuje univerzálně dobré mravní i politické hodnoty. Vliv protestantských sekt vedl i k určitému, někdy i přehnanému moralismu a černobílému vidění světa, které se promítá jak do domácích, tak i zahraničně politických témat.¹¹⁰

Zjednodušeně se dá říci, že vývoj Velké Británie zhruba do prvních desetiletí dvacátého století znamenal kompromis mezi konzervativci a liberály. Ten byl symbolizován vedle sebe existujícími konzervativními institucemi monarchie, anglikánské církve, šlechty a *House of Lords* a na klasicky liberálních meritokratických principech ustaveným *House of Commons*, kde platil cenzus na základě výše zdanění. Postupným rozšiřováním volebního práva a demokracie se však přiblížil nástup socialistů, který v mnoha ohledech narušil tento křehký kompromis. Rozštěpení liberální strany se stalo skutečností kvůli sporu o samosprávu pro Irsko, kdy část liberálů začala spolupracovat s konzervativci a později tak vznikla Unionistická strana.¹¹¹ Na přelomu 19. a 20. století se začala liberální strana odklánět od klasického liberalismu a začala prosazovat myšlenky takzvaného *nového liberalismu*, který se přihlásil k politice sociálního státu.¹¹² Přesto byla liberální strana ve dvacátém století nahrazena stranou labouristickou, která prosazovala levicové ideje mnohem otevřeněji.

¹¹⁰ LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...* s. 19- 20; srov. JOCH, R.: *Francouzská revoluce...*, s. 80-81; ŠEDIVÝ, Jiří: *Sířet identit? USA a Evropa po 11. září*, in: *Mezinárodní vztahy* 4/2002, s. 5-25.

¹¹¹ INGLE, S.: *The British Party System...*, s. 11; Takzvaní *Liberální unionisté* si zachovali stranickou nezávislost a úzce spolupracovali s konzervativci. K definitivnímu sloučení s konzervativci došlo v roce 1912. (srov. RAMSDEN, John: *Liberálně unionistická strana*, in: RAMSDEN, J. (ed.): *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století...*, s. 446-447); BALL, S.: *History of the Conservative Party...*

¹¹² STEVENSON, John: *Nový liberalismus*, in: *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století...* s. 579.

Oproti tomu se většinou uvádí, že americká tradice je od počátku klasicky liberální. Principy americká revoluce lze totiž, až na ideje prosazované několika radikálně demokratickými předáky, označit na rozdíl od principů Velké francouzské revoluce, za klasicky liberální. Na základech klasického liberalismu stojí vesměs i americká ústava.¹¹³

Každý konzervativce by byl jistě zděšen představou, že takto, u zeleného stolu v myslích „rozumářů a filozofů“, vzniknou abstraktní pravidla naroubovaná na společnost, avšak pokud tato ústava zároveň ukotvovala zděděné svobody obyvatel amerických států a pravidla, která se postupně vyvinula, zakotvila ve společnosti a byla pouze spíše ex-post explicitně kodifikována formou ústavy, nebude s tím mít takový problém, jako když francouzští jakobíni začnou šířit své univerzalistické politické požadavky francouzské revoluce do celé Evropy, kde jednotlivé národy žijí dle svých tradic, a snaží se je spoutat jedněmi ústavními a politickými principy, podobně jako když rakouští „jakobíni“ typu Josefa II. a Alexandra Bacha začnou historické země a jejich tradice „rovnat do jedné řady“ a nakonec ustaví konstruktivistický parlament s názvem *Říšská rada*, typický produkt sociálního inženýrství.¹¹⁴

Někteří politologové tvrdí, že americký konzervatismus znamená totéž co klasický liberalismus.¹¹⁵ Do značné míry to může být pravda, ale z této příliš velké generalizace se přinejmenším vymyká americký Jih. Zatímco Sever byl buržoazní, průmyslový a kapitalistický, Jih byl především zemědělský

¹¹³ MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouřa proti revoluci dvacátého století...*, s. 191; srov. JOCH, R.: *Americký konzervatismus...*, s. 206-207.

¹¹⁴ Podobnou interpretaci zastává Russel Kirk: „Obecně lze říci, že Americká revoluce nebyla převratem, který měl nastolit cosi nového, nýbrž konzervativním obnovením koloniálních privilegií. Kolonisté byli od samého počátku zvyklí na samosprávu a považovali za samozřejmé, že jim na základě dědičného nároku náležejí stejná práva, jaká mají Angličané, ale navíc na základě zvyklostí též určitá práva, jež jsou pro ně specifická. Když král pletichář a daleký parlament rozšířili na Ameriku daňové a správní pravomoci, jež se do té doby nikdy neuplatňovaly, povstaly kolonie k obhajobě své zvykové svobody. Když se pak propásla doba vhodná ke kompromisu, jen neochotně a s úzkostí vyhlásily svou nezávislost. A tak se lidé v zásadě konzervativní ocitli v rukou triumfujících rebelů a byli nuceni uvést své tradiční ideje do souladu s potřebami nezávislosti, s níž vlastně vůbec nepočítali. Byl to složitý a závažný problém: republikáni, v jejichž čele stál Jefferson, se ho snažili prosadit uplatněním apriorních koncepcí a našli zalíbení ve francouzských rovnostářských teoriích. Jejich odpůrci federalisté se dovolávali historických poučení, odkazu britských svobod a záruk zvykových ústav.“ (KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 96)

¹¹⁵ LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...* s. 34- 38.

s kvazifeudálním typem plantážnické aristokracie, která se snažila napodobit styl britské aristokracie viktoriánské doby (proto byla i například řada britských gentlemanů mezi příznivci Jihu).¹¹⁶

Rovněž je potřeba připomenout, že existuje i několik významných amerických konzervativců skeptických ke klasickému liberalismu a kapitalismu.¹¹⁷ A nakonec zmiňme to, že i když americká konzervativní tradice přijímá liberální myšlenky kapitalismu a odmítá feudalismus, na druhou stranu akcentuje význam náboženství, rodiny, místních komunit a vlastenectví.¹¹⁸ Tyto hodnoty sice klasičtí liberálové a libertariáni nemusejí popírat, ale nijak je neprosazují nebo si jich zvláště necení. Samozřejmě že také existuje i řada osobností, která je svým smýšlením na pomezí mezi klasickým liberalismem a konzervatismem.

Britský i americký konzervatismus ve svých krajních polohách skýtají, dá se říci, až jistá levicová nebezpečí. Britský konzervatismus se svým empiricismem a skepticismem bez alespoň několika pevně ukotvených hodnot může blížít až k postmodernímu relativismu. Pokud nehájí alespoň několik základních pevně daných principů, může od pragmatismu sklouznout až k oportunistu. A protože pokud neví, co brání a proč to brání, je nucen neustále ustupovat levici a přijímat její „reformy“, které již ve společnosti postupně hluboce zakořenily.¹¹⁹ Pokud neexistují alespoň nějaké objektivní normy dobra a zla, může v této krajní poloze konzervatismus sklouznout například k multikulturalismu, který tvrdí, že jsou si všechny civilizace rovné, protože každá žije dle svých tradic a zvyků a zděděných svobod a my bychom do nich neměli zasahovat, neměli bychom je posuzovat dle

¹¹⁶ PETŘÍK, Lukáš: *Může EU fungovat jako federativní stát?*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku leden 2007, s. 4; K americké občanské válce a jejím příčinám srov. OPATRŇY, Josef: *Válka Severu proti Jihu*, Mladá fronta, Praha 1986; SKŘIPSKÝ, Marek: *Jaká byla jižanská konfederace-Dixie?*, in: Agora únor 2007, s. 4-5; O společenských, kulturních i politických specifikách Jihu pojednává i stručná práce ZÁSTĚRA, Karel: *Kulturní identita Jihu USA*, ISV nakladatelství, Praha 2001; Hezkou ukázkou rozdílného životního stylu aristokratického a agrárního Jihu a Yankeeovského severu je oscarový film z roku 1939 *Gone with the Wind*.

¹¹⁷ Zmiňme například Pata Buchanana nebo Russela Kirka, o kterých ještě pojednáme níže.

¹¹⁸ MEYER, F. S. – JOCH, R.: *Vzpouře proti revoluci dvacátého století...*, s. 191.

¹¹⁹ Z této pozice a podobnou argumentací kritizovala Margaret Thatcherová torye hlásící se ke střední cestě. (srov. THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 11).

„objektivních pravd“. Jenže co když je tradicí některého národa kanibalismus, ženská obřizka nebo obětování dětí duchům předků?

Opačným extrémem může být pro americký konzervatismus typická přílišná ideologizace a prosazování absolutistických „morálně správných“ univerzalistických doktrín, která může dospět až ke konstruktivistickému racionalismu nebo mesianistickému šíření „dobra“. Pokud jsou člověku dána od Boha práva či jsou odvozena rozumem, je povinností konzervativního politika je šířit? Jsou lidská práva a demokracie univerzální a jaká konkrétní lidská práva existují? Budeme učit násilně indiány v pralese volit a učit je, že mají mít svobodu projevu a zvolit si parlament, aby přišli na to, že to jsou jejich práva?

Na první pohled se může zdát, že takovéto filozofické otázky do historické práce nepatří, ale to je pouze zdánlivé. Konkrétně se přímo z období studené války může nabízet otázka, „proč mám bojovat proti komunismu?“. Protože ohrožuje *moje* zděděné svobody a ohrožuje bezpečnost *mého* státu a naše egoistické národní zájmy, nebo protože komunistický blok je *Říší zla*, která utlačuje lidské bytosti nadané určitými nezczizitelnými právy, které mají jako lidé *per se* a ne jako zděděný odkaz předků? Mám bojovat proti Hitlerovi, protože ohrožuje evropskou *balance of power* a bombarduje *naš* Londýn, nebo protože posílá Židy do plynu? Podpořila Margaret Thatcherová první válku v Iráku kvůli tomu, že byl napaden slabý bezbranný stát silnějším agresorem a tím byly porušeny morální zásady, nebo protože Perský záliv a Blízký východ je oblastí zájmů Velké Británie a Saddám Husajn by narušil rovnováhu moci v regionu a získal by enormní zásoby ropy? Či měl by konzervativec hájit lidské právo (či občanské zděděné právo) nosit zbraň, pokud se prokáže, že uvolnění prodeje zbraní zvýšilo kriminalitu a narušuje společenskou stabilitu? Má trvat na absolutní ochraně majetku, nebo umožnit jeho přerozdělení, aby zabránil hladomoru a s ním spojenou společenskou nestabilitou? Podporuje konzervativec církev a křesťanství kvůli univerzálně platným věčným pravdám, nebo kvůli tomu, že církev je součástí národní tradice a pomáhá udržovat společenskou pospolitost?

Pokud socialisté prosadí sociální práva a tato práva fungují ve společnosti delší dobu, nestávají se pak sociální práva dědictvím po předcích? Pokud britští

konzervativci od Churchilla dále akceptovali znárodnění a *welfare state*, byli stále ještě konzervativci? Byla Margaret Thatcherová konzervativní, když se snažila privatizovat a otočit levicovou revoluci nazpět?¹²⁰ Byl de Gaulle konzervativcem, když akceptoval symboliku francouzské revoluce a snažil se ji skloubit s katolickou tradicí Johanky z Arku?¹²¹

Uvidíme, že konzervativní politici se snaží a snažili „proplovat“ mezi těmito dvěma krajnostmi, ale tato tenze reálně existuje. Záleží potom také na tom, jakou část hodnot považuje ten či onen politik za univerzální a partikulární.

Konflikt mezi partikularismem a univerzalismem existuje i na levici. Zatímco stará modernistická levice se domnívala, že práva dělníků, žen, homosexuálů jsou univerzální, nová postmoderní levice akcentuje multikulturní teorii práv neevropských kultur, které však často utlačují homosexuály a ženy.¹²²

V dalších dvou podkapitolách stručně pojednáme o některých osobnostech anglosaského pravicového myšlení, protože příznivci konzervativní revoluce se některými inspirovali a od některých se zase výrazně odlišovali. Nebude se však jednat o komplexní výčet všech osobností tohoto ideového směru.

2.1. Britští konzervativci a liberálové

John Locke (1632-1704) může být označen za „praotce klasického liberalismu“.¹²³ Ve svém *Druhém pojednání o vládě*¹²⁴ obhajuje přirozená práva člověka na život, svobodu a majetek daná Bohem. Důležitým pro státoprávní

¹²⁰ Touto otázkou se zabývá kniha GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State*

....
¹²¹ O de Gaullově skloubení mnoha protichůdných tradic Francie ve jméno národní jednoty srov. AGULHON, Maurice: *De Gaulle. Dějiny, symbol, mýtus*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005. De Gaulle jednou prohlásil „*Je nutné, aby byla Francie nesena dál nezadržitelným národním hnutím, které ji už tolikrát v dějinách zachránilo; aby všichni Francouzi zapomněli načas na své rozdělení a na své vášně a sjednotili všechnu energii své vlasti do jednoho proudu. Národní hnutí, které dovedlo k vítězství Filipa Augusta u Bovines, Janu z Arku u Orleánsu, Ludvíka XIV. A Villarse u Denain, revoluční Francii v letech 1792-1795, Jofra na Marné, Clemenceau a Focha v roce 1918...*“ (Citováno tamtéž, s. 22)

¹²² O důsledcích univerzalismu a partikularismu na zahraniční politiku levice a pravice srov. JOCH, R.: *Proč právě Irák...*, s. 102-124.

¹²³ Ačkoliv formulaci lidské přirozenosti jako individualistické nalezneme již u Thomase Hobbesa například v jeho nejznámějším díle *Leviathan*, jsou důsledky jeho politické teorie státu spíše neliberální a absolutistické. Nicméně liberálními momenty v Hobbesově díle se inspiroval například James Buchanan (BUCHANAN, James: *Hranice slobody*, Archa, Bratislava 1996).

¹²⁴ LOCKE, John: *Druhé pojednání o vládě*, Svoboda, Praha 1992.

teorii je jeho požadavek na oddělení moci zákonodárné a výkonné. Stejně jako jeho whigovský „kolega“ Edmund Burke podpořil Locke *Slavnou revoluci*, která vyvrcholila přijetím ústavních principů omezujících moc panovníka, takzvaným *Bill of Rights*. Locke se na ní dokonce i aktivně podílel.¹²⁵ Jako myslitel měl i velký vliv na americkou revoluci a „otce zakladatele“ USA.¹²⁶

„Prorokem“ ekonomického liberalismu a zakladatelem ekonomické vědy vůbec byl Adam Smith (1723-1790) se svou dnes již legendární knihou *Pojednání o původu a původu bohatství národů*.¹²⁷ Jeho přínos nebyl ani tolik v tom, že by přinesl úplně nové myšlenky, ale že dokázal starší poznatky konzistentně shrnout. Nejvíce ho asi proslavila myšlenka *neviditelné ruky trhu*, jež stojí na principu, že existuje jistá nezamýšlená spontánní harmonie individuálních (a snad i egoistických) cílů s celospolečenským prospěchem. Smith však nepodporoval egoistickou morálku, byl morálním filozofem, který podporoval altruismus.¹²⁸ Nicméně vycházel z některých empirických pozorování: „*Není to laskavost řezníka, sládky nebo pekaře, které vděčíme za to, že máme svůj oběd, nýbrž jejich zřetel na vlastní zájem. Nespolehneme na jejich lidskost, ale na jejich sebelásku, a nezdůrazňujeme jim naše potřeby, ale výhody, které plynou jim.*“¹²⁹ Smith byl také odpůrcem merkantilismu a zastáncem volného obchodu, i když ne absolutním. V některých konkrétních případech byl i pro cla.¹³⁰ Také byl pro to, aby stát zajišťoval vzdělávání.¹³¹ V politických i ekonomických otázkách si prý velmi rozuměl se svým přítelem Edmundem Burkem.¹³²

¹²⁵ K Lockovy stručně srov. WALDROM, Jeremy: *John Locke*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Barrister & Principal, Brno 2000, s. 264-268.

¹²⁶ LEISER, Burton: *John Locke*, in: *Velké postavy západního myšlení*, Prostor, Praha 1999, s. 275.

¹²⁷ Česky tuto práci před časem vydal Liberální institut: SMITH, Adam: *Pojednání o původu a původu bohatství národů*, Liberální institut, Praha 2001.

¹²⁸ Z jeho dílny morální filozofie česky vyšla práce SMITH, Adam: *Teorie mravních citů*, Liberální institut, Praha 2005.

¹²⁹ Cit. dle HOLMAN, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, C. H. Beck, Praha 1999, s. 47.

¹³⁰ O Smithově ekonomickém myšlení viz HOLMAN, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení...*, s. 43-61.

¹³¹ WINCH, Donald: *Adam Smith*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 464.

¹³² NISBET, R.: *Konzervatismus...*, s. 51; srov. NEČAS, P.: *Hledání kořenů...*, s. 149; KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 41.

Další skotský empirický osvícenec a Smithův přítel David Hume (1711-1776) byl podobně jako Edmund Burke velmi skeptický k možnostem rozumu, nebo-li k tomu, co Hayek nazval „konstruktivistickým racionalismem“. Proto odmítal liberální představu společenské smlouvy. Kvůli zachování společenského smíru se dle Huma víceméně spontánně ustavila jistá pravidla spravedlnosti. Neexistuje univerzální forma správné vlády, která by byla odvoditelná z abstraktních principů. Každá vláda by měla existovat na základě místních podmínek: „*Na všechny druhy dělby moci od francouzské monarchie až po nejsvobodnější demokracii některých švýcarských kantonů pohlížím jako na stejně legitimní.*“¹³³ Právě kvůli svému ocenění zvyku a tradice bývá někdy řazen mezi konzervativce, ale je konzervativcem právě proto, že je velmi skeptický.¹³⁴

V politickém životě hájila principy klasického liberalismu Liberální strana vzniklá z whigů. Jejím nejznámějším představitelem v 19. století byl velký Disraeliho soupeř a čtyřnásobný premiér William Gladstone,¹³⁵ který byl původně peelovským konzervativcem a přidal se k liberálům s částí Konzervativní strany, která podporovala volný obchod.

Gladstoneovým důvěrníkem a rádcem se stal význačný liberální myslitel lord Acton (John Emerich Dalberg, baron Acton; 1834-1902). Acton byl ovlivněn především whigovskou tradicí, tedy i Burkem. Považoval Rousseauovo pretotalitární pojetí absolutní svrchovanosti lidu a obecné vůle za tyranské. Jako katolík podporoval náboženskou svobodu a akcentoval mravní význam náboženského svědomí pro svobodnou společnost.¹³⁶

Liberální strana se roku 1886 rozštěpila v otázce týkající se *Home Rule* pro Irsko a část liberálů se později spojila s konzervativci v Unionistické straně.¹³⁷ Stále více začala prosazovat myšlenku levicového liberalismu a sociálního státu,

¹³³ Cit dle MILLER, David: *David Hume*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 182.

¹³⁴ HELM, Paul: *David Hume*, in: SCRUTON, R. (ed.): *Konzervativní myslitelé...*, s. 11.

¹³⁵ O Gladstoneovi česky vyšla práce JENKINS, Roy: *Gladstone. Portrét politika viktoriánské Anglie*, Prostor Praha, 2000.

¹³⁶ BURROW, J.: *John Emerich Dalberg baron Acton*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 3-4, srov. JOCH, R.: *Evropský liberalismus a konzervatismus...*

¹³⁷ PONTING, Clive: *Churchill*, BB Art, Praha 1997, s. 37; srov. JUDD, Denis: *Impérium. Britská imperiální zkušenost od roku 1756 do současnosti*, BB Art Praha, 1999, s. 69.

čili obhajobu volnotržních principů převzala Konzervativní strana, či alespoň její ekonomicky liberální křídlo.

„Otcem“ britského konzervatismu a konzervatismu vůbec se stal whigovský politik Edmund Burke (1729-1797), který až do Francouzské revoluce prosazoval z pohledu současníků spíše liberální kauzy, když kritizoval útlak katolických Irů, vedl spor proti bezohledné správě britského guvernéra v Indii a podporoval počáteční požadavky amerických kolonistů.¹³⁸ Burke ale nepodporoval svobody na základě abstraktních liberálních principů, ale na základě zděděných místních svobod. „Burke byl liberální, protože byl konzervativní“,¹³⁹ jak o něm říká Russel Kirk. Francouzská revoluce pro Burke znamenala extrémní rozchod s dosavadní tradicí, protože zpupní revolucionáři chtěli narýsovat novou společnost bez ohledu na staletý vývoj. Burke o tom říká: „*Sama idea konstrukce nové vlády stačí k tomu, aby nás naplnila odporem a hrůzou. Za Revoluce (míněna Slavná revoluce-pozn. LP) jsme si přáli, a přejeme si i dnes, odvozovat vše, co máme, z odkazu našich předků. Bedlivě jsme se vystříhali toho, abychom na zděděný kmen naroubovali odnož cizí přirozenosti původního stromu. Všechny reformy, jež jsme až dosud uskutečnili, se děly s odvoláním ke starým časům a doufám-ba co víc, jsem přesvědčen- že i při všech případných budoucích reformách se pečlivě přidržíme této tradice, autority a vzoru.*“¹⁴⁰ „Je třeba nekonečné obezřetnosti, pokud se někdo odváží strhnout stavbu, jež po věky

¹³⁸ Edmund Burke se v jedné své parlamentní řeči z roku 1775 snažil zabránit střetu mateřské země s kolonisty: „...obyvatelé kolonií jsou potomky Angličanů. Anglie je, pánové, země, která stále, jak doufám, respektuje svou svobodu, kterou dříve zbožňovala. Kolonisté...jsou proto oddáni nejen svobodě, ale svobodě podle anglických představ a ve shodě s anglickými principy. Není třeba hledat abstraktní svobodu, stejně jako kteroukoli abstrakci. Svoboda je neoddělitelnou součástí některých konkrétních objektů...Velké boje za svobodu se této zemi od počátku týkaly hlavně otázky daní...Na otázce daní se cvičila nejschopnější pera a nejvýmluvnější jazyky, pro ni pracovali a trpěli největší duchové...Věnovali nekonečné úsilí tomu, aby zemi vštíplili zásadu, že ve všech monarchiích to musí být sám lid, kdo má-at' přímo nebo zprostředkovaně- moc rozdávat své vlastní peníze, jinak nepřetrvá ani stín svobody...Abychom dokázali, že Američané nemají právo na své svobody, usilujeme každý den o popření zásad, v nichž je uchován celý náš vlastní duch...Dokud budete natolik moudří, že budete uznávat svrchovanou autoritu této země jako svatyni svobody, posvátný chrám zasvěcený naší společné víře, kdekoli vyvolená rasa synů Anglie bude uctívat svobodu, oni obrátí svou tvář k vám...Otroctví mohou mít kdekoliv. To je plevel, kterému se daří v každé půdě.“ (cit. dle SANDOZ, Ellis: *Základy americké svobody a vlády zákona*, in: ŽEGKLITZ, J. (ed.): *Velké postavy politické filosofie...*, s. 88)

¹³⁹ KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 41.

¹⁴⁰ BURKE, Edmund: *Úvahy o revoluci ve Francii*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1997, s. 43.

alespoň uspokojivě odpovídala obecným cílům společnosti, nebo ji stavět znovu, aniž by měl před očima příklady a vzory, jejichž užitečnost byla již ověřena.“¹⁴¹

Burke kritizuje abstraktní a univerzální princip lidských práv prosazovaný intelektuály: „*Občanské svobody se zde tedy (v britské ústavě-LP) nenárokují na základě abstraktních principů, jako jsou 'lidská práva', ale jako práva Angličanů a odkaz předků.*“¹⁴² Burke odsuzuje rozum zbožšťující intelektuály: „*Tito lidé zkušeností opovrhují, mají ji za moudrost primitivních nevzdělců, a pokud jde o to ostatní, zhotovili skrytou nálož, která v jedné velkolepé explozi rozmetá všechny starobylé vzory, všechny precedenty, charty a akty parlamentu. Mají přece 'lidská práva'.*“¹⁴³ „*K čemu je rozebírání abstraktních práv člověka na jídlo a na léky? Problémem je to, jak je obstarat a poskytovat. K jeho řešení každopádně doporučuji přivolat na pomoc sedláka a lékaře spíše než profesora metafyziky.*“¹⁴⁴

Oproti univerzalismu staví Burke partikularismus a vlastenectví, kritizuje revolucionáři provedené mechanické rozdělení Francie na umělé distrikty, které nemají historické ani tradiční opodstatnění: „*Posud nikdy nebyl žádný člověk poután pocitem hrdosti, sounáležitosti a láskyplného vztahu k nějaké čtvereční výměře (míněny francouzské okresy –pozn. LP). Nikdy se nebude hrdě hlásit, že je příslušníkem Čtverce č. 71 či občanem nějakého jiného abstraktního útvaru s přidělenou visačkou. Občanské cítění se v nás probouzí v našich rodinách. Kdo je chladný v příbuzenských vztazích, nemůže být horlivým občanem. Naše city se postupně dotýkají širšího sousedství a pronikají k tradičním vztahům v provincii. To jsou ti rodinní známí v zájezdních hostincích a na místech oddechu. Rozdělení naší země vytvořená zvykem, a ne křečovitým rozhodnutím moci, dávala vzniknout spoustě malých obrázků velké země, které naplňovaly srdce hřejivým citem. Tato patriotická zaslíbenost nijak nedusí lásku k celku. Snad právě ona je průpravou a otvírá cestu k vyšším a rozlehlejším horizontům a vztahům, které jedině jsou s to člověka pohnout k citové účasti na rozkvětu a blahu království tak rozsáhlého, jako je Francie, prožívané stejně silně, jako by šlo o jeho nejsoukromější*

¹⁴¹ Tamtéž, s. 71.

¹⁴² Tamtéž, s. 44.

¹⁴³ Tamtéž, s. 68.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 71.

zájmy.“¹⁴⁵ „Být citově poután ke své skupině, milovat ten malý oddíl, k němuž člověk ve společnosti náleží, je prvním principem (jakýmsi zárodkem) společenského citu. Je to první článek řetězce, jímž dospíváme k lásce vlasti a lidstvu.“¹⁴⁶

Edmundu Burkovi¹⁴⁷ jsme se zde věnovali relativně více prostoru, neboť každý opravdový britský konzervavec na něj nějakým způsobem navazuje. Burke navíc ovlivnil i řadu amerických konzervativců a klasických liberálů. Když jsme výše popisovali základní konzervativní principy, byly to principy, které jako první formuloval Burke. Jak uvidíme níže, Margaret Thatcherová přistupovala ke snaze eurooptimistů konstruktivisticky vytvořit jeden evropský superstát se stejně skeptickým postojem jako Burke přistupoval k sociálně inženýrským a univerzalistickým aspiracím francouzských revolucionářů. Na Burka se odvolávaly poměrně odlišné osobnosti pravice jako například F. A. Hayek, Russel Kirk, Joseph de Maistre, John Randolph, Roger Scruton, Margaret Thatcherová a dnes Václav Klaus.

Představitelem feudální a paternalistické tradice v britském konzervatismu je legendární potomek židovských přistěhovalců Benjamin Disraeli¹⁴⁸ (1804-1881), první ministr vlády Jeho Veličenstva a Earl of Beaconsfield. Disraeli se postavil proti leaderovi toryů Robertu Peelovi svou obranou obilních cel, zatímco peelovci prosazovali volný obchod. Peel nakonec z konzervativní strany odešel. Disraeli prosazoval ideu *One Nation*, tedy takovou politiku, jež se snažila o to, aby sociální rozdíly nevyvolaly v národě potenciál třídního boje. Britský národ neměl být rozdělen na dva národy-chudých a bohatých, ale měl být jednotný. Nejednalo se přitom o rovnostářství a útok na hierarchii, ale spíše aplikaci aristokratické zásady *Nobless oblige* na sociální politiku státu. Třídy a stavy

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 202-203.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 57-58.

¹⁴⁷ O něm srov. KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 31-94 (kapitola *Burke a politika zvyklosti*); BABBIT, I.: *Demokracie a vůdcovství...*, s. 87-100 (kapitola *Burke a morální imaginace*); HAMPSHER-MONK, Ian: *Edmund Burke*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 47-50; GRANT R. A. D.: *Edmund Burke*, in: SCRUTON R. (ed.): *Konzervativní myslitelé...*, s. 27-43; FELLOWS, Roger: *Edmund Burke*, in: ŽEGKLITZ, J. (ed.): *Velké postavy politické filosofie...* s. 71-80.

¹⁴⁸ O Disraelim stručně KOVÁŘ, Martin: *Benjamin Disraeli*, in: *Historický obzor* č. 3-4 1991, s. 45-51. nebo spíše beletristicky zpracovaný životopis MAUROIS, André: *Život Benjamina Disraeliho*, Nakladatel F. Topič, Praha 1903.

neměly být zrušeny a členové národa neměli být atomizováni liberálním individualismem, ale každý člověk měl zůstat příslušníkem své třídy, tyto třídy však spolu neměly bojovat, ale žít v národní harmonii. Proto *Dizzy* prosazoval sociální reformy zlepšující postavení dělnictva. Věřil v přirozený hodnotový konzervatismus nižších tříd a kvůli tomu prosadil parlamentní volební reformu z roku 1867, která rozšiřovala volební právo. Zároveň si však přál, aby tato reforma byla již poslední. Šlo mu spíše o to, aby v národě byly reprezentovány všechny zájmy a jestliže reforma z roku 1832 nahrávala buržoazii, reforma z roku 1867 měla spíše vyrovnávat zastupování zájmů všech tříd. Ohledně rozšiřování volebního práva a zavádění sociálních reforem je Disraeli částečně srovnatelný se svými konzervativními kolegy- s německým kancléřem Otto von Bismarckem a rakouským předsedou vlády Eduardem Taafem.

S romantismem sobě vlastním podporoval *Dizzy* britský patriotismus a s ním spojenou obranu instituce monarchie a anglikánské církve. Byl i blízkým přítelem královny Viktorie. Právě hrdost na monarchii i impérium měla stmelovat šlechtice, obchodníky, rolníky, dělníky i nádeníky v příslušnosti k jednomu národu.¹⁴⁹ Společnost je udržována tradicemi a vyvažujícími principy v její nepsané ústavě.¹⁵⁰ Jak říká Disraeli ve svém románu *Sybil*: „*Máte starobylou, mocnou a majetkem bohatě obdařenou církev a spolu s ní dokonalou náboženskou svobodu. Máte velkostatky tak rozlehlé, jako mívali Římané, navíc spojené s obchodním podnikáním, jakému by se nemohly rovnat ani spojené síly Kartága a Benátek. Mějte neustále na paměti, že tato podivná země, v níž se snoubí tolik kontrastů, není ovládána silou; nevládne jí stálá armáda; vládne jí ta nejedinejší soustava tradičních mechanismů, již si chrání jako oko v hlavě pokolení za pokolením, neboť každé z nich je si vědomo toho, že tyto síly udržují při síle zvyklosti a představují zákon...A tyto mocné výtvoř jsou naprosto nesouměřitelné se základními a původními prvky a zdroji této země. Pamatujte- zničíte-li toto uspořádání společnosti, Anglie se již nikdy nezmůže na nový počátek.*“¹⁵¹

¹⁴⁹ BALL, S.: *History of the Conservative Party...*

¹⁵⁰ O politické smýšlení Benjamina Disraeliho KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 303-346 (kapitola *Konzervatismus s představivostí: Disraeli a Newman*).

¹⁵¹ Cit. dle KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...* s. 319.

V zahraniční politice Benjamin Disraeli, pozdější Earl of Beaconsfield, logicky podporoval britský imperialismus, obhajobu národních zájmů a politiku *rovnováhy moci*, kterou například uplatnil při krizi na Balkáně 1876-1878, když zabránil zhroucení Osmanské říše jako protiváhy ruské rozpínivosti.¹⁵²

Na anglosaské pravicové myšlení ve 20. století a *konzervativní revoluci* osmdesátých let měl obrovský vliv právník a ekonom rakouského původu Friedrich August von Hayek (1899-1992). Ačkoliv působil v Británii i v USA, zařazujeme ho do podkapitoly o britských pravicových myslitelích, neboť svým empirickým typem myšlení odvolávajícím se na E. Burka, D. Huma a A. Smithe je nejbližší britskému konzervativně-liberálnímu myšlení.

Hayek stojí na pomezí konzervatismu a klasického liberalismu, i když sám sebe považuje za liberála, či přesněji řečeno „starého whiga“, jako byl Burke, a obviňuje některé konzervativce ze sklonů ke kompromisům s kolektivismem a socialismem. Stejně tak kritizuje konzervativní romantickou adoraci minulosti a strach z budoucnosti. Také podrobuje kritice přílišnou důvěru konzervativců v autoritu a oproti tomu dává větší přednost omezené moci státu. Sám má důvěru v budoucí spontánní vývoj.¹⁵³ Ovšem pak je poněkud zvláštní, že tuto kritiku neuplatňuje na Burkea nebo o tom mlčí. Typ ideálního klasického liberála, o němž Hayek hovoří, by totiž asi těžko vypustil z úst něco podobně romantického a do minulosti zahleděného jako Edmund Burke: „...rytířská doba pominula. Nastal věk sofistů, ekonomů a počtářů a sláva Evropy navždy pohasla. Nikdy již nespatříme onu šlechetnou oddanost urozenému stavu a něžnému pohlaví, onu hrdou podřízenost, důstojnou poslušnost, věrnost srdce, které i v porobě oživovaly ducha vznešené svobody. Půvab života, který se nedá získat za peníze, připravenost bránit vlast jen pro ni samu, kolébka mužnosti a heroismu, to vše náleží minulosti!“¹⁵⁴ Nicméně Hayek přiznává, že v jistém smyslu konzervativcem je a uznává i některé dobré postřehy konzervativních myslitelů.¹⁵⁵

¹⁵² KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 141-172.

¹⁵³ HAYEK, Friedrich August: *Proč nejsem konzervativcem*, bulletin Občanského institutu č. 18. únor 1993.

¹⁵⁴ BURKE, E.: *Úvahy o revoluci ve Francii...*, s. 85.

¹⁵⁵ „Přestože je moje argumentace namířena proti socialismu, jsem stejně málo toryovským konzervativcem, jako jím byl Edmund Burke. *Můj konzervatismus* se omezuje

Základem Hayekova pojetí společnosti je takzvaný *spontánní řád* (*katalaxe*), který vzniká nezamýšleným působením jednotlivců a postupným, evolučním vývojem. Existuje tedy dichotomie mezi lidským jednáním, které existuje ve svobodné společnosti, a lidským plánem (či záměrem), který vede postupně k omezování svobody a nástupu totalitních zřízení (tuto myšlenku již zastával Hayekův kolega Ludwig von Mises). Hlavní myšlenkou Hayekovy asi nejslavnější knihy *Cesta do otroctví* je, že ekonomické socialistické regulace vedou k postupné cestě do totalitního otroctví, protože s plánováním a zasahováním do ekonomiky volného trhu a soukromého vlastnictví je zasahováno i do života a práv jednotlivců. Ekonomická svoboda je nezbytnou pro svobodu osobní i politickou.¹⁵⁶ Centrální plánování je nemožné, neboť „*zapeklitost problému racionálního* (tedy plánovaného-pozn. LP) *ekonomického řádu je dána právě faktem, že znalost okolností, kterou můžeme využívat, nikdy neexistuje v koncentrované nebo integrované formě, nýbrž pouze jako rozptýlené útržky neúplných a často rozporných znalostí, které mají všichni navzájem oddělení jednotlivci.*“¹⁵⁷

Důležitou je také Hayekova zdrcující kritika nesmyslného požadavku sociální spravedlnosti. Na trhu totiž jednotlivci působí nezamýšlené důsledky a to, že je někdo úspěšný nebo neúspěšný, záleží na tom, zda ostatní o jeho služby stojí. Pokud člověk v tržním hospodářství neuspěje, nelze hovořit o sociální nespravedlnosti, protože mu jeho neúspěch nikdo vědomě nezpůsobil, ale protože neuspěl buď svou neschopností nebo protože měl jednoduše smůlu.¹⁵⁸

Nalezneme však u Hayeka některé konzervativní momenty? Předně je to burkovská kritika konstruktivistického racionalismu francouzských *philosophes* a jejich socialistických a totalitárních následovníků, kteří se snaží racionálním plánem bez ohledu na tradice a dosavadní vývoj sociálně inženýrsky ustavit

výhradně na morálku uvnitř jistých hranic.“ (HAYEK, Friedrich August: *Osudná domyšlivost. Omyly socialismu*. Sociologické nakladatelství, Praha 1995, s. 59).

¹⁵⁶ HAYEK, Friedrich August.: *Cesta do otroctví*, Academia, Praha 1990

¹⁵⁷ HAYEK, Friedrich August: *Využití znalostí ve společnosti*, in: JEŽEK Tomáš (ed.): *Zásady liberálního řádu*, Academia Praha 2001, s. 110.

¹⁵⁸ HAYEK, F.A.: *Právo, zákonodárství a svoboda...*, s. 195-232; srov. JOCH, Roman: *Socialistický stát*, in: JOCH, R.-ŽEGKLITZ, J. (eds.): *Přednášky z politické filosofie...*, s. 27-36; GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 53.

„dokonalou“ společnost ovládanou plánováním. Dále to je Hayekova důvěra v tradici a plynulý vývoj, v němž se postupně instituce zdokonalovaly a udržely se ty, které prokázaly svou funkčnost, jako například rodina. Všechny civilizační výtopy jsou výsledkem dlouhodobého spontánního vývoje a ne racionálního plánu.¹⁵⁹

Tedy, abychom uvedli příklad, lidská svoboda nevznikla tím, že by přišel francouzský revolucionář a rozumem by nadekretoval chartu svobod, ale postupným nezamýšleným rozšiřováním svobod v důsledku boje státu a církve, panovníka a šlechty, reformace, v níž proti sobě bojovaly různé církve, boje šlechty a buržoazie a tak dále. Všechny tyto složky společnosti navzájem kontrolovaly rozsah moci té druhé a tím docházelo k omezování moci jako takové a rozšiřování prostoru svobody. Náboženská tolerance nevznikla ani tak kvůli tomu, že by katolíci milovali své protestantské „bratry“ a naopak, ale kvůli tomu, že bylo prostě nutností kodifikovat náboženskou toleranci, aby v jedné společnosti a v jednom národě mohli žít příslušníci různého vyznání, stejně tak aby mohly koexistovat katolické i protestantské státy a vést války i proti státům, ve kterých bylo stejné vyznání, a mít za spojence státy s opačným vyznáním.¹⁶⁰

F. A. Hayek¹⁶¹ svým skloubením tradic s individuální svobodou a kritikou konstruktivistického racionalismu připravil půdu takzvanému *fuzionismu*, tedy principu smiřující konzervativní ideje s liberálními, který explicitně později formuloval největší konzervativec mezi liberály a největší liberál mezi

¹⁵⁹ Hayekovo politické myšlení je stručně a hutně shrnuto v jeho spisku HAYEK, Friedrich August: *Principy liberálního společenského řádu*, bulletin Občanského institutu č. 3 březen 1991

¹⁶⁰ Srov. ZAKARIA, Fareed: *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA a ve světě*, Academia Praha, 2004, s. 35-72

¹⁶¹ Mimo citované práce viz o Hayekovi ještě: BARRY, Norman: *Oslava F. A. Hayeka*, in: ŽEGKLITZ J.(ed.): *Velké postavy politické filosofie...*, s. 135-152; HOLMAN, Robert : *Friedrich August von Hayek*, in: Sborník Centra pro ekonomiku a politiku č. 1 *Ekonomika, právo a politika*, Praha 1999, <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=66> ; GRAY, John: *Friedrich A. Hayek*, in: SCRUTON, Roger (ed.): *Konzervativní myslitelé...*, s. 129-139; SHEARMUR, Jeremy: *Friedrich August von Hayek*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 156-158; PREISNER, R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...*, s. 369-388; KLAUS, Václav: *100 let od narození Friedricha Augusta von Hayeka*, in: in: Sborník Centra pro ekonomiku a politiku č. 1 *Ekonomika, právo a politika*, Praha 1999, <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=65>.

konzervativci¹⁶² Frank S. Meyer. S určitým zjednodušením lze i říci, že fuzionismus byl jedním ze základů *konzervativní revoluce*.

Dalším burkovcem, avšak naprosto odlišným od F. A. Hayeka, je britský filozof Roger Scruton¹⁶³ (narozen 1944). Na rozdíl od Hayeka není příznivcem globálního volného obchodu a rovněž nepodporuje kapitalismus typu *laissez faire*. Konzervativce jeho typu se nepřiklání k žádné konkrétní ideologii ani formě fungování ekonomiky. Pokud bude kapitalismus sloužit zachování společnosti a tradičních společenských vazeb, bude ho podporovat, když nebude, tak ho jednoduše podporovat nebude. Scrutonovec se obává bezmezná důvěry některých konzervativců v univerzální hodnotu kapitalismu a volného obchodu, která se může stát až ideologickou vírou. Scruton samozřejmě odmítá teorie o sociální spravedlnosti a hájí instituci soukromého vlastnictví a jeho dědění, ale v případě potřeby zachování sociálního řádu je někdy státní zásah nutný. Každý konzervativce bude samozřejmě provádět sociální politiku státu s velkým odporem, ale bere ji jako menší zlo v případě, kdy se nestátní organizace jako církve a dobročinné spolky bohužel nejsou schopny postarat o ty nejslabší, a v důsledku toho by hrozil kupříkladu hladomor, který by vyvolal snahy o svržení řádu násilnou revolucí.

Scruton také odmítá principy multikulturalismu, masové imigrace a internacionalismu, které rozleptávají národní stát. Národní stát a nacionalismus sice nejsou úplně ideální a nacionalismus ve své šovinistické formě vyvolal mnohá zla, na druhou stranu je národní stát a národ tou hlavní institucí, ke které lidé cítí svou loajalitu, a proto by měla být tato jednotka organizace lidské společnosti zachována. Lidé nebudou loajální ke státu založeném na nějaké abstraktní ústavě, kterou si vymysleli filozofové a politici, ale ke státu a společenství, které ztělesňuje v jejich srdcích hluboce uložené předsudky, tradice a zvyky zděděné po předcích, které jsou vlastní tomu konkrétnímu národu a společné všem jeho příslušníkům a které utváří jeho kulturu. Tyto zvyky a tento

¹⁶² Parafrázuji výrok Romana Jocha o F. S. Meyerovi: „Byl to ‘člověk tenze’; ze všech libertariánů morálně nejabsolutističtější, ze všech konzervativců nejsvobodomilovnější.“ (JOCH, Roman: Epilog, in: MEYER, F. S.-JOCH R.: *Vzpouře proti revoluci dvacátého století...*, s. 414)

¹⁶³ Krátký medailonek o něm srov. JOCH, Roman: *Roger Scruton: filosof, farmář, gentleman*, in: CEVRO č. 3/2007.

vztah k vlasti jsou často iracionální (čímž není míněno, že jsou hloupé) a jsou založeny na citu, podobně jako například láska k rodině. Ostatně za tímto účelem existují i různé státní svátky připomínající důležité události v historii společenství a k nim se vázající veřejné „obřady“ jako jsou vojenské přehlídky, shromáždění u pomníků padlých za svobodu národa a podobně. Stejně tak jsou důležité národní symboly jako je hymna, znak, vlajka, sídlo panovníka, protože v nich je symbolizováno národní společenství v celé své historii, současnosti i budoucnosti. Čtení paragrafů ústavy (která se ostatně až příliš často až na ústavu americkou může měnit) nevyvolá takové pohnutí srdce a pocit loajality ke společenství jako vztyčování vlajky za zvuků národní hymny a pohled na nastoupenou jednotku veteránů z druhé světové války, kteří byli ochotni obětovat své životy, aby si národní společenství zůstalo svobodné a mohlo si rozhodovat o svých zákonech a svých osudech samo.¹⁶⁴

Z tohoto důvodu tedy Scruton odmítá na jedné straně multikulturalismus, který rozkládá národní stát zevnitř fragmentarizací a balkanizací občanů státu na mnoho kulturně či civilizačně odlišných etnických skupin s odlišnými hodnotami a tradicemi a který potlačuje tradice a hodnoty původního národa, jenž se musí kvůli požadavku politické korektnosti¹⁶⁵ přizpůsobit nově příchozím imigrantům, a tím de facto ztrácí svou vlastní identitu.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Svě konzervativní krédo vyložil Roger Scruton v práci SCRUTON, Roger: *Smysl konzervatismu*, Torst, Praha 1993.

¹⁶⁵ „Politická korektnost je založena na přesvědčení, že ideje určitého konkrétního politicko-hodnotového proudu, v podstatě výlučně levicově-liberálního, mají nárok na univerzální platnost. Představitelé těchto idejí obratným manipulačním uměním s maximálním využitím možností státu a jeho nástrojů v kulturní sféře (veřejnoprávní média) dosahují podřízení norem lidského jazyka, lidského chování, politického konání a nakonec i lidského myšlení těmto idejím. Ideové celky, které politická korektnost tímto způsobem univerzalizuje, se nejčastěji týkají problematiky národnostních, etnických, sexuálních či náboženských menšin, problematiky rovnosti žen a mužů. Politická korektnost je totiž současně účinnou zbraní, která pomáhá z různých důvodů (někdy kupodivu i oprávněných) znevýhodněným menšinám dosáhnout snadno svých cílů. Konečným cílem a všudypřítomným prvkem politické korektnosti je ovšem eliminace kulturní či civilizační identity, která má dosud vůdčí roli v určité oblasti. Vzhledem k tomu, že politická korektnost je specificky západním fenoménem, představuje dosažení jejího cíle souběžnou likvidaci západní identity. Změna pravidel používání jazyka patří k nejzjevnějším symptomům politické korektnosti, a to všude ve světě. Namísto tradičně užívaných pojmů vytváří politická korektnost nové obraty či náhradní termíny měnící současně i význam pojmenovávané věci. Dosavadní pojem je přitom ve chvíli svého nahrazení okamžitě tabuizován. Klasicky uváděným příkladem je vývoj označení příslušníka černošské etnické skupiny ve Spojených státech. Namísto pojmu „negro“ politická korektnost v minulosti přišla s výrazem „colored“. Ve chvíli, kdy význam tohoto termínu začal být opět problematizován, změnila jej politická korektnost na „black“. Zanedlouho byl pak tento pojem opět nahrazen „African American.“ (BELLING, Vojtěch: *Ideologie politické korektnosti a západní civilizace*, in: *Distance. Revue pro kritické myšlení*, ročník 8., 2006/3.

Stejně tak na druhé straně Scruton odmítá nadvládu internacionalistických organizací jako jsou Evropská unie, OSN, Světová obchodní organizace, Světová banka, Mezinárodní měnový fond a jiné, protože nemají legitimitu danou demokratickým rozhodováním v národním státě. Demokracie může totiž fungovat pouze na úrovni národního státu, protože ten má svůj politický národ – démos. Žádný evropský či světový démos neexistuje, proto na těchto úrovních nemůže existovat zastupitelská forma vlády.¹⁶⁷

I když Roger Scruton svůj vliv na paní premiérku sám nijak nepřeceňuje,¹⁶⁸ je fakt, že jeho obecné argumenty ohledně legitimacy národního státu a jeho tradic se staly silnou municí euroskeptických konzervativců proti nadvládě nedemokratických a byrokratických institucí evropských společenství nejen ve Velké Británii. Argumenty Margaret Thatcherové a jejího *speechwritera* Johna O'Sullivanova byly v mnohém podobné.

Velký vliv na Rogera Scrutona a britský konzervatismus celkově měl Michael Oakeshott¹⁶⁹ (1901-1990). Oakeshott je typickým britským empirickým konzervativním myslitelem, který odmítá metafyzické a teoretické základy konzervatismu, jako je věčně platné přirozené právo či Prozřetelnost. Mnohem více se hlásí k Humovi než Burkovi, protože i u empirika a tradicionalisty Burka nalezneme nějaké „věčné“ principy jako je Prozřetelnost. Oakeshott odmítá jakoukoli ideologii a racionalistické konstrukce a politiku vnímá jako pragmatické uplatňování principů, které se osvědčily. Změny jsou možné, ale je nutné je

<http://www.euportal.cz/Articles/1100-ideologie-politicke-korektnosti-a-zapadni-civilizace.aspx>). Pro konkrétní případy politické korektnosti srov. ULČ, O.: *Příručka pro zájemce o americký svět...*

¹⁶⁶ SCRUTON, Roger: *Multikulturalismus, imigrace a nutnost bránit národní stát*, bulletin Občanského institutu č. 181, na internetu například na

<http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1319>.

¹⁶⁷ SCRUTON, Roger: *Nebezpečí internacionalismu*, bulletin Občanského institutu č. 183, srov. JOCH, Roman: *Roger Scruton: Po demokracii přijde v Evropě říše byrokratů a multikulturalismu. Rozhovor s Rogerem Scrutonem*, in: Revue Prostor č. 53.

¹⁶⁸ SCRUTON, Roger: *Čemu věřím a proč*, in: Revue Politika 6-7/2004, na internetu <http://www.cdk.cz/hp/clanky/206/cemu-verim-a-proc/?PHPSESSID=426195cbbd61ef019e38a842fdb63d4>

¹⁶⁹ K Oakeshottovi stručně srov.: GRANT R. A. D.: *Michael Oakeshott*, in: SCRUTON, Roger (ed.): *Konzervativní myslitelé...*, s. 157-177; PAREKH, Bhikhu C.: *Michael Oakeshott*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 338-339.

zavádět opatrně a důkazní břemeno leží na tom, kdo je chce provést.¹⁷⁰ Oakeshott kritizuje amerického konzervativce Russela Kirka za to, že vůbec formuloval základní metafyzické principy konzervatismu.¹⁷¹ Politika nemá mít nějaké zvláštní cíle zajišťovat pro lidi štěstí, má zajistit vládu zákona, v jejímž rámci každý sleduje své zájmy. V tomto ohledu je Oakeshott klasickým liberálem do té míry, jakým jím je Friedrich A. Hayek.

Oakeshott zmiňuje také příklad francouzské revoluce, kdy francouzští revolucionáři v prohlášení práv vyhlásili řadu svobod, které již měli například Angličané. Problém byl v tom, že v Británii a Americe byly tyto svobody získány v určitém prostředí postupným vývojem a tradicí, zatímco ve Francii tato tradice neexistovala. Pro Oakeshotta je také důležitý výraz *familiarity*, jež se dá přeložit jako důvěrná znalost. Abychom se vyznali a orientovali v nějaké situaci a dokázali něco ovládat, potřebujeme to důvěrně znát.¹⁷²

Jako příklad *familiarity* si uveďme národní stát, protože ten je položen na základech, které většina občanů důvěrně zná: společná historie, jazyk, hudba, literatura, divadlo, národní fotbalový tým, národní kuchyně, hospody, folklór, národní deníky, politické osobnosti, veřejné mínění, národní vláda, národní parlament a tak dále. Národní stát je prostor, v němž se občan orientuje a v němž může fungovat demokracie a zastupitelská forma vlády, rozhodování o věcech veřejných. Nadnárodní organizace jako Evropská unie tyto prvky *familiarity* postrádají, jsou odtažité a pro občana cizí. Proto bude konzervativce oakeshottovského typu k takovýmto institucím krajně nedůvěřivý.¹⁷³

¹⁷⁰ Srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 158-159.

¹⁷¹ OAKESHOTT, Michael: *Konzervativní politické smýšlení*, in: *Konzervatismus Russela Kirka a Michaela Oakeshotta*, bulletin Občanského institutu č. 146, Praha říjen 2003, s. 3-5.

¹⁷² FINGERGALD, Jan: *Konzervatismus jako postoj. Několik poznámek k Oakeshottově pojetí konzervatismu*, in: *Konzervatismus Russela Kirka a Michaela Oakeshotta*, bulletin Občanského institutu č. 146, Praha říjen 2003, s. 6.

¹⁷³ Srov. PETŘÍK, Lukáš: *Nedůvěra v EU je spojena s demokratickým deficitem*, in: 51 pro č.2/ 2006; Českým žákem Michaela Oakeshotta, který u něj studoval na *London School of Economics*, je Alexander Tomský, který odmítá vznik evropského státu a impéria. Srov. TOMSKÝ, Alexander: *Chceme opravdu nedemokratickou a imperiální Evropu ?*, <http://www.euportal.cz/Articles/1035-chceme-opravdu-nedemokratickou-a-imperialni-evropu-.aspx>.

2.2. Američtí konzervativci a liberálové

Jak jsme již poznamenali výše, drtivá většina amerických klasicky liberálních i konzervativních osobností se svým způsobem hlásila k odkazu otců zakladatelů a k jejich nejdůležitějšímu dílu, jímž byla americká ústava. Pokud tedy chtěli američtí konzervativci něco konzervovat, byla to americká ústava¹⁷⁴ se svým systémem omezení moci prostřednictvím striktního oddělení moci na tři složky dle principu brzd a rovnováh, a to výkonnou (prezident a jeho administrativa), zákonodárnou (dvoukomorový kongres) a soudní (Nejvyšší soud). Tyto moci se navzájem kontrolují a v daných případech omezují. Důležitým omezením moci státu bylo také vyhlášení ochrany práv jednotlivce před státní zvlí v prvních deseti dodatcích ústavy, v takzvaném *Bill of Rights*.¹⁷⁵

Co již však od počátku vyvolávalo spory a stále je vyvolává, je rozsah pravomocí Unie a jejích jednotlivých států, který byl částečně vyřešen až krvavou občanskou válkou, v níž zdaleka nešlo pouze o otázku otrokářství, ale právě o to, že Jižané se cítili být především občany svých domovských států, jako byla Virginie, Jižní Karolína, Texas, Alabama, a teprve poté jako Američané a občané Unie.¹⁷⁶

Přestože americké konzervativní hnutí se explicitně formovalo až v padesátých letech dvacátého století, zmíníme se též o jeho předchůdcích, “otce zakladatele“ nevyjímaje.

¹⁷⁴ JOCH, Roman: *Americký konzervatismus*, in: ŽEGKLITZ, J. (ed.): *Velké postavy politické filozofie...*, s. 206.

¹⁷⁵ Srov. *Deklarace nezávislosti Spojených států amerických. Ústava Spojených států amerických s komentáři Miloše Krejčího*, Otakar II. Praha, 2000.

¹⁷⁶ PETŘÍK, L.: *Může EU fungovat jako federativní stát?... ; srov.: „Americká válka tedy nebyla pro Jižany válkou občanskou. Válka Severu a Jihu byla vyvrcholením konfliktu mezi severským konceptem jednoho amerického národa a jižanským konceptem národů dvou. Spatřovat v této válce pouhý boj o otroctví je opravdu velkou vulgarizací konfliktu. Poválečné období a celá tzv. Rekonstrukce byly mj. úsilím o americký národ v rozsahu celé předválečné Unie a oslabení role regionálních lojalit.“* (ŘEZNÍK, Miloš: *Formování moderního národa .Evropské dlouhé 19. století*, Triton, Praha 2003, s. 91). Možná je ještě nutno upřesnit, že primární lojalita občanů jižanských států patřila jejich domovským státům a teprve potom ke Konfederaci-Dixie. Když byl plukovník Robert Lee otázan, zda převezme velení unionistické armády na potlačení rebelie jižanských států, odpověděl, že jeho lojalita patří Virginii. Stejně tak při bitvě u Gettysburgu 1863 před Picketovým útokem vyzývali generál Amisted a Picket, aby vojáci bojovali „za svou půdu a své domovy ve staré dobré Virginii“. O tom, za co bojovali jižanští vojáci a důstojníci jsou dva filmy režiséra Ronalda F. Maxwella *Gettysburg* (1993) a *Gods and Generals* (2003), srov. SWOBODA, Grzegorz: *Gettysburg 1863*, Nakladatelství Svojtka&Co.. Praha 2000.

Ačkoli americký státník, filozof a prezident Spojených států v letech 1797-1801 John Adams (1735-1826) patřil k hlavním osobnostem federalistického hnutí, jež prosadilo ústavu, chápal federalismus silně odlišně od Alexandra Hamiltona, pro něhož byl federalismus kompromisem a pouhou náhražkou za centrální americký stát, který by se neohlížel na lokální zájmy a identity. John Adams se též velmi obával negativních důsledků neomezené demokracie, která by mohla vést k tyranii většiny a vládě chudých nad bohatými, proto podporoval smíšenou formu vlády s jistým majetkovým omezením hlasovacího práva a dělbu moci. Lze říci, že sdílel actonovské smýšlení o moci: „*Můj názor byl vždy takový, že absolutní moc opíjí bez rozdílu každého-despoty, monarchy, aristokraty, demokraty, jakobíny i sansculoty.*“¹⁷⁷ Též sdílel burkovský odpor k francouzským racionalistickým filozofům a k francouzské revoluci.¹⁷⁸

Alexander Hamilton (1755-1804), jak už bylo řečeno, podporoval co možná nejvíce centralizovanou moc na úkor jednotlivých států Unie. Byl obdivovatelem britské ústavy a podobně jako Adams se obával výstřelků demokracie. Podporoval též industrializaci země a merkantilistické prvky v hospodářství podporující cla na ochranu vznikajícího průmyslu, což ho vzdalovalo od klasických *laissez faire* liberálů na jedné straně a jižanských agrárních konzervativců na straně druhé.¹⁷⁹

V mnoha ohledech byl soupeřem obou zmíněných mužů autor *Deklarace nezávislosti*, státník a americký prezident v letech 1801-1809 Thomas Jefferson (1743-1826), který ovlivněn politickým zřízením řeckých *polis* prosazoval co největší decentralizaci s co největší demokratickou účastí všech občanů v malých místních komunitách. I když v řadě otázek zůstal klasickým liberálem, byl i v mnoha ohledech více nakloněný francouzským revolucionářům, než například dva výše zmínění politici. I když zařazení Jeffersona mezi klasické liberály či konzervativce je sporné kvůli jeho sklonům k egalitářskému republikanismu,

¹⁷⁷ Cit. dle KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 136.

¹⁷⁸ O politickém smýšlení Johna Adamse viz KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 95-140 a ZESPER, John: *John Adams*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 4-5.

¹⁷⁹ McWILLIAMS, Wilson C.: *Alexander Hamilton*, *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 154-155; KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 100-105.

minimálně jeho odpor k centralizaci a podpora agrarismu, který se stal živnou půdou pro jižanský konzervatismus, ho zařazuje do této kategorie.¹⁸⁰

Jižanský konzervatismus se do značné míry vymykal americké pravicové tradici. Pakliže se velká většina amerických liberálů a konzervativců odvolávala na americkou ústavu a její abstraktní politické principy, jižanští konzervativci odvozovali své svobody na základě toho, že je zdělili a americká válka za nezávislost je pouze petrifikovala.¹⁸¹ Proto byli Jižané nedůvěřiví k politikům a byrokratům z federální vlády ve Washingtonu. Jak už bylo popsáno výše, jižanská společnost se od buržoazní, obchodnické a kapitalistické společnosti Severu dosti odlišovala. V mnohém byla podobná spíše starému evropskému agrárně-feudálnímu způsobu života. Jižanská hymna *Dixie* začíná slovy: „*I wish I was in the land of cotton, old times there are not forgotten, look away Dixieland.*“

Russel Kirk hovoří o pěti základních bodech charakterizujících jižanský konzervatismus: 1) preferování pomalých procesů přirozených změn před umělými inovacemi a podezřívavost před agilností *Yankeeů*, 2) hluboké zalíbení v agrárním způsobu života a pohrdání obchodováním a výrobou, 3) sebevědomý individualismus ve smyslu, že Jižané nesnesli vládu, která jim nebyla bezprostředně blízká. To logicky vedlo k podpoře lokálních svobod a pravomocí jednotlivých států, 4) obrana otrokářského systému, ne snad z vrozeného rasismu, ale z obavy, že změny a reformy, jež by způsobily, že by masa nevzdělaného černošského obyvatelstva byla zrovnoprávněna a mohla by i volit, by narušily řád jižanské společnosti.¹⁸²

Proroky jižanského konzervatismu byli politici John Randolph of Roanoke (1773-1833), člen amerického Kongresu a John Calhoun (1782-1850), který to dotáhl až na viceprezidenta Spojených států. Vyznání jižanských konzervativců

¹⁸⁰ I když k Jeffersonovi například Russel Kirk není nekritický, nachází u něj i konzervativní prvky. (KIRK R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 98), 105; Rio Preisner zařazuje „antiplutokratický konzervatismus jeffersonovský“ k levému křídlu jižanského konzervatismu, jehož pravé křídlo představuje John Randolph (PREISNER R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...* s. 416); o Jeffersonovi dále srov. například SHELDON, Garrett W.: *Thomas Jefferson*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...* s. 206-207.

¹⁸¹ PREISNER, R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...*, s. 416.

¹⁸² KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 183-184.

obhajujících instituci tradiční rodiny¹⁸³ a patriotismu hezky vyjádřil v jedné větě John Randolph : „*Co se týče mne, jsem právům [států] plně oddán, protože tím jsem zároveň oddán své zemi, protože miluji svou zemi stejně jako své nejbližší příbuzné-vždyť láska k vlasti nespočívá v ničem jiném než v lásce každého muže k jeho ženě, dětem a přátelům. Nebudu podporovat politiku, která zákonitě zbaví jednotlivé státy Unie jejich svrchovaných pravomocí, a to dříve, než se nadějeme.*”¹⁸⁴

Boj jižanských *Johnny Rebelů*¹⁸⁵ za jejich *Noble Cause*, jak říkali boji za svou svobodu a suverenitu, byl ukončen až krvavou *druhou válkou za nezávislost*, která však na rozdíl od té první nevedla k nezávislosti jednotlivých států. Randolph ani Calhoun se osudové války mezi státy nedožili, však “*víra v suverenitu států Unie, povinnosti gentlemana a společenské tradice velebené Calhounem a Randolphem-tyto principy našly své nejušlechtlejší ztělesnění v osobě generála Leea*”¹⁸⁶ (a Thomase Jonathana Stonewalla Jacksona- pozn. LP). Z *Noble Cause* se sice stala *Lost Cause*, avšak regionální rozdíly a regionální patriotismus zůstávají na Jihu dodnes a otázka jižanské identity, jejímž asi nejvýraznějším symbolem je *Battle Flag of Confederacy*,¹⁸⁷ je předmětem politických kontroverzí stále. Stejně tak je stále ožehavým tématem vztah federální vlády a jednotlivých států USA.

Jedním z mála francouzských klasických liberálů byl šlechtic Alexis de Tocqueville¹⁸⁸ (1805-1859), kterého zde uvádíme, protože měl velký vliv na anglosaské liberální a konzervativní smýšlení. Jeho nejznámější díla se nazývají *Demokracie v Americe*¹⁸⁹ a *Starý režim a revoluce*.¹⁹⁰ Jako mnoho dalších konzervativců a liberálů se obával ničím neomezené demokracie, protože se

¹⁸³ PREISNER, R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...*, s. 417.

¹⁸⁴ Cit. dle KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 195.

¹⁸⁵ Tak se přezdívalo jižanským vojákům. Jižané označovali Severany zase za *Billy Yankeeje*.

¹⁸⁶ KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 214.

¹⁸⁷ Veřejností známá jako „jižanská vlajka“ nebo „Jižanka“.

¹⁸⁸ Poznátky o Tocquevillovi jsem čerpal v těchto statích: LIVELY, Jack: *Alexis de Tocqueville*, in: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení...*, s. 520-524; HENRIE, Mark: *Alexis de Tocqueville a úskalí demokracie*, in: ŽEGKLITZ, J.(ed.): *Velké postavy politické filosofie...* s. 99-116; JOCH, Roman: *Alexis de Tocqueville-génius demokratického věku*, in: *Revue Politika* č. 8-9 / 2003, <http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=805>

¹⁸⁹ TOCQUEVILLE, Alexis de: *Demokracie v Americe*, Academia Praha 2000 .

¹⁹⁰ TOCQUEVILLE, Alexis de: *Starý režim a revoluce*, Academia Praha 2003.

domníval, že se může zvrhnout v „demokratický despotismus“ tyranie většiny, který vede k politickému i ekonomickému rovnostářství, populismu, demagogii a ztrátě svobody ve společnosti. Na druhou stranu nebyl Tocqueville radikální individualista. Uznával důležitost rodiny, místních společenství, církve, místních svobod, aristokracie a úcty k předkům, protože právě přespříliš individualizovaní a atomizovaní jedinci vytržení ze svých vazeb, loajalit a zodpovědností mohou mnohem lépe podlehnout svodům demagogického vůdce. Tyto burkovské postřehy a kritiku „atomizované masy rozptýleného lidu“¹⁹¹ později nacházíme i u Hannah Arendtové a amerického konzervativce Roberta Nisbeta.¹⁹²

Stejně jako Burke kritizoval Tocqueville Velkou francouzskou revoluci a tvrdil, že *ancien régime* připravil svou centralizační a absolutistickou politikou omezující výsady provincií a svobod aristokracie půdu pro francouzské revolucionáře, kdy místo starého despoty-absolutistického a centralistického krále nastoupil nový despota-lid. Takovýto postoj pěkně vykresluje tento bonmot: „Každého rána se [francouzský] občan při holení podívá do zrcadla a spatří tvář jedné desetimilióntiny tyrana a jednoho celého otroka.“¹⁹³

Tocqueville by jistě souhlasil s tímto hodnocením francouzské revoluce současného konzervativně-liberálního myslitele Fareeda Zakarii: *“Porevoluční Francie tak přijala demokracii bez tradice ústavního liberalismu ... Revolucionáři totiž soudili, že se Montesquieu zcela mýlil, když vyžadoval omezený a oddělený způsob vlády. Absolutní vláda krále byla tak bez omezení předána novému Národnímu shromáždění, které začalo věznit a vraždit tisíce lidí, konfiskovat jejich majetek, trestat je za víru, a to vše ve jménu lidu. Někteří badatelé proto jakobínský režim výstižně nazvali ‘totalitní demokracií’. V moderních dějinách je to první příklad neliberální demokracie. Francie opět vyzdvihla stát nad společnost, demokracii nad ústavnost, rovnost nad svobodu. V důsledku toho byla po většinu devatenáctého století demokratickou zemí s rozsáhlým volebním právem a s volbami, avšak jen stěží státem liberálním.“*¹⁹⁴

¹⁹¹ BURKE, E.: *Úvahy o revoluci ve Francii...*, s. 34.

¹⁹² NISBET, R.: *Konzervatismus...*, s. 61.

¹⁹³ Cit. tamtéž, s. 64.

¹⁹⁴ ZAKARIA, F.: *Budoucnost svobody...*, s. 81.

Až do nástupu amerických demokratických prezidentů Woodrowa Wilsona a Franklina Delano Roosevelta nelze říci, že by jedna či druhá z dvou hlavních amerických stran byla levicová či pravicová,¹⁹⁵ na rozdíl od Velké Británie, kde konzervativní pravici představovali toryové a konzervativci a liberální pravici po většinu 19. století whigové a liberálové. Část liberálů se přidala ke konzervativcům a založili unionistickou stranu. Zbytek liberální strany se stále více přikláněl k tezí levicového liberalismu a hegemonii na levici nakonec převzali labouristé.

V Americe se dělicí linie zpočátku nacházely spíše ve vztahu k centrální moci. Jeffersonovská skupina si říkala *demokratičtí republikáni*, čímž chtěli naznačit monarchistické a k demokracii skeptické názory *federalistů*. Po volbách v roce 1816 se *federalisté* fakticky rozpadli a na jistou dobu neměli *demokratičtí republikáni* konkurenci. Změna ve stranickém systému nastala, když kandidát na prezidenta Andrew Jackson po prohraných volbách 1824 založil stranu svých příznivců, kteří si říkali *demokraté*. Odpůrci Jacksona a zastánci Johna Quincyho Adamse se označovali jako *národní republikáni*. Jackson podporoval především zájmy obyčejných osadníků postupujících na Západ. Z *národních republikánů* později vznikla strana *whigů* pojmenovaná dle svého britského vzoru. *Demokraté* podporovali spíše decentralizaci a opírali se i o nové přistěhovalce a prosazovali toleranci ke katolíkům. *Whigové* oproti tomu podporovali více centralizaci, podporu podnikání a opírali se o tradiční protestantské obyvatelstvo.¹⁹⁶

Důležitým tématem se kromě sporu o moc mezi Unií a jednotlivými státy stále více stávalo otroctví. Místo *whigů* nastoupila v roce 1854 nová strana – *republikáni*, která vznikla spojením bývalých *whigů*, protitrokářských demokratů a dalších skupin. Podporovala rozvoj obchodu, podnikání a průmyslu. V prezidentských volbách byli *demokraté* rozštěpeni, když za ně na prezidentskou funkci aspirovali tři kandidáti. Toho využili *republikáni* a díky *demokratické* nesvornosti byl prezidentem zvolen Abraham Lincoln.¹⁹⁷

¹⁹⁵ JOCH, R.: *Americký konzervatismus...*, s. 208; NISBET, R.: *Konzervatismus...* s. 116.

¹⁹⁶ DVOŘÁKOVÁ, V.: *Spojené státy americké...*, s. 173-178.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 178-179.

Po porážce Konfederace v občanské válce a znovusjednocení země měla *Demokratická strana* nadále podporu především na Jihu¹⁹⁸ a *republikáni* na severu. Důležitým mezníkem v ideologické stratifikaci stran bylo zvolení Franklina Delano Roosevelta a jeho zavádění levicové politiky *New Deal* v hospodářské oblasti. Od té doby víceméně platí, že *republikáni* jsou považováni spíše za stranu pravice, zatímco *demokraté* za stranu levice. *Demokraté* však až do nástupu *nové levice* v šedesátých letech podporovali americké hodnoty tradiční morálky a zůstávali americkými patrioty. V souvislosti s válkou ve Vietnamu však stranu ovládlo radikálně levicové křídlo, které se postavilo proti základním hodnotám západní civilizace a antikomunismu a bylo ovlivněno neomarxistickými směry vzývajícími feminismus, homosexualismus, oikofobii, politickou korektnost a multikulturalismus.

Řada *republikánů* se v době Nixona a Forda příliš nedržela pravicových principů a podporovala programy afirmativní akce¹⁹⁹ a politiku uvolňování napětí-*deténte* se Sovětským svazem. I když na obranu Nixona a Forda je nutné zmínit, že pozice Nixona a Forda byla oslabená kvůli válce ve Vietnamu a aféře Watergate. S demokratickým kongresem bylo obtížné prosazovat konzervativní agendu. Rozhodujícím okamžikem přimknutí se k pravicovým principům bylo až zvolení Ronalda Reagana prezidentem. Nakonec je však nutno zmínit, že ve Spojených státech existuje mnohem volnější typ stranictví, kdy strana je spíše konfederací stran z jednotlivých států a uvnitř stran existují i mnohé rozdílné osobnosti a proudy. Čili není vyloučeno, aby některý republikán podporoval sňatky homosexuálů a potraty, a naopak, aby například některý jižanský demokrat podporoval právo volného prodeje zbraní, zákaz potratů a možnost vyvěšování jižanské vlajky na budovách státních institucí. Několikrát se též stalo, že za stejnou stranu proti sobě ve volebním klání stálo několik znesvářených kandidátů.

¹⁹⁸ Tamtéž. Po druhé světové válce vznikli takzvaní *Dixiekrati* (nebo také *State's Right*) jako jižanští příslušníci demokratické strany požadující co největší práva pro jednotlivé státy a hájící zájmy bývalých států Konfederace-Dixie. (DVOŘÁKOVÁ, V.: *Spojené státy americké...*, s. 181); srov. TINDALL, G. B. – SHI, D. E.: *Dějiny USA...*, s. 640-641. Prezidentských volbách v roce 1948 kandidoval za *Dixiekraty* Strom Thurmond a získal volitele ve čtyřech státech hlubokého Jihu: Louisiana, Mississippi, Alabama, Jižní Karolína. Ostatní jižanské státy vyslaly volitele, kteří dali svůj hlas demokratickému kandidátovi Harrymu Trumanovi, který ve volbách zvítězil. (*A Guide to U.S. Presidential Elections*, <http://xenohistorian.faithweb.com/northam/elections.html>).

¹⁹⁹ ULČ. Ota: *Afirmative action čili pozitivní diskriminace*, <http://www.euportal.cz/Articles/1288-affirmative-action-cili-pozitivni-diskriminace.aspx>

Moderní americký konzervatismus jako politické a ideové hnutí se zformoval v 50. letech 20. století. Ve svém hlavním proudu je syntézou a) klasického liberalismu z 19. století (v politice, ekonomice a konstitucionalismu), b) klasického konzervatismu-tradicionalismu, c) antikomunismu.²⁰⁰

Jako první se proti nástupu levicového liberalismu roosveltovských demokratů postavili klasičtí liberálové. V roce 1945 totiž vyšla kniha F. A. Hayeka *Cesta do otroctví*. V roce 1949 pak publikoval v USA své životní dílo *Human Action*²⁰¹ Hayekův učitel a kolega z rakouské školy liberálního ekonomického myšlení Ludwig von Mises (1881-1973). I pro pozdější smýšlení Hayeka mělo důležitý význam rozlišení mezi *human action* (lidského jednání) znamenající svobodnou kooperaci svobodných jedinců v tržním systému *laissez faire* a *human design*, jež znamená plánování a zásahy do života jedinců. Důležitá byla i Misesova kritika byrokracie, která organizuje totalitní stát.²⁰² Dokázal, že socialistické plánování není schopno efektivně alokovat ekonomické zdroje, protože taková alokace je možná jen na základě tržních cen. V socialistickém hospodářství je totiž informativní hodnota cen deformována nebo zcela potlačena.²⁰³

Nejznámější osobou *chicagské monetaristické školy* se stal ekonom Milton Friedman (1912-2006). Monetaristé²⁰⁴ od počátku oponovali keynesiánství s jeho vizí udržování nízké nezaměstnanosti na účet růstu inflace.²⁰⁵ Pokud se v souvislosti s keynesiánstvím hovoří o keynesiánské revoluci, tak v souvislosti odporu k ní se hovoří o monetaristické kontrarevoluci. Zatímco keynesiánci považují kapitalismus za vnitřně nestabilní systém, který je potřeba udržet

²⁰⁰ JOCH, R.: *Americký konzervatismus...*, s. 205-206.

²⁰¹ Česky vyšla jako MISES, Ludwig von: *Lidské jednání. Pojednání o ekonomii*, Liberální institut Praha, 2006.

²⁰² Česky vyšly dále tyto práce MISES, Ludwig von: *Antikapitalistická mentalita*, Občanský institut, Praha 1994; MISES, Ludwig von: *Byrokracie*, Liberální institut, Praha 2002; MISES, Ludwig von: *Liberalismus*, Liberální institut, Praha 1998. O Misesovi stručně PREISNER, R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...*, s. 388-403

²⁰³ HOLMAN, Robert: *Vývoj ekonomického myšlení*, Liberální institut, Praha 1994, s. 31.

²⁰⁴ O monetarismu stručně srov. také KLAUS, Václav: *Ekonomická doktrína: monetarismus*, in: KLAUS, Václav: *Ekonomická věda a ekonomická reforma*, Gennex & Topa Agency, Praha 1991. s. 53-59.

²⁰⁵ Srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...* s. 41.

intervencemi státu, monetaristé považují kapitalismus za vnitřně stabilní. Krize a inflace jsou způsobeny monetárními šoky, které systému způsobuje centrální banka náhlými změnami množství peněz v oběhu. Pro stabilizaci ekonomiky je nutná stabilizace peněžní emise. Friedman navrhoval takzvané zlaté pravidlo měnového růstu, kdy by centrální banka zvolila, zveřejnila a poté důsledně a dlouhodobě udržovala toto nepřilíš vysoké tempo peněžního růstu.²⁰⁶ Hospodářskou krizi třicátých let vysvětluje Friedman nedostatečným množstvím oběživa v ekonomice, kdy od července 1929 do března 1933 poklesla peněžní zásoba v USA o 1/3.²⁰⁷

V 70. letech v USA a Spojeném království nastala hyperinflace, kterou se právě prostřednictvím monetaristických nástrojů podařilo zkrotit až administrativě Ronalda Reagana a vládě Margaret Thatcherové. Inflaci a množství peněz v ekonomice lze v zásadě omezit dvěma způsoby: omezováním státních výdajů vládou spojeným se splácením státního dluhu (navyšování schodku znamená nárůst oběživa) a zvyšováním úrokové sazby centrální bankou, tedy „zdražením peněz“, za které půjčuje peníze ostatním bankám a subjektům na trhu.²⁰⁸

Milton Friedman však neobhajoval tržní hospodářství pouze na ekonomickém základě, ale i na principu obrany lidské svobody jako takové: „*Detailní centrální plánování bylo v rozporu s lidskými svobodami, které se lidem usadily v podvědomí a centrální plánování se stalo politicky neudržitelné. Proto socialisté přesunuli své úsilí od znárodnění výrobních prostředků ke znárodnění výsledků výroby, od detailního centrálního plánování k budování státu blahobytu, financovanému vysoce odstupňovanými daněmi.*“²⁰⁹ Byl ovlivněn i Misesem a Hayekem: „*Podobně jak ve hře, i ve společnosti je většina obecných podmínek nezamýšleným výsledkem zvyklostí a je přijata nevědomě.*“²¹⁰

Milton Friedman nebyl libertariánem v pravém slova smyslu, tedy že by obhajoval naprosto minimální stát zajišťující pouze bezpečnost a ochranu

²⁰⁶ HOLMAN, R.: *Vývoj ekonomického myšlení...*, s. 44-45.

²⁰⁷ FRIEDMAN, Milton: *Kapitalismus a svoboda*, Liberální institut Praha, 1993, s. 22.

²⁰⁸ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 52.

²⁰⁹ FRIEDMAN, M.: *Kapitalismus a svoboda...*, s. 7, srov. s. 20

²¹⁰ Tamtéž, s. 34.

negativních svobod, jak to požadoval třeba Robert Nozick. Friedman byl oproti libertariánům spíše méně radikálním klasickým liberálem, který souhlasí s tím, že paternalismus státu je v potřebe nezodpovědných jedinců jako jsou blázni a děti.²¹¹ Uznával nutnost základního vzdělání ve veřejném zájmu z důvodu, že i liberální společnost má být založena na určitém minimu společných hodnot: „*Stabilní a demokratická společnost nemůže existovat bez minimálního stupně vzdělanosti a gramotnosti většiny obyvatelstva a bez přijímání určitého společného souboru hodnot. Vzdělání může napomoci v obou směrech.*“²¹² Vzdělávání by bylo zajištěno prostřednictvím kupónů vydávaných státem, za které by rodiče dětem nakupovali vzdělání.²¹³

Friedman podporoval i jistou asimilační politiku vůči imigrantům, aby byli věrni základním principům politického řádu: „... v devatenáctém a na počátku dvacátého století nepředstavovala hlavní problém ve Spojených státech nutnost podpory různorodosti, ale vytváření jádra společných hodnot potřebných pro stabilní společnost. Do Spojených států proudily značné davy přistěhovalců z celého světa, hovořící různými jazyky a dodržující různé zvyky. Tento 'tavící hrnec' musel přijmout určitá opatření k věrnosti společným hodnotám.“²¹⁴

Dále, podobně jako ostatní klasičtí liberálové a libertariáni, jako třeba Garry Becker²¹⁵, se zastával soukromé diskriminace-tedy rozlišování: „*Existuje nějaký základní rozdíl mezi vkusem, který vede majitele domu k tomu, že dává přednost hezkému sluhovi před ošklivým, a vkusem, který jiné vede k tomu, že dávají přednost černochům před bělochy či bělochům před černochoy-vyjma toho, že sympatizujeme a souhlasíme s jedním vkusem a nemusíme tak činit s jiným? Nechci říci, že každý vkus je stejně dobrý. Naopak, jsem silně přesvědčen, že barva pleti člověka nebo náboženství jeho rodičů nepředstavuje samo o sobě žádný důvod, proč by s ním mělo být zacházeno odlišně. Jsem přesvědčen, že člověk by měl být posuzován podle toho, jaký je a co dělá a nikoli podle těchto*

²¹¹ Tamtéž, s.40

²¹² Tamtéž, s. 81

²¹³ Tamtéž, s. 84

²¹⁴ Tamtéž, s. 90

²¹⁵ HOLMAN, Robert: *Ekonomický pohled na diskriminaci*, in: Sborník textů Centra pro ekonomiku a politiku č. 49/2006 *Antidiskriminační zákon pomoc- slabším, nebo převrácení práva?*, <http://www.euportal.cz/Articles/990-ekonomicky-pohled-na-diskriminaci.aspx> .

vnějších charakteristik. Lituji této předpojatosti a úzkoprsosti názoru lidí, jejichž vkus se liší v tomto ohledu od mého, a mám o nich z toho důvodu horší mínění. Ve společnosti založené na svobodné diskusi je však pro mě nepřiměřenějším způsobem snažit se je přesvědčit, že jejich vkus je špatný a že by měli své názory a chování změnit, a nikoliv používat donucovací moc, abych vnučil svůj vkus a postoje ostatním.“²¹⁶ Z tohoto důvodu odmítal i antidiskriminační politiku státu. Vycházel z toho, že kapitalistický systém je sám o sobě založen na tom, že je neosobní a že se člověku nevyplatí diskriminovat své potenciální partnery při směně produktů na základě rasy.²¹⁷ Z morálně liberálních důvodů ohledně osobní svobody i z důvodu empirických faktů prosazoval volný prodej drog i léků.²¹⁸

Další školou ekonomického liberalismu je *strana nabídky*, která se zformovala na konci sedmdesátých let. Mezi hlavní ekonomy této skupiny patřil Artur Laffer, George Gilder a Martin Feldstein. Zatímco keynesiánci zdůrazňovali význam poptávky pro ekonomiku, tito ekonomové zdůrazňovali důležitost nabídky. Ekonomické problémy jako zpomalení ekonomického růstu, nezaměstnanost a inflace nejsou důsledkem nedostatečné poptávky, ale nedostatečné nabídky. Nedostatečná nabídka je pak zapříčiněna nadměrným zdaněním. Především přímé daně demotivují lidi pracovat, spořit a investovat. Tento efekt je ještě zvýšen u progresivního zdanění, kdy pracující člověk, když má větší zisk či mzdu, z nich zaplatí procentuálně více na daních než ten, kdo má menší zisk a mzdu. Vysoké daně také vedou k nárůstu daňových úniků a rozvoji šedé ekonomiky.

Slavnou se stala tazvaná *Lafferova křivka*, která ukazuje, že při zvyšování taxace stoupají příjmy státního rozpočtu jen do určitého bodu, pak začínají klesat, protože lidé nejsou motivováni nabízet svou práci, zboží a služby, neboť jsou připravováni státem o svůj zisk. Stejný efekt platí i opačně: když se sníží daně, lidé jsou motivováni více investovat, pracovat a nabízet své produkty na trhu, ekonomika pak roste a do státního rozpočtu lze získat vyšší příjem z daní, než před jejich snížením. Lze říci, že monetarismus a *strana nabídky* byly silnou

²¹⁶ FRIEDMAN, M.: *Kapitalismus a svoboda...*, s. 100-101.

²¹⁷ Tamtéž, s. 99-102.

²¹⁸ ŠÍMA, Josef: *Bojovník až do konce života (Milton Friedman)*, in: Euro 27.11. 2006, <http://www.libinst.cz/clanky.php?id=696&highlight=Friedman> .

inspirací pro politiku vlády Margaret Thatcherové a administrativu Ronalda Reagana. Reaganomika kladla více důraz na stranu pobídky a thatcherismus zase na monetarismus.²¹⁹

Pro liberální ekonomické myšlení měla i velký význam škola veřejné volby Jamese Buchanana²²⁰ (narozen 1919). Zajímavým přínosem této školy byly poznatky toho, jak se ekonomické preference jednotlivců a skupin odrážejí v politických rozhodnutích demokratického systému. Voliči mají tendenci dávat hlas takovému kandidátovi, který jim může krátkodobě zlepšit jejich postavení. Politik, aby získal jejich hlasy, tak rozšiřuje rozsah státních výdajů a narůstá státní dluh. De facto si kupuje jejich hlasy za cizí peníze. Podobně se organizují i rozličné zájmové skupiny a efektivně lobují u politiků a úředníků, aby podpořili jejich různé projekty a jejich zájmy. Takováto politika expanze státního rozpočtu může vést k dočasným kladným účinkům na úkor dlouhodobých důsledků. Bohužel voliči často vidí jen dočasný zisk, který se například promítne ve zvýšení jejich sociálních dávek.²²¹ Aby nedocházelo k těmto negativním jevům, jako je například nárůst státního dluhu, a aby nedocházelo k porušování práv jednotlivce na ochranu majetku, navrhl Buchanan jistá ústavní omezení demokracie. Buchanan navrhl, aby byla ústavně zakotvena povinnost udržovat vyrovnaný rozpočet nebo aby bylo ústavně zamezeno inflačnímu znehodnocování peněz tisknutím a vpouštěním dalších peněz do oběhu, které nezpůsobí nic jiného, než snižování hodnoty úspor a tím i de facto vyvlastňování.²²² Touto motivací byl veden i Ronald Reagan, když se pokoušel prosadit ústavní dodatek o vyrovnaném rozpočtu.²²³

K oživení tradicionalistických postojů na pravici přispěl jižanský konzervativce Richard M. Weaver (1910-1963), profesor *University of Chicago*. V roce 1948 vydal knihu *Ideas have Consequences* (Ideje mají své důsledky),

²¹⁹ HOLMAN, R.: *Vývoj ekonomického myšlení...*, s. 50-51; srov. JOCH R.: *Americký konzervatismus...*, s. 221-222; GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 46-47..

²²⁰ O něm stručně srov. KLAUS, Václav: *James M. Buchanan. Nositel Nobelovy ceny za rok 1986*. in: KLAUS, Václav: *Ekonomická věda a ekonomická reforma*, Gennex & Topa Agency, Praha 1991, s. 41-47.

²²¹ Srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 51-52.

²²² HOLMAN, Robert: *Osmdesát pět let Jamese Buchanana*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku, říjen 2004, s. 1-3; HOLMAN, R.: *Vývoj ekonomického myšlení...*, s. 50-54

²²³ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 281.

v níž kritizuje relativistický levicový liberalismus, který neuznává transcendentální univerzální hodnoty. Relativisté jsou pokračovateli nominalistické školy ohledně středověkého sporu o realie. Pokud neexistují objektivní morální hodnoty dobra a zla, lze pak relativizovat odpornosti holocaustu i gulagu.²²⁴ Ve své knize *The Southern Tradition at Bay* obhájí Weaver *Lost Cause* a interpretuje občanskou válku jako střetnutí mezi severanskou civilizací mas a nematerialistickou agrární civilizací Jihu. Opěvuje jižanské přimknutí k půdě, rytířství a gentlemanství.²²⁵

Jestliže pro americký klasický liberalismus byly důležité podněty von Hayeka a von Misesa, tak americký konzervatismus ovlivnili další dva německy mluvící středoevropané: Eric Voegelin (1901-1985) a Leo Strauss (1899-1973). Pro antikomunistické konzervativce bylo důležité Voegelinovo pojetí gnostických *politických náboženství*. Gnosticismus byl křesťanskou herezí, která hlásala, že spása člověka prostřednictvím rozpoznání vyšší pravdy o člověku je možná již na zemi. Dle této nauky bylo tedy možné ustavit utopický ráj na zemi. Gnose je naprostým opakem tradičního konzervativního a křesťanského pohledu na člověka, který poukazuje na to, že lidská přirozenost je v důsledku prvotního hříchu nedokonalá a že Boží království není na Zemi uskutečnitelné. Gnosticizmem ve 20. století byla *politická náboženství* komunismu a nacismu, která chtěla ustavit svou vizi ráje na Zemi. Tato teorie o gnostickém původu totalitárních režimů inspirovala i amerického konzervativce Franka Meyera a konzervativce pocházejícího z Československa, Rio Preisnera.²²⁶ Teorie totalitarismu a politických náboženství poukázala na stejnou zřůdnost komunismu a nacismu a odhalovala naivní víru západních socialistů a levicových liberálů v humanitu komunismu.

²²⁴ MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouřa proti revoluci dvacátého století...*, s. 198

²²⁵ PREISNER R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...*, s. 421; JOHNSTON, J. F. Jr.: *C. E. M. Joad, Richard Weaver a úpadek západní civilizace*, bulletin Občanského institutu č. 156, Praha srpen 2004 ; česky dále vyšel krátký Weaverův text WEAVER, Richard: *Pryč od liberalismu*, bulletin Občanského institutu č. 149, Praha, leden 2004.

²²⁶ MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouřa proti revoluci dvacátého století...*, s. 198-199; PREISNER R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...*, s. 425-452; Česky vyšla Voegelinova *Nová věda o politice* VOEGELIN, Eric: *Nová věda o politice*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000; k tématu politických náboženství a totalitarismu srov. též MAIER, Hans: *Politická náboženství-totalitární režimy a křesťanství*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1999 a recenzi této práce PETŘÍK, Lukáš: *Recenze knihy 'Politická náboženství'*, in: *Agora* prosinec 2004, s. 1-7.

Leo Strauss se hlásil ke klasické filosofii řecké *polis* a na základě platonismu obhajoval absolutní hodnoty přirozeného práva. Tvrdil, že moderní politická filozofie Machiavelliho a Hobbesa oproštěná od absolutních morálních nároků vedla k pozitivismu, historismu a relativismu, jež vyvrcholily totalitarismem 20. století. Úkolem státu je dle Strausse vychovávat občany ke ctnostem.²²⁷

Musíme však dodat, že platonská obec popsaná v jeho *Ústavě*²²⁸ dle našeho soudu v sobě měla totalitní tendence, kdy filozofové v zájmu ctnostného života občanů rozhodovali o každém aspektu života občana, veřejného i soukromého. V případě Platóna se nejednalo o moderní totalitarismus spojený s aktivizací mas podřízených Rousseauově demokratické *obecné vůli* Strany a Vůdce, ale o elitářskou, antidemokratickou vládu intelektuálů-filozofů, která se neodvolává na souhlas mas, ale na svůj rozum umožňující vládu.²²⁹

Předním americkým tradicionalistou se stal burkovec Russel A. Kirk²³⁰ (1918-1994). V roce 1953 publikoval knihu *Konzervativní smýšlení*,²³¹ ve které pojednává o konzervativních myslitelích anglosaské tradice. Kirk kritizoval *laissez faire* kapitalismus a byl oponentem libertariánů.²³² Samozřejmě akcentoval význam náboženství pro svobodnou společnost, protože, když lidé přestanou věřit v Boha, mohou pak uvěřit náhražkám Boha typu Stalina a Hitlera.²³³ Jak jsme popsali již výše, nevnímal americké hodnoty jako dědictví osvícenství, ale jejich

²²⁷ PREISNER, R.: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)...*, s. 453-480

²²⁸ PLATÓN: *Ústava*, Svoboda Praha 1993

²²⁹ Srov. POPPER, K. R. : *Otevřená společnost a její nepřítel I.*, OIKOYMENH, Praha 1994; srov. „Slovo 'totální' je lákavé svým diametrálním protikladem k dřívějšímu 'omezenému' politickému stylu, ..., ale odmítl jsem je, protože totální politika nemusí být aktivistická: Platón například hájil totální politiku, ale byl proti jakémukoli druhu aktivismu.“ (O'SULLIVAN, N.: *Fašismus...*, s. 5).

²³⁰ O něm stručná stat' ASHFORD, Nigel: *Russel Kirk*, in: SCRUTON, R. (ed.): *Konzervativní myslitelé...*, s. 179-188.

²³¹ KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*

²³² KIRK, Russel: *Střízlivý pohled na libertariány*, bulletin Občanského institutu č. 133, Praha, září 2002 .

²³³ KIRK, Russel: *Civilizace bez náboženství?*, bulletin Občanského institutu č. 82, Praha, duben 1999.

základy nacházel již v židovském, řeckém a římském myšlení, stejně jako v anglickém *Common Law*.²³⁴

Americkou revoluci neinterpretoval jako utopistickou revoluci typu revoluce francouzské, ale jako konzervativní reakci na porušování zděděných práv amerických osadníků králem. Sdílel tedy podobný pohled s Burkem.²³⁵

Kirk definoval šest svých kritérií konzervatismu: 1. víra v transcendentální Boží řád neboli přirozený zákon, 2. zálibení ve vzkvétající rozmanitosti a tajupnosti lidské existence-oproti ochuzující uniformitě, rovnostářství a utilitarismu, 3. přesvědčení, že civilizovaná společnost potřebuje vrstvy a třídy, rovnost existuje pouze před pozemskými soudy a soudem Božím, 4. svázanost svobody a majetku, ekonomické rovnostářství není pokrokem, 5. důvěra ve zvyklosti, konvence a nedůvěra v konstruktivisty, kteří chtějí přestavět společnost dle abstraktních schémat, 6. postupné změny.²³⁶

Často ve sporu s Russelem Kirkem býval americký konzervativce se silně libertariánskými tendencemi Frank S. Meyer (1909-1972). Meyer, potomek židovských imigrantů z Německa, byl před svým přechodem na pravici původně komunistou, a ne řadovým-byl členem ÚV KS USA. Ještě jako komunista si přečetl Hayekovu *Cestu do otroctví* a myšlenky této knihy začaly pomalu nahlodávat pevnost jeho revolučního přesvědčení. Časem se postupně přesouval na umírněnou levici, pak pravici, až se nakonec stal časem jedním z nejpřednějších intelektuálních vůdců americké poválečné pravice.²³⁷

Meyer se pokoušel smířit klasický evropský konzervatismus a klasický liberalismus a vybrat z nich to nejlepší. Tento pokus byl později označován jako *fuzionismus* a byl důležitým základem pro ideologii konzervativní i liberální *nové pravice*, jež se podílela na konzervativní revoluci. Podobně jako Hayek kritizoval konzervativce, kritizoval Meyer Russela Kirka a Edmunda Burka za přílišný

²³⁴ MEYER, F. S.-JOCH R.: *Vzpouř proti revoluci dvacátého století...*, s. 199-200.

²³⁵ KIRK, R.: *Konzervativní smýšlení...*, s. 96.

²³⁶ Tamtéž, s. 26-27.

²³⁷ MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouř proti revoluci dvacátého století...*, s. 186-187.

důraz na komunitu a autoritu na úkor individuality a svobody.²³⁸ Avšak u Meyera nebyla obhajoba svobody založena na empirických faktech, ale na objektivním morálním řádu. Meyer se snažil mírnit přehnanou nedůvěru konzervativců v abstraktní ideje a rozum, ale stejně tak se snažil zmírnit přehnanou důvěru liberálů v racionalismus, pokoušel se jednoduše skloubit rozum s tradicí.²³⁹

Meyerovo pojetí konzervatismu stálo na těchto základech: A. Konzervatismus předpokládá existenci objektivního morálního řádu postaveného na ontologických základech; B. V rámci objektivního morálního řádu se konzervativní myšlení a jednání vztahuje k individuální osobě- a odmítá kolektivismus; C. Americké konzervativní myšlení je naprosto antiutopické- absolutně odmítá myšlenku, že společnost nebo lidé obecně jsou zdokonalitelní; D. Konzervativci se shodují a sjednocují na principu omezení moci státu; E. Američtí konzervativci jsou proti státnímu ovládnutí ekonomiky a jsou pro svobodný ekonomický systém; F. Americký konzervatismus je loajální k Ústavě USA tak, jak byla svými tvůrci původně koncipována-jako ochrana individuální svobody omezením, rozdělením a federalizací moci státu; G. Konzervativci nahlíží na komunismus jakožto hrozbu samotné existenci západní civilizace a USA, a proto považují jejich obranu za hlavní imperativ politiky.²⁴⁰

Důležitou tezí F. Meyera je, že cílem politického zřízení je co největší svoboda a cílem jedince by mělo být usilovat o ctnostný život. Stát by však jedince neměl k ctnostem nutit, protože pokud člověk nežije ctnostný život dobrovolně, nejedná se pak už o ctnosti jako takové.²⁴¹

Zajímavé je, že v mnoha ohledech libertariánský Meyer kritizoval amerického republikánského prezidenta Lincolna za to, že chtěl v době americké občanské války Unii udržet násilím. Meyer spíše podporoval z libertariánských

²³⁸ Tamtéž, s. 112 ann.

²³⁹ Tamtéž, s. 222-223

²⁴⁰ MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouřa proti revoluci dvacátého století...*, s. 222; srov. MEYER, Frank S.: *Co je to konzervatismus?*, Z anglického originálu Frank S. Meyer: *Conservatism*. (In: *Left, Right and Center: Essays on Liberalism and Conservatism in the United States*, ed. Robert A. Goldwin, Chicago: Rand McNally, For the Public Affairs Conference Center, Kenyon College, Gambier, Ohio, 1967) přeložil Roman Joch. <http://www.konzervativizmus.sk/article.php?meyer>.

²⁴¹ MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouřa proti revoluci dvacátého století...*, s. 240-291.

pozic decentralizaci a tvrdil, že v ústavě nikde není zakázáno vystoupení států z Unie. Když byl Meyer napadnut za to, že v kauze Konfederace úplně opomenul problematiku otroctví, tak správně odpověděl, že Lincolnovi šlo především o udržení Unie, i za cenu, že by otroctví zůstalo zachováno.²⁴²

Dalším významným americkým burkovcem byl Robert Nisbet (1913-1996), který kritizoval centralistický stát, byrokracii a etatismem podporovaný militarismus a proti nim stavěl na pluralitě společenství vystavěný decentralizovaný stát. Individualistický liberalismus vedl k vytržení člověka z jeho života v komunitě a vedl k atomizaci společnosti. Atomizovaní jedinci a nestrukturovaná společnost tak mohli mnohem lépe podlehnout totalitním demagogům a centralizátorům. Jak jsme již jednou poznamenali, toto přesvědčení najdeme i u Burka a Arendtové.²⁴³

Důležitým stratégem antikomunistického hnutí byl James Burnham (1905-1987). Zpočátku byl jako mnoho pozdějších antikomunistů zastáncem komunismu, konkrétně trockismu. Dle něho levicovní liberálové nebyli schopni bránit západní civilizaci. Koexistence s komunismem dle něj nebyla možná, protože komunisté usilují o rozšíření svého panství na celý svět. Konfrontace může skončit buď vítězstvím komunismu, nebo západního světa. Proto je trumanovská a kennanovská *strategie zadržování* nedostatečná a musí přijít *strategie osvobození*. Strategii osvobození navrhl již v roce 1947.²⁴⁴ Ke strategii osvobození se sice verbálně přihlásil prezident Eisenhower, uskutečňoval ji však až Reagan.

Dalším exkomunistou, který přeběhl na pravici, byl Whittaker Chambers (1900-1961), jenž v roce 1948 dobrovolně svědčil před Výborem Sněmovny reprezentantů pro neamerickou činnost (HUAC) proti komunistickému agentovi Algeru Hissovi, který pracoval na ministerstvu zahraničí. O své zkušenosti

²⁴² Tamtéž, s. 304-307.

²⁴³ Tamtéž, s. 200; srov. NISBET, R.: *Konzervatismus...*, s. 61.

²⁴⁴ MEYER, F.S.-JOCH, R.: *Vzpoura proti revoluci dvacátého století...*, s. 201-202.

s komunismem, konverzi ke křesťanství a svědectví před Výborem pro neamerickou činnost vydal v roce 1952 knihu s názvem *Svědék*.²⁴⁵

Speechwriterem senátora McCarthyho byl Brent Bozell (1926-1997). Obhajoval společně se svým švagrem Williamem F. Buckleyem jr. kauzu senátora McCarthyho, protože se domníval, že v období komunistického ohrožení je potřeba, aby stát vyhledával komunisty.²⁴⁶ Bozell též v roce 1960 de facto sepsal knihu republikánského konzervativního kandidáta na prezidenta a do jisté míry předchůdce Ronalda Reagana Barryho Goldwatera *Conscience of a Conservative* (Svědomí konzervativce). Postupně přešel Bozell ke katolickému ultratradicionalismu a obdivu španělského autoritáře a antikomunisty Francisca Franca. Přestal se hlásit k tradici otců zakladatelů a odsuzoval Spojené státy jako příliš sekulární a liberální.²⁴⁷

Bývalým trockistou byl i Wilmoore Kendall (1909-1967), který učil W. F. Buckleyho a B. Bozella na univerzitě *Yale*. Podporoval tezi, že společnost v zájmu svého přežití může přijímat jakákoli opatření, proto podporoval i McCarthyho. Nevěřil v přirozená práva a byl kritikem Johna Stuarta Milla a Johna Locka. Americkou tradici chápal jako demokratickou vládu ctnostných lidí.²⁴⁸

Důležitou událostí pro americkou pravici bylo založení konzervativního časopisu *National Review*, do něhož přispívali zástupci klasicky liberálního, antikomunistického i tradicionalistického proudu americké pravice jako např. B. Bozell, J. Burnham, W. Chambers, W. Kendall, F. Meyer, R. Kirk a R. Weaver.

²⁴⁵ JOCH, R.: *Americký konzervatismus...*, s. 212; Chambersova kniha *Svědék* vyšla česky CHAMBERS, Whittaker: *Svědék*, Občanský institut, Praha, 2005, společně s knihou související s tématem SCHMIDT, Mária: *Zákulisní taje*, Občanský institut, Praha, 2005

²⁴⁶ Mccarthismus byl americkou levicí často kladen na úroveň stalinských procesů v Sovětském svazu. Zatímco v Sovětském svazu hrozila smrt nebo GULAG, v USA pouze propuštění z práce. Rozsah obviněných byl také naprosto nesouměřitelný. Navíc se ukázalo, že v této době opravdu docházelo k penetraci sovětských agentů do státní správy a u řady lidí, které McCarthy nařkl se jejich spolupráce s komunisty prokázala. Problémem McCarthyho nebylo to, že vyhledával komunisty, což bylo v době studené války správné, ale že svou činnost prováděl nekompetentně. Příčinou jeho nekompetentnosti byl jeho stále těžší alkoholismus, který ho vedl k tomu, že se upil k smrti. (JOCH, Roman: *Joseph McCarthy*, in: *Američtí státníci*, bulletin Občanského institutu č. 118, Praha červen 2001, s. 5-6; JOCH, R.: *Falšovanie dejín podľa Georgea Clooneyho*, Impulz Revue Číslo 3/2006 <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1062>; srov. CROZIER, B.: *Vzestup a pád sovětské říše...*, s. 255).

²⁴⁷ MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouřila se proti revoluci dvacátého století...*, s. 202-203.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 203.

V úvodním editorialiu časopisu stálo: „*National review stojí na přídi dějin a volá Stop!*“. Šéfredaktorem a vůdčí osobností tohoto časopisu a konzervatismu vůbec se stal Wiliam F. Buckley jr. (narozen 1925). Studoval na univerzitě *Yale* a rok po jejím opuštění zkritizoval její pedagogický sbor za obhajobu kolektivismu, keynesiánství, zaopatřovacího státu a také ateismu ve své knize *God and Man at Yale* (Bůh a člověk na Yale). Buckley jr. se osobně přátelil s Ronaldem Reaganem a měl na něj i určitý vliv.²⁴⁹

Reaganovým neúspěšným konzervativním předchůdcem v kandidatuře na prezidenta byl senátor z Arizony Barry Goldwater (1909-1998). Svůj antietatistický a anticentralistický postoj vylíčil ve své knize *Conscience of a Conservative*. Byl rozhodným zastáncem „práv států“.²⁵⁰ Díky těmto postojům získal i podporu konzervativců z *National Review*. Ve svém nominačním projevu na sjezdu republikánů prohlásil, že „...*extremismus při obraně svobody není neřest a ...umírněnost při naplňování spravedlnosti není ctnost*“.²⁵¹ Za tento projev a svůj politický program byl levicí označován za rasistu, extrémistu, válečného štváče a nepřítele chudých. Na Goldwaterově předvolební kampani se podílel i Ronald Reagan a velký úspěch měla jeho řeč z 27. října 1964 *A Time for Choosing*, ve které vyzýval v boji proti komunismu a přizpůsobování komunismu nazval *appeasementem*. Taktéž v něm kritizoval *welfare state* a obrovské daně. Bylo v něm zmíněno i Goldwaterovo heslo *Peace through Strenght*, které Reagan sám později využil.²⁵²

Goldwatera však s velkou převahou porazil levicový kandidát demokratů Lyndon Johnson. Goldwater získal volitele prakticky pouze na Jihu,²⁵³ jeho

²⁴⁹ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 286; JOCH, R.: *Americký konzervatismus...*, s. 213-214; MEYER, F. S.-JOCH, R.: *Vzpouřa proti revoluci dvacátého století...*, s. 203-204.

²⁵⁰ BUCHANAN, P. J.: *Right from the Beginning...*, s. 245.

²⁵¹ Úryvky z projevu s těmito památnými větami je možno vidět na <http://www.youtube.com/watch?v=GITwqqE72N8>.

²⁵² REAGAN, Ronald: *A Time for Choosing*, San Francisco, California October 27, 1964, <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganATimeForChoosing.htm>; část videozáznamu možno vidět zde: <http://www.youtube.com/watch?v=K1x1sr3UUkY>; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 120-125.

²⁵³ Konkrétně se jednalo o státy „hlubokého“ Jihu: Louisiana, Mississippi, Alabama, Georgia, Jižní Karolína a bývalé teritorium Konfederace a nynější stát Arizona, odkud Goldwater pocházel. (*A Guide to U.S. Presidential Elections*, <http://xenohistorian.faithweb.com/northam/elections.html>).

kandidatura však přispěla k formování silného konzervativního křídla uvnitř republikánské strany, které za dva roky přispělo ke zvolení Ronalda Reagana kalifornským guvernérem.²⁵⁴ Pro Reagana a konzervativce bylo zklamáním, když ho v republikánských primárkách na funkci prezidenta 1976 Goldwater nepodpořil a vyjádřil svou podporu Fordovi.²⁵⁵

Posilou americké pravice především v antikomunistickém tažení se stali *neokonzervativci*, kteří původně zastávali levicové názory: komunistické, trockistické či levicově liberální (avšak spíše tradičně roosveltovsky demokratické, ne myšlenky nové levice). K rozchodu s levicí je vedlo to, že na přelomu šedesátých a sedmdesátých let ovládla demokratickou stranu *nová levice*.²⁵⁶ Stará levice věřila v hodnoty Ameriky a amerického snu, stála za antikomunistickým postojem Trumana. Příslušníky staré levice šokovala revolta radikální levice konce šedesátých let, která relativizovala morálnost západního systému ve srovnání s komunistickým a postavila se proti tradiční rodině a vlastenectví a oproti tomu prosazovala sexuální revoluci, jednostranné odzbrojení, potraty, práva pro homosexuály, multikulturalismus, neomezenou toleranci vůči všemu mimo názorů pravice a podporu „národně-osvobozeneckému“ boji vietnamských komunistů z *Viet Congu*. Dle jednoho z „otců“ neokonzervatismu Irvinga Kristola je neokonzervativce liberál zaskočený realitou, a ve vztahu k sexuální revoluci zvolil Michael Novak vhodnější definici, že neokonzervativce je liberál s dospívajícími dcerami.

Neokonzervativci nejsou naprosto monolitní skupinou, ale obecně lze poznamenat, že v nich zůstaly jisté levicové relikty z bývalého působení v Demokratické straně, jako například větší tolerance k etatismu a obhajoba *New Deal*, kladný vztah k odborům (které však byly také často antikomunistické²⁵⁷), akceptování *affirmative action* či přespříliš ideologické wilsonistické vidění zahraničních vztahů a přehnaná důvěra v univerzální platnost demokracie a jejího vývozu prostřednictvím zahraničních vojenských akcí a politického nátlaku. I

²⁵⁴ O Goldwaterovi krátce JOCH, Roman: *Barry Goldwater*, in: *Američtí státníci...*, s. 9-10.

²⁵⁵ REAGANOVÁ, N.: *Ted jsem na řadě já...*, s. 177.

²⁵⁶ O'SULLIVAN, J.: *Conservatism, Democracy and National Identity...*, s. 8.

²⁵⁷ MURAVCHIK, Joshua: *Nebe na zemi. Vzestup a pád socialismu*, BB Art Praha 2003, s. 238; srov. LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...* s. 202.

když je nutno dodat, že idealismus a moralismus není pouze doménou neokonzervativců, ale je součástí americké tradice americké výjimečnosti. Neokonzervativci jsou vstřícnější vůči imigraci a také silně podporují zájmy státu Izrael.

Mezi první generaci neokonzervativců patří Irving Kristol, jeho manželka Gertrude Himmelfarbová, Norman Podhoretz, jeho manželka Midge Deckerová, Nathan Glazer, Michael Novak, Peter Berger, Samuel Huntington, Jeane Kirkpatricková, Daniel Patrick Moynihan, Daniel Bell, Seymour Martin Lipsett. Řada z nich se již „integrovala“ do americké pravice typu *National Review*. Například Samuel Huntington je mnohem více kritický k imigraci, než neokonzervativci typu Podhoretze.²⁵⁸ Řada neokonzervativců první generace sloužila v Raganově administrativě především v úřadech týkajících se obrany a zahraniční politiky, protože v této oblasti Reagan viděl jejich přínos. Naopak kvůli svým často levicovějším názorům na ekonomiku nebyli zastoupeni v úřadech týkajících se hospodářství.

Druhá generace neokonzervativců se zformovala po skončení studené války a začala podporovat wilsonovské šíření demokracie po světě a dominantní postavení Spojených států ve světě. Mezi obhájce této vize patří kromě Williama Kristola, syna Irvinga Kristola, a Roberta Kagana²⁵⁹ i další jako David Brooks, David Frum, Mark Steyn, Jonah Goldberg, Charles Krauthammer, analytici Frank Gaffney, Joshua Muravchik, Michael Ledeen, Max Boot, či vládní experti Richard Perle, Paul Wolfowitz, Elliott Abrams. Robert Kagan v souladu s tradicí wilsonismu píše: *„Američané, jako dobré děti osvícenství věří v lidskou dokonalost. Ale Američané... také věří..., že globální bezpečnost a liberální řád jsou závislé na Spojených státech, 'nepostradatelnému národu', který třímá moc.“*²⁶⁰

²⁵⁸ Srov. jeho zajímavou knihu o imigraci a amerických hodnotách HUNTINGTON, Samuel: *Kam kráčíš, Ameriko?*, Rybka Publisher, Praha 2005, která je do jisté míry více akademickou obdobou knihy Pata Buchanana BUCHANAN, Patrick J.: *Smrt Západu. Jak vymírání obyvatel a invaze přistěhovalců ohrožují naši civilizaci a naši zemi*, Mladá fronta, Praha 2004.

²⁵⁹ Česky vyšla Kaganova práce KAGAN, Robert: *Labyrint síly a ráj slabosti. Amerika, Evropa a nový řád světa*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003.

²⁶⁰ Cit. dle RYN, Claes G.: *Ideologie amerického impéria*, Bulletin Občanského institutu č. 174. Praha, únor 2006.

Zatímco první generace neokonzervativců se zaměřovala především na boj proti komunismu a byla ochotna v případě antikomunistických autoritativních režimů jako svých spojenců proti komunismu „přivřít oko“,²⁶¹ druhá generace chce šířit demokracii v období po studené válce do všech společností světa, i do těch, ve kterých stále vládne kmenová společnost. Lze říci, že touto nezřízenou adorací a zbožšťováním principu demokracie jako takové se staví svým pojetím zahraniční politiky mimo klasické konzervativní myšlení, které mělo vždy daleko k šíření utopismu. Rétoriku neokonzervativců převzal George Bush svým vyhlášením *Nového světového řádu* a George W. Bush myšlenku neojakobínského exportu demokracie prakticky uskutečnil při svém wilsonovském „křížáckém“ tažení za demokracii v Iráku.²⁶²

S jistým zjednodušením můžeme poznamenat, že konec studené války znamenal do jisté míry rozklížení staré reaganovské koalice, která zahrnovala rozličné proudy pravice jako klasické liberály, tradicionalisty, antikomunisty, nacionalisty, neokonzervativce a náboženskou pravici,²⁶³ protože zmizel společný nepřítel-komunismus. Demokraté se podobně jako labouristé v Británii poučili a inspirovali se některými prvky pravicové hospodářské politiky²⁶⁴ a pravice ztratila svého charismatického vůdce-Ronalda Reagana, kterému se ani jeden z Bushů nevyrovnal.

K izolacionistické tradici americké pravice typu *America First* se po studené válce chtěli navrátit takzvaní *paleokonzervativci*. Mezi význačné

²⁶¹ Jeane Kirkpatricková ovlivnila Reagana svým článkem o diktaturách, v němž napsala, že pravicové autoritativní režimy sice nejsou ideální, ale jsou morálnějšími politickými zřízení než totalitní diktatury. S pomocí antikomunistických pravicových diktatur je možné porazit komunismus a potom na své autoritativní spojence vyvíjet tlak, aby se demokratizovali. Typickým příkladem takového pravicového autoritativního režimu byla Pinochetova Chile. (JOCH, Roman: *Jeane Kirkpatricková, RIP*, <http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=1005>).

²⁶² RYN, Claes G.: *Ideologie amerického impéria...*; k neokonzervativcům obecně srov. k nim méně kritické pojednání Romana Jocha JOCH, Roman: *Neokonzervativci*, in: Impulz. Revue pre modernú katolícku kultúru č. 3 / 2006; JOCH, Roman: *1. mezinárodní konzervativní kongres Washington, D.C., 27.-28.9.1997*, bulletin Občanského institutu č. 77, Praha leden 1998; JOCH, R.: *Americký konzervatismus...*, s. 219-220 dále KRISTOL, Irving-PODHORETZ, Norman: *Chvála neokonzervatismu*, Bulletin Občanského institutu č. 60, Praha srpen 1996; VILÍMEK, Petr: *Ideové proměny zahraniční politiky USA. Odkud se vzali američtí neokonzervativci?*, in: *Revue Politika* 9/2005; LIPSET, M. S. : *Dvousetná zbraň...*, s. 203-213.

²⁶³ NISBET, R.: *Konzervatismus...*, s. 125

²⁶⁴ MURAVCHIK, J.: *Nebe na zemi...*, s. 274-291.

paleokonzervativce patří Samuel Francis a Patrick J. Buchanan (narozen 1938) , bývalý poradce prezidentů Nixona, Forda a Reagana. Paleokonzervativci podporují omezení centrálních pravomocí Unie, snížení daní a omezení zásahů státu v ekonomice. Hlásí se k silnému americkému patriotismu a jsou pro výrazné omezení imigrace, v současnosti především na hranicích s Mexikem.²⁶⁵

Zastávají se zájmů bílé střední třídy z jihozápadu, protestují proti multikulturalismu a afirmativní akci, protože se domnívají, že by Amerika měla stát na hodnotách WASP (*White AngloSaxon Protestants*), na kterých zrodila. Z obhajoby zájmů střední třídy a tradičních hodnot vyplývá i protekcionismus, co se týče zahraničního obchodu. Paleokonzervativci dále hájí tradiční konzervativní kauzy jako jsou obhajoba křesťanství a rodiny, držení střelných zbraní, odpor proti svazkům homosexuálů a potratům.²⁶⁶

Brání se proti omezování národní suverenity a demokracie nadnárodními organizacemi jako jsou OSN, NAFTA (Severoamerická dohoda o volném obchodu - mezi Kanadou, USA a Mexikem), WTO (Světová obchodní organizace) a GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu): „*Někteří z nás si však dodnes myslí, že naše rodiny, země, církve, kultura, stojí na prvním místě. V bitvě století jsou tedy linie narýsovány. Patriotismus nebo globalizace. Národní stát nebo nový světový řád...Nezávislost je cennější než moc a za vlast má cenu bojovat. Lidé nespějí svou lásku a nebudou loajální k EU, OSN, WTO nebo nějakému „mezinárodnímu společenství...Protože jde o projekt elit a protože jeho architekti jsou neznámí a nemilovaní, globalizace ztroskotá na velkém útesu patriotismu. V tom spočívá naše víra, v tom spočívá naše naděje.*“²⁶⁷

Stejně tak je Pat ideovým odpůrcem Evropské unie, protože ji považuje za socialistický postmodernistický superstát potlačující národní tradice a

²⁶⁵ Viz např. BUCHANAN, Patrick J.: *Přežije Amerika rok 2050?*, z originálu „Will America survive to 2050?“, zdroj : www.theamericancause.org publikováno na <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=888>

²⁶⁶ BUCHANAN, Patrick J.: *Báječný nový svět*, Z originálu „Brave new world“ Převzato z www.theamericancause.org, česky publikováno na <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=783>

²⁶⁷ BUCHANAN, P. J. : *Smrt Západu...*, s. 327 – 328.

suverenitu.²⁶⁸ Taktéž varuje Evropu před vymíráním, nárůstem především muslimské imigrace²⁶⁹ a podlehnutím politické korektnosti a ústupem od vlastních hodnot.²⁷⁰

Do značné míry jsou také paleokonzervativci dědici jižanského konzervatismu. Sám Pat Buchanan z Jihu pochází a hájí kauzu *Dixie*.²⁷¹ Paleokonzervativci vyčítají neokonzervativcům a oběma Bushům, že se nedrží izolacionistického odkazu otců zakladatelů Republiky a praktikují levičáckou neojakobínskou politiku vývozu demokracie. Proto nesouhlasil Pat Buchanan s oběma americkými válkami v Zálivu.²⁷² O nekonzervativcích P. Buchanan napsal: „*Skoro všichni kdysi prosazovali liberalismus v duchu „všeobjímající společnosti“, dnes podporují sociální stát a silnou vládu. Hájí občanská práva a afirmativní akci, ač zavádění kvót odmítají. Podporují přidělování zahraniční pomoci, především státu Izrael. Podporují zvýšení imigračních kvót a někteří z nich dokonce požadují otevření hranic. Mnozí chovají hluboce zakořeněné nepřátelství ke „staré pravici“ a jakémukoli projevu zahraniční politiky, která by se řídila heslem America first. Americké bohatství chtějí použít k vybudování „globální demokracie“ za hranicemi Spojených států a propagaci takzvaných demokratických hodnot na státních školách. Proti Jimmymu Carterovi sice podpořili Ronalda Reagana, avšak za skutečné hrdiny považují Woodrova*

²⁶⁸ BUCHANAN Patrick J.: *Populismus a nacionalismus vs. globalismus*, in: Konzervativní listí červen 2005; BUCHANAN, Patrick J.: *Sbohem mateřskému kontinentu*, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=31>; BUCHANAN Patrick J.: *EU nemá srdce, ani duši*, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1442>

²⁶⁹ BUCHANAN, Patrick J.: *Vyhlásit válku radikálnímu islámu?*, in: Agora leden 2007.

²⁷⁰ BUCHANAN, Patrick J.: *Spal to, co jsi uctíval*, Z originálu *Burn what You worshipped* „American conservative magazine“ (www.amconmag.com) říjen 2005, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=518>. V tomto článku Pat popisuje snahu starosty Londýna „rudého“ Kena Livingstonea odstranit z Trafalgarského náměstí sochu admirála Nelsona a místo ní umístit sochu jihoafrického komunisty Nelsona Mandely.

²⁷¹ BUCHANAN, Patrick J.: *Why Do the Neocons Hate Dixie So?*, in: *The American Conservative* December 1, 2003

²⁷² BUCHANAN, Patrick J.: *Antikonzervativci*, in: Don Quichotte. Konzervativní hlas z Trnavy duben 2005; srov. BUCHANAN, Pat: *Uctívači demokracie*, z anglického originálu "The Democracy Worshipers", publikovaného v časopisu *The American Conservative*, roč. 1, č. 6, 16.12.2002, in: *Ne exportu demokracie*, bulletin Občanského institutu č. 138, Praha únor 2003; srov. ULČ, Ota: *Konzervativci, neokonzervativci, Pat Buchanan a kádrování George W. Bushe*, <http://www.euportal.cz/Articles/973-konzervativci-neokonzervativci-pat-buchanan-a-kadrovani-george-w-bushe.aspx>

Wilsona a Franklina D. Roosevelta, globalisty a architektky mamutího moderního státu.²⁷³

Ne snad z antisemitských,²⁷⁴ ale z čistě izolacionistických pohnutek kritizuje Patrick Buchanan i vojenskou a finanční podporu Izraele (ale i Egypta).²⁷⁵ Spolu s izolacionistickými paleolibertariány v čele s anarchokapitalistou z rakouské ekonomické školy Murrayem Rothbardem a libertariánem Llewellynem Rockwellem z Ludwig von Mises Institute v Auburnu v jižanském státě Alabama založili v lednu 1991 *John Randolph Club* pojmenovaný po jižanském konzervativci, jenž hájil suverenitu států členských států Unie a minimální stát. Minimální stát, izolacionismus a decentralizace Spojených států byly základní body, na kterých se shodli paleokonzervativci s paleolibertariány.²⁷⁶ Pat Buchanan se podobně jako Margaret Thatcherová zastával bývalého chilského prezidenta a antikomunisty generála Pinocheta.²⁷⁷

Patrick J. Buchanan se přes svůj rozchod s Republikánskou stranou, o které tvrdí, že ji ovládli neokonzervativci, však nikdy nepřestal hlásit ke svému

²⁷³ BUCHANAN, Patrick J.: *Crackup of the Conservatives*, The Washington Times, 1. 5. 1991, citováno dle LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...*, s. 207-208.

²⁷⁴ Citáty Pata Buchana : „Žádný opravdový křesťan nemůže ve svém srdci nosit nenávisť vůči božím dětem. Jako křesťan si uvědomuji, že náš spasitel byl žid a jeho matka byla židovka. Apoštolové byli židé a první mučedníci rovněž... Podle mého soudu tedy žádný opravdový křesťan nemůže být antisemitou.“ (sloupek v Christian magazine, 1992)

„Antisemitismus – nenávisť k židům kvůli tomu kým jsou, nebo čemu věří – je srdeční vada a krom toho ještě ničí lidskou duši. V mém srdci nemá taková nenávisť místo, ať už je vztažena na skupinu či jednotlivce.“ (odpověď Normanu Podhoretzovi, 1999)

„Izraelci jsou přátelé Ameriky a mají právo na mír i obranu svých hranic. A my bychom jim měli pomoci tato práva hájit. Jako národ máme morální závazek potvrzovaný půluctem našich prezidentů, který Američané chtějí dodržet a nedovolit aby lidé, kteří tolik trpěli, viděli svou zemi porobenou a zničenou. Tento závazek musíme ctít... Ale americké a izraelské zájmy nejsou vždy identické. Často kolidují a když se tak stane, americké zájmy musí převážít.“ (článek „Whose war?“ In : American conservative, 2003)

„Izrael zůstává nepoddajným, vynalézavým a aktivním národem příbuzným Západu, jehož zápas vyžaduje naše sympatie a podporu.“ (rozhovor pro Human events, 1983)

„Z bezpečnostního hlediska, izraelský preemptivní úder proti iráckému jadernému reaktoru byl včasný a rozhodující... Vzhledem k nenávisti Bagdádu vůči Izraeli - který tento národ nazýval pouze „sionistickou entitou“ – je tedy výhledově jasné, že možnost atomové zbraně v iráckých rukou by byla něčím, vedle čeho by Izrael nemohl přežít.“ (Nizkor project, 1981 – tedy v době, kdy většina světových politiků s náletem na Osirak nesouhlasila) Citáty vybral a přeložil Marek Skřípský, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1291>.

²⁷⁵ JOCH, R.: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě...*, s. 23.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 22-23

²⁷⁷ BUCHANAN Patrick J.: Nechte Pinocheta jít, Z originálu *Let Pinochet go !* (prosinec 1998), zdroj: www.buchanan.org, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=970>

bývalému šéfovi a idolu, Ronaldu Reaganovi.²⁷⁸ Stejně tak se však k Reaganovi hlásí i Buchananovi²⁷⁹ úhlavní protivníci na pravici- neokonzervativci, a někteří z nich tvrdí, že byl Reagan prvním neokonzervativcem, protože také přešel na pravici od Demokratů a nikdy nepřestal obdivovat Franklina D. Roosevelta.²⁸⁰ Zda byl, či nebyl Reagan dle výsledků naší studie prvním „neoconem“, se dozvíme níže.

²⁷⁸ BUCHANAN Patrick J.: *Sbohem, Gippere*, Z originálu : Good bye to the Gipper (2004), Zdroj : www.theamericancause.org, rukopis překladu, článek má vyjít v časopise *51 pro květen* 2007.

²⁷⁹ O paleokonzervatismu a Patu Buchananovi viz dále SKŘIPSKÝ, Marek: *Patrick J. Buchanan a konzervativní patriotismus v USA*, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=553> ; JOCH, Roman: *Paleoconservatism and Conservatism*, <http://acuf.org/issues/issue7/040304news.asp>; JOCH, Roman: *1. mezinárodní konzervativní kongres Washington, D.C., 27.-28.9.1997...*

²⁸⁰ KRISTOL, I.-PODHORETZ, N.: *Chvála neokonzervatismu...*, s. 20.

Druhá kapitola

Margaret Thatcherová a Ronald Reagan před nástupem do čela britské vlády a do úřadu prezidenta Spojených států amerických

Politické smýšlení a postoje obou průkopníků konzervativní revoluce byly, kromě politické tradice zemí, z kterých pocházeli, formovány i jejich životními zkušenostmi, rodinným zázemím a dobovým klimatem. Proto si stručně připomeneme jejich osudy z období, než nastoupili do premiéřské a prezidentské funkce. Porovnáme i některé shodné i rozdílné rysy jejich politického vyzrání.

Například na pozdější názory Margaret Thatcherové měl velký vliv její otec, který ji vychovával v duchu britského patriotismu a protestantské etiky. Pozdější souboje Margaret Thatcherové s *evropskými společenstvími* samozřejmě vyplývaly z jejího britského vlastenectví až nacionalismu a důvěry v zastupitelskou vládu, kdy si národ určuje své vlastní zákony bez „poručníkování“ z Bruselu. Thatcherovou a Reaganem také otrásl appeasement, proto Thatcherová tak výrazně vystoupila na obranu Falkland před argentinskou agresí a společně s Reaganem proti komunismu, který považovali za „dvojče“ nacismu. Thatcherismus jako politický směr také nepochopíme bez toho, aniž bychom věděli, kdo to byl Enoch Powell a že většinu myšlenek již hlásal před nástupem Margaret Thatcherové do *Čísla 10*.²⁸¹

Podobně, na Ronalda Reagana měla zase velký vliv jeho matka, jež ho vedla k pevné víře v Boha. Církev, v níž se svou matkou byl, také akcentovala americké hodnoty a vlastenectví. Bez toho, aniž bychom znali Reaganovu náboženskou víru, nepochopíme, proč Sovětský svaz nazval Říší zla. A bez toho, když nepoznáme běh jeho života, kdy se z syna chudého irského alkoholika stal úspěšný hollywoodský herec, guvernér a nakonec prezident, nepochopíme Reaganovu optimistickou víru v obyčejného amerického člověka, víru v americký sen a lásku k Americe jako své vlasti, která přináší každému jednotlivci svobodu, možnost vzestupu a neomezené možnosti hledat své štěstí.²⁸²

²⁸¹ Srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 72-73.

²⁸² Srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...* s.7.

Kdybychom neuvedli tato fakta, mohlo by vše vypadat, že *konzervativní revoluce* „vyrostla z vody“. Nepochopili bychom, že nástup pravicové revoluce Thatcherové a Reagana, či spíše kontrarevoluce, jak z našeho pozdějšího pojednání vyplyne, byl reakcí na vládu staré levice v hospodářské politice a na útok *nové levice* na tradiční morální hodnoty, v nichž byli oba vychováváni. Je nutno také říci, že oni nebyli prvními a naprosto originálními mysliteli, kteří přišli s myšlenkami, které se pak snažili uvést do politické a vládní praxe. Pokud před Thatcherovou zde byl Enoch Powell, tak před Reaganem Barry Goldwater. Thatcherová a Reagan po neúspěchu dvou zmíněných politiků převzali jejich standartu a zvítězili, protože podmínky pro nástup pravicových myšlenek byly lepší v době, kdy se ujali vlády. Nebyli vynálezci myšlenek *nové pravice*, ale personifikovali její étos a začali je uvádět do praxe.

1. Margaret Thatcherová

1.1. Dětství, rodinné zázemí, studia a první politické zkušenosti (1925-1959)

Margaret Hilda Robertsová se narodila 13. října 1925 v anglickém maloměstě Grantham jako druhá dcera Alfreda a Beatrice Robertsových.²⁸³ V rodině Robertsových se dle Margaret Thatcherové traduje, že byla velmi tichým dítětem, čemuž by její političtí oponenti jen ztěžka uvěřili.²⁸⁴ Na Margaret měl obrovský vliv její otec, který ztělesňoval staroanglické středostavovské ctnosti jako soběstačnost, pracovitost, čest a poctivost. Provozoval dva obchody. Rovněž se velmi zajímal o veřejné záležitosti: angažoval se v místní komunální politice, kde to dotáhl až na starostu, stejně tak jako v místní metodistické církvi, kde dělal laického kazatele. Otec Margarety vyznával principy protestantské kapitalistické etiky. Na dotaz, čím ji její otec nejvíce ovlivnil, odpověděla M. Thatcherová: „*Jeho pevné přesvědčení, že některé věci jsou špatné a některé dobré. Jeho víra, že kvalita života závisí na charakteru a že charakter je to, co ze sebe člověk udělá. Musíš pracovat, abys vydělal peníze a přežil, ale obtížná práce je pro formování charakteru důležitější. Musíš se učit stát na svých vlastních nohou-na to kladl zvlášť velký důraz...Je (ale) mnoho věcí, které se nemají dělat pro peníze-například sňatek. Peníze byly pouze prostředkem k účelu, ale účel nikdy nesvětí*

²⁸³ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 29.

²⁸⁴ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 3.

prostředky.“²⁸⁵ Další otcovou praktickou radou, kterou se Maggie po zbytek života řídila, bylo: „*Nikdy nedělej něco jen kvůli tomu, že to dělají ostatní.*“²⁸⁶

Politicky byl otec Margarety „*old fashioned liberal*“.²⁸⁷ „Dcera kupce“ „nasála“ od otce také intuitivní víru ve volný trh: „*Moje ekonomická filozofie se často připisuje původu mého otce, obchodníka s potravinami. Bylo tomu-a pořád je-...Ještě než jsem přečetla jedinou řádku ze spisů velkých liberálních ekonomů, věděla jsem z úctů svého otce, že volný trh je něco jako obrovský a citlivý nervový systém, reagující na události a signály na celém světě, aby splnil všechny proměnlivé potřeby lidí v různých zemích z různých tříd, různého náboženství s určitým druhem blahovolné nevšímavosti jejich postavení.*“²⁸⁸

Margaretu ovlivnil i silný otcův patriotismus. Ten se během první světové války šestkrát hlásil do armády, ale vždy byl odmítnut kvůli zdravotním potížím.²⁸⁹ Margaret nevyrostla v prostředí, které by podporovalo vnímání třídních konfliktů. V době velké hospodářské krize spojovala rodinu hrdost na monarchii a Britské Impérium, které přineslo do ostatních končin světa řád a bylo dle Margarety jedním z největších počinů lidstva. Sama na okamžik uvažovala, že by sloužila v *Indian Civil Service*.²⁹⁰

Pro formování životních postojů mladé Margarety měla velký význam 30. léta, spojená s nástupem nacismu a appeasementu, a druhá světová válka. Pokaždé ji pobuřovalo to, že s appeasementem byla vždy spojována pouze pravice, i když v době, kdy Hitler vstupoval do Prahy, labouristická strana hlasovala proti zavedení vojenských odvodů. Margaretina sestra Muriel měla za *pen friend*²⁹¹ rakouskou Židovku Edith, která po Anschlussu žila na čas u Robertsových, než se odstěhovala do USA. Tento zážitek přivedl Margaret k ostrému odmítání antisemitismu a nacismu. Její přátelství k Židům se později ukázalo při kladném

²⁸⁵ Cit. dle ROVNÁ L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 21.

²⁸⁶ „*Never do things just because other people do them.*“ (Cit. dle THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 6).

²⁸⁷ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 21.

²⁸⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 14.

²⁸⁹ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 4.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 24.

²⁹¹ Tento výraz nemá v češtině přesný ekvivalent. Dal by se přeložit jako „přítel na dopisování“.

postoji k této minoritě v jejím volebním obvodě Finchley, kde řada z nich pracovala v jejím týmu, a v pozitivním postoji ke státu Izrael. Celá rodina včetně Margarety podporovala Churchillovo vlastenecké nadšení.²⁹² Margaret si vzpomíná, že jednou večer na jaře 1942, ještě v době, kdy Hitler nebyl zdaleka na kolenou, se zeptala svého otce, kdy a jak válka skončí. Ten jí dal téměř churchillovskou odpověď: „*Nevíme jak, nevíme kdy; ale nemáme žádnou pochybnost o tom, že zvítězíme.*“²⁹³

Mladá Margaret studovala nejprve na *Huntington Road* a potom dívčí školu. Chtěla jít studovat chemii na Oxford, proto se musela věnovat intenzivním kurzům latiny. Již v mladém věku získávala kontakt s politikou, když například pomáhala s letáky Konzervativní strany.²⁹⁴ Ihned po nástupu na univerzitu na *Sommervill College* v říjnu 1943 se zapojila do činnosti *Oxford University Conservative Association* (Konzervativní asociace při Oxfordské univerzitě), kde se stala tajemnicí, poté pokladnicí a nakonec předsedkyní asociace.²⁹⁵ Pro Margaret hrálo náboženství velkou roli v prostředí, kde řada mladých lidí kolem ní ztrácela víru. V neděli chodila na bohoslužby do *Wesley Memorial Church*. Jako funkcionářka OUCA se zúčastnila do volební kampaně do Dolní sněmovny pro poslance Quentina Hogga. Jako členka OUCA také absolvovala lekce rétoriky. Margaret byla šokována volební prohrou Konzervativní strany v roce 1945. Ptala se, jak to mohli voliči Churchillovi, jejímu idolu, provést.²⁹⁶

V květnu 1947 byl publikován stranický materiál konzervativců s názvem *Industrial Charter*, který byl kompromisem mezi korporativismem a svobodným podnikáním. Strana se pak až do nástupu Thatcherové de facto ztotožnila s *politikou konsensu* znamenající kompromis s odbory a zachování státu blahobytu-*welfare state*. Zastáncem tohoto paternalistického přístupu mezi toryi byl pozdější premiér a příznivec vstupu Spojeného království do EHS Harold Macmillan, který již v roce 1938 napsal knihu *The Middle Way*. Margaret si

²⁹² THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 25-34; srov. ROVNÁ L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 23-25.

²⁹³ „*We don't know how, we don't know when; but we know that we shall win.*” (Cit. dle THATCHER M.: *The Path to Power...*, s. 34.

²⁹⁴ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 23

²⁹⁵ FAJMON H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 30, srov. ROVNÁ L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 27.

²⁹⁶ THATCHER M.: *The Path to Power...*, s. 42-46.

přečetla v této době Hayekovu *Cestu do otroctví*, jíž však plně docenila až později. Po skončení univerzity též přečetla Popperovu *Otevřenou společnost a její nepřátele*, kde autor kritizuje historicismus u komunismu a nacismu-víru v neúprosné zákony, dle kterých se řídí budoucnost. Slečna Robertsová též kvitovala Churchillův projev ve Fultonu v americkém státě Missouri, kde hovořil o spuštění *železné opony* a kde také mluvil o zvláštním vztahu mezi Spojenými státy a Velkou Británií a jejich podobném vztahu ke svobodě.²⁹⁷

Po skončení studií chemie nastoupila do firmy *Xylonite*, kde pracovala jako výzkumný chemik. Avšak začala se poohlížet i po politické kariéře. Byla vybrána jako kandidátka pro bezpečný labouristický obvod v Dartfordu . Kvůli tomu se přestěhovala a změnila i firmu. V Dartfordu poznala i svého budoucího manžela Denise Thatchera. Ve volbách, které se konaly v roce 1950 ,byla ve svých čtyřiaadvaceti letech vůbec nejmladším kandidátem do *House of Commons*. Na mítinku v *Church Hall* pronesla projev, v němž se vymezila proti labouristickému marxismu a přihlásila se k Disraeliho pojetí *jednoho národa* a Churchillově boji proti Hitlerovi: „*Jdeme do jedné z největších bitev, které tato země kdy poznala-do bitvy mezi dvěma cestami životem, jednou, která vede nevyhnutelně do otroctví a další, která vede ke svobodě. Naši oponenti vás rádi zkouší přesvědčit, že konzervatismus znamená pouze privilegium pro několik jedinců. Avšak konzervatismus zachovává vše, co je velké a nejlepší v našem národním dědictví. Co je jedním z předních principů konzervatismu? Je to národní jednotu. Říkáme, že chceme jeden národ, ne jednu třídu proti jiné. Nemůžete vystavět velký národ nebo bratrství lidí rozšiřováním závisti a nenávisti. Naší politikou není stavět na závisti či nenávisti, ale na svobodě pro jednotlivé muže a ženy. Není naší politikou potlačovat úspěch: naší politikou je povzbuzovat ho a povzbuzovat činnost a iniciativu. V roce 1940 to nebylo volání po znárodnění, které přimělo tuto zemi povstat a bojovat s totalitarismem. Bylo to volání po svobodě a volnosti.*“²⁹⁸

²⁹⁷ Tamtéž, s. 49-59

²⁹⁸ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 73; projev Margaret Roberts: *Speech at adoption meeting in Dartford, Church Hall, Lowfield Street, Dartford, Kent, 1950 Feb 3 Fr* na internetové adrese <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=100857>

Ačkoliv si Margaret Robertsová i dle vyjádření oponentů vedla dobře-velkou měrou snížila labouristický náskok, ani to nestačilo na dosažení kýženého parlamentního křesla. Labouristé celostátně získali jen těsnou většinu, proto premiér Atlee, jehož si Margaret vážila pro jeho serióznost a patriotismus, vypsal nové volby na říjen 1951, kdy Margaret opět kandidovala a opět nezmítěla, i když oproti minulým volbám náskok svého soka ještě zmenšila. Mohlo jí utěšovat, že její velký předchůdce ve vedení Konzervativní strany Benjamin Disraeli při prvních pokusech dostat se do Parlamentu také neuspěl a že alespoň konzervativci v čele s Churchillem po letech znovu získali vládní většinu.²⁹⁹

V dalším období se Margaret Robertsová věnovala spíše soukromému životu. 14. prosince 1951 se provdala za Denise Thatchera a stala se paní Thatcherovou. Denis Thatcher jistě netušil, že jeho jméno ponese budoucí premiérka Spojeného království a že se zprostředkovaně po něm bude nazývat pravicový politický směr-thatcherismus. Margaret se v této době také začala věnovat studiu práva, především ji zaujaly základní principy anglických svobod: 1) suverenita Parlamentu a 2) *Rule of Law* (vláda práva, zákona). Později uvidíme, že právě nadřazenost práva evropských společenství se neslučuje se suverenitou Parlamentu, jak na to v době přistupování do EHS upozorňoval britský konzervativce Enoch Powell,³⁰⁰ a což si M. Thatcherová uvědomila až mnohem později a tohoto opomenutí litovala.³⁰¹ V této době četla také *Právo, zákonodárství a svoboda* a *Constitution of Liberty* od F. A. Hayeka.

V srpnu 1953 se jí narodila dvojčata Mark a Carol. V roce 1956 zklamal Margaret Thatcherovou přístup Eisenhowerovy administrativy k suezské krizi, který vyvolal mezi konzervativci jistou antiamerikanistickou averzi, do značné míry oprávněnou.³⁰²

²⁹⁹ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 64-73; srov. ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 28-30; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 31-32.

³⁰⁰ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 190-192. O Enochu Powellovi a vztahu k evropským společenstvím bude pojednáno níže.

³⁰¹ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 316-317.

³⁰² KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 543-572. O suezské krizi bude i stručně pojednáno v kapitole o zahraniční politice kabinetu Margaret Thatcherové.

V roce 1954 Margaret promovala ze studia práv. Potom se snažila najít si bezpečný volební obvod pro kandidaturu do Parlamentu, několikrát neuspěla až získala nominaci v bezpečném obvodě *Finchley* v Londýně, kde žilo mnoho židů. Několik let před tím tu propukl skandál kvůli nepřijetí několika židů do golfového klubu, v kterém byli zapleteni i konzervativci. Margaret Thatcherová k tomu ve svých pamětech píše: „*Prostě jsem sama nechápala antisemitismus a byla jsem rozlobená, že jím strana může být poskvrněna. Také jsem si myslela, že konzervativní hlasy kvůli tomu nebyly úplně mobilizovány. A tak jsem prohlásila, abych to učinila naprosto jasným, že chceme nové členy, zvláště židovské konzervativce, v našich místních organizacích.*“³⁰³ Margaret Thatcherová je dle Lenky Rovné považována za nejvíc prosionistického premiéra ve 20. století.³⁰⁴ Nakonec byla v říjnu 1959 v třiatřiceti letech zvolena do Dolní sněmovny s většinou více než 16 tisíc hlasů.³⁰⁵

1.2. Poslankyně Dolní Sněmovny (1959-1970)

Margaret Thatcher, pronesla 5. února 1960³⁰⁶ svou první řeč ve Sněmovně, takzvanou *Maiden Speech*, ve které podporovala svobodný přístup tisku na zasedání místních samospráv. 9. října 1961 ji jmenoval premiér Haroldem Macmillanem parlamentním tajemníkem na Ministerstvu důchodů a národního pojištění (*Ministry of Pensions and National Insurance*), což je post tzv. *junior minister*, tedy nečlena užší vlády-kabinetu. V úřadě se mladá tajemnice také poprvé střetla s byrokracií státní správy. V říjnu 1963 rezignoval ze zdravotních důvodů Harold Macmillan a v úřadě prvního ministra ho nahradil sir Alec Douglas-Home, jehož juniorská ministryně obdivovala.³⁰⁷

Po prohraných všeobecných volbách v říjnu v roce 1964 odešli konzervativci do opozice. Sir Douglas-Home rezignoval na funkci lídra a rozhodl se znovu nekandidovat, což nepotěšilo Margaret. Do prvního kola

³⁰³ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 98-99.

³⁰⁴ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 31.

³⁰⁵ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 80-100; srov. ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 30-31; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 32-33.

³⁰⁶ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 626 (Appendix II.-Political Chronology).

³⁰⁷ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 123-130, srov. ROVNÁ L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 31-32; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 34-35.

vnitrostranických voleb vstoupili tři kandidáti: Edward Heath, Enoch Powell a Reginald Maudling. Margaret podpořila Heath.³⁰⁸

Z pozdějšího politického vývoje je však zřejmé, že jí byl názorově mnohem bližší protržní, euroskeptický, patriotický a protiimigrační Enoch Powell než spíše korporativistický, eurofanatický, supranacionalistický a politicky korektní Edward Heath, který si ostatně s Enochem Powellem za čas „vyřídil účty“. V kabinetu se v roce 1968 diskutoval nový zákon o imigraci a Enoch Powell pronesl 20. dubna v Birminghamu projev, který byl politicky korektními médii označen za rasistický: „*Chtějí-li bohové někoho zničit, napřed ho postihnou šílenstvím. Musíme být šílení, doslova šílení, jestliže jako národ dovolujeme každoroční příliv nějakých padesáti tisíc rodinných příslušníků, kteří jsou z největší části materiál pro budoucí růst pokleslé přistěhovalecké populace. Je to, jako by si národ přičinlivě stavěl vlastní pohřební hranici...Když hledím dopředu, naplňuje mě neblahé tušení. Zdá se mi, že jako Říman vidím řeku Tiberu zpěněnou množstvím krve*“.³⁰⁹

Enoch Powell byl profesorem řečtiny a latiny, vypůjčil si zde citát z Vergiliovy Aeneidy. V projevu také varoval před obrovskými počty imigrantů a před problematikou integrace, protože pokud se imigranté nebudou integrovat a ponechají si své zvyky, mohou vytvářet velké komunity nepřátelské k původní populaci. Šlo mu především o počty imigrantů, protože pokud překročí určitá čísla, jejich integrace bude nemožná.³¹⁰ Dle Gallupova průzkumu veřejného mínění provedeného na konci dubna s Enochovou řečí souhlasilo 74% respondentů.³¹¹

Enoch byl nicméně druhý den po projevu „vyhozen“ Edwardem Heathem ze stínového kabinetu. Margaret Thatcherová ohledně kontroly imigrace s

³⁰⁸ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 35; THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 133.

³⁰⁹ Cit. dle DAVIES, N.: *Ostrovy...*, s. 729, projev možno přečíst na http://www.sterlingtimes.org/text_rivers_of_blood.htm.

³¹⁰ HILLMAN, Nicholas: *Enoch Powell's vital statistics*, in: *Conservative History Journal*, Summer 2003, s. 4-5.

³¹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Enoch_Powell; srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 70-71.

Enochem v lecčems souhlasila a nepovažovala ho za rasistu.³¹² U příležitosti úmrtí Powella o mnoho let později o něm prohlásila: „Už tu nikdy nebude někdo tak nepřekonatelný jako Enoch. Byl obdařen zvláštní kombinací vlastností založených na neochvějně víře v Boha a neotřesitelné loajalitě k rodině a přátelům a pevné oddanosti k naší vlasti.“³¹³ Enoch was right se časem stalo okřídleným rčením těch, kteří nesouhlasili s politickou korektností, multikulturalismem a těch, kteří chtěli, aby Británie zůstala Británií.

Konec šedesátých let byl také dobou vzestupu *nové levice* a boje za „práva“ minorit. Nová neomarxistická levice vnímala tradiční společenské zvyklosti a morálku vyzdvihující náboženství, rodinu, a vlastenectví za opresivní systém, který bránil emancipaci a nalezení pravého osvobození jedinců a komunit. Západní civilizace dle nich prokázala, že je naprosto špatná, imperialistická a rasistická, a proto by měly Evropu i Spojené státy obohatit cizí kultury třetího světa prostřednictvím politiky multikulturalismu a masové imigrace. *Nová levice* mimo multikulturalismus a politickou korektnost podporovala také homosexualismus, feminismus, legalizaci drog, potraty, rozvody a sexuální nevázanost.³¹⁴

Názory Margaret na morální otázky diskutované v této době byly spíše konzervativní, i když nijak dogmaticky. Například podpořila zákon z roku 1966, který legalizoval homosexuální chování v soukromí u dospělých nad jednadvacet let. Na druhou stranu poslankyně Thatcherová protestovala proti tomu, aby po tom, co začalo být oprávněně tolerováno homosexuální chování v soukromí, se homosexuálnímu životnímu stylu dostalo veřejného uznání a aby homosexuální páry měly rovný status s klasickou rodinou. Ve stejném roce hlasovala pro zákon, který povoloval potraty v případě, že by bylo dítě fyzicky či mentálně postiženo

³¹² THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 144-147.

³¹³ Cit. dle FEDER, Don: *Enoch Powell spoke the truth on immigration*, Jewish World Review / February 16, 1998 / 20 Shevat, 5758, <http://www.jewishworldreview.com/cols/feder021698.html>.

³¹⁴ O vlivu *nové levice* na morální postoje západní společnosti a o tazvané kulturní válce prostřednictvím které se snaží nová levice radikálně přeměnit myšlení lidí, napsal výbornou práci poradce amerických prezidentů Nixona, Forda a Reagana Patrick J. Buchanan: BUCHANAN, Patrick J.: *Smrt Západu. Jak vymírání obyvatel a invaze přistěhovalců ohrožují naši civilizaci a naši zemi*, Mladá fronta. Praha 2004.

nebo v případě, že by nebyly předpoklady, aby matka zvládala mateřství.³¹⁵ Zákon, který podpořila, byl však dle našeho soudu nekonzistentní, protože v prvním případě lze připustit jistou oprávněnost v případě postižení pro dítě, ale jak obhájit zákon, který povoluje zabít zdravé dítě jen kvůli nekompetenci matky? A je nasnadě, že se tento princip dá vykládat velmi volně.

V případě rozvodu s ním souhlasila, když například manžel svou ženu bil a soužití bylo naprosto nemožné, ale byla proti dalšímu zjednodušování možnosti rozlučky, protože v případě, kdy by byl rozvod lehký, snižovalo to i zodpovědnost a závazky těch, kteří do manželství vstupovali. V roce 1968 byla v menšině těch, kteří hlasovali proti přijetí zákona dále zjednodušujícího rozvod. Stejně tak vystoupila proti zrušení trestu smrti za vraždu, o kterém se hlasovalo v roce 1965. „*Věřila jsem, že stát nemá pouze právo, ale má přímo povinnost odstrašovat a trestat násilnou zločinnost a ochraňovat zákony dodržující veřejnost.*“³¹⁶ Trest smrti měl podle ní odstrašující účinky pro potenciální pachatele.³¹⁷

Z pozdějšího hodnocení se Margaret Thatcherové zdálo, že dobrý úmysl povolit homosexuálům jejich praktiky v soukromí a omezená možnost potratu k zabránění nelékařsky prováděným potratům časem vedla k nezamýšleným negativním důsledkům v tom smyslu, že se vyskytly další požadavky, aby potrat byl považován za normální věc volby ženy, a ne krajní řešení a homosexuální způsob života kladen na roveň normálnímu heterosexuálnímu.³¹⁸

V opozici Ted Heath ustavil Margaret v říjnu 1965 *junior spokesman* pro záležitosti bydlení a půdy a v březnu 1966 pro otázku financí, což už bylo znatelné povýšení, protože finance jsou se zahraničím nejdůležitějšími posty v kabinetu. V říjnu 1967 se stala členkou stínového kabinetu a hlavní mluvčí opozice pro energetiku, 1968 pro dopravu a v roce 1969 se stala stínovou ministryní školství, kterou zůstala až do parlamentních voleb 1970, které vyhráli

³¹⁵ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 150-153.

³¹⁶ Tamtéž, s. 151.

³¹⁷ Tamtéž, s. 150-153.

³¹⁸ Tamtéž.

konzervativci a Margaret se logicky stala ministryní školství a členkou kabinetu.³¹⁹

1.3. Ministryně školství a vědy (1970-1974)

Poprvé přijela Margaret Thatcherová na ministerstvo 22. června 1970. Hned od počátku zaznamenala socialistický duch úředníků věřících v centrální plánování. „Bylo mi brzy jasné, že celkem vzato nejsem mezi přáteli.“³²⁰ Nepřátelství veřejnosti si vysloužila v takzvané mléčné aféře, když si dovolila tu „nehumánní“ věc, že odstranila ze systému veřejných služeb bezplatné mléčné svačiny pro děti od sedmi do jedenácti let. Ministryni školství si „oblíbil“ především bulvární deník *The Sun*, který vydával články s titulky typu *Je paní Thatcherová vůbec člověk?* (*Is Mrs. Thatcher Human?*) a v listopadu ji zvolil nejméně populární ženou v Británii.³²¹

Podobně jako kalifornský guvernér Ronald Reagan v podobné době si vysloužila nenávist mladých zfanatizovaných studentských levičáků, jejichž ideje ve svých pamětech pojmenovala jako *Kindergarten Marxism*, tedy marxismus ze školky. Podle ministryně postrádali studenti, kteří se domnívali, že právo na práci je univerzálním lidským právem a stát má povinnost jim toto právo zajistit, potřebnou autoritu a disciplinu, která by je připravila na budoucí zaměstnání. Pomalu všude, kde se objevila, ji studenti pronásledovali a snažili se ji vypískat. Mnohde pálili i její portréty. Se silnou dávkou sebeironie a černého humoru nazvala kapitolu v pamětech popisující oboustranně ne příliš přátelský vztah s radikálními studenty *Student Princes*, tedy studentská princezna.³²²

1. ledna 1973 vstoupila Velká Británie do EHS na základě hlasování v parlamentu, které rozdělilo příznivce a odpůrce vstupu napříč politickým spektrem. Margaret Thacherová byla celým srdcem přesvědčena o správnosti vstupu do EHS, protože podlehla lživým tvrzením Edwarda Heathe, že Velká Británie nepřijde o svou suverenitu. Proti byl již klasicky *enfant terrible*

³¹⁹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 35.

³²⁰ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 166.

³²¹ Tamtéž, s. 181.

³²² Tamtéž, s. 185-187.

konzervativců Enoch Powell.³²³ V kapitole zabývající se zahraniční politikou vlády Margaret Thatcherové uvidíme, že vývoj jejího postoje k *evropským společenstvím*³²⁴ se postupně vyvíjel od jisté naivní důvěry v to, že se nejedná o snahu vytvořit centralizovaný superstát až po narůstající skepsi a nakonec odmítnutí vzniku Evropské unie a požadavek vystoupení z EU.³²⁵

Margaret Thatcherová a její přítel ve vládě Keith Joseph, který později patřil k významným zastáncům monetarismu a konzervativní revoluce, nesouhlasili s postojem britské vlády k válkám na Blízkém východě 1967-1974, kdy bylo vyhlášeno embargo na obě válčící strany a bylo odmítnuto poskytnout základny Američanům na pomoc Izraeli. Tehdejší události na Blízkém východě Margaret bedlivě sledovala, protože měla kladný vztah k židovské komunitě ve svém obvodu ve Finchley a k židům obecně.³²⁶

Co se týče ekonomiky, Heathova vláda i přes upřímné počáteční snahy o alespoň kosmetické reformy a omezení nárůstu výdajů ztroskotala na „rudých útesech“ odborů, když jim začala ustupovat a provedla ve své hospodářské politice *U-obrat (U-turn)*. Na ekonomiku měla kromě přeregulovanosti, státního vlastnictví strategických podniků a enormní moci odborů také negativní vliv ropná krize zapříčiněná arabsko-izraelskou válkou, která skončila v říjnu 1973. Skokově narostly ceny ropy o 70%. Hornické odbory neustále hrozily stávkou, a tak šla Konzervativní strana do voleb mimo jiné i s otázkou, kdo má vládnout zemi: zda parlamentu odpovědná vláda, nebo odbory bez demokratické legitimacy.³²⁷

Volby byly vyhlášeny na 28. února 1974. Enoch Powell zašel tak daleko, že v předvolební kampani vyzval voliče, aby podpořili labouristy, kteří zhruba ve většině 2:1 podporovali vypsání referenda ohledně setrvání ostrovního království

³²³ Tamtéž, s. 209-211.

³²⁴ Používám zde termín *evropská společenství* s malým *e*, protože jsou tím míněny všechny organizace předcházející vzniku Evropské unie, tedy všichni přímí předchůdci.

³²⁵ Stručně srov. PETŘÍK, L.: *Dekonstrukce oficiálních mýtů evropské integrace...*

³²⁶ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 230.

³²⁷ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 76-79; srov. ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 36-37.

v EHS.³²⁸ Je pravda, že Enoch Powell jistě nepodporoval labouristy s chutí, ale musel volit politiku menšího zla a ztráta suverenity a demokratické formy vlády v evropských společenstvích pro něj byly větším zlem než jednorázová podpora politické strany ideologického soupeře. Margaret Enocha na jednu stranu chápala, ale odsuzovala, že vystoupil proti vlastní partaji. Možná i díky těmto rozporům konzervativci ve volbách ztratili 33 křesel a nebyl jasný vítěz voleb s parlamentní většinou. *Labour party* získala 301 křesel, toryové 296, liberálové díky většinovému jednokolovému systému získali pouze 14 křesel, i když měli 20% hlasů. Menší strany si rozdělily 23 křesel. Lídr konzervativní strany chtěl nabídnout koalici liberálům výměnou za reformu volebního systému z většinového na poměrný. Dohoda s lídrem liberálů Jeremy Thorpem však nevyšla, protože Ted Heath si nebyl nakonec jistý, zda by toryovští poslanci reformu podpořili. Sama Thatcherová byla proti vzniku koaliční vlády a proti změně volebního systému a ve svých pamětech k tomu poznamenala: „*Britové nesnáší nic tolik jako špatného lůzra. Byl čas odejít.*“³²⁹ (míněno do opozice-pozn. LP).

Královna jmenovala prvním ministrem labouristického předáka Harolda Wilsona. Signifikantní bylo, že hned poté hornické odbory v čele s Arturem Scargillem zastavily stávkou. V Británii totiž existuje volné přidružení odborů k *Labour party*. Se Scargillem sympatizujícím s komunismem a majícím vazby na Moskvu se za několik let potýkala při další hornické stávce i premiérka Thatcherová.³³⁰

I v důsledku prohraných voleb se začalo ve straně konzervativců pomalu uvažovat o změně lídra a začalo se formovat i protihealthovské opoziční křídlo. V této době byl Keihem Josephem založen nový konzervativní think-tank *Centre for Policy Studies* (Centrum pro politické studie), který se vymezoval proti *politice konsenzu* konzervativních vlád po druhé světové válce, kdy se v ekonomických otázkách vlády toryů i labouristů příliš nelišili. Ředitelem dodnes

³²⁸ RÝC, David: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 20; srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 80.

³²⁹ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 239

³³⁰ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 38-39; ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 37-38; THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 233-239

fungujícího CPS³³¹ se stal Alfred Herman a prezidentem Margaret Thatcherová. Sir Keith Joseph připravoval půdu monetaristům svým protiinflačním projevem, v němž i za cenu nárůstu nezaměstnanosti podpořil boj s inflací. Nové volby byly Haroldem Wilsonem vypsány na 10. října 1974. Labouristé v nich získali parlamentní většinu 319 poslaneckých křesel, toryové 277, liberálové 13, Skotská národní strana 11, ulsterští unionisté 11, Walesané z Playd Cymru 3 a ostatní 1 křeslo. Labouristé měli těsnou většinu 3 křesel, což v britském politickém systému, kde stranická disciplína není tolik silná, nebylo mnoho. Přesto byla ustavena nová labouristická vláda.³³²

Po druhé volební porážce konzervativců stála volba nového lídra na pořadu dne. Margaret původně podporovala kandidaturu sira Keitha Josepha. Ten si ale své šance pokazil projevem z 19. října 1974 v Birminghamu, v němž kritizoval to, že ti nejméně sociálně přizpůsobiví plodí nejvíce dětí, dokonce už v adolescenci. Keith byl obviněn z toho, že propaguje eugeniku, ale Margaret Thatcherová se domnívala, že až na několik nešťastných pasáží řeč přinášela silné poselství o úpadku morálních hodnot a rodiny zapříčiněné socialismem a rovnostářstvím. Keith Joseph sdělil Margaret, že nemůže snést neustále obtěžování novinářů s ohledem na svou ženu a že nebude kandidovat. Dohodl se s ní, že jejich politické principy bude hájit ona. 25. listopadu oznámila Margaret Edwardu Heathovi své rozhodnutí kandidovat proti němu.³³³ Margaret Thatcherová vzpomíná: „*Musím vám říci, že jsem se rozhodla pro kandidaturu.*“ (řekla MT-pozn.LP) *Podíval se na mě chladně, otočil se, pokrčil rameny a řekl: 'Jestli musíte...'*³³⁴ Minimálně od tohoto okamžiku lze datovat až nenávistný vztah Teda Heatha k budoucí premiérce, který přetrvával až do jejího pádu.³³⁵

Za Edwardem Heathem stála velká část významných konzervativních politiků a stranická mašinérie. Margaret Thatcherová měla podporu poslanců ze

³³¹ Internetové stránky CPS jsou na této adrese: <http://www.cps.org.uk/>

³³² FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 39-40; ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 44-48; THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 250-257.

³³³ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 40; ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 48; THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 261-267.

³³⁴ THATCHER, M.: *The Path to Power...* s. 267.

³³⁵ Když Thatcherová oznámila svou rezignaci, telefonoval Heath do svého úřadu se vzkazem podřízeným: „*Radujte se, radujte se,*“ a na oslavu jim koupil šampaňské. (BOOKER, Ch.-NORTH. R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 302).

zadních lavic a Keithe Josepha. Také Heathův odpůrce Edward du Cann stáhnul kandidaturu a on a jeho příznivci podpořili kandidaturu Thatcherové. Základem její kampaně byl návrat k „opravdovému“ konzervatismu, prosazování tradičních středostavovských hodnot, podpora vlastenectví, tržních principů a zdravých financí. Heathův styl vedení kampaně byl agresivní a velmi osobní. Volby z 4. února 1975 nakonec pro Heatha dopadly velkým zklamáním: Margaret Thatcherová vyhrála se ziskem 130 hlasů, Heath dostal 119 hlasů a Hugh Fraser 16. Ted Heath se po vyhlášení výsledků rozhodl rezignovat. Kvůli tomu, že Margaret nezvítězila s dost výraznou většinou, konalo se druhé kolo, do kterého se přihlásili významní členové strany: William Whitelaw, Jim Prior, Goffrey Howe a John Peyton. Druhé kolo, jež proběhlo 11. února, dopadlo následovně: M. Thatcherová 146 hlasů, W. Whitelaw 79 hlasů, J. Prior a G. Howe po 19 hlasech aj. Pepton 11 hlasů. Bylo to jasné a dostačující vítězství, aby se Margaret Thatcherová ve svých devětačtyřiceti letech stala vůdkyní opozice Jejího Veličenstva.³³⁶

1.4. Vůdkyně opozice Jejího veličenstva a cesta do Downing Street 10 (1975-1979)

Vítězstvím Margaret Thatcherové ve vnitrostranických volbách však principy *konzervativní revoluce* neměly zdaleka vyhráno. Mnohými bylo její vedení považováno za dočasné a mnozí ji nevolili ani tolik kvůli tomu, že by ji podporovali, ale volili spíše proti Edwardu Heathovi. Úkolem každého nového lídra je sjednocení strany poté, co během vnitrostranického volebního klání vyplují na povrch stranickou disciplinou zmírňované názorové konflikty a osobní animozity, atmosféru ve straně uklidnit a alespoň navenek prezentovat partaj jako jednotnou. Proto se hned druhý den Margaret rozhodla bývalého lídra navštívit. Nabízela mu postupně místo ve stínovém kabinetu, vedení kampaně za setrvání v EHS. Ted však všechny nabídky odmítl. Dialog trval v řádu vteřin a Margaret Thatcherová setrvala v domě ještě asi 15 minut, aby před tiskem skryla neshody s bývalým šéfem.³³⁷

³³⁶ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State*.... s. 80-83; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*..., s. 41-43.

³³⁷ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*.... s. 54; srov. THATCHER, M.: *The Path to Power*.... s. 283; srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State*..., s. 86.

Jedním z prvních důležitých úkolů bylo sestavit stínový kabinet, který by zohledňoval všechny stranické proudy, čili nutně musel být kompromisem a v žádném případě nelze říci, že by byl plný thatcheristů. Ale od počátku v něm byl například Geoffrey Howe, který byl v mnoha ohledech spojencem a v mnoha zase rozhodným soupeřem Margaret Thatcherové.³³⁸

Důležitým problémem této doby bylo také setrvání Spojeného království v Evropském hospodářském společenství. Labouristická vláda znovuotevřela jednání s EHS a výsledek měl být předložen lidovému hlasování. Na zvláštní konferenci labouristů 26. dubna 1975 bylo odhlasováno, že strana doporučí svým voličům hlasovat NE. Konzervativci doporučili svým příznivcům hlasovat ANO.³³⁹ Tehdy ještě vůdkyně opozice netušila, jaké neblahé zkušenosti s evropskými společenstvími zažije.

Kvůli pokračující hospodářské recesi rezignoval 16. března 1976 premiér Harold Wilson. Na místo něj byl v dubnu zvolen lídrem labouristů a tím de facto i premiérem James Callaghan. Dokonce i labouristická vláda začala zavádět škrty ve veřejných výdajích, což ocenila i vůdkyně opozice.³⁴⁰ Byl to první náznak toho, že by se monetaristické přístupy mohly v britské ekonomice uchytit.

Margaret Thatcherová využívala doby v opozici k přípravě na své premiérství. Klíčovým stranickým dokumentem vydaným v říjnu 1977, jenž připravoval nástup monetarismu a thatcherismu v ekonomice, byl *The Right Approach to Economy*, což vhodně dvojznačně znamená *Správný přístup k ekonomice*, ale také *Pravicový přístup k ekonomice*. Tomuto dokumentu předcházela k *politice konsensu* ještě smířlivý *The Right Approach* z roku 1976.³⁴¹

Jako vůdkyně opozice Jejího Veličenstva podnikla Margaret Thatcherová mnoho zahraničních cest, při nichž získávala důležité zkušenosti a kontakty. V květnu 1976 se setkala například s francouzským premiérem Jacquesem

³³⁸ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 290.

³³⁹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 56-57.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 57.

³⁴¹ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...* s. 61; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 60-62.

Chirackem a prezidentem Valery Giscardem d'Estaing.³⁴² Na stranické konferenci německé CDU konané 25. května 1976 v Hannoveru varovala před eurokomunismem, který považovala pouze za taktický příklon komunistů k demokracii podobně jako v době předválečných lidových front. Přirovnala je k vlku, který se oblékl do šatiček Karkulky.³⁴³

Margaret Thatcherová se také setkala s bývalým poradcem pro národní bezpečnost a státním tajemníkem amerických prezidentů Nixona a Forda Henry Kissingerem. Souhlasila s Kissingerovým přístupem k Číně, který vedl k její izolaci od Sovětského svazu, avšak měla vážné pochybnosti o politice *deténte*, kterou považovala za formu *appeasementu*.³⁴⁴ Jako příklad uváděla interpretaci „mírové koexistence“ dle sovětské *Pravdy*: „*Mírová koexistence neznamená konec boje mezi dvěma světovými společenskými systémy. Boj bude pokračovat...do konečného vítězství komunismu ve světě.*“³⁴⁵

Thatcherová zaútočila na sovětskou rozpínavost ve svém projevu 26. července 1975, kde varovala před sovětským zbrojením a výstavbou jejich obrovské námořní flotily zahrnující i jaderné ponorky.³⁴⁶ 19. ledna 1976 opět varovala před sovětskou hrozbou a politikou *deténte* labouristické vlády ve své řeči na kensingtonské radnici:³⁴⁷ „*Rusko je ovládáno diktaturou trpělivých daleko vidících vůdců, kteří ze své země rychle tvoří nejpřednější námořní a vojenskou sílu na světě. Nečiní tak výhradně kvůli sebeobraně...Ne. Rusové jsou nakloněni světové dominanci a rychle získávají prostředky, aby se stali nejsilnějším imperiálním národem, co svět kdy spatřil. Muži v sovětském politbyru se nemusí obávat přílivu a odlivu veřejného mínění. Upřednostňují zbraně před máslem, zatímco my upřednostňujeme před zbraněmi téměř vše.*“³⁴⁸ Reakce Sovětů na sebe nenechaly dlouho čekat a sovětský ambasador podal oficiální stížnost. Díky této

³⁴² THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 337.

³⁴³ Tamtéž, s. 341-342.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 348-350.

³⁴⁵ Cit. tamtéž, s. 351.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 351-352.

³⁴⁷ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 87.

³⁴⁸ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 361-362.

řeči získala budoucí premiérka svou oblíbenou přezdívku *Železná dáma*,³⁴⁹ tak ji totiž nazval jeden aparátčík v magazínu sovětské armády *Rudá hvězda*.³⁵⁰

Po nástupu Cartera *Železná lady* sice oceňovala jeho důraz na lidská práva, ale domnívala se, že mnohdy Carter útočil na prozápadní autoritativní diktatury, které byly však méně opresivní než diktatury totalitní. Jejich pád pak mnohdy přispěl k nástupu protizápadních a mnohem horších alternativ jako například v případě pádu iránského šáha a nástupu islámské revoluce. Svým postojem tak Carter narušoval rovnováhu moci, protože mnozí autoritativní diktátoři byli spojenci Západu proti komunismu.³⁵¹ Lze říci, že Thatcherová zastávala podobný postoj jako Ronald Reagan, který byl ovlivněn pracemi Jean Kirkpatrickové.³⁵² Z podobných důvodů, pokud pomineme blízkost ekonomických názorů a pomoc Chile Británii během války o Falklandy, se Thatcherová zastala po skončení svého premiérství Augusta Pinocheta při jeho zatčení ve Velké Británii.³⁵³

Společně s hrdinou z druhé světové války Fitzroyem Macleanem se setkala s jugoslávským komunistickým diktátorem maršálem Titem, se kterým se shodla ohledně sovětského nebezpečí.³⁵⁴ V roce 1976 také navštívila Blízký východ. Měla setkání s egyptským prezidentem Sadatem, u něhož kladně hodnotila vypovězení sovětských poradců, a se syrským prezidentem Assadem.³⁵⁵ V březnu navštívila Izrael. Zde hovořila s bývalou premiérkou Goldou Meirovou, Jicchakem Rabinem a Šimonem Peresem. Na jedné straně uznávala právo Izraele

³⁴⁹ Též *Železná lady* (v originále *Iron Lady*).

³⁵⁰ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 362; srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 299.

³⁵¹ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 365. Velmi zjednodušeně lze rozdíil mezi totalitním a autoritativním systémem formulovat tak, že zatímco totalitní systém chce ovládat veškeré aspekty lidské činnosti a všechny lidské činnosti se stávají politickými, tak autoritativní systém se snaží společnost spíše odpolitizovat a ponechává řadu autonomních oblastí mimo kontrolu státu. Za příklad totalitního systému uveďme stalinistický Sovětský svaz a nacistické Německo. Mezi autoritativní státy pak patřily Španělsko za Franca, Portugalsko za Salazara, Rakousko za Dolfusse nebo Chile za Pinocheta. K tématu je rozsáhlá literatura a typologie je ještě složitější. Pro základní přehled teorií totalitarismu srov. SVÁTEK, František: *Koncept totalitarismu a historikova skepse. Poznámky o politické a historiografické diskusi*, in: *Stránkami soudobých dějin*. Sborník pětadesátinám historika Karla Kaplana, Ústav soudobých dějin AV ČR, Praha 1993, s. 29-60 a BALÍK, Stanislav-KUBÁT, Michal: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Dokořán, Praha 2004.

³⁵² CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 85; srov. D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 40.

³⁵³ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 240-250.

³⁵⁴ THATCHER M.: *The Path to Power...*, s. 370.

³⁵⁵ Tamtéž.

na existenci a sebeobranu, na druhou stranu prosazovala spojenectví s umírněnými arabskými státy. Silně odmítala rezoluci OSN odsuzující sionismus jako formu rasismu a rasové diskriminace. Obdivovala Izrael jako demokratický stát na Blízkém východě, avšak nijak se jí nezalíbily socialistické kibucy.³⁵⁶

Od podzimu 1976 do jara 1977 se Margaret Thatcherová podívala do více než osmi zemí v Asii a na Dalekém východě. Na Singapuru obdivovala jeho liberální ekonomiku. V Austrálii hovořila s ministerským předsedou a bývalým členem Churchillova válečného kabinetu Robertem Menziesem, s nímž si rozuměla v kritice *deténte*. Důležitá byla návštěva Číny, při níž se s místními vůdci shodla na tom, že je potřeba balancovat globální vliv Sovětského svazu.³⁵⁷

Ve Spojeném království v této době probíhala silná ekonomická krize, která byla navíc posílena ropnými šoky zapříčiněnými skokovým nárůstem cen ropy. Inlace se začala vymykat kontrole, a tak dokonce i labouristická Callaghanova vláda přistoupila k rozsáhlým škrtům ve výdajích. Vyvrcholením hospodářských a sociálních problémů se stala tazvaná „Zima nespokojenosti“³⁵⁸ na přelomu roku 1978/1979, kdy byla Británie doslova ochromena vlnou stávek v řadě odvětví. Ulice byly přeplněné odpadky, hrobníci odmítali pohřbívat zesnulé. „Stávkokazové“ byli fyzicky napadáni rudými odboráři a když se novináři zeptali jednoho odboráře, proč zaměstnanci nemocnice odmítají přijímat pacienty, tak odvětil, že pokud tito lidé zemřou, bude to důsledkem prudkého ochladnutí vztahu veřejnosti ke stávkujícím. Jako výsměch všem poddaným Jejího Veličenstva pak vyznělo prohlášení ministerského předsedy Callaghana, který odpočatý a opálený po návratu ze summitu na tropickém Guadeloupu prohlásil, že se o žádnou krizi nejedná. Thatcherová potom lídra labouristů ostře napadla za to, že v Británii již nevládne vláda odpovědná demokraticky zvolenému parlamentu, ale odbory jako nevládní organizace bez jakékoli legitimacy, kterou by jí dali voliči.³⁵⁹ Kvůli všeobecné nespokojenosti veřejnosti odbory paradoxně

³⁵⁶ Tamtéž, s. 374, 378-379.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 386-390

³⁵⁸ *Winter of Discontent*.

³⁵⁹ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 66-67; srov. THATCHER M.: *The Path to Power...*, s. 423-425; GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 94-95.

„položily“ labouristickou vládu. Extrémní postoj odborů odcizil odbory veřejnosti i mnoha jejím členům.³⁶⁰

Za této situace prohrála labouristická vláda 28. března 1979 v Dolní sněmovně hlasování o důvěře a volby byly logicky na pořadu dne. Toryové vyrukovali do volebního klání s pěti základními programovými body: „1) *Obnovit zdraví našeho hospodářského a sociálního života kontrolou inflace a nalezením rovnováhy mezi právy a povinnostmi odborového hnutí.* 2) *Obnovit zainteresovanost tak, aby se tvrdá práce vyplácela, úspěch byl odměňován a byly vytvářeny skutečné nové pracovní příležitosti v rostoucím hospodářství.* 3) *Posílit Parlament a vládu práva.* 4) *Podporovat rodinný život prostřednictvím vlastnictví domů a bytů, zvýšit kvalitu vzdělání a zaměřit sociální služby na efektivní podporu starých, nemocných a postižených a těch, kteří pomoc skutečně potřebují.* 5) *Posílit britskou obranu a spolupracovat se spojenci při ochraně našich zájmů ve stále nebezpečnějším světě.*“³⁶¹ V programu se navrhuje obnova hospodářství pomocí měnové discipliny, redukce vládních závazků, omezení byrokracie a vměšování států do ekonomiky, omezení moci odborů a snížení daní z příjmu. Je zde odmítnuto znárodňování, avšak o plošné privatizaci se tu nehovoří.³⁶²

Podobně jako Reagan chtěla Thatcherová ve své kampani přinést pozitivní poselství a optimismus: „*Relativní úpadek naší vlasti není nevyhnutelný. My, konzervativci, se domníváme, že ho můžeme zvrátit. Chceme pracovat s povahou lidské přirozenosti pomáhat lidem pomoci si sami...První úkol konzervativní vlády bude obnovit ekonomiku a znovusjednotit rozčarovaný národ.*“³⁶³

Konzervativci získali v květnových volbách v Dolní sněmovně 339 poslanců z 650.³⁶⁴ Thatcherovou čekal nelehký úkol vrátit Británii prosperitu, navíc o něco těžší, protože neměla bezvýhradnou podporu celé Konzervativní strany. V partaji se totiž začala formovat dvě křídla: zastánci liberalizačních

³⁶⁰ RIDDEL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 44-45.

³⁶¹ Cit. dle FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 104; srov. THATCHER M.: *The Path to Power...*, s. 447.

³⁶² FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 104-105.

³⁶³ Cit. dle GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 96.

³⁶⁴ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 72.

reforem získali přezdívku „suší“ a heathovská opozice klonící se spíše k *politice konsensu* byla pojmenována jako „mokří“.³⁶⁵

2. Ronald Reagan

2.1. Dětství, rodinné zázemí, studia, herectví a první politické zkušenosti před přechodem k pravici a republikánům (1911 -1960)

Ronald Wilson Reagan se narodil 6. února 1911 v Tampicu, ve státě Illinois jako syn potomka irských přistěhovalců, vlažného katolíka Johna „Jacka“ Edwarda Reagana a Nelle Wilson Reaganové, která měla anglické a skotské předky a byla silně věřící metodistkou.³⁶⁶

Reaganův otec byl obchodním cestujícím a prodavačem obuvi. Kvůli svému irskému původu nesnášel jakékoli náboženské, národnostní či rasové předsudky, protože sám na vlastní kůži zažil to, že na nějakých obchodech bylo napsáno: „*Psům a Irům vstup zakázán.*“ V tomto ohledu měl na malého Dutche, jak Jack přezdíval svému synovi Ronaldovi, velký vliv: „*Tatínek byl vášnivým zastáncem práv jednotlivce a pracujícího člověka a nedůvěřoval oficiálním představitelům, zvláště pak republikánským politikům, kteří tehdy stáli v čele vlády státu Illinois. A považoval je za stejně zkorumpované, jako byli někteří demokraté. Kromě jiných věcí mě vychovával k víře, že všichni muži i ženy nehlédě na jejich barvu pleti či vyznání jsou si rovni a že si každý jedinec sám formuje svůj osud.*“³⁶⁷

Ronaldův otec však bohužel neměl jen samé kladné stránky, hodně pil a mladý Ronald ho několikrát viděl opilého úplně namol. Jednou ho dokonce našel zpitého do bezvědomí před jejich domem a musel bezvládného otce odvléci dovnitř.³⁶⁸ Od své matky získal Reagan silnou protestantskou víru v Boha a Prozřetelnost. Věřil, že vše v životě má nějaký smysl a děje se podle Božího

³⁶⁵ RÝC, David: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 10.

³⁶⁶ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 19-20.

³⁶⁷ Tamtéž. s. 20.

³⁶⁸ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...* s. 30.

plánu. To posilovalo jeho nezdolatelny optimismus, který mu zůstal po celý život. Církev *Disciples of Christ* (Učedníci Krista), jejíž byli Ronald i jeho matka členové, kladla velký důraz na patriotismus, volné podnikání a osobní iniciativu a optimistický pohled na budoucnost. *Disciples* taktéž odmítali vměšování státu do soukromé sféry.³⁶⁹

Otcův alkoholismus a to, že se rodina často stěhovala, zapříčinily fakt, že se Ronald uzavíral do sebe a nechal k sobě málokoho proniknout a ačkoliv se k lidem choval vstřícně, lidsky a přátelsky, s málokterým člověkem navázal opravdu pevné a hluboké a přátelství.³⁷⁰

Prvním velkým „politickým“ zážitkem malého Ronalda se stal vstup Spojených států amerických do války za prezidenta Woodrova Wilsona. Když vojáci projížděli městem, malý Ronald byl na ně pyšný jako řada dalších občanů USA.³⁷¹ V roce 1920 se rodina přestěhovala do Dixonu. Po našem soudu mělo i na další Reaganovy názory vliv fungování komunity v tomto městečku, kde si lidé navzájem vypomáhali v nouzi bez nutnosti podpory státu: „*Skoro všichni jsme se znali, a právě proto se navzájem o sebe starali. Jakmile se nějaká rodina dostala do obtíží, postihlo ji například úmrtí nebo vážná nemoc, soused jim přinesl alespoň večeři. Když jednomu farmáři shořela stodola, dali se jeho přátelé do práce a pomohli mu postavit novou. V kostele jste se modlili hned vedle svých sousedů-a když se jim něco nedařilo, modlili jste se i za ně a věděli jste, že oni se zase v případě potřeby pomodlí za vás. Vyrůstal jsem v prostředí, kde láska a společný zájem o věc, který sjednocuje rodinu, jsou tím nejpevnějším tmelem, který lidem pomáhá při překonávání i těch největších problémů. Poznal jsem, že usilovná práce je v životě tím nejdůležitějším, že většinou nedostanete nic zadarmo a že Amerika je zemí nabízející neomezené možnosti těm, kteří tvrdě pracují.*“³⁷²

³⁶⁹ EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 10.

³⁷⁰ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 40.

³⁷¹ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 23; srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 15.

³⁷² Tamtéž, s. 24-25.

Taková je také představa optimální konzervativní sociální politiky sdílené i Ronaldem Reaganem, která neznámá, že by jedinci v nouzi měli být ponecháni napospas svému osudu, ale že by jim v případě nouze měli dobrovolně pomoci ti nejbližší-rodina a známí, pak místní komunita a v přinejhorším a na posledním místě stát. Tato vzájemná pomoc pak upevňuje vztahy přátelství a odpovědnosti v rodině a v komunitě. *Welfare state* ničí tuto přirozenou solidaritu svými zásahy a lidé pak přestávají pociťovat pouto ke své rodině, přátelům a komunitě. Zničení ekonomické funkce rodiny pak má za následek i její morální rozklad, co se týče vymizení úcty dětí k rodičům a ochoty rodičů věnovat dětem čas při výchově či děti vůbec mít, rozvodovosti a nárůstu počtu svobodných matek a nemanželských dětí. Stejně tak když stát převezme charitativní funkci za místní společenství, napomáhá to k atomizaci a rozpadu místních vazeb a vzájemné odpovědnosti, protože každý jednotlivec pak automaticky očekává, že se o něj stát automaticky a samozřejmě postará. Rozklad těchto vazeb může vést i ke ztrátě vzájemné úcty k životu a majetku ostatních a tím pádem k nárůstu kriminality. Stejně tak to má za následek vznik životního stylu a kultury závislosti na státu.

V roce 1924 Ronald nastoupil na dixonskou střední školu, kterou absolvoval za 4 roky. Již na střední škole si vypěstoval své záliby v americkém fotbalu. O několik let později v roce 1981 řekl Ronald Reagan v rozhovoru pro časopis *Inside Sports*, že americký fotbal je „v civilizovaném světě poslední příležitost, kdy je mužům dovoleno doslova vrhat se jeden na druhého a zápasit tělo na tělo, aniž by spolu museli válčit.“³⁷³ Po střední pracoval na čas jako plavčík a tímto způsobem si přivydělával i během prázdnin mezi semestry na vysoké škole. Za tu dobu zachránil před utonutím celkem 77 lidí. Na vysokou školu *Eureka College*, kterou provozovali *Disciples of Christ*,³⁷⁴ se Ronald Reagan zapsal v roce 1928. Studoval zde sociologii a ekonomii, avšak „zapálený“ intelektuál ležící v knihách se z něj nikdy nestal. Sám přiznal, že jeho oblíbeným předmětem byl fotbal.³⁷⁵

³⁷³ Cit. dle D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 41.

³⁷⁴ EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...* s. 11.

³⁷⁵ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 41-42.

Na této škole též Reagan podnikl svou první „politickou“ akci, když vedl školní stávkou proti úsporným rozpočtovým škrtům a omezení výuky. Šlo i o to, že studenti třetích a čtvrtých ročníků si nemohli zapsat předměty potřebné k řádnému zakončení studia. Studenti navrhovali škrty v jiných oblastech, ale vedení je nechtělo vyslyšet. Nakonec stávka trvala týden, rektor rezignoval, jeho opatření byla zrušena a vše se pomalu uklidnilo.³⁷⁶ I na univerzitě si Reagan zachoval víru v Boha a často se modlil za svou vlast, za rodinu a za své město Dixon. Modlíval se i před svými zápasy amerického fotbalu.³⁷⁷

Reagan promoval v roce 1932, zatímco v Americe vrcholila *Velká deprese*. Reagan ale nelenil shánět si v těchto těžkých dobách práci a po čase se stal komentátorem sportovních utkání.³⁷⁸ Ronaldův otec vždy podporoval demokracii a to mělo vliv i na prvovoliče Reagana, který hlasoval pro Franklina Delano Roosevelta a demokratické kandidáty do kongresu při volbách v roce 1932. FDR se ujal prezidentského úřadu 4. března 1933 a stal se idolem Reagana vlastně po celý jeho zbytek života. Dokonce i v období, kdy přešel k pravici, se k němu Reagan stále hlásil. To, že odešel od demokratů a nepřestal uznávat F.D. Roosevelta, měl společné s mnoha neokonzervativci.³⁷⁹ Věřil, že FDR měl v úmyslu po válce snížit státní výdaje a omezit byrokracii z doby *New Dealu*.³⁸⁰ Je pravdou, že sociální výdaje se za Roosevelta, Trumana, Eisenhowera a Kennedyho držely na poměrně nízké úrovni ve srovnání s tím, jaký enormní nárůst nastal za Lyndona Johnsona a překvapivě též v období prezidentství Nixona a Forda.³⁸¹

Velkým přelomem pro život Ronalda Regana se stalo podepsání kontraktu s hollywoodskou nahrávací společností *Warner Bros*, u nichž začal pracovat od

³⁷⁶ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 18; NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 35; REAGAN R.: *Život jednoho Američana...*, s. 42-43.

³⁷⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 49.

³⁷⁸ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 43.

³⁷⁹ Pojem *neokonzervativec* zde používáme výhradně pro konkrétní skupinu americké pravice, která se zformovala kolem bývalých levičáků jako byli Podhoretz a Kristol. Občas bývá za neokonzervatismus označováno celé pravicové hnutí v období vlády Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové, avšak toto označení je chybné (LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...*, s. 212). O pojmovém označení příznivců konzervativní revoluce bude pojednání níže v kapitole o ideologii thatcherismu a reaganismu.

³⁸⁰ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 59.

³⁸¹ MURRAY, Ch.: *Příliš mnoho dobra...*, s. 54-56.

června 1937. Reaganovi se tak splnil jeho dětský sen. Za celý život natočil 52 celovečerních filmů a jeho herecká kariéra ho provázela po celý život, a to po kladné i záporné stránce. Kladnou zkušeností pro Reagana bylo, že se jako herec naučil veřejně vystupovat a komunikovat s publikem, což mu o mnoho let pomohlo při volebních kampaních a politickém působení obecně. Díky svým komunikačním schopnostem a talentu přesvědčovat lidi o svých ideálech získal přezdívku *Great Communicator*. Jistým handicapem se však stalo, že řada novinářů poukazovala na to, že není příliš vhodné, aby se bývalý herec, hrající navíc ne zcela ve prvotřídních filmech, stal guvernérem, natož pak prezidentem vůbec. Asi nejslavnější Reaganovou rolí bylo ztvárnění hráče amerického fotbalu George Gippa Gippa ve filmu *Knute Rockne*.³⁸² Gipper byl Reaganův hrdina z doby, kdy hrával fotbal. Taktéž si zahrál pilota *Royal Air Force* ve filmu *Desperate Journey*.³⁸³ Reaganovi konvenovaly role hrdinů bránících americké tradiční, patriotické a středostavovské hodnoty a hollywoodské filmy v době Reaganova působení tyto hodnoty akcentovaly.³⁸⁴

Po přepadení Pearl Harboru Japonci v prosinci 1941 narukoval Reagan do americké armády. V době druhé světové války napsal: „*Miluji naši armádu...a spolu s několika miliony dalších lidí mám silný vztah ke své vlasti. A co se týče přesvědčení, že to, co dělám, je důležité-nuže pokud boj za ochranu Spojených států a jejich spojenců není důležitý, pak mi řekněte, co jiného už by to mělo být.*“³⁸⁵ Svě vlastenecké nadšení nemohl čerstvý odvedenec projevit v bojových akcích, jelikož byl od mládí silně krátkozraký. Reagan tedy sloužil v týlu nejprve jako styčný důstojník u jezdeckta, potom připravoval instruktážní filmy pro válečné piloty. Na Reagana silně zapůsobily tajné filmy zobrazující osvobození nacistických vyhlazovacích táborů a hrůzy holocaustu. Reagan to během své vojenské služby dotáhl až na kapitána americké armády.³⁸⁶

³⁸² DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 11.

³⁸³ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 44-46; srov. REAGAN R.: *Život jednoho Američana...*, s. 69-84; srov. NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 52.

³⁸⁴ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 41, s. 225; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 21.

³⁸⁵ Cit. dle NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 58-59.

³⁸⁶ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 85-89.

Ještě před válkou, hned co se stal hercem, musel povinně Reagan vstoupit do odborů (Cech filmových herců-*Screen Actors Guild*), což ho zpočátku moc netěšilo, protože mu vadilo, že vstup byl povinný.³⁸⁷ Po válce Reagan nadšeně podporoval roosveltovskou levicovou sociální politiku: „*Na konci druhé světové války jsem byl nadšeným zastáncem Rooseveltovy politiky. Domníval jsem se, že vláda je schopná vyřešit všechny problémy, když se tak úspěšně vypořádala s velkou hospodářskou krizí a když jsme vyhráli válku. Nevěřil jsem velkým firmám. Myslel jsem si, že by podniky sloužící potřebám společnosti měl vlastnit stát, nikoli soukromníci; říkal jsem si, že když není dost bytů pro všechny Američany, měla by je nechat postavit vláda, a že když potřebujeme zlepšit zdravotní péči, zajistí nám ji znárodněné zdravotnictví.*“³⁸⁸

Reagan v této době vstoupil do řady obskurních spolků, jako byly *United World Federalists* (Světoví federalisté), *American Veterans Comitee* (Výbor amerických veteránů), *Hollywood Independent Comitee of Arts, Science and Professions* (Nezávislý hollywoodský výbor pro umění, vědu a profese) .³⁸⁹ Minimálně v posledním jmenovaném měli silný vliv komunisté a využívali ho k šíření své totalitní ideologie. Reagan zpočátku nevěřil v penetraci komunistů do USA a v jejich zlé úmysly, protože Sovětský svaz považoval za válečného spojence.³⁹⁰ Byl podobně hloupě naivní jako jeho idol Franklin D. Roosevelt, který nevěřil v to, že na území USA působí sovětští špioni, a snažil se udržovat přátelské styky se Stalinem za účelem vytvoření mírového internacionalistického světového uspořádání. O Stalinovi si FDR myslel, že „*se do jeho povahy dostalo cosi z chování křesťanského gentlemana.*“³⁹¹

Byl to typický příklad amerického idealismu a moralismu. Když bojovali Američané proti nacistickému „satanovi“ Hitlerovi, potřebovali v této válce za spojence *dobrého strýčka Joea* (Stalina), kterého si ve svých představách boje dobra a zla idealizovali. Se stejným mesianistickým zápalem však potom řada

³⁸⁷ Tamtéž, s. 78.

³⁸⁸ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 91; srov. NOOMANOVÁ P.: *Když kraloval charakter...*, s. 62

³⁸⁹ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 283, 292.

³⁹⁰ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 92; . NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 63; D´SOUZA D.: *Ronald Reagan...*, s. 49.

³⁹¹ Cit. dle KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 427-428.

Američanů přistoupila na boj proti komunismu, protože zjistila, že Stalin byl „vlkem v rouše beránčím“.³⁹² Na rozdílném přístupu Roosevelta a Churchilla ke Stalinovi je hezky vidět rozdílná tradice pojmání mezinárodních vztahů v Británii a USA. Churchill totiž rozhodně věděl, že Stalin není *dobrý strýček Joe*, ale domníval se, že v daný moment je pro Britské impérium větší hrozbou Hitler, a tak se spojil se Stalinem, aby vyrovnal Hitlerovu moc. Churchill uvažoval na základě geopolitiky a analýzy rovnováhy moci.³⁹³

Reagan však nikdy nebyl komunistou a jakmile zjistil, že je členem organizace, kterou penetrovali komunisté, ihned z ní vystoupil. Reagan vnímal podobně jako Margaret Thatcherová negativní zkušenosti západu s appeasementem a izolacionismem³⁹⁴ a jakmile zjistil, že komunismus je stejným zlem jako nacismus, stal se nekompromisním antikomunistou. Reagan poté dokonce spolupracoval na odhalování komunistů s FBI a s *Výborem pro neamerickou činnost*. Vždy se však ale snažil pomáhat očistit těm, kteří byli obviněni z kontaktu s komunisty neoprávněně. Díky tomu, že se snažil omezit vliv komunistů v odborovém hnutí, byl Reagan i v ohrožení života a musel proto u sebe nosit zbraň³⁹⁵ podobně jako bývalý komunist a pozdější antikomunistický konzervativce Frank Meyer. O McCarthyho činnosti a činnosti jeho senátního

³⁹² LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...*, s. 71.

³⁹³ Srov.: „Po čtyři století bylo zahraniční politikou Anglie stát proti nejsilnější, nejagresivnější a nejpánovitější mocnosti na kontinentě...Tato čtyři století s neměnným cílem mezi tolika změnami jmen a dat, okolností a podmínek, se musí počítat mezi nejpozoruhodnější epizody v historii všech ras, národů, států a lidí. Při každé příležitosti navíc Anglie volila tu nejobtížnější cestu. Když proti nám stál španělský Filip II., Ludvík XIV. za Wiliama III. a vévody Malborough, Napoleon či německý Vilém II., bylo by bývalo snadnější a muselo být velmi lákavé připojit se k silnějšímu a podělit se s ním o ovoce jeho vítězství. Volili jsme nicméně vždy obtížnější cestu a spojovali se slabšími mocnostmi, vytvářeli jsme s nimi koalice, a tak jsme poráželi a deptali kontinentální vojenské tyrany, ať to byl kdokoli a ať stál v čele kterékoli země. Tak jsme uchovali svobodnou Evropu a chránili růst její životaschopné a rozmanité společnosti...Řídíme se politickou zákonitostí, a ne pouhou příležitostí diktovanou náhodnými okolnostmi, chutěmi a nechutěmi, či jakýmkoli jiným pocitem.“ (Cit. dle KISSINGER, Henry: *Potřebuje Amerika zahraniční politiku? Cesta k diplomacii pro 21. století*, BB Art, Praha 2002, s. 91-92.); srov. DAVIES, N.: *Ostrovy...*, s. 668.

³⁹⁴ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 334.

³⁹⁵ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 23.

podvýboru pro vyšetřování státní správy³⁹⁶ se Reagan později vyjádřil, že „používal brokovnici tam, kde stačila ručnice, a zranil spolu s viníky i nevinné.“³⁹⁷

Již před válkou se Reagan oženil s herečkou Jane Wymanovou, s níž se seznámil při natáčení filmu *Brother Rat* (Bratr krysa) v roce 1939. O rok později si ji vzal a vše nasvědčovalo tomu, že to bude manželství jak z hollywoodského milostného filmu. Během osmiletého manželství spolu vychovávali dceru Maureen a syna Michaela. Wymanová v žádosti o rozvod uvedla, že se v přítomnosti Reagana cítila v citové odloučenosti. Nikdy poté však svého bývalého manžela neobvinila z toho, že by jí byl nevěrný nebo že by se k ní choval hrubě. Reaganem, který věřil v tradiční rodinu a byl věřícím křesťanem, rozvod velice otřásl.³⁹⁸ Jeho druhá žena Nancy, která byla Reaganovi ze všech lidí asi nejbližší a nejvíce pronikla do jeho nitra, o tom napsala: „*Ronnie byl stejně jako většina příslušníků jeho generace toho názoru, že se člověk má oženit jen jednou...Rozvod ho zaskočil, byl na něj zcela nepřipravený...*“³⁹⁹ On sám rozvod s Jane nechtěl a řekl k tomu: „*Byl jsem rozveden v tom smyslu, že to rozhodnutí bylo provedeno někým jiným.*“⁴⁰⁰

Pakliže první manželství bylo nepovedené, našel Reagan ve své druhé ženě partnerku a lásku na zbytek svého života. S Nancy Davidsovou, o kterou se mimochodem svého času zajímal i Clark Gable,⁴⁰¹ jenž zazářil v oskarovém „jižanském“ „trháku“ *Gone with the Wind*,⁴⁰² se Reagan seznámil na podzim 1949. Její jméno bylo uvedeno na seznamu osob z Hollywoodu, které sympatizují s komunismem. Jednalo se o shodu jmen, a tak se Nancy snažila uvést vše na pravou míru. Její agent jí doporučil schůzku s předsedou *Cechu filmových herců* Ronaldem Reaganem. Ten jí doporučil, aby si změnila jméno. Oba herci v sobě našli zalíbení, a tak si nakonec vskutku Nancy Davidsová změnila jméno. Na

³⁹⁶ Často bývá mylně uváděno, že McCarthy byl předsedou výboru pro neamerickou činnost. To je však mýlka, protože tento výbor byl zřízen Sněmovnou reprezentantů a McCarthy byl senátorem. Předsedal tedy senátnímu podvýboru pro vyšetřování státní správy (JOCH, R.: *Falšovanie dejín podľa Georgea Clooneyho...*).

³⁹⁷ REAGAN R.: *Život jednoho Američana...*, s. 96-99; srov. D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 49-50; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 24.

³⁹⁸ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 50.

³⁹⁹ REAGANOVÁ, N.: *Ted jsem na radě já...*, s. 177.

⁴⁰⁰ Cit. dle CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 227.

⁴⁰¹ REAGANOVÁ, N.: *Ted jsem na radě já...*, s. 88-89.

⁴⁰² V Česku tento film uváděn jako *Jih proti Severu*

Nancy Reaganovou. Stalo se to 4. března 1952 v kostele *Little Brown Church* ve Valley nedaleko Los Angeles. Manželé spolu měli dvě děti: Patti a Rona.⁴⁰³

Reaganova hvězda na filmovém plátně začala pomalu pohasínat, proto si našel v roce 1954 novu práci. Začal dělat pro firmu *General Electric*, když v pořadu *General Electric Theatre* uváděl různé televizní hry. Doplňkem jeho práce bylo to, že navštěvoval pobočky firmy *General Electric* po celých Státech jako motivační řečník a vyslanec korporace. Pronášel projevy a hovořil s lidmi o jejich problémech. Byla to pro něj další cenná zkušenost pro pozdější politickou dráhu, při níž právě využil schopnost vyjednávat, kterou se naučil v odborech a komunikaci s veřejností, kterou již před tím zdokonaloval v rozhlasu, ve filmu v televizi a na veřejných vystoupeních. Na veřejných vystoupeních mohl získat od publika přímý ohlas na to, co říká a naopak se dozvědět o běžných problémech obyčejných lidí a jejich problémech s vládou⁴⁰⁴: „*Od stovek lidí z celých Spojených států jsem slyšel stížnosti, jak stále mocnější federální vláda ohrožuje svobody, které jsme vždy považovali za samozřejmé. Slýchal jsem to tak často, že jsem dospěl k názoru, že některé naše základní svobody jsou skutečně ohroženy díky tomu, že se zde objevil fenomén jakéhosi nepřetržitelného vládnutí, který tvůrci naší ústavy vůbec neměli na mysli; příčinou pak byla federální byrokracie, která se stala tak mocnou, že si sama vytvářela svou vlastní politiku a vystupovala proti přáním a tužbám nejen řadových občanů, ale i řádně zvolených poslanců Kongresu...Dozvěděl jsem se například, že existuje šest vládních programů zaměřených na zvýšení produkce vajec. Byl zde ovšem i sedmý program, finančně asi tak stejně náročný jako těch šest dohromady, který se zabýval výkupem nadprodukce vajec.*“⁴⁰⁵

2.2. Přechod k pravici, podpora Nixona a Goldwatera (1960-1966)

V době, kdy jezdil po vlasti a získával názory a informace od obyčejných lidí, začal se jeho politický postoj pozvolna měnit. Zjistil, že velká vláda není řešením problémů, ale že je jejich původcem. Tímto směrem začal mířit i své

⁴⁰³ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 50-52; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 105-108; REAGANOVÁ, N.: *Ted' jsem na řadě já...*, s. 94-101.

⁴⁰⁴ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 109-113; D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 53-56.

⁴⁰⁵ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 112-113.

projevy. Reagan sám poznal nespravedlnost přerozdělování a progresivního zdanění na vlastní kůži, když jako herec musel platit s vyvlastňováním hraničící daň 94%. Zde poznal, že vysoké daně nemotivují lidi, aby se snažili vytvořit více bohatství, z něhož má ve svém důsledku nakonec prospěch celá společnost, protože stát občany za jejich píli odmění tím, že jim jejich peníze sebere.⁴⁰⁶

Ještě v roce 1960 vedl *Cech filmových herců* do velké stávký jako předseda ve svém pátém funkčním období. Potom se stal Reagan partnerem jedné produkční společnosti a na svůj post rezignoval, protože de facto přešel na druhou stranu. Ještě v témže roce, když Richard Nixon bojoval o zvolení prezidentem, se završil Reaganův přerod z demokrata v republikána. Reagan se rozhodl, že Nixona podpoří proti Johnu Fitzgeraldovi Kennedymu, a chtěl se registrovat jako republikán, ale Nixon ho přesvědčil, že bude mít větší efekt, když zůstane demokratem.⁴⁰⁷

V Americe totiž není identifikace se stranami příliš silná, protože to jsou spíše volná uskupení a často záleží spíše na konkrétním kandidátovi (Ostatně i Reagan jako demokrat volil republikánského prezidentského kandidáta Dwighta Eisenhowera,⁴⁰⁸ i když je fakt, že *Ikeovi* kandidaturu nabízely obě strany, protože byl známou osobností). Taktéž zde existuje silná tendence vyvažovat, čili když volič podpoří za prezidenta republikána, není pro něj neobvyklé dát hlas ve volbách do kongresu demokratům.

Nixon však přesto neuspěl a nastalo osmileté období demokratických administrativ prezidentů Kennedyho a z viceprezidentského postu nastoupivšího a později i řádně zvoleného Lyndona Johnsona.

V roce 1962 Reagan definitivně přešel k republikánům, když opět podporoval Nixona, který tentokrát kandidoval na úřad kalifornského guvernéra a vyzýval

⁴⁰⁶ Srov. REAGANOVÁ, N.: *Ted' jsem na řadě já...*, s. 120; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 102; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 26.

⁴⁰⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 114-117; NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 52.

⁴⁰⁸ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 116.

stávajícího demokratického guvernéra Edmunda G. (Pata) Browna.⁴⁰⁹ Nixon opět neuspěl a Browna měl porazit až v příštích volbách bývalý demokrat a herec jménem Ronald Reagan. V roce 1962 také Reagan odešel ze společnosti *General Electric*, protože mu chtěla odejmout volnost projevů a udělat z něj klasického obchodního cestujícího. V roce 1964 natočil ještě svůj poslední film *Zabijáci (The Killers)*.⁴¹⁰

Ve stejném roce, co Reagan natočil svůj poslední film, Barry Goldwater Reaganovi nabídnul, aby mu pomohl v Kalifornii při jeho prezidentské kampani.⁴¹¹ S Goldwaterem se znal Reagan již delší dobu z rodiny své manželky Nancy, protože její adoptivní otec byl republikán.⁴¹² Reagan četl i Goldwaterovu knihu *Svědění konzervativce (Conscience of a Conservative)*, jež se mu velice líbila.⁴¹³ Na Goldwaterovu podporu pronesl dne 27. října 1964 do té doby svůj nejslavnější projev *Time for Choosing*, který však oslovuje i dnes: „Většinu svého života jsem byl demokratem. Teprve nedávno jsem se vydal novou cestou...Domnívám se ale, že problémy, které nás rozdělují, jdou jaksi napříč stranami. Jedna strana teď ve volební kampani tvrdí, že tyto volby rozhodnou o zachování míru a blahobytu...Já mám ale takový nepříjemný dojem, že tento blahobyt se zakládá na něčem, na co bychom se v budoucnosti spoléhat neměli. Žádný stát v dějinách totiž ještě neunesl daňové břemeno dosahující třetiny národního důchodu. V současné době třicet sedm centů z každého dolaru, který si někdo v této zemi vydělá, jde na daně a naše vláda stejně ještě každý den vydává o sedmnáct milionů dolarů více, než na daních dostává...Myšlenka, že vláda závisí na lidu, že neexistuje jiný zdroj moci než suverénní lid, je nejnovější a nejunikátnější myšlenka v celé dlouhé historii lidských vztahů. Právě o to jde v těchto volbách-zda stále ještě věříme ve svou schopnost vládnout si sami, nebo zda zavrhneme myšlenky americké revoluce a uznáme, že nepočtená skupinka intelektuálů někde daleko v hlavním městě nám umí naplánovat život lépe, než jsme schopni sami...rozhodujeme se, zda půjdeme směrem vzhůru nebo dolů-nahoru za starým lidským snem o svobodě jednotlivce, která je ovšem v souladu

⁴⁰⁹ CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 74.

⁴¹⁰ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana*, s. 119-120.

⁴¹¹ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 28.

⁴¹² REAGANOVÁ, N.: *Teď jsem na řadě já...*, s. 81.

⁴¹³ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 293.

s právem a zákonem, nebo zda spadneme dolů, do mraveniště totality...Stojíme teď před osudovým rozhodnutím. Buď zachováme svým dětem tuto tradici, největší naději, největší naději, kterou kdy lidstvo ve své historii chovalo, nebo je odsoudíme k tomu, aby učinili poslední krok k tisíciletí tmy.“⁴¹⁴

Vidíme zde, že se v tomto projevu Reagan přihlásil k minimální vládě a striktnímu federalismu, který omezuje centralistickou moc federální vlády ve Washingtonu. I přes velký úspěch tohoto vystoupení Lyndon Johnson ušetril Goldwaterovi zničující porážku. Bylo to i v důsledku frakčního boje mezi republikánskými konzervativci podporujícími Goldwatera a umírněnými „liberály“, kteří podporovali Nelsona Rockefellera a nakonec odmítli podpořit Goldwatera.⁴¹⁵

Na jaře 1965 oslovila Reagana skupina podnikatelů a sponzorů strany, na které udělal velký dojem Reaganův nekompromisní pravicový postoj během Goldwaterovy kampaně, zda by nechtěl kandidovat v nadcházejících volbách na guvernérské křeslo v Kalifornii. Reagan zpočátku váhal, ale nakonec 4. ledna 1966 v televizi oznámil, že má v úmyslu se v primárkách ucházet o nominaci republikánské strany na úřad guvernéra. Tím zdaleka neměl vyhráno, protože strana byla stále po porážce Goldwatera rozdělena na umírněné a konzervativní křídlo a Reagan se hlásil ke goldwaterovskému konzervatismu. Kampaň při primárních volbách byla ostrá a „liberální“⁴¹⁶ republikáni si v žádném případě „nebrali servítky“. Stejně jako to měli ve zvyku levicoví demokraté a později komunisté ze Sovětského svazu, nazýval „liberální“ republikánský kandidát George Christopher Reagana pravicovým extrémistou a jednou ho dokonce na sjezdu černošských republikánů nepřímou označil za rasistu. A když nezabíralo nařknutí z pravicového extrémismu a rasismu, obvinil Reagana bývalý starosta San Francisca Christopher pro změnu z toho, že působil v organizacích, které

⁴¹⁴ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 123-124; Originální znění projevu: REAGAN, Ronald: *A Time for Choosing*, San Francisco, California October 27, 1964, <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganATimeForChoosing.htm>; část videozáznamu možno vidět zde: <http://www.youtube.com/watch?v=K1x1sr3UUKY>

⁴¹⁵ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 125.

⁴¹⁶ V tomto okamžiku myšlen výraz liberální ve smyslu současného tzv. amerického liberalismu, tedy odpůrce klasického liberalismu. Liberální republikáni byli ti, kteří se smířili s nastolením sociálního státu a i v morálních otázkách a zahraničně-politických otázkách ohledně boje proti komunismu ustupovali levici.

ovládali komunisté. Tyto neférové útoky nebyly stejně Christopherovi nakonec nic platné a Reagan byl republikány nominován, aby vyzval stávající guvernéra Pata Browna, který obhajoval svůj post pro třetí volební období.⁴¹⁷ Pat Brown byl typickým levicovým demokratem,⁴¹⁸ který věřil v *New Deal*,⁴¹⁹ *Fair Deal*⁴²⁰ a *Great Society*.⁴²¹

Pat Brown považoval Reagana za slabšího soupeře než Christophera a napomohl Reaganově vítězství v primárních volbách, když do tisku pustil informaci, že se Christopher podílel na skandálu s umělou regulací cen. Pat Brown se proti Reaganovi opět chopil osvědčené metody levice, jak dehonestovat a znemožnit konzervativní kandidáty, a rovněž označoval Reagana za nebezpečného pravicového extrémistu a reakcionáře. Také na Reagana útočil tím, že o něm tvrdil, že je nezkušený politik. Také zpochybňoval to, že by herec mohl vykonávat exekutivní funkci, protože je jen prý loutkou, která čte projevy, které mu připravili jiní. Brownova demagogie dostoupila takového vrcholu, že v televizním šotu vykládal skupině malých dětí: „*Mým soupeřem v těchto volbách je herec a vy asi dobře víte, kdo zabil Abrahama Lincolna.*“⁴²² Reaganovi se však kontakty ze světa showbusinessu vyplatily, protože ho při kampani podpořily známé osobnosti ze světa filmu a zábavy jako například Frank Sinatra a John Wayne. Reagan odrážel Brownovy útoky s humorem sobě vlastním: „*Věřit slibům guvernéra Browna je jako chtít si číst v Playboy, když vám manželka obrací stránky.*“⁴²³ „Antihereckou“ strategii Browna považovali za katastrofu dokonce i někteří demokraté, kteří odmítali posuzovat někoho dle jeho zaměstnání.⁴²⁴

Reagan kritizoval ve své kampani vysoké daně, přebujelou byrokracii a neefektivní sociální stát vedoucí lidi k zneužívání sociální pomoci od státu a ke vzniku *kultury závislosti* na státu, kdy se jedinci vzdávali své odpovědnosti za svůj život a požadovali, aby se o ně stát postaral, aniž by se sami o své živobytí přičinili. Kampaň probíhala v době, kdy nastupovala kontrakultura *nové levice*

⁴¹⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 125-129.

⁴¹⁸ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 43.

⁴¹⁹ Politika FDR.

⁴²⁰ Politika Harryho Trumana.

⁴²¹ Politika Lyndona Johnsona.

⁴²² DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 37.

⁴²³ Cit. dle REAGANOVÁ, N.: *Ted' jsem na řadě já...*, s. 127.

⁴²⁴ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 45.

zpochybňující základní hodnotové principy Ameriky a západní civilizace. Reagan vedl naopak kontrarevoluční boj proti kontrakultuře a podporoval tradiční společenské hodnoty. Levicové extrémisty označil za asociály, kteří se „*oddávají sexuálním orgiím tak odporného druhu, že vám to nebudu popisovat.*“⁴²⁵

Postavil se tvrdě i proti extrémně levicovým studentským radikálům, kteří doslova zapalovali univerzity. Levicově liberální média psala o tom, že se ve volbách rozhoduje, zde bude vládnout progresivní kandidát Brown nebo zpátečnický reakcionář Reagan. V levicové *New Republic* se psalo: „*Reagan je proti dělníkům, černochům, proti intelektuálům, proti dvacátému století.*“⁴²⁶ V jistém smyslu měla *New Republic* pravdu. Reagan vskutku stál v odporu proti *revoluci dvacátého století*, jak americký libertariánský konzervativce Frank S. Meyer nazval vzestup kolektivismu a socialismu ve 20. století, které se sice někde nazývaly komunismem, nacionálním socialismem, levicovým liberalismem, ale všude znamenaly fundamentální útok na principy svobodné západní civilizace a vedly svým etatismem k pozvolnější či rychlejší cestě do otroctví. Reagan však byl přes veškerou mediální kampaň vedenou proti jeho osobě nakonec zvolen guvernérem.⁴²⁷

Vítězství Reagana znamenalo velkou vzpruhu pro konzervativní křídlo republikánů, protože jeho postavení a postavení republikánské strany obecně bylo silně otřeseno Goldwaterovým debaklem a rozštěpením strany. Taktéž ukázalo, že řada demokratických voličů, která sice souhlasila s určitými principy *New Dealu*, začala revoltovat proti stále více se rozpínajícímu se státu a proti útoku radikální *nové levice* na Ameriku a americký způsob života vyznávající sebeodpovědnost jednotlivce, decentralizovaný a federalizovaný minimální stát, víru v Boha a život v tradiční rodině. Nástup *nové levice* znamenal atak na patriotickou důvěru mnoha obyčejných lidí ve svou vlast a její výjimečnost. Tato akce vyvolala reakci a začala se formovat mnohem širší koalice voličů i hnutí, která později zajistila Reaganova prezidentská vítězství a která ve své době chyběla Goldwaterovi.⁴²⁸

⁴²⁵ Cit. dle D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 64.

⁴²⁶ Cit. tamtéž.

⁴²⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 130-134; srov. D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 63-64.

⁴²⁸ Srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 133.

2.3. Guvernérské období (1967-1974)

Jestliže zvolení Reagana guvernérem znamenalo vzbuzení nových nadějí pro americké konzervativní hnutí, každodenní realita přinesla tvrdé probuzení a vystřízlivění ze vzletných předvolebních projevů. Na Reagana totiž čekalo neblahé dědictví vysokého státního deficitu po jeho předchůdci Patu Brownovi. A i když ve své předvolební kampani Reagan sliboval snížení daní, musel nakonec kvůli navýšení příjmů do státní pokladny určených ke splácení státního dluhu enormně zvýšit daně do výše, jaká neměla v kalifornské historii obdoby. Před začátkem dalšího fiskálního roku, což bylo 1. července, měla totiž každá administrativa státu Kalifornie za povinnost předložit vyrovnaný rozpočet. Předchozí demokratická administrativa dokázala zhruba dvou set milionový dluh pomocí účetních triků skrýt a Reagan se s tím musel vypořádat.⁴²⁹

Omezit státní deficit se nový guvernér pokusil i prostřednictvím zákazu přijímání nových státních úředníků, snížením rozpočtů státních institucí o 10%, prodejem guvernérského letadla atd. Přesto se v době jeho funkčního období státní rozpočet více než zdvojnásobil z 4, 6 miliard USD na 10 miliard dolarů. To ale bylo zapříčiněno tím, že obě komory parlamentu byly ovládnuty demokraty a Reagan tedy nemohl omezit řadu mandatorních sociálních programů, které byly zřízeny zákony.⁴³⁰

V ekonomické oblasti nepřicházely však pouze neúspěchy. V roce 1968 oznámil ministr financí Caspar Weinberger, který později vykonával v Reaganově prezidentské administrativě funkci ministra obrany, guvernéru Reaganovi, že díky zvýšeným daním a škrtnům ve výdajích vzniknul ve státním rozpočtu přebytek. Reagana napadlo, že by část peněz vrátili daňovým poplatníkům formou odpočtu z příštích daní. Aby mu tento návrh demokraté nezablokovali v kalifornském kongresu, rozhodl se oznámit svůj úmysl veřejnosti. Tlak veřejného mínění

⁴²⁹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 65; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...* s. 130-134, 142; NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 109-110; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 42.

⁴³⁰ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 66.

nakonec přiměl i levicové poslance, aby vrácení peněz podpořili.⁴³¹ Byla to však jen malá „náplast“ na jím prosazované snížení daní, které se mu nepodařilo mezi zákonodárci prosadit.

V otázce prosazování konzervativních principů v morálních otázkách bylo také Reaganovo guvernérské období rozporuplné. Reagan totiž podepsal jako kalifornský guvernér do té doby nejsvěvolnější zákon o potratech v USA.⁴³² Ten sice na první pohled povoloval potrat v případě ohrožení života či zdraví matky, což se mohlo zdát být rozumné. Pod zdravím se však rozumělo i zdraví psychické a zákon byl koncipován tak obecně, že fakticky povolil potrat na přání dotyčné ženy. Počet legálních potratů se zvýšil z 518 v roce 1967 na roční průměr 100 000 mezi lety 1968-1974.⁴³³ Je do jisté míry otázkou, zda tento zákon Reagan podepsal z jisté naivity a nedocnění důsledků, nebo z jiného důvodu. Autorka jednoho z jeho životopisů a jeho *speechwriter* Peggy Noomanová tvrdí, že zákon podepsal, protože při politickém a názorovém rozložení v kalifornském kongresu by neměl šanci zákon zablokovat.⁴³⁴

Nicméně je faktem, že Reagana důsledky propotratového zákona zděsily a později považoval podpis tohoto zákona za svou největší politickou chybu v životě. Během svého prezidentství napsal bývalý kalifornský guvernér eseje *Potraty a svědomí národa*⁴³⁵ a stal se příslušníkem hnutí *Pro-life*, které bojuje o práva nenarozeného dítěte.⁴³⁶ Reagan se k otázce potratů v době svého prezidentství neustále vracel. Domníval se, že „*dokud se někomu nepodaří prokázat, že nenarozené dítě není život, neměli bychom brát pochybnosti spíše jako důvod, abychom zůstali u opačného předpokladu?...Tyto děti, desetkrát větší počet životů než kolik Amerika ztratila ve všech velkých válkách, se nikdy nebudou smát, nikdy nebudou zpívat, nikdy neprožijí štěstí lidské lásky; nebudou se ani*

⁴³¹ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 151-152; srov. NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 112-113.

⁴³² DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. XVII; V literatuře se často uvádí „nejliberálnější“, avšak nevidíme cokoli liberálního na potratech. Potrat totiž ubírá nenarozenému člověku klasické liberální právo na ochranu života.

⁴³³ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...* s. 66.

⁴³⁴ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 113.

⁴³⁵ V USA vyšla kniha jako REAGAN, Ronald: *Abortion and the Conscience of the Nation*, Thomas Nelson, Nashville 1984.

⁴³⁶ JOCH, Roman: *Ronald Reagan a morální vůdcovství*, in: FAJMON, H.-JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan...*, s. 16.

snažit léčit nemocné...Potrat jim upřel první a nezákladnější lidské právo a my jsme jejich ztrátou nekonečně chudší.“⁴³⁷ Ve své legendární řeči o Sovětském svazu jako *Říši zla*, takzvané *Evil Empire Speech*, z 3. března 1983, se Reagan mimo komunismu vyjádřil také k problematice rozhodnutí amerického Nejvyššího soudu *Roe vs. Wade* z roku 1973 ohledně aborcí: „Před více než deseti lety zmizely rozhodnutím Nejvyššího soudu ze sbírek zákonů padesáti amerických států paragrafy hájící práva nevinných nenarozených dětí. Interrupce teď ročně zbaví života půldruhého miliónu nenarozených dětí. Zákon, který tuto tragédii ukončí, snad jednoho dne projde Kongresem a ani vy, ani já nesmíme polevit ve svém úsilí, dokud se tak nestane. Pokud a dokud nelze prokázat, že nenarozené dítě není živá osoba, musí být jeho právo na život, svobodu a hledání štěstí chráněno.“⁴³⁸ Asi si vzpomenete, že když byla interrupční pravidla liberalizována,⁴³⁹ varovali mnozí, že tato praxe povede ke snížení úcty k lidskému životu jako takovému a filozofická zdůvodnění, používaná pro ospravedlnění interrupcí, se začnou zneužívat ke zdůvodnění dalších útoků na posvátnost lidského života včetně zabití novorozeněte nebo euthanasie. Všechna tato varování se bohužel naplnila.“⁴⁴⁰ Je tedy přesvědčivě vidět, že se Reagan po zbytek aktivního života snažil svou chybu z doby guvernérství napravit.

Ohledně homosexuality zastával Reagan názor, že je to sice „tragická nemoc“, ale je záležitostí každého jednotlivce, co dělá v soukromí, pokud

⁴³⁷ Cit. dle D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 203-204.

⁴³⁸ Zde Reagan jmenuje klasická liberální práva z *Deklarace nezávislosti*. Srov.: „...Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni a jsou nadáni jistými nezcizitelnými právy, mezi něž patří právo na život, svobodu a budování osobního štěstí.“ (*Deklarace nezávislosti Spojených států amerických. Ústava Spojených států amerických s komentáři Miloše Krejčího...*, s. 154)

⁴³⁹ Zde lépe přeložit „když se začaly vykonávat potraty na žádost.“ (v originále „when abortion on demand began“), protože legalizace potratů žádnou liberalizací není.

⁴⁴⁰ Cit. dle NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 114; srov. originál: „More than a decade ago, a Supreme Court decision literally wiped off the books of fifty states statutes protecting the rights of unborn children. Abortion on demand now takes the lives of up to one and a half million unborn children a year. Human life legislation ending this tragedy will someday pass the Congress, and you and I must never rest until it does. Unless and until it can be proven that the unborn child is not a living entity, then its right to life, liberty, and the pursuit of happiness must be protected. You may remember that when abortion on demand began, many, and indeed, I'm sure many of you, warned that the practice would lead to a decline in respect for human life, that the philosophical premises used to justify abortion on demand would ultimately be used to justify other attacks on the sacredness of human life - infanticide or mercy killing. Tragically enough, those warnings proved all too true.“ (REAGAN, Ronald: *President Reagan Addresses the Annual Convention of the National Association of Evangelicals*, ("Evil Empire" speech), Orlando, Florida, March 8, 1983, <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganEvilEmpire.htm>)

nepohoršuje veřejnost. Nezastával se tedy zvláštních práv pro homosexuály, ale vystupoval i proti jejich diskriminaci státními úřady. V době svého guvernérství oponoval zákonu, který měl zakázat homosexuálům učit na státních školách.⁴⁴¹

Na problematiku černochoů měl Reagan klasicky liberální názor. Odsuzoval rasismus, ale nepřijímal myšlenku pozitivní diskriminace a afirmativní akce. Do úřadů jmenoval černochoy i bělochoy na základě toho, jak se na práci hodili, a ne dle různých kvót.⁴⁴²

Svou pověst konzervativce Reagan uhájil, co se týče svého postoje k hnutí *nové levice*, kterou tvrdě kritizoval již během předvolební kampaně. Byl jedním z mála guvernérů ve Spojených státech, kteří se postavili kontrakultuře konce šedesátých válek a protestnímu hnutí proti válce ve Vietnamu. Levicoví studenti obsadili univerzity, pálili americké vlajky a tropili výtržnosti, a to často za potlesku levicových intelektuálů a levicového profesorského sboru. Podobně jako ve Velké Británii pálili studenti podobizny Margaret Thatcherové jako ministryně školství, tak se oblíbenou kratochvílí kalifornských studentů stálo pálení guvernérových figurín. Na jaře 1969 více než dva tisíce zfanatizovaných levicových studentů napadlo policisty v Berkeley a 47 policistů zůstalo zraněno. Reagan vzpomíná: *„Ať již šlo na začátku o cokoli, nepokoje, které zachvátily tolik vysokých škol, když jsem byl ve funkci guvernéra, vůbec nebyly odvážnou idealistickou revolucí za vítězství dobra nad zlem, ale byla to zuřivá anarchie, kdy davy rebelantů doslova zapalovaly studentská městečka ve jménu ´svobody projevu´. Jenom na univerzitě v Berkeley došlo během jedenácti měsíců k osmi pumovým atentátům nebo pokusům o atentát, policie tam během těchto jedenácti měsíců zabavila více než dvě stovky pušek, pistolí a brokovnic, téměř tisíc dynamitových náloží a desítky Molotovových koktejlů.“*⁴⁴³

Guvernérovi Reaganovi tedy zákonitě došla trpělivost a na potlačení nepokojů vyslal národní gardu, která následně obnovila pořádek a umožnila studentům, kteří se chtěli učit a nechtěli se zúčastňovat extrémistického běsnění,

⁴⁴¹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 202-203.

⁴⁴² NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 115-116; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 158-159.

⁴⁴³ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 156.

návrat do normálního studijního procesu.⁴⁴⁴ Stejně tak se Reagan nezachoval macešsky k veteránům, kteří šli bojovat do Vietnamu za svou vlast a proti komunismu. Uspořádal pro ně několik slavnostních akcí na uvítanou.⁴⁴⁵

Reagan byl také podobně jako Margaret Thatcherová obhájcem trestu smrti. Brzy po nástupu do guvernérského úřadu měl řešit případné udělení milosti pro vraha, co zavraždil policistu. Po prostudování případu odmítl udělit milost a na zločinci byl vykonán kapitální trest.⁴⁴⁶

I přes rozpačité reformy a výsledky v ekonomice byl Reagan v roce 1970 zvolen guvernérem na druhé volební období. V tomto období bylo jeho hlavním cílem omezit kalifornský rozbujeý sociální systém. V Kalifornii žilo zhruba 10% obyvatel USA, ale pobírači sociálních dávek tvořili 16% ze všech občanů Spojených států, kteří pobírali sociální dávky. Počet lidí získávajících podporu od státu se mezi roky 1960-1970 téměř zčtyrnásobil až na více než dva miliony.⁴⁴⁷ Reagan se nesnažil omezit sociální systém jen z čistě ekonomických důvodů, ale i z důvodů morálních, protože závislost na sociálních dávkách s sebou přináší negativní společenské jevy: *„Sociální podpora připravovala lidi o vlastnost, kterou potřebovali nejvíce-schopnost postarat se sami o sebe. Posilovala také možnosti rozpadu rodiny: mladistvá děvčata z měst, která z nějakého důvodu již nechtěla žít se svými rodiči, zjistila, že když přijdou do jiného stavu, dostanou šek od sociální podpory (dokonce ještě před narozením dítěte), který jim umožní najmout si vlastní byt, a zjistila také, že si mohou ještě značně zvýšit své pravidelné měsíční sociální dávky prostě tím, že znovu otěhotní. Mezitím si třeba otec dítěte našel dobré zaměstnání a chtěl žít se svou rodinou. Dozvěděl se ovšem, že jeho rodina je na tom finančně lépe bez něho, protože kdyby s ní žil, přestali by dostávat sociální dávky. Tento sociální program se tak stal vyloženě nemorálním plýtváním peněz daňových poplatníků, způsoboval nejen rozpad rodin, ale byl také*

⁴⁴⁴ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 69-71; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 155-158; EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 17; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 46.

⁴⁴⁵ REAGANOVÁ, N.: *Ted' jsem na řadě já...*, s. 134-135.

⁴⁴⁶ REAGANOVÁ, N.: *Ted' jsem na řadě já...*, s. 137; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s.

47.

⁴⁴⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 163.

*zodpovědný za zhoubný, nekonečný cyklus, kdy jedna generace za druhou žila ze státní podpory a neměla sílu vymanit se z tohoto bludného kruhu.*⁴⁴⁸

Reaganovi se podařilo, aby Kongres přijal v roce 1971 Zákon o reformě sociální podpory. Dle tohoto zákona se na jedné straně zpřísnila kritéria pro vyplácení sociálních dávek, na druhé straně se částka vyplácená konkrétnímu jednotlivci zvýšila. V příštích dvou letech se počet příjemců dávek snížil o 300 tisíc.⁴⁴⁹ Během svého druhého volebního období též Reagan oznámil již čtvrté vrácení daní poplatníkům.⁴⁵⁰

Během svého guvernérského působení získal Reagan i zkušenosti v zahraniční politice. Prezident Nixon ho v této době čtyřikrát vyslal na misi dobré vůle. Při nich se setkal společně se svou manželskou Nancy s osmnácti hlavami států zemí Evropy a Asie.⁴⁵¹

Reaganovo guvernérské působení lze hodnotit jako spíše průměrné, ale získal během něj mnoho cenných zkušeností, které pak využil jako prezident Spojených států. Například se naučil vyjednávat s opozičně naladěným kongresem, což se mu hodilo i na federální úrovni. Taktéž poznal, jak těžké je vykořenit byrokracii a etatistické smýšlení. Velice důležité také bylo, že začal nastolovat otázky v morální oblasti a obhajovat tradiční hodnoty obyčejných Američanů, kteří sice nebyli v mnoha ohledech proti alespoň základnímu sociální zajištění pro ty nejpotřebnější (ostatně stejně jako Reagan), ale kterým vadilo, že levicoví radikálové plivali na americkou vlajku, na to, co představuje, a na ty, kteří pod ní a pro ni umírali.

2.4. Cesta do Bílého domu (1974-1980)

Po skončení svého guvernérského působení se Reagan nacházel v jistém mezičase, protože neměl stálé zaměstnání. Psal články, pronášel proslavy, poskytoval komentáře pro média. Zveleboval svůj ranč v Kalifornii a také hodně četl-od konzervativních periodik *National Review* a *Human Events* po *World*

⁴⁴⁸ Tamtéž. s. 163-164.

⁴⁴⁹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 67.

⁴⁵⁰ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 163.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 161-162.

Marxist Review, aby poznal názory ideových nepřátel a pronikl do jejich myšlení. Z pravicových autorů četl Friedricha Augusta Hayeka, Frederica Bastiata,⁴⁵² Whittakera Chamberse (*Svědka*),⁴⁵³ Winstona Churchilla a ruského disidenta Alexandera Solženicyna. Také se zajímal o historii Spojených států a „otce zakladatele“ USA.⁴⁵⁴ Mohl tak porovnat, jak se jejich původní idea omezeného státu a striktního federalismu odlišovala od nárůstu etatismu a centralismu ve dvacátém století.

V roce 1976 konzervativní příznivci Ronalda Reagana přesvědčili, aby kandidoval v republikánských primárkách na prezidenta. Bylo to poměrně odvážné rozhodnutí, protože vyzval dosavadního prezidenta Forda z republikánské strany a většinou bývá zvykem, že pokud se prezident rozhodne kandidovat pro druhé období, strana ho podpoří.⁴⁵⁵ Na druhou stranu je fakt, že Ford se stal prezidentem na základě toho, že nahradil Nixona z titulu své viceprezidentské funkce poté, co ten odstoupil kvůli problémům s aférou Watergate. Fordův mandát nebyl navíc kromě toho tolik silný, protože Ford nebyl zvolen jako Nixonův viceprezident v prezidentských volbách.⁴⁵⁶ Ford řekl Reaganovi, že jeho kandidaturu považuje za rozvratnický akt.⁴⁵⁷

Reagan se ve své volební kampani zaměřil na tradiční témata omezení moci centralizujícího státu v životě obyvatel a států federace, které mělo znamenat omezení pravomocí centrální vlády a přenesení federálních programů sociální pomoci, vzdělání a bytové politiky na jednotlivé státy a obce, snížení daní a přenesení příjmů z daní na jednotlivé státy k pokrytí výše jmenovaných programů, vyrovnaný rozpočet.⁴⁵⁸ Kritizoval politiku *deténte* uvolňování napětí se Sovětským svazem, jejímž hlavním tvůrcem byl Henry Kissinger. Ve své kampani

⁴⁵² K němu srov. *Frederic Bastiat. Sborník č. 11*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2001; BASTIAT, Frédéric: *Co je a co není vidět*, Liberální institut, Praha 1991.

⁴⁵³ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 293.

⁴⁵⁴ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 122; srov. D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 74-75.

⁴⁵⁵ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 76.

⁴⁵⁶ Nixonův viceprezident Spiro Agnew musel totiž rezignovat v říjnu 1973 kvůli obvinění z úplatků. Nixon potom jmenoval Forda viceprezidentem na doporučení Kongresu dle Pětadvacátého dodatku Ústavy. (TINDALL, G. B. – SHI, D. E.: *Dějiny USA...*, s. 729)

⁴⁵⁷ REAGANOVÁ, N.: *Ted jsem na řadě já...*, s. 172.

⁴⁵⁸ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 174.

Reagan také zahrál na nacionalistickou notu, když odmítal smlouvy, které měly zajistit předání Panamského průplavu kontrolovaného Spojenými státy Panamě.⁴⁵⁹

Přes počáteční neúspěchy, kdy chvílemi vypadalo, že by Reagan kandidaturu vzdal, vyhrál favorit republikánské strany Gerald Ford velice těsně. Na nominačním sjezdu strany 18. srpna 1976 hlasovalo pro Forda 1187 a pro Reagana 1070 delegátů.⁴⁶⁰ Další den promluvil poražený kandidát před shromážděním svých spolupracovníků, delegátů, kteří pro něj hlasovali, a všech, co ho během kampaně podporovali. Povzbudil zde své konzervativní stoupence: *„Pokračujeme dál. Tohle byla jen jedna bitva v dlouhé válce, a ta válka potrvá, dokud budeme naživu. Nemyslete si, že Nancy a já se teď vrátíme domů, posadíme se na verandě do houpacího křesla a všeho necháme. Vy zůstaňte, nevzdávejte se svého přesvědčení a víry, která vás přiměla dělat to, co jste doposud dělali. Osoby na scéně se mohou změnit. Naše věc je tu však dál a jednou zvítězí, protože je správná. Nevzdávejte se svých ideálů. Nepřistupujte na kompromisy. Nezačněte jednat účelově. A hlavně—at' se z vás teď, když jste nahlédli do soukolí politického stroje, nestanou cynici...uvědomte si, že existují miliony Američanů, kteří chtějí totéž, co vy. Kteří chtějí, aby se věci pohnuly správným směrem-k zářícímu městu ležícímu na hoře...“*⁴⁶¹ Bylo zřejmé, že „pravicový extrémista“ Reagan se jen tak nevzdá a že o něm bude ještě v příštích letech slyšet.

Republikánský kandidát Ford s Reaganem konzultoval jméno kandidáta na post viceprezidenta. Reagan mu doporučil konzervativce Roberta Dolea,⁴⁶² který později v roce 1996 neuspěl v souboji o Bílý dům s Billem Clintonem. Bývá totiž zvykem, že prezident a viceprezident (a kandidáti na tyto posty) zastupují protichůdná křídla strany kvůli vyváženosti u voličů. Reagan potom v rámci stranické loajality podpořil Forda během volebního klání o prezidentské křeslo s demokratem Jimmym Carterem, ve kterém však bývalý americký viceprezident

⁴⁵⁹ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 55; D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 76- 77.

⁴⁶⁰ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...* s. 174-175.

⁴⁶¹ Cit. dle NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 142-143.

⁴⁶² REAGANOVÁ, N.: *Ted' jsem na řadě já...*, s. 185.

a prezident zůstal až druhý.⁴⁶³ Zajímavostí je, že Reagan obdržel jeden volitelský hlas ze státu Washington, ačkoli proti Carterovi napoprvé nekandidoval.⁴⁶⁴

Po porážce v republikánských primárkách se Reagan připravoval na další prezidentské volby a snažil se tudíž zůstat veřejnosti na očích a získávat další příznivce. V roce 1978 navštívil Reagan Velkou Británii, kde ho jeho kalifornský příznivec Justin Dart seznámil s *vůdkyní opozice Jejího Veličenstva* Margaret Thatcherovou. Oba pravicoví politici si „padli do oka“.⁴⁶⁵ Reagan na jejich první setkání vzpomíná: *“Původně jsem chtěl strávit s Margaretou Thatcherovou jen pár minut, ale nakonec jsme spolu hovořili téměř dvě hodiny. Okamžitě se mi zalíbila, byla srdečná, ženská, vlídná a inteligentní a hned od začátku rozhovoru bylo jasné, že jsme spřízněné duše, pokud jde o omezování vládních pravomocí a rozšiřování ekonomických svobod.”*⁴⁶⁶

Ještě než Reagan oznámil svůj úmysl ucházet se o nominaci republikánské strany v primárkách, mu několik, dle jeho slov „superkonzervativců“, nabídlo, aby vzniklo nové nezávislé konzervativní uskupení mimo demokratickou i republikánskou stranu a on za něj kandidoval na prezidenta. To však odmítl, protože se domníval, že konzervativci začínají získávat v republikánské straně navrch.⁴⁶⁷

Svou kandidaturu oznámil bývalý kalifornský republikánský guvernér 13. listopadu 1979. Jeho hlavním soupeřem o nominaci za republikánskou stranu se měl stát bývalý ředitel CIA, pozdější Reaganův viceprezident a Reaganův následník v Bílém domě.⁴⁶⁸ Reagan se podobně jako v předcházejících kampaních rozhodl dodržovat „jedenácté přikázání“, tedy neútočit na své republikánské kolegy.⁴⁶⁹ Souboj mezi kandidáty republikánské strany však přesto neprobíhal úplně „v rukavičkách“. George Bush, který již dříve v době své kandidatury na

⁴⁶³ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 175-176.

⁴⁶⁴ *A Guide to U.S. Presidential Elections*,
<http://xenohistorian.faithweb.com/northam/elections.html>

⁴⁶⁵ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 144-145. M. Thatcherová uvádí ve svých pamětech, že se poprvé setkali již v roce 1975 (THATCHER, M.: *Path to Power...* s. 372)

⁴⁶⁶ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 176.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 178.

⁴⁶⁸ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 146-147.

⁴⁶⁹ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 181.

senátora v sedmdesátých letech podporoval levicový princip rasových kvót v zaměstnání,⁴⁷⁰ označil Reaganovy návrhy pro oživení hospodářství inspirované stranou nabídky za *woo doo economics*, za šarlatánskou ekonomii.⁴⁷¹ I přes počáteční obtíže Reagan republikánské primárky vyhrál.

Reagan se během primárek i prezidentské kampaně soustředil především na kritiku Carterovy demokratické administrativy stran jejích hospodářských neúspěchů i vzestupu vojenské moci Sovětského svazu. „Bojovým pokřikem“ kampaně se stalo: „*Máte se lépe, než před čtyřmi roky?*“,⁴⁷² které lidem ukazovalo neúspěch Carterova prezidentství. Sliboval lidem všech profesí snížení daní, zvýšení výdajů na zbrojení, obnovu tradičních hodnot Ameriky a obnovu její sebedůvěry.⁴⁷³ Na shromáždění, kde byl nominován republikánským kandidátem na prezidenta, řekl: „*Neexistují slova, která by vyjádřila mimořádnou sílu a charakter tohoto plemene lidí, kteří se nazývají Američané.*“⁴⁷⁴ Reagan vsadil na patriotickou notu a víru Američanů ve svou výjimečnost: „*Museli jsme znovu oprášit své staré sny, svou hrdost na vlastní národ i sami na sebe a znovu oživit náš typický optimismus a víru v budoucnost, jimiž jsme se vždy lišili od ostatních národů světa.*“⁴⁷⁵

Když bylo jasné, že Reagan se stane republikánským kandidátem, začalo se uvažovat o tom, kdo by měl být nominován jako kandidát na viceprezidenta. Chvilí se zdálo, že by v tandemu s Reaganem mohl být bývalý americký prezident Ford. Ten si však kladl příliš vysoké nároky ohledně vlivu na zahraniční politiku a řízení státu obecně a Reagan se zalekl, že by v Bílém domu potom de facto sídlili dva prezidenti. Nabídl tedy nakonec viceprezidentskou kandidaturu Georgi

⁴⁷⁰ LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...*, s. 127-128.

⁴⁷¹ EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 45; srov. CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 262.

⁴⁷² CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 20.

⁴⁷³ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 78-80; srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. VIII.

⁴⁷⁴ „*There are no words to express the extraordinary strength and character of this breed of people we call Americans.*“ (REAGAN, Ronald: *President-Elect Ronald Reagan delivers his Acceptance of the Republican Nomination for President July 17, 1980*, <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganAcceptance.htm>).

⁴⁷⁵ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 190.

Bushovi, který skončil v primárkách druhý a byl přijatelný pro levicovější křídlo strany.⁴⁷⁶

Stávající prezident Carter na Reagana při své kampani útočil dle starých, avšak ne příliš osvědčených metod předchůdců, kteří kdy měli co dočinění s Reaganem, a zobrazoval Reagana jako nezkušeného a navíc nebezpečného reakcionáře, rasistu a válečného štváče,⁴⁷⁷ který vytvoří propast mezi Američany na základě jejich rasových, náboženských a skupinových rozdílů.⁴⁷⁸ Republikánský kandidát se však tímto nenechal zviklat, do jisté míry proto, že již byl na podobné útoky z minulosti zvyklý. Na agresivní ataky odpovídal po svém svým optimismem a humorem. Když se Carter vysmíval Reaganovi, že nerozpozná rozdíl mezi krizí a recesí, podal Reagan své svérázné vysvětlení: „*Recese, to je, když váš soused přijde o zaměstnání. Krize, to je, když o zaměstnání přijdete vy. No a hospodářské zotavení, to je, když o zaměstnání přijde Jimmy Carter.*“⁴⁷⁹

Reagan nakonec svého demokratického oponenta s přehledem porazil a získal 50, 7% hlasů od voličů a 489 volitelů oproti 41% hlasů a 49 volitelům pro Cartera. Carter uspěl z jižanských států pouze ve svém domovském státě Georgia.⁴⁸⁰ Vítězství Reagana bylo velkým překvapením, protože se vymezoval i vůči tomu, že někteří republikáni jako Nixon a Ford akceptovali stát blahobytu. Konzervativní magazín *National Review* označil Reaganovo vítězství za „antiliberalní“⁴⁸¹ revoluci“.⁴⁸²

Od porážky Goldwatera trvalo tedy ještě celých 16 let, než se zástupce konzervativního křídla republikánské strany stal americkým prezidentem. Reagan

⁴⁷⁶ REAGANOVÁ, N.: *Ted' jsem na řadě já...*, s. 196-199; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 186-187.

⁴⁷⁷ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 59; Ostatně podobně se později choval i sovětský tisk, když Reagana přirovnával k Hitlerovi. (CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 137).

⁴⁷⁸ EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 46.

⁴⁷⁹ Cit. dle CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 123; srov. D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 81.

⁴⁸⁰ *A Guide to U.S. Presidential Elections.*
<http://xenohistorian.faithweb.com/northam/elections.html>

⁴⁸¹ Opět nutno připomenout, že předpona *anti* patří levicovému liberalismu.

⁴⁸² EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 23.

dokázal na rozdíl od Goldwatera více zahrát na city amerického voliče. Byl jakýmsi typem „lidového“ konzervativce, který apeloval na tradiční hodnoty obyčejných Američanů. Bylo to o to důvěryhodnější, že sám býval kdysi demokratem a řada bývalých voličů demokratické strany byla zklamána neúspěchem etatismu a znechucena úpadkem Ameriky v ekonomice i mezinárodních vztazích. Tito lidé chtěli získat novou naději a důvěru v americký sen a Reagan jim ji dal. On sám byl důkazem amerického snu.⁴⁸³ Ohledně Reaganova vítězství bychom neměli zapomenout také na to, že získal na svoji stranu evangelikální voliče, kteří v předchozích volbách volili z 51% Jamese Cartera. Barry Goldwater se o hlasy těchto voličů příliš neucházel, zatímco si Reagan se svou náboženskou rétorikou a odporem proti potratům získal jejich důvěru.⁴⁸⁴

3. Srovnání obou politiků

V životopisech obou konzervativních vůdců nalezneme řadu shod, ale i rozdílů. Zatímco Margaret Thatcherová byla „homo politicus“ již od svého dětství, Ronald Reagan se stal politikem až po skončení své mediální a filmové kariéry. Margaret Thatcherová byla od počátku napravo, ale Ronald Reagan se přidal k pravici až ve zralém věku. Na oba politiky měly vliv události druhé světové války a zkušenosti s appeasementem. Oba byli vychováni ke ctění tradičních společenských hodnot, vlastenectví a oba věřili v Boha. Reagan i Thatcherová zažili vzestup *nové levice* a studentské protesty a vymezovali se proti nim. Oba dva nebyli originálními mysliteli ale nakonec dokázali sjednotit pravici, formulovat politický program a sklidit to, co zaseli mnozí pravicoví předchůdci před nimi.

⁴⁸³ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 72-73; TINDALL, G. B. – SHI, D. E.: *Dějiny USA...* s. 735.

⁴⁸⁴ HUNTINGTON, S.: *Kam kráčíš, Ameriko...*, s. 343.

Třetí kapitola

Ideové základy konzervativní revoluce

Dříve než přejdeme k nástinu ideových postulátů thatcherismu a reaganismu, měli bychom si objasnit pár základních pojmů s fenoménem konzervativní revoluce spojených, aby nedocházelo dezinterpretacím.

Jedním z klíčových pojmů období konzervativní revoluce je *nová pravice*. Jedná se o heterogenní pravicové ideové hnutí⁴⁸⁵ prosazující se především ve Velké Británii a ve Spojených státech, které se formovalo jako reakce na keynesiánské experimenty v hospodářství, vzestup komunismu v zahraničně politické oblasti a úpadek tradičních hodnot ve společnosti.⁴⁸⁶ Ideje *nové pravice* byly základem konzervativní revoluce.

*Nová pravice*⁴⁸⁷ měla mnoho proudů, ale v zásadě ji lze rozdělit na liberální a konzervativní větev.⁴⁸⁸ Renesance myšlenek klasického liberalismu spojená se jmény Milton Friedman, James Buchanan a F. A. Hayek se často nazývá *neoliberalismem*. Podobně jako konzervativní *nová pravice* požadovali *neoliberálové* volný trh a drastické omezení moci státu v ekonomice. Co nejmenší zasahování státu požadovali také i ve společenské oblasti a zahraničních vztazích. *Neoliberálové* například prosazovali legalizaci drog, deetatizaci manželství, neregulovanou imigraci a v zahraniční politice byli někteří jako třeba Murray Rothbard izolacionisty varujícími před křížovým tažením proti komunismu.

Konzervativní *nová pravice* však požadovala silný stát ve sféře domácí i zahraniční bezpečnosti⁴⁸⁹ a v podpoře tradičních společenských institucí jako je rodina.⁴⁹⁰ Rovněž podporovala národní suverenitu,⁴⁹¹ národní zájmy,⁴⁹²

⁴⁸⁵ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State. The Politics of Thatcherism...*, s. 27.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 28.

⁴⁸⁷ Arthur Midwinter tvrdí, že třemi základními principy *nové pravice* byly 1) ekonomický liberalismus, 2) monetarismus, 3) škola veřejné volby (MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...*, s. 1).

⁴⁸⁸ O *nové pravici* srov. HEYWOOD, A.: *Politické ideologie...*, s. 79-88; KING, Desmond: *Nová pravice*, in: *Oxfordský slovník světové politiky...*, s. 568-569.

⁴⁸⁹ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 56-57.

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 58-60.

vlastenectví až nacionalismus, ne však chápaný v negativních důsledcích šovinismu, ale v mezích přirozené loajality a lásky občanů ke své vlasti a svému národu. *Neoliberálové* kladli větší důraz na svobodu, zatímco konzervativci z nové pravice na autoritu. Je nutno také zdůraznit, že *neokonzervatismus* není konzervativním dvojčetem *neoliberalismu*,⁴⁹³ přestože v některých pracích se toto objevuje.⁴⁹⁴ Konzervativní větví *nové pravice* je totiž takzvaný *nový konzervatismus*.⁴⁹⁵ Lze říci, že Margaret Thatcherová a Ronald Reagan se svou podporou morálních témat tradionalismu nebyli neoliberály, ale spíše *novými konzervativci*. Neoliberální ekonomové byli jejich spojenci (ale i kritiky) v oblasti ekonomických reforem.

⁴⁹¹ Existuje státní suverenita navenek jako právo chovat se jako nezávislá jednotka mezinárodních vztahů a suverenita dovnitř jako právo vykonávat exekutivu a vydávat zákony ve vlastní zemi. (PETŘÍK, Lukáš: *Existuje národní zájem?*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku srpen-září 2006, s. 1-3); srov. KREJČÍ, Oskar: *Mezinárodní politika*, Ekopress, Praha 2001, s. 49.

⁴⁹² *Národní zájem* jsme si definovali jako zájem politického národa, kolem kterého existuje stát. Je nutné, abychom si uvědomili rozdíl mezi *veřejným zájmem*, který se týká vnitřní politiky státu, a pojmem *národní zájem*, který se vztahuje k politice zahraniční. Avšak, jak si ukážeme níže, nelze tyto dva fenomény od sebe přísně oddělit, protože spolu korelují a navzájem se ovlivňují. Termín *národní zájem* je teoreticky úzce spjat s *realistickou školou Teorie mezinárodních vztahů*, která tvrdí, že systém mezinárodních vztahů je hobbesovsky anarchický a státy v něm soupeří o *moc*, která jim může právě sloužit k prosazování *národních zájmů*.

Dle *realistické školy* mezinárodních vztahů existují *objektivní národní zájmy* (někdy také označované za vitální, strategické, životní), které jsou vědecky dokazatelné a existují nezávisle na vůli těch, kteří v daném státě ovlivňují zahraniční politiku. Mezi tyto zájmy patří zvětšování či minimálně udržování *moci*, udržení existence, bezpečnosti, celistvosti a suverenity státu. Státní suverenita navenek i dovnitř, jako právo vykonávat exekutivu a vydávat zákony ve vlastní zemi a chovat se jako nezávislá jednotka mezinárodních vztahů, je nezbytnou podmínkou pro obhajobu *objektivních národních zájmů*, protože měnící se mezinárodní vztahy vyžadují pružnost v jednání; a je nutná rovněž pro obhajobu *subjektivních zájmů* občanů jako výraz demokratické vůle lidu a demokracie, která může fungovat pouze uvnitř politického národa.

Subjektivní zájmy jsou agregátem individuálních a skupinových zájmů a hodnot příslušníků politického národa. Ty jsou formovány v politickém procesu na základě toho, jaké v tom konkrétním státě existuje státní zřízení (buď všemi občany -v demokratickém zřízení, nebo pouze nevolenými elitami -v nedemokratických zřízeních). Jak si ukážeme na příkladech níže, mohou spolu *objektivní zájmy* a *subjektivní zájmy* kolidovat. (PETŘÍK, L. *Existuje národní zájem?*...); k národnímu zájmu srov. dále HAD, Miroslav: *Státní zájmy*, in: VALENTA, J. a kol.: *Máme národní zájmy?*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1992, s. 25-28; KREJČÍ, Oskar: *Český národní zájem a geopolitika*, Universe, Praha 1993; VALENTA, Jiří: *Národní zájmy, demokratické principy a postkomunistické Československo*, in: VALENTA, J. a kol.: *Máme národní zájmy?*..., s. 12-24.

⁴⁹³ LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň*..., s. 212.

⁴⁹⁴ Například politolog Ladislav Mrklas ve své stati o *nové pravici* hovoří o její nekonzervativní a neoliberální větvi. (MRKLAS, Ladislav: *Nová pravice*, in: FAJMON, H.-JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan*..., s. 35-37); stejné chyby se dopouští i Hynek Fajmon (FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*..., s. 55).

⁴⁹⁵ NISBET, R.: *Konzervatismus*..., s. 123-124.

Nesmíme zapomínat, že se lišilo i britské a americké pojetí *nového konzervatismu* a *neoliberalismu* dle myšlenkových tradic obou zemí. Také bychom měli říci, že ke vzniku *nové pravice* přispěli i konzervativní myslitelé jako Russel Kirk⁴⁹⁶ či Roger Scruton, kteří nikdy příliš nedůvěřovali kapitalismu *laissez faire* a globálnímu trhu. Podobně tak existovaly i proudy, které sice z rozličných důvodů *konzervativní revoluci* podporovaly, avšak v mnoha bodech s *thatcherismem* a *reaganismem* nesouhlasily.

Martin Seymour Lipset uvádí, že to, co se v Americe nazývá konzervatismem, je doopravdy klasickým liberalismem, a že opravdový konzervatismus je spojený s paternalismem Disraeliho a Bismarcka a podporou komunity oproti individualismu. Ronald Reagan a Margaret Thatcherová pak nejsou konzervativci, ale klasickými liberály. Neokonzervativci potom mají se svou podporou sociálního státu blízko tradičním toryům.⁴⁹⁷

Lipset má pravdu, že kvůli tomu, že pojem „liberálové“ v Americe obsadila levice, bývají často klasičtí liberálové jako Friedman označováni za konzervativce, ačkoli jimi nejsou. Avšak mýlí se v tom, když Reagana a Thatcheovou označuje za „čisté“ klasické liberály. Oni samozřejmě mnoha myšlenkami klasického liberalismu ovlivněni byli, ale v politice prosazovali témata vlastní konzervatismu, jako je patriotismus, tradiční rodina a trest smrti. Také není pravda, že podpora minimální funkce státu odporuje konzervativní víře v důležitost komunit. Církev, místní obce a rodiny mohou fungovat při minimálním zasahování státu. Navíc britský konzervatismus má volnotržní i paternalistickou větev od začátku, čili se nedá říci, že jedna z nich je konzervativnější či toryovštější.⁴⁹⁸ Ohledně blízkosti toryů a neokonzervativců se též jedná o úplně něco jiného. Nekonzervativci jsou více tolerantní k sociálnímu státu, protože to jsou bývalí levičáci, zatímco u „tradičních“ toryů v jejich odporu k *laissez faire* zaznívá spíše stará aristokratická zásada *noblese oblige*. Je navíc otázkou, zda-li „suší“ toryové nevyužívali odvolávání na Disraeliho,⁴⁹⁹ aby zakryli svůj *appeasement* před socialismem. Je totiž těžko uvěřit, že by Disraeli

⁴⁹⁶ O'SULLIVAN, J.: *Conservatism, Democracy and National Identity...*, s. 5.

⁴⁹⁷ LIPSET, M. S. : *Dvousečná zbraň...*, s. 38, 162, 211-212.

⁴⁹⁸ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 156.

⁴⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 145-146.

souhlasil s tím, aby veřejné výdaje činily více než 40% HDP, jak tomu od konce šedesátých let v Británii bylo.⁵⁰⁰ Hrdý imperialista a patriot Disraeli by taktéž těžko vehnal svou zemi pod diktát bruselských byrokratů, jak se o to snažili Macmillan a Heath.

Jednoduše řečeno, konzervatismus se s liberální ekonomikou *laissez faire* nevyklučuje, avšak kapitalismus není nutnou součástí konzervatismu.⁵⁰¹

1. Ideové základy thatcherismu

Za dva klíčové body thatcherismu⁵⁰² Andrew Gamble označil volnou ekonomiku a silný stát jako kombinaci tradičně liberálního přístupu v ekonomice a konzervativního přístupu při obhajobě autority státu. Na jedné straně dochází v ekonomice ke zmenšení vlivu státu, ale v oblasti domácí a zahraniční bezpečnosti, vlády zákona a pořádku k jeho zvětšení.⁵⁰³ Podle Hynka Fajmona je thatcheristická morální vize kombinací tradicionalismu, vlastenectví a protestantské etiky.⁵⁰⁴ Pokud tyto body širěji rozvedeme, tak tradicionalismus znamená obranu prověřených institucí, jako je rodina, monarchie, církev, národní stát, a obranu křesťanských morálních hodnot. Vlastenectví a obrana národního státu je inherentní součástí tradicionalismu, jak ho formuloval Burke či Disraeli.

Protestantská etika je spojena s volným trhem. Obhajoba volného trhu není u thatcherismu založena pouze na ekonomických argumentech efektivity volného trhu, ale též na odsouzení nemorálnosti vyvlastňování někoho jiného za účelem zlepšení svého životního standardu a vzniku kultury závislosti: „...*socialismus přes ušlechtilou rétoriku, kterou byla jeho argumentace rámována, hrál na nejhorší stránky lidské povahy. Doslova demoralizoval společenství i rodiny,*

⁵⁰⁰ MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...*, s. 16. Ještě kolem roku 1900 zdanění ve Spojeném království tvořilo pouze 10 % HDP (WHITING, Richard: *Daňová politika*, in: RAMSDEN, J. (ed.): *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století...*, s. 176-177).

⁵⁰¹ *Rozhovor s ředitelem Občanského institutu Romanem Jochem*, in: Právý úhel duben 2007, s. 4; srov. *Rozhovor s proděkanem Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity*, tamtéž.

⁵⁰² Ideologické názory Margaret Thatcherové stručně shrnuty v její přednášce THATCHEROVÁ, Margaret: *Otevřený problém, nové úkoly. Přednáška u příležitosti předání ceny Clare Boothe Luce 23. září 1991*. in: Revue Prostor č. 21, září 1992, s. 59-71.

⁵⁰³ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 28-29.

⁵⁰⁴ FAJMON, Hyněk: *Morální základy thatcherismu...*, in: FAJMON, H.-JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan...*, s. 11.

*nabízel závislost místo nezávislosti a z tradičních hodnot si činil terče trvalého posměchu...Společnost tvoří jedinci a společenství. Jestliže jedinci byli odrazováni a společenství dezorientována tím, že stát zasahuje a činí rozhodnutí ve věcech, které by měli rozhodovat lidé, rodiny a obce, pak se problémy společnosti nebudou zmenšovat, ale budou narůstat...Existují jednotliví muži a ženy, existují rodiny. A žádná vláda nemůže nic udělat než prostřednictvím lidí. A lidé se nejprve musí postarat o sebe. Je naší povinností se starat o sebe a pak se starat o svého souseda.*⁵⁰⁵

V ekonomické oblasti je tedy thatcherismus inspirován neoliberalními ekonomickými teoriemi, především monetarismem Milтона Friedmana, ale i názory F. A. Hayeka a staršími obhájci volného trhu jako byl Adam Smith. Hayekovský spontánní řád vzniku společenských institucí a tržní rovnováha jsou dvěma stranami téže mince. Zastánci tohoto přirozeného řádu jako Adam Smith, David Hume, Edmund Burke, F. A. Hayek tak byli proti jakémukoli společenskému konstruktivismu a sociálnímu inženýrství, kterým se vyznačovaly levicové ideologie jakobínství, socialismu, nacismu a komunismu.

Thatcherová s odvoláním na Burka kritizovala také Velkou francouzskou revoluci a za počátek vzniku lidských práv označila *Slavnou revoluci*: „*Francouzská revoluce je jedním z mála skutečných předělů v historii politického myšlení. Většina Francouzů – i když ne všichni – ji nyní považují za základ francouzského státu, takže i ten nejkonzervativnější Francouz patrně zpívá 'Marseillasu's nadšením. Většina ostatních Evropanů se na ni dívá se smíšenými pocity, protože vedla k devastaci Evropy francouzskými armádami, ale také podnítila hnutí, která konečně vedla k národní nezávislosti. Pro mne, jako stoupenkyni britského konzervatismu, jehož otcem a mým ideologickým učitelem byl Edmund Burke, první velký vnímavý kritik revoluce, představují události z roku 1789 v politice trvalou iluzi. Francouzská revoluce byla utopickým pokusem přemoci tradiční řád-který měl jistě mnoho nedostatků-ve jménu abstraktních idejí formulovaných pyšnými intelektuály, pokusem, který vedl, ne náhodou, ale vinou lidské slabosti a špatnosti k čistkám, masovým vraždám a*

⁵⁰⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 427.

válce. V mnohém ohledu předcházela ještě strašnější bolševické revoluci z roku 1917. Anglická tradice svobody naproti tomu rostla po staletí; k jejím nejvýznamnějším rysům patří postupnost, úcta k zákonům a smysl pro vyrovnanost, jak se ukázalo při Slavné revoluci z roku 1688.⁵⁰⁶

Jedním z důvodů, proč Margaret Thatcherová kritizovala evropskou integraci, byl konstruktivismus integrace. Opět zde u Thatcherové slyšíme promlouvat Hayeka⁵⁰⁷ a Burka: „Je tu zcela zřejmá paralela se vznikem Spojených států amerických-a euronadšenci proto používají termín ‘Spojené státy evropské’. Tato paralela má hlubokou trhlinu a hluboký význam. Trhlina spočívá v tom, že Spojené státy americké se od samých počátků opíraly o společný jazyk, společnou kulturu a společné hodnoty. Evropa nic takového nemá. A další trhlinou je to, že Spojené státy americké vznikly v 18. století a ve skutečnou federaci se proměnily v 19. století, a to na základě událostí-především díky nutnosti a výsledkům války. ‘Evropa’ je oproti tomu výsledek plánů. Je to skutečně typický utopistický projekt, pomník intelektuální ješitnosti, program, jehož nevyhnutelným osudem je nezdár; jedinou nejistotou je konečný rozsah škod.“⁵⁰⁸

Zastavme se nyní u vztahu thatcherismu a Margaret Thatcherové k národnímu státu a demokracii, protože tím lépe pochopíme její postoj k nadnárodním organizacím, evropské integraci a nátlakovým organizacím uvnitř státu.

Ideje thatcherismu a reaganismu bývají někdy zahrnuty pod pojem *konzervativní nacionalismus*.⁵⁰⁹ Byly tedy myšlenky hlášané politiky *konzervativní revoluce* nacionalistické? Záleží na tom, jak si budeme nacionalismus definovat. Pokud ho budeme definovat jako pozitivní vztah, lásku a loajalitu ke svému národu jako přirozenému společenství lidí, kteří mají společně interpretované dějiny, jazyk, instituce, kulturu, zvyky a tradice, tak ano. Pojem

⁵⁰⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 515.

⁵⁰⁷ Srov. Klausovu interpretaci Hayekovy kritiky intelektuálů aplikovanou na evropskou unifikaci. (KLAUS, Václav: *Intelektuálové a socialismus*, přednáška na zasedání Mont Pelerinské společnosti, Reykjavik, Island, 22. srpna 2005, překlad z angličtiny, Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku, září 2005 <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=425>).

⁵⁰⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 309.

⁵⁰⁹ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie...*, s. 147-149.

nacionalismus totiž nemá apriorně negativní význam.⁵¹⁰ Pokud se snaží někdo tento pojem naplnit negativními konotacemi, činí tak z politických pohnutek. Není pravdou, že vlastenectví je pozitivním vztahem k národu a nacionalismus hlásáním nenávisti a nadřazenosti. Extrémním projevem nacionalismu je šovinismus, avšak každý nacionalismus není šovinismem. Nacionalismus je pozitivním vztahem ke skupině lidí, vlastenectví je pozitivním vztahem k území. Nacionalismus a vlastenectví spolu samozřejmě úzce korelují, protože určitý národ obývá určitou vlast, proto bývají pocity loajality k zemi i národu tuto zem obývající propojeny.⁵¹¹ Národ je obsah a vlast je forma.

Nacionalismus je historicky spojen s demokratizací společnosti, tedy s odbouráním stavovských přehrad a vznikem rovnosti před zákonem a rozšířením volebního práva, protože požadavkem nacionalismu bylo, aby si byli příslušníci národa politicky rovni.⁵¹² Konzervativci 19. století byli nedůvěřiví k demokracii a tím i k nacionalismu, protože se obávali jakobínské revoluční formy demokracie a nacionalismu z období francouzské revoluce.⁵¹³ Avšak řada konzervativců akceptovala demokracii omezenou ústavou a zákonem a umírněný druh nacionalismu, který posiloval soudržnost a stabilitu společnosti při zachování majetkových nerovností.⁵¹⁴

Mezi tyto konzervativce patřili i thatcheristé jako například poradce a *speechwriter* Margaret Thatcherové John O'Sullivan.⁵¹⁵ Thatcheristé tvrdí, že

⁵¹⁰ „*nacionalismus jako pojem a jev zde není apriorně a obecně spojen s žádným pejorativním citovým nábojem a negativními konotacemi...nacionalismem je zde rozuměna ta forma kolektivního vědomí a identit, kdy ztotožnění s národem hraje dominantní roli ve většině společnosti a kdy je všeobecně pojmánou legitimizační instancí; tedy v situaci, kdy se národ stává nejvyšší společenskou hodnotou, hodnou obětí, kdy se s poukazem na národní zájmy či naopak ohrožení národa opravňují, legitimizují politické strategie a kroky, třeba i takového dosahu, jako je válka.*“ (ŘEZNÍK, M.: *Formování moderního národa...*, s. 20). Podobně varuje před apriorně negativním postojem k nacionalismu Miroslav Hroch. (HROCH, M.: *V národním zájmu...*, s. 5)

⁵¹¹ Zvláště v anglosaském pojetí pojem *nation* znamená národ i stát. (HROCH, Miroslav: *Úvodem k čítance textů o nacionalismu*, in: HROCH, Miroslav: *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*, Sociologické nakladatelství, Praha 2003, s. 11-12.

⁵¹² ŘEZNÍK, M.: *Formování moderního národa...*, s. 20.

⁵¹³ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie...*, s. 147.

⁵¹⁴ O'SULLIVAN, J.: *Conservatism, Democracy and National Identity...*, s. 5

⁵¹⁵ Srov. dále O'SULLIVAN, John: *Prokletí euronacionalismu*, bulletin Občanského institutu č. 121, Praha září 2001; O'SULLIVAN, John: *Obhajoba nacionalismu*, in: *Revue Politika* 1/2006, s. 30-34; O'SULLIVAN, John: *Nové pokrokářství a obrana národa*, in: *Revue Prostor* 53 a na <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=781> ; O'SULLIVAN, John: *Kterak nepřístupovat k imigraci*, bulletin Občanského institutu č. 143, Praha červenec 2003;

demokracie nemůže fungovat mimo entitu národního státu. Nadnárodní útvary, jako jsou EHS či EU, nemají svůj politický národ, který by měl společně interpretované dějiny, jazyk, instituce, kulturu, zvyky, tradice a loajalitu svých občanů, proto jsou tyto organizace bytostně nedemokratické. Toto však není pouze názor thatcheristů, ale i řady známých teoretiků demokracie a politologů, jako jsou Robert Dahl, Will Kymlicka a u nás Petr Fiala.⁵¹⁶

U Margaret Thatcherové nalezneme velice často ztotožnění demokracie a národního státu: „... v základech pevného a spolehlivého mezinárodního řádu musí stát úcta k národům a národním státům. Vlastenectví může mít své vady, ale národní hrdost a národní instituce jsou tou nejlepší průpravou k fungující demokracii. Jakékoli pokusy odstraňovat rozdíly mezi národy nebo spojovat různé národy s odlišnými tradicemi v jeden umělý stát skončí s největší pravděpodobností neúspěchem, možná krvavým. Moudrý státník vychválí národní ráz-a využije ho.“⁵¹⁷ „Demokracie na národním základě může mít své chyby..., ale určitě nabízí lepší vyhlídky do budoucnosti než mezinárodní byrokracie.“⁵¹⁸ „Evropská unie, přesněji řečeno-její vládnoucí třída, nemůže přiznat, že národovectví je něco právoplatného, protože pak by byla celá evropská idea nesmysl.“⁵¹⁹

O'SULLIVAN, John: *Probuzený lev. Proč Anglie nesmí spát*, bulletin Občanského institutu č. 176, Praha duben 2006.

⁵¹⁶ „... je pravda, že neznáme demokracii, která by fungovala nad politickou rovinou národního státu a řada teoretiků demokracie (Dahl, Kymlicka) je přesvědčena, že to z mnoha důvodů není ani možné - a že to tedy není možné ani v politickém systému Evropské unie. Překážky pro uplatňování fungující demokracie nad rovinou národního státu jsou tradičně spatřovány v neexistenci společného jazykově-kulturního společenství, které se zdá být nezbytnou podmínkou demokracie proto, že je jedním z konstitutivních prvků společné politické identity. Je důležité si uvědomit, proč je ona entita, kterou označujeme za národní stát, pro moderní demokracii tak klíčová. Není to proto, že je národní (nacionální, národní ve smyslu etnického, romantického nebo nějak podobně vymezeného pojetí národa), ale především proto, že poskytuje srozumitelný rámec, relativně přehledný prostor, že je tedy poskytovatelem i nositelem určitého typu politické identity. Pro demokracii není nutné, aby v rámci státu existoval jeden ethos (aby zde byla etnicko-kulturní homogenita), ale určitě je nezbytné, aby zde byl démos, politický národ, který je srozumitelně identifikovatelný v rámci určitého zřetelně definovaného politického prostoru a je sám poskytovatelem politické identity.“ (FIALA, P.: *Evropská integrace, politická identita a demokracie...*). Dále srov. FIALA, P.: *Evropská ústava a evropská demokracie...*; FIALA, P.: *Evropský mezičas...*; srov. CHELČICKÝ, Petr: *Evropské instituce jsou naprosto nedemokratické. Rozhovor s Johnem Laughlandem*, in: *Revue Proglas* 2/2002; PETŘÍK, Lukáš: *Evropský mezičas: provokativní otázky o budoucnosti Evropy. Nad novou knihou Petra Fialy*, in: *Revue Politika* leden 2007, s. 38-40.

⁵¹⁷ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 18-19.

⁵¹⁸ Tamtéž, s. 277.

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 280.

Margaret Thatcherová oponovala názoru, že za druhou světovou válku mohly národní státy a že je kvůli tomu je třeba odstranit a vytvořit evropský supranacionální superstát: „*Tak jsem si z historie druhé světové války odvodila poučení velmi odlišné od nepřátelství vůči národnímu státu, které dávali najevo někteří pováleční evropští státníci. Mým názorem bylo-a je-že účinný internacionalismus mohou budovat jen silné národy, které se mohou spoléhat na to, že jejich občané budou bránit a prosazovat civilizovaná pravidla mezinárodního jednání. Internacionalismus, který se snaží stavět nad národní stát, se naproti tomu střetne se skutečností, že jen velmi málo lidí je ochotno pro něj přinášet opravdové oběti.*“⁵²⁰

V otázce toho, že národní stát nebyl příčinou druhé světové války, se Thatcherová nemýlila. Již citované práce Johna Laughlanda a Josefa Šímy přesvědčivě dokazují,⁵²¹ že Hitler chtěl vytvořit supranacionální evropský superstát založený na árijské rase, ve kterém by i německá národnost zanikla. Šlo o jakýsi evropský árijský euronacionalismus. Podobný názor nalezneme i u Hannah Arendtové v jejím klasickém díle *Původ totalitarismu*.⁵²² A eurooptimistické názory nalezneme i u Adolfa Hitlera⁵²³ a Josepha Goebbelse.⁵²⁴

⁵²⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 15.

⁵²¹ LAUGHLAND, J.: *Znečištěný pramen...*; ŠÍMA, J.: *Sjednocování Evropy...*

⁵²² „*Nacisté vždy upřímně pohrdali úzkoprsmým nacionalismem, ..., a opakovaně tvrdili, že jejich 'hnutí', svou působností internacionální podobně jako hnutí bolševiků, je pro ně důležitější než jakýkoliv stát.*“ (ARENDOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu I-III*, Oikoymenh, Praha 1996 s. 52). „*Volksheimenschtft byla jen propagandistická příprava na 'árijskou' rasovou společnost, společnost, která nakonec odsoudí k zániku všechny národy, včetně Němců.*“ (Tamtéž, s. 497). Hitlerův výnos z 9. 8. 1941 dokonce zakázal užívat pojem „německá rasa“, protože by to vedlo „k obětování rasové ideje jako takové ve prospěch pouhého národnostního principu...“ (Tamtéž, s. 560).

⁵²³ Toto jsou slova Adolfa Hitlera: „*Ne směšně malé kmeny, titěrné země, státy nebo dynastie...nýbrž pouze rasy mohou fungovat jako podrobitelé světa.*“ (Cit dle ARENDOVÁ, H.: *Původ totalitarismu I-III...*, s. 560). „...v době, kdy je osud světa určován velkými státy, státy o rozloze 11 až 17 milionů kilometrů čtverečních, kdy o osudu světa rozhodují státy se stamiliony obyvatel, nemůže již být řeči o suverenitě malých států.“ (Cit. dle NOLTE, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, Argo, Praha 1998, s. 516). „*Co se plánovitého hospodářství týče, jsme stále ještě na úplném začátku a já si představuji, jaká je to krása budovat celoněmecký a evropský hospodářský řád.*“ [HITLER, Adolf: *Monology ve Vůdcově hlavním stanu 1941-1944*, Aurora, Praha 1995, s. 48. (8. -9.8., 9.-10. 8.,10.-11. 8., 1941, Vůdcův hlavní stan)]; „*Sto dvacet milionů Germánů se po své konsolidaci stane silou, proti níž nikdo na světě nic nezmůže. Jednotlivé země tím jen získají. Vidím to sám u sebe. Můj domov je nádhernou částí Říše. Ale sám o sobě? Tam bych se byl nemohl stát ničím! Opravdový talent se nemůže rozvinout v zemi, jakou je Rakousko nebo Sasko, Dánsko nebo Švýcarsko, základna je příliš malá. Proto jsem tak rád, že germánské národy nyní opět získávají možnosti, dané velikostí prostoru. Dovedu si představit, že když je mladý Nizozemec, Švéd nebo Nor vyzýván, aby se sjednotil s ostatními germánskými kmeny v Říši, je to pro něj v tom*

Významný ideolog thatcherismu John O'Sullivan vidí ohrožení liberální (či ústavní) demokracie 1) v nárůstu moci nevolených byrokratů a soudců uvnitř

okamžiku krušné...Proti nespočetným milionům východního světa se můžeme prosadit jen tehdy, jestliže se evropští Germáni sjednotí. Oni se musí stát jádrem, kolem něhož se semkne ostatní Evropa." (tamtéž, s. 211-212, Vůdcův hlavní stan 22. 2. 1942).

⁵²⁴ V tomto momentě, kdy se anglická moc hroutí k zemi, budeme mít možnost organizovat Evropu nově, a sice na základě hledisek, která odpovídají sociálním, ekonomickým a technickým možnostem dvacátého století. Naše Německá říše prošla před sto lety podobným procesem. Byla tenkrát zrovna tak rozštěpena v mnoho částí, větších i menších, jako je tomu dnes v Evropě. Toto rozdělení na malé státy je snesitelné tak dlouho, pokud nejsou technické prostředky, především doprava, natolik vybudovány, aby přechod z jedné malé země do druhé vyžadoval jen krátkou dobu. ... Je samozřejmé, že Bavorák zůstal Bavorákem, Sasík Sasíkem, Prušák Prušákem. Avšak přes tato lokální omezení se naučili během desetiletí vidět a pak i chápat, že teprve v důsledku existence této vzájemnosti se mohla vyřešit celá řada otázek ekonomické, finanční, zahraničněpolitické a vojenské povahy. ... Technika k sobě přiblížila nejen oblasti, nýbrž i národy mnohem blíže, než si dříve vůbec kdo mohl představit. Zatímco dříve jsme potřebovali čtyřicet hodin, abychom se oklikou přes tisk domlouvali z Berlína do Prahy, nepotřebuji k tomu dnes ani sekundu. Když přistoupím k tomuto mikrofonu, mohou mne slyšet ve stejném okamžiku v Praze, na Slovensku, ve Varšavě, v Bruselu a Haagu. Jestliže jsem dříve potřeboval dvanáct hodin, abych dojel železnicí do Prahy, letím tam dnes letounem jednu hodinu. To znamená: technika opět, o sto let později, přiblížila k sobě národy. Není to jistě náhoda, že tyto technické prostředky vznikly právě teď. Neboť v Evropě přibýlo lidí a množství lidí postavilo evropskou společnost před zcela nové problémy životně- a ekonomicko-politické, finanční a vojenské povahy. Působením těchto technických vymožeností se samozřejmě k sobě přiblížily i kontinenty. Mezi evropskými národy si však stále více razí cestu vědomí, že mnoho z toho, co se mezi námi dalo, byly v zásadě jen rodinné rozmlůvky, pokud je poměrujeme velkými otázkami, které dnes musí vyřešit kontinenty. Jsem o tom pevně přesvědčen; právě tak, jako dnes pohlížíme zpět s jistým úsměvem na rozdílnosti mezi německými státečky o rozměru 'půl korce horizontu' ze čtyřicátých a padesátých let minulého století, budou se během padesáti let pokolení, jež nás budou následovat, s jistým pobavením dívat na spory, které se momentálně v Evropě politicky odehrávají. Budou vidět v 'dramatických konfliktech národů' mnoha malých evropských států pouze rodinné rozmlůvky. Jsem přesvědčen, že během padesáti let se nebude myslet pouze v (pojmech) zemí-mnoha dnešních problémů pak úplně vybledne a mnoho z nich toho nezbude; bude se pak myslet v (pojmech) kontinentů a evropské myšlení budou naplňovat a budou jím hýbat možná mnohem větší problémy. V žádném případě si nesmíte myslet, že my, pokud zavádíme v Evropě jistý proces pořádku, to děláme proto, abychom jednotlivým národům zkrátily život. Podle mého názoru se musí pojem svobody nějakého národa uvést do souladu se skutečností, před kterými dnes stojíme, a s jednoduchými otázkami účelnosti. Tak jako v rodině nemůže mít jeden její člen právo rušit trvale svou sobeckostí její vnitřní mír, tak nemůže ani jednotlivý národ v Evropě mít natrvalo možnost stavět se proti všeobecnému procesu pořádku... To tedy pro vás znamená: jste již nyní členem velké Říše, která se právě chystá dát Evropě nový pořádek. Chce strhnout omezení, která ještě oddělují evropské národy, a srovnat jim cestu navzájem. Skončí se stavem, jenž natrvalo samozřejmě nemůže lidstvo uspokojovat. Konáme tu reformní dílo, o kterém jsem přesvědčen, že jednou bude zapsáno do knihy evropské historie docela velkými písmeny. Dovedete si představit, co pak bude Říše znamenat po válce? ... Nenaplňuje i vás pýchou, že vy, když přijedete do Hamburku, si budete moci říci: 'To je i moje přístavní město.' A když budete vidět německé loďstvo: 'To je loďstvo, které ochraňuje i náš život!'. A když budete sledovat hrdinské výkony německé branné moci: 'To je ta branná moc, jež ochraňuje i náš národ, která i kolem nás položila železnou závoru své ochrany!' (GOEBBELS, Joseph: Rede des Herrn Reichsministers Dr. Joseph Goebbels and die tschechischen Kulturschaffenden und Journalisten am 11. September 1940 in Berlin (Projev pana říšského ministra Dr. Josepha Goebbelse k českým kulturním tvůrcům a novinářům 11. září 1940 v Berlíně, in: GOEBBELS, Joseph: Poznání a propaganda. Komentovaný překlad vybraných projevů, Naše vojsko, Praha 2002, s. 52-58).

národního státu, 2) v supranacionálních organizacích typu evropských společenství, jež nemají svůj démos, 3) v multikulturalismu balkanizujícím společností.⁵²⁵

Lze říci, že vládnutí v evropských institucích a ty, co supranacionální vládu podporují, stmelují všechny tyto tři nedemokratické principy. Tento druh nedemokratického (*postdemokratického*) typu vládnutí a politického myšlení po našem soudu nejprecizněji vystihl Václav Klaus ve své teorii *evropeismu*. *Evropeismus* je heterogenní metaideologií, která integruje zdánlivě nesourodé ideové směry sociální demokracie, křesťanských demokratů, zelených a tak dále. Prvky, které spojují tyto různé ideové směry pod prapor *evropeismu*, jsou: 1) odpor k volně tržnímu hospodářství a liberální ekonomice, podpora takzvaného sociálně-tržního hospodářství s prvky plánování, 2) centralizace, supranacionální přístup potlačující suverenitu národních států oproti mezistátnímu přístupu,⁵²⁶ tento postup je podpořen regionalismem rozměňujícím národní stát a tím, že regiony komunikují přímo s Bruselem, 3) odpor k tradiční parlamentní demokracii a podpora rozhodování prostřednictvím institucí bez demokratické legitimacy jako jsou nevládní organizace a odbory (NGOismus, korporativismus), podpora multikulturalismu, feminismu, ekologismu, homosexualismu a nátlaku na politické rozhodování nevládních organizací podporujících tyto směry, 4) supraracionalismus proti národnímu státu, 5) konstruktivismus proti spontánnímu vývoji.⁵²⁷

Ačkoliv teorie evropeismu vznikla až mnohem později po tom, co Margaret Thatcherová opustila úřad, fenomén *evropeismu* existoval i v době

⁵²⁵ O'SULLIVAN, J.: *Conservatism, Democracy and National Identity...*

⁵²⁶ John O'Sullivan podobně rozlišuje mezi supraracionalismem a internacionalismem. Supraracionalismus potlačuje suverenitu států ve prospěch nadnárodního rozhodování, zatímco internacionalismus suverenitu nepotlačuje. Supranacionální organizací je EU, internacionální NATO. (O'SULLIVAN, J.: *Conservatism, Democracy and National Identity...*, s. 15); srov. THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 15.

⁵²⁷ KLAUS, Václav: *Co je to evropeismus?*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2006; srov.: „Zdá se, že evropská idea je nekonečně proměnlivá; a tím je také přitažlivá. Pokud jste zbožný, rovná se to křesťanství; pokud jste liberál, ztělesňuje to osvícenství; když jste pravičák, představuje to baštu proti černému světadlu; když jste levičák, symbolizuje to internacionalismus, lidská práva a pomoc třetímu světu. Ale protože je toto pompézní pojetí Evropy tak nekonečně tvárné, znamená to, že je ve skutečnosti prázdné.“ (THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 287).

premiérství Margaret Thatcherové, ačkoliv ještě neexistovalo toto pojmenování. V dějinách evropské integrace ho lze zřetelně zpětně vysledovat.⁵²⁸

Otázka připojení k eurozóně a ztráta vlastní měny může na první pohled vypadat jako pouze ekonomická otázka, vznik evropské jednotné měny má však mnohem hlubší dopady. Dle teorie *optimálních měnových oblastí* totiž dlouhodobě nemůže fungovat unie měnová bez unie fiskální a fiskální unie bez politické.⁵²⁹ Euro je politickým projektem a nástrojem unifikace Evropy.⁵³⁰ Margaret Thatcherová oponovala zavedení společné měny tedy ze státoprávních hledisek. Navíc zavedení eura by učinilo monetarismus minulostí, jelikož by národní centrální banka již nemohla určovat úrokové míry a reagovat na hospodářský vývoj:

Pokud to jednoduše shrneme: thatcheristé jsou proti unifikované Evropě a vzniku evropského superstátu, protože chtějí, aby o zákonech Velké Británie rozhodoval demokraticky zvolený parlament ve Westminsteru a aby si Britové

⁵²⁸ John Laughland nazval soubor idejí blízkých Klasovu pojetí *evropeismu evropskou ideologií* (srov. LAUGHLAND, J.: *Znečištěný pramen...*, s. 163-211). U nás se z filozofického pohledu kritikou nedemokratičnosti evropské unifikace zabývá Miloslav Bednář (srov. BEDNÁŘ, M.: *Evropanská tyranie...*).

⁵²⁹ Srov. například KLAUS, V.: *Evropa Václava Klause...*, s. 56-63; MACH, P.: *Úskalí evropské integrace...*, s. 23-54; JANÁČKOVÁ, S.: *Svazující integrace...*, s. 45-46.

⁵³⁰ KRUTÍLEK, Ondřej: *Společná měna jako politický projekt*, in: PEČÍNKOVÁ, I. (ed.): *Euro versus koruna...*, s. 29-35. Že euro je politickým nástrojem unifikace, potvrdila i řada eurocentralistických politiků: „*Chceme mít Evropu sjednocenou politicky. Bez unie monetární nemůže existovat unie politická a obráceně.*“ (bývalý kancléř Helmut Kohl); „*Zavedení společné evropské měny nebylo v žádném případě rozhodnutí pouze ekonomické. Monetární unie požaduje, abychom my, Evropané, rázně pohnuli s politickou integrací.*“ (kancléř Gerhard Schröder); „*Zavedení jednotné měny není v prvé řadě aktem ekonomickým, ale spíše aktem suverenity, a tudíž významným aktem politickým.*“ (německý ministr zahraničí Joschka Fischer); „*Rada ministrů financí jedenácti zemí eurozóny se stane hospodářskou vládou Evropy.*“ (bývalý francouzský ministr financí Dominique Strauss-Kahn); „*Jednotná měna je nejvýznamnější zřeknutí se svrchovanosti od vzniku Evropských společenství na základě římských smluv... Když tvrdíme, že tento krok musí vést také k unii politické, je to logické, ale na něco důležitého se zapomíná. Tvrzení je logické, protože není možné nechat věci tak, jak jsou, a neudělat žádný další krok. Zapomínáme ale, ale že jde o rozhodnutí v zásadě politické, protože se jedná o zřeknutí se jednoho z význačných symbolů svrchovanosti, kterými je charakterizován národní stát.*“ (bývalý španělský ministerský předseda Felipe González); „*Ted' potřebujeme hospodářskou vládu eurozóny.*“ (bývalý francouzský ministerský předseda Lionel Jospin). (Citováno dle THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 304). V mnoha ohledech thatcherista John Laughland ukazuje na negativa společné měny, ale kritizuje i monopol národních centrálních bank na emitování peněz. V této otázce zastává libertariánský přístup neslučitelný s monetarismem, který navrhuje deetatizaci peněz nebo znovuzavedení zlatého standardu, aby státy znehodnocováním měny neokrádaly své občany. (LAUGHLAND, J.: *Znečištěný pramen...*, s. 213-254.)

vládli ve své zemi sami, a ne aby o zákonech a záležitostech Spojeného království rozhodovaly nedemokratické orgány evropských společenství.

2. Ideové základy reaganismu

Podobně jako Margaret Thatcherová a thatcherismus byl Ronald Reagan a reaganismus ovlivněn, co se týče pohledu na hospodářství, neoliberálními teoriemi. Pakliže byl thatcherismus v ekonomice založen na monetarismu Milтона Friedmana, inspiroval se Ronald Reagan více *stranou nabídky*.⁵³¹ Nelze říci, že by Reagan opomíjel monetarismus nebo že by Thatcherová zase neznala *stranu nabídky* s jejím důrazem na snižování daní. Rozdíl byl pouze v akcentu ekonomické politiky. Reagan stejně jako Thatcherová věřil, že svobodná ekonomika je základem svobodné společnosti a kapitalismus je efektivním systémem, protože podporuje osobní iniciativu a zodpovědnost. V roce 1981 řekl: „*My, kteří žijeme ve svobodných tržních společnostech, jsme přesvědčeni, že růst, prosperita a v posledku lidské naplnění vznikají a rostou zdola nahoru, nikoli od vlády směrem dolů. Pouze je-li lidskému duchu dopřáno vynalézat a vytvářet, pouze jsou-li lidé hmotně zainteresováni na hospodářských rozhodnutích a jejich úspěchu-pouze tehdy může společnost zůstat ekonomicky živá, dynamická, progresivní a svobodná. Důvěřujte lidem. To je nevyvratitelné poučení z celého poválečného vývoje, jež popírá představu, že rigidní státní kontrola je pro ekonomický rozvoj zásadní.*“⁵³²

O své inspiraci *stranou nabídky* Reagan prohlásil: „*Čím více vláda lidem sráží na daních, tím menší chuť mají pracovat. Bude mít horník nebo montér chuť pracovat přes čas, když ví, že mu vláda z peněz, které by si takto vydělal navíc, odebere šedesát procent?...Když ale na druhé straně daňové sazby snížíte a necháte lidi utrácet nebo šetřit většinu peněz, které si vydělají, budou se více snažit...Výsledkem bude vyšší životní úroveň všech-i více příjmů pro vládu. Někteří ekonomové tomu říkají strana nabídky. Já tomu říkám zdravý selský rozum.*“⁵³³

⁵³¹ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 91.

⁵³² Cit. dle JOCH, Roman: *Ronald Regan a ekonomická svoboda*, in: FAJMON, H.-JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan...*, s. 30-31.

⁵³³ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 201.

Ve své inaugurační řeči 20. ledna 1981 Reagan sdělil národu: „*Ekonomické potíže, které nyní prožíváme, jsou důsledkem několika desetiletí. Nezabýváme se jich ani za den, ani za měsíc, ale nakonec je překonáme. Překonáme je proto, že my, Američané, jsme schopni stejně jako v minulosti udělat to, co je potřeba, abychom zachránili tuto poslední a největší baštu svobody. V současné etapě našich potíží není schopna vláda a státní správa tyto problémy vyřešit; sama vláda je totiž jedním z nich. Občas nás svádí myšlenka, že naše společnost je tak složitá, že se sama o sebe nedokáže postarat, že by snad vláda nějaké elitní skupiny byla lepší než vláda lidu a pro lidi.*“⁵³⁴ Pokud ale není nikdo z nás schopný vládnout si sám, kdo z nás pak dokáže vládnout jiným? Toto břímě musíme nést všichni společně, vláda spolu s ostatními občany...Mám v úmyslu držet přísně pod kontrolou velikost i vliv federální vlády a rozlišovat mezi pravomocemi svěřenými vládě a pravomocemi vykonávanými vládami jednotlivých států nebo lidmi samotnými; všichni si musíme připomínat, že federální vláda nestvořila jednotlivé státy Unie, ale právě tyto státy utvořily federální vládu...“⁵³⁵

Reagan se tedy hlásil k odkazu „otců zakladatelů“ a jejich vize demokratické federální vlády omezené ústavou, která garantuje práva občanů a jednotlivých států Unie. Tuto obnovu tradiční rovnováhy mezi mocí států a Unie nazýval *novým federalismem*. Reagan kritizoval plíživou expanzi federálního státu do života jednotlivců i států Unie a centralizaci moci byrokraty ve Washingtonu:

⁵³⁴ Tato část inspirovaná gettysburským projevem Abrahama Lincolna se špatně překládá. „*government for, by, and of the people*“ by po našem soudu však bylo lépe přeložit jako „vláda pro lid, vláda lidu a skrze lid“. V originálním gettysburském projevu je: „...*government of the people, by the people and for the people*...“ Josef Opatrný překládá tuto část gettysburského projevu: „vláda lidu, lidem a pro lid...“ (OPATRNÝ, J.: *Válka Severu proti Jihu...*, s. 171).

⁵³⁵ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 196. Originál projevu: „*The economic ills we suffer have come upon us over several decades. They will not go away in days, weeks, or months, but they will go away. They will go away because we, as Americans, have the capacity now, as we have had in the past, to do whatever needs to be done to preserve this last and greatest bastion of freedom. In this present crisis, government is not the solution to our problem. From time to time, we have been tempted to believe that society has become too complex to be managed by self-rule, that government by an elite group is superior to government for, by, and of the people. But if no one among us is capable of governing himself, then who among us has the capacity to govern someone else? All of us together, in and out of government, must bear the burden. The solutions we seek must be equitable, with no one group singled out to pay a higher price... It is my intention to curb the size and influence of the Federal establishment and to demand recognition of the distinction between the powers granted to the Federal Government and those reserved to the States or to the people. All of us need to be reminded that the Federal Government did not create the States; the States created the Federal Government.*“ (REAGAN, Ronald: *President Ronald Reagan's First Inaugural Address*, <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganFirstInauguralAddress.htm>).

„Federální vláda... nevytvořila státy, ale státy vytvořily federativní vládu. Washington ignoroval zásady vtělené do ústavy USA a pokoušel se proměnit státy na pouhé správní kraje řízené federální vládou. Cesta k tomu vedla přes federální pomoc.⁵³⁶ Byrokraté z Washingtonu se pokoušeli Američanům diktovat, ať již šlo o školství nebo zemědělství, co dělat mohou a nemohou, a toto byrokratické řízení pak prezentovali jako cenu, kterou musí Američané platit za federální pomoc přidělovanou z Washingtonu...Hodně jsme se vzdělili představám otců zakladatelů o Americe. Ti svěřili ústřední vládě zodpovědnost za zajišťování národní bezpečnosti a za ochranu našich demokratických svobod a omezovali zasahování vlády do našeho života-tedy ústřední vláda měla chránit naše životy, svobodu a možnost každého, aby sledoval své vlastní štěstí. Nikdy neměli na mysli obrovské úřady ve Washingtonu, které říkají našim farmářům, co mají zasít, našim učitelům, co mají učit, našim stavařům, co mají postavit. Podle ústavy, kterou napsali, mají být státy suverénními pány, nikoli administrativními okresy spravovanými federální vládou.“⁵³⁷ Tyto názory samozřejmě konvenovaly jak klasickým liberálům, tak konzervativním zastáncům práv států z Jihu.⁵³⁸ U Reagana vidíme podobnou kritiku centralismu moci ve Washingtonu na úkor států, jakou uplatňovala Margaret Thatcherová proti Bruselu. Avšak zásadní rozdíl je v tom, že Spojené státy jsou někdy od doby po skončení občanské války jedním národem a jedním lidem, zatímco v Evropě je mnoho národů, ale žádný evropský lid či národ jako nutná podmínka pro existenci demokratické formy vlády.

Jak jsme uvedli výše, součástí Reaganovy ideologie byl i *konzervativní nacionalismus*,⁵³⁹ který se však lišil od pojetí Margaret Thatcherové. Americký nacionalismus má na rozdíl od britského více univerzalistické a poněkud mesianistické tendence. Ve svém projevu na rozloučenou řekl Reagan: „*Během celé své politické kariéry jsem hovořil o zářícím městě, ale nejsem si jist, zda se mi podařilo dostatečně vysvětlit, co jsem tím mínil. Představoval jsem si*

⁵³⁶ Tzv. *federal aid* funguje na podobném principu strukturálních fondů Evropské unie, kdy si Unie na základě přerozdělování společných peněz uzurpuje pravomoci států.

⁵³⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 170-171.

⁵³⁸ Válku ve Vietnamu dokonce nazval po „jižanskou“ *Noble Cause* (DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 57-58).

⁵³⁹ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie...*, s. 147-149. Lou Canon postoj Ronalda Reagana nazývá *idealistickým nacionalismem*. (CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...* 25) a *old fashioned patriotism* (tamtéž, s. 335).

vzpřímené, hrdé město postavené na skále silnější než oceány, ošlehané větrem, Bohem požehnané a hemžící se lidmi všeho druhu, kteří žijí v harmonii a míru, město se svobodnými přístavy, pulzujícím obchodem a tvořivostí. Pokud by takové město mělo mít hrady, pak v těch hradbách jsou brány a ty jsou otevřeny všem, kdo mají chuť vstoupit...⁵⁴⁰

I když se vedou spory o tom, čím americký národ je, je na druhou stranu pravda, že základní kulturní, náboženské a politické hodnoty předali Spojeným státům tzv. WASP (White Anglo-Saxon Protestants⁵⁴¹) bez ohledu na to, že v současnosti již v USA pravděpodobně není žádná převažující etnická skupina z mnoha vln přistěhovalců. Američané jsou sice přistěhovalecký národ, ale „domorodou“ kulturu a základy amerického národa postavili WASPové a ostatní přistěhovalecké vlny se přetavily v tavícím kotlíku této základní kultury a přinesly maximálně jisté „okořenění“.⁵⁴² Čili americký národ je univerzalistický v tom smyslu, že Američanem se může stát každý, kdo přijme tyto původní anglosaské hodnoty, a pak nezáleží na jeho etnickém původu a rase. Američané vnímají svou zemi jako maják svobody, která je vzorem ostatním zemím světa.

Reagan se snažil po období vietnamského syndromu znovuobnovit národní hrdost a víru obyčejných Američanů ve svou vlast a svůj národ.⁵⁴³ Ve svém již citovaném inauguračním projevu také řekl: „*Máme veškeré právo snít heroické sny. Ti, kteří říkají, že žijeme v době, kde nejsou hrdinové, prostě neví, kam se mají dívat. Můžete vidět hrdiny každý den procházet branami továren. Další, hrstka v počtu, produkuje dost jídla, aby nás všechny nakrmila a potom i nakrmila*

⁵⁴⁰ Cit. dle NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 344; Srov. originál: „*I've spoken of the shining city all my political life, but I don't know if I ever quite communicated what I saw when I said it. But in my mind it was a tall proud city built on rocks stronger than oceans, wind-swept, God-blessed, and teeming with people of all kinds living in harmony and peace, a city with free ports that hummed with commerce and creativity, and if there had to be city walls, the walls had doors and the doors were open to anyone with the will and the heart to get here.*“ (REAGAN, Ronald: *President Ronald Reagan's Farewell Address to the Nation*, Oval Office, January 11, 1989, <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganFarewellAddress.htm>).

⁵⁴¹ Bílí anglosaští protestanti.

⁵⁴² HUNTINGTON, S.: *Kam kráčíš, Ameriko...*, s. 69. Někteří přistěhovalci si například ponechali svou víru z domovské země, ale jinak přejali hodnoty WASPů. Typickým příkladem je Pat Buchan, který je potomkem irských přistěhovalců a katolíkem, ale brání anglosaský základ USA proti invazi mexických katolických imigrantů. (srov. BUCHANAN, Patrick J.: *State of Emergency: The Third World Invasion and Conquest of America*, St. Martin's Press, New York 2006).

⁵⁴³ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 338.

*i ostatní svět...Jsou zde podnikatelé s důvěrou v sebe a s důvěrou v ideu, která tvoří nová pracovní místa, nové bohatství a nové možnosti. Jsou zde jednotlivci i rodiny, jejichž daně podporují vládu a jejichž dobrovolné dary podporují církev, charitu, kulturu, umění a vzdělávání. Jejich patriotismus je poklidný, však hluboký. Jejich hodnoty podírají náš národní život...Jak můžeme milovat svou vlast a přitom nemilovat své krajany...?*⁵⁴⁴

Pokud je americký konzervatismus svým hlavním proudem syntézou a) klasického liberalismu z 19. století (v politice, ekonomice a konstitucionalismu), b) klasického konzervatismu-tradicionalismu, c) antikomunismu,⁵⁴⁵ pak Ronald Reagan určitě americkým konzervativcem byl. Lou Cannon píše, že Reaganovým politickým vyznáním byla víra v tři principy: 1) omezení vládních výdajů, 2) povznesení armády a národní obrany a 3) snížení daní, což do značné míry s výše uvedenými principy koresponduje.⁵⁴⁶

Přestože Reagan i Thatcherová byli antikomunisty, v jejich přístupu byly rozdílné akcenty. Thatcherová pojímala boj proti komunismu více v intencích národní bezpečnosti, národního zájmu a vyvažování moci,⁵⁴⁷ zatímco Reagan považoval komunismus za synonymum zla a svůj boj proti komunismu považoval za morální poslání.⁵⁴⁸ Nelze však říci, že by Reagana nezajímala otázka národní bezpečnosti a národních zájmů a Thatcherová nebrojila proti nemorálnosti komunismu. Šlo jen o různé důrazy, které byly dané i tradicemi obou zemí. Tento

⁵⁴⁴ „We have every right to dream heroic dreams. Those who say that we are in a time when there are no heroes just don't know where to look. You can see heroes every day going in and out of factory gates. Others, a handful in number, produce enough food to feed all of us and then the world beyond...There are entrepreneurs with faith in themselves and faith in an idea who create new jobs, new wealth and opportunity. They are individuals and families whose taxes support the Government and whose voluntary gifts support church, charity, culture, art, and education. Their patriotism is quiet but deep. Their values sustain our national life... How can we love our country and not love our countrymen...?“ (REAGAN, R.: *President Ronald Reagan's First Inaugural Address...*).

⁵⁴⁵ JOCH, R.: *Americký konzervatismus...*, s. 205-206.

⁵⁴⁶ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 93.

⁵⁴⁷ Například Thatcherová o společných principech UK a USA řekla: „Sdílíme společný názor ve Spojených státech i Británii, že naší první povinností je chránit vlastní svobodu, naší druhou povinností je snažit se rozšířit hranice svobody, aby se z ní mohly těšit i další národy.“ (Cit. dle ROVNÁ L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 106). „První povinnost“ znamená typickou obranu „sobeckého“ národního zájmu a národní bezpečnosti, zatímco „druhá povinnost“ je založena na morálních hodnotách obhajoby svobody. Ronald Reagan „první povinnost“ jistě nezanedbával, ale morální „druhou povinnost“ kladl více naroveň té první než Thatcherová; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...* s. 66.

⁵⁴⁸ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 281.

rozdíl se prokázal i v postoji obou politiků k MAD a jaderným zbraním, kdy Reaganovým konečným cílem bylo zrušení dle jeho pohledu nemorálních jaderných zbraní,⁵⁴⁹ zatímco Thatcherová věřila ve vyrovnávání moci a zachování odstrašujícího účinku těchto zbraní.⁵⁵⁰

3. Srovnání ideologie thatcherismu a reaganismu

Ačkoliv jsme ukázali, že thatcherismus a reaganismus byly v mnoha ohledech podobné ideologie, co se týče patriotismu a podpory národní hrdosti, snahy liberalizovat ekonomiku, boje proti komunismu, podpory tradiční morálky a podobně, lišily se ve svých důrazech, které byly dány odlišnými národními tradicemi. Zatímco Thatcherová navazovala spíše na empirický britský konzervatismus a liberalismus Edmunda Burka, Adama Smithe a F. A. Hayeka, Ronald Reagan byl ovlivněn otci zakladateli a fuzionismem Franka Meyera. Thatcherismus byl pragmatičtější a empiričtější, zatímco reaganismus byl více založen na absolutních morálních vizích a metafyzických základech.

⁵⁴⁹ Tamtéž, s. 281, 291.

⁵⁵⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 317.

Čtvrtá kapitola

Hospodářská politika Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana

Ekonomiky Spojených států i Spojeného království vykazovaly při nástupu obou průkopníků *konzervativní revoluce* některé společné jevy. Byla to především stagflace, tedy spojení inflace s hospodářskou stagnací. S hospodářskou stagnací byla spojena i poměrně vysoká míra nezaměstnanosti, i když, jak uvidíme později, za Ronalda Reagana i Margaret Thatcherové ještě narostla. Obě ekonomiky tížilo i vysoké přímé progresivní zdanění, přeregulovanost a nárůst moci byrokracie.

Zásadní rozdíly však byly v tom, že ve Spojených státech neproběhlo znárodnění jako ve Velké Británii a Ronald Reagan se nemusel tedy soustřeďovat na privatizaci a podobně síla odborů nebyla v USA zdaleka tak silná jako ve Velké Británii. Margaret Thatcherová to expresivně vyjádřila: „*Na rozdíl od USA musela Británie zvládnout jedovatý odkaz socialismu a znárodnování, moc odborů, hluboce zakořeněnou protipodnikatelskou mentalitu.*“⁵⁵¹

1. Hospodářská politika vlády Margaret Thatcherové

První i druhá světová válka přinesly první výrazné zasahování státu do hospodářství spojené s plánováním válečné ekonomiky a pokrytím válečných výdajů tisknutím nekrytých peněz a tím způsobenou inflací. Zvláště po druhé světové válce se podobně jako jinde v Evropě ve Velké Británii vzedmula silná levicová vlna. Socialisté tvrdili, že když můžou státní zásahy fungovat ve válečné ekonomice, mohou ji stimulovat i v době míru. Principy sociálního zajištění jako starobní penze, nemocenská, mateřské příspěvky, dávky pro nezaměstnané, příspěvky na pohřebné a zavedení Národní zdravotnické služby byly již navrženy v takzvané *Beveridgově zprávě* z roku 1942.⁵⁵²

Poté, co Winston Churchill prohrál v roce 1945 volby a nastoupila nová labouristická vláda Clementa Atleeho, začalo rozsáhlé znárodnování, jemuž padla za oběť tazvaná strategická odvětví, jako například uhelné doly, civilní letectví,

⁵⁵¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 116.

⁵⁵² STEVENSON, John: *Beveridgova zpráva*, in: RAMSDEN, J. (ed.): *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století...*, s. 81-82.

doprava, hutní průmysl a tak dále. Dále pak enormně vzrostla moc odborů, které měly úzké napojení na labouristy. Cílem všech těchto opatření bylo budování *státu blahobytu*, který se měl i za cenu státních intervencí do ekonomiky, vysokých státních výdajů a zvyšování inflace pokoušet o politiku plné zaměstnanosti.⁵⁵³

Po prohře labouristů ve volbách v roce 1951 se stal premiérem opět Winston Churchill. Avšak Churchill, ani další konzervativní premiéři po něm (Anthony Eden, Harold Macmillan, Alec Douglas-Home) nenastartovali téměř žádné výraznější ekonomické reformy, protože se kvůli nebezpečí ztráty popularity u voličů s labouristy shodovali na politice plné zaměstnanosti a při pokusech o privatizaci znárodněných podniků navíc dosti naráželi na tuhý odpor odborů. Až do nástupu Margaret Thatcherové do Downing Street číslo 10 praktikovaly tedy vlády labouristů i konzervativců *politiku konsensu*, která zachovávala základní pilíře státu blahobytu a ponechala většinu státních podniků znárodněnou.⁵⁵⁴

Margaret Thatcherová šla do vlády s vizí, která obsahovala omezení inflace, snížení daní a snížení podílu státního rozpočtu na HDP, omezení moci odborů, privatizací státních podniků, omezení státní regulace podnikání a podpoření vlastnické demokracie, lidového kapitalismu a podnikatelského ducha ve společnosti.

1.1. Monetární kontrola inflace

Jedním z nejnaléhavějších úkolů, které musela konzervativní vláda po svém nástupu řešit, byla problematika vysoké inflace. Margaret Thatcherová razila myšlenku, že regulovat inflaci lze především prostředky monetárními, tedy nastavením výše úrokových sazeb, za které centrální banka půjčuje peníze ostatním bankám a ty pak dalším subjektům na trhu.⁵⁵⁵ Monetarismus je přesvědčení, že „*inflace je peněžní fenomén, tj. příliš mnoho peněz honí příliš*

⁵⁵³ RÝC, David: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 6-8; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 13-21; srov. ROVNÁ, L.: *Kdo vládne Británii?*... s. 30-34.

⁵⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 463.

málo zboží.⁵⁵⁶ Inflace vzrostla z 10,3% v květnu 1979 na 21,9% v srpnu 1980, v květnu a červnu 1983 byla na úrovni 3,75%.⁵⁵⁷ Nekontrolovaná inflace byla pravicí považována za velký problém, protože znehodnocovala úspory lidí a vedla k nejistotě ohledně investování a racionálních očekávání.⁵⁵⁸ Snížení inflace mělo být dosaženo tím, že se zvýší úroková míra, a tím se zdraží peníze pro subjekty na trhu a omezí se nárůst peněžní zásoby a znehodnocení hodnoty peněz. *Střednědobá finanční strategie* (MFTS)⁵⁵⁹ měla za cíl dosahovat plánované nabídky peněz vyjádřené ukazatelem M3⁵⁶⁰ a snížení státního dluhu.⁵⁶¹ Například v období 1980-1981 byl plánován nárůst 7-11%, avšak vzrostl až na 19%. Jinak se relativně zacílování nárůstu oběživa dařilo. Politika zacílování nárůstu M3 byla opuštěna v roce 1986.⁵⁶²

Keynesiánci podporovali plnou zaměstnanost i za cenu nárůstu inflace, zatímco hlavním cílem monetaristů bylo snížení inflace i za cenu nárůstu nezaměstnanosti.⁵⁶³ Podle čísel *International Financial Statistic Yearbook* byl vývoj procentuální změny cenové hladiny (inflace) ve Spojeném království v jednotlivých letech následující: 1981 11,9%, 1982 8,6%, 1983 4,6%, 1984 5,0%, 1985 6,1%, 1986 3,4%, 1987 4,1%, 1988 4,9%, 1990 9,5%, 1991 5,9%.⁵⁶⁴

Výrazné snížení inflace však bylo vykoupeno vysokou nezaměstnaností, která se sice později také snížila, avšak méně výrazně. V květnu 1979 bylo 1,09 milionů nezaměstnaných, což činilo 4,1% pracovní síly, o dva roky později bylo bez práce 2,13 milionu obyvatel. Vrcholu dosáhla nezaměstnanost v červenci 1986, aby pak do jara 1989 spadla pod 2 miliony.⁵⁶⁵ Podívejme se na procentuální

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 471.

⁵⁵⁷ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 27.

⁵⁵⁸ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 43.

⁵⁵⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 73.

⁵⁶⁰ Ukazatel M3 zahrnoval všechny bankovky a mince v oběhu a vklady obyvatel Spojeného království (GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 100); srov. HLÍNA, P.: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 11-12.

⁵⁶¹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 269; srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 18.

⁵⁶² Srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 30.

⁵⁶³ GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 3.

⁵⁶⁴ *International Financial Statistics Yearbook, 1996*, Washington D. C., 1996, s. 110-111. Přetištěno in: LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 325; srov. s tabulkou obsahující mírně odlišná čísla *OECD Economic Outlook*, June 1997, s. A19, přetištěno in: HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 14.

⁵⁶⁵ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 28.

vývoj nezaměstnanosti v průběhu jednotlivých roků: 1980 7,0%, 1981 10,5%, 1982 11,3%, 1983 11,8%, 1984 11,8%, 1985 11,2%, 1986 11,2%, 1987 10,3%, 1988 8,6%, 1989 7,3%, 1990 6,9%, 1991 8,8%.⁵⁶⁶ Když porovnáme čísla i z ostatních průmyslových zemí jako jsou Kanada, Japonsko, Francie, SRN, Itálie a USA, i zde během let 1980-1984 nezaměstnanost spíše narůstala, nejvíce ve Francii, kde v roce 1984 tvořila 10%. Ve Spojených státech, které za Reagana také prováděly monetaristickou politiku, dosáhla nezaměstnanost vrcholu v roce 1982, kdy byla na úrovni 9,7% , a v roce 1983 jen nepatrně klesla na 9,6%.⁵⁶⁷ Růst nezaměstnanosti a inflace byl také do jisté míry zapříčiněn vzrůstem ceny ropy po pádu iránského šáha v roce 1979.⁵⁶⁸

Zásadní spor o principy monetární politiky vznikl mezi Margaret Thatcherovou a jejím ministrem financí Nigelem Lawsonem. Ten v březnu 1987 de facto opustil monetaristickou politiku a začal úrokové míry přizpůsobovat tomu, aby udržel určitý kurs s německou markou.⁵⁶⁹ Toto stínování marky probíhalo bez vědomí premiérky.⁵⁷⁰ *„Bud' se rozhodnete držet měnový kurz na určité pevné úrovni, ať je monetární politika potřebná k udržení této úrovně jakákoli. Nebo si dáte měnový cíl a ponecháte vývoj měnového kurzu působení tržních sil. Je tedy v podstatě nemožné řídit měnové kurzy i měnovou politikou zároveň. Volný měnový kurs je nicméně podstatně ovlivňován monetární politikou. Důvod je jednoduchý. Bude-li dáno do oběhu mnohem více liber, hodnota libry bude mít sestupnou tendenci, stejně jako nadbytek jahod na trhu způsobí pokles jejich ceny. Klesající hodnota libry může být tedy ukazatelem příliš benevolentní monetární politiky, ale nemusí... Když se stane měnový kurs sám o sobě cílem, místo aby byl jen jedním ukazatelem mezi dalšími, ustoupilo se od 'monetarismu' jako takového... Jediny efektivní způsob kontrolování inflace je použití úrokových sazeb ke kontrole množství peněz v oběhu. Jestliže na druhé*

⁵⁶⁶ *Economic Report of the President*, Washington D. C., 1995. Přetištěno in: LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 333.

⁵⁶⁷ Tamtéž.

⁵⁶⁸ HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 12; srov. THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 36; TINDALL, G. B. – SHI, D. E.: *Dějiny USA...*, s. 732; GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 98; LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 282.

⁵⁶⁹ Srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 332-333.

⁵⁷⁰ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 286; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 479.

*straně stanovíte úrokové sazby za účelem udržení určitého měnového kurzu, řídíte svou loď podle pravděpodobně dosti vrtkavých hvězd. Už jsme to viděli dvakrát. Jednou během mého období, kdy Nigel stínoval německou marku mimo mechanismus měnových kurzů (ERM) a úrokové míry zůstaly příliš nízké, podruhé když jsme se za Johna Majora snažili udržet nerealistický kurz v rámci ERM a úrokové sazby zůstaly příliš vysoké-sledování této konkrétní hvězdy vás neomylně zavede na skaliska.*⁵⁷¹

Thatcherová vyčítala Lawsonovi, že jeho stínování marky přispělo k opětovnému nárůstu inflace a podkopání pozice samotné premiérky.⁵⁷² Pokud se podíváme na statistická čísla inflace v tomto období (1986 3,4%, 1987 4,1%, 1988 4,9%, 1990 9,5%), vidíme, že mezi nárůstem inflace a změnou monetární politiky ministra Lawsona lze najít jistou souvislost. V říjnu 1989 nastoupil místo Lawsona na ministerstvo financí John Major.⁵⁷³ Tím si však premiérka příliš „nepolepšila“, protože Major byl příznivcem vstupu do ERM a nebyl ani proti vstupu do Evropské měnové unie.⁵⁷⁴

Eurooptimistický ministr zahraničí Geoffrey Howe podporoval stínování marky jako předstupeň vstupu do ERM, kde by byly zafixované kurzy evropských měn jako předstupeň Evropské měnové unie (EMU), zatímco ministr financí Nigel Lawson naivně věřil, že ERM přinese stabilitu.⁵⁷⁵ Sám byl proti vzniku Evropské měnové unie.⁵⁷⁶ Lawson správně poznamenal, že „*Je jasné, že hospodářská a měnová unie nepředpokládá nic menšího než evropskou vládu-a tedy federální- a politický svaz: Spojené státy evropské.*“⁵⁷⁷ Vztah premiérky k ERM, který fungoval v jiných zemích EHS od listopadu 1979,⁵⁷⁸ a EMU a střet o tuto otázku byl pro ni naprosto fundamentální. Zde pro ni nemohl existovat kompromis: „*ERM považovala Evropská komise i ostatní za cestu k EMU- a to poněkud měnilo účel ERM. EMU však předpokládala ztrátu práva vydávat vlastní*

⁵⁷¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 472; srov. HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 31.

⁵⁷² THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 473

⁵⁷³ Tamtéž, s. 602.

⁵⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 491-492.

⁵⁷⁵ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 195.

⁵⁷⁶ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 284-285.

⁵⁷⁷ Cit. dle THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 473.

⁵⁷⁸ LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 284.

měnu a přijetí jednotné evropské měny, jediné centrální banky a jediné soustavy úrokových sazeb, což by znamenalo konec ekonomické nezávislosti země a tím stále menší význam její parlamentní demokracie. Řízení hospodářství by tak přešlo z rukou zvolené vlády odpovědné parlamentu a voličům do řady anonymních nadnárodních institucí.⁵⁷⁹

Libra nakonec ještě na konci premiérství Margaret Thatcherové do ERM vstoupila, avšak otázka vztahu Británie ke *Společenství* byla jedním z hlavních příčin jejího pádu.⁵⁸⁰ Neudržení libry v ERM v době vlády Johna Majora komentovala Margaret Thatcherová s jistým zadostiučiněním: „*Pokud si však můžeme odnést nějaké poučení z hospodářského vývoje v letech 1987 až 1990-potvrzené od té doby okolnostmi předcházejícími neslavnému vystoupení Británie z ERM v roce 1992-dá se shrnout do věty, kterou jsem pronesla v Dolní sněmovně a která tak rozzuřila Nigela, protože vystihovala veškeré rozpory mezi námi: 'Neexistuje žádný způsob, jak napálit trh.' Mohla jsem k tomu ještě dodat: 'A když se o to pokusíte, napálí zaručeně trh vás. Víra, že chytrý člověk dokáže potlačit tržní mechanismy-a Nigel Lawson byl jedním z nejchytrějších lidí v britské politice-je věčným pokusem pošetilých. Tato pošetilost nás přišla draho. Myšlenka, že jiní chytří lidé- a Jacques Delors patřil k nejchytřejším politikům v Evropě-postaví babylónskou věž na nestejnorodých základech starobylých národů, různých jazyků a různých ekonomik, je však mnohem nebezpečnější. A pořád se na této chatrné stavbě pracuje.*“⁵⁸¹

1.2. Daňová politika, veřejné výdaje a deregulace

Ideálem pro thatcheristy je vyrovnaný rozpočet, nízká inflace, nízký podíl státních výdajů na HDP, nízké daně a odstranění progresivity zdanění. Všechny tyto cíle se bohužel často nedaří dosáhnout, protože tyto cíle mohou být alespoň dočasně protichůdné. Například, pokud se soustředíme na okamžité snížování schodku, nemůžeme současně okamžitě snížit daně, protože účinek nárůstu

⁵⁷⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 473.

⁵⁸⁰ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 195; Srov. BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 301-302.

⁵⁸¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 496; srov. s neúspěšným pokusem o udržení fixních kurzů „evropského hada“, který Británie opustila v roce 1972. (LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 270). Ekonomové se zjevně nepoučili z tohoto fiaska.

ekonomiky očekávaný stranou nabídky se může dostavit i s jistým zpožděním. Nebo monetaristické nástroje potírající inflaci mohou vést k nárůstu nezaměstnanosti, a tím pádem i k nárůstu výdajů v sociální kapitole rozpočtu určené na podporu v nezaměstnanosti. Ekonomické reformy se provádějí v existující společnosti a vláda se musí vypořádat s nepopulárností některých opatření a též musí počítat s tím, že po určité době přijdou další volby, proto bývá obtížné prosadit radikální škrty.

Snížení daní bylo jednou z priorit vlád Margaret Thatcherové. V rozpočtu na rok 1979 bylo oznámeno snížení nejvyšší sazby daně z příjmu fyzických osob z 83% na 60%, avšak nepřímé daně byly zvýšeny. Dvě sazby DPH 8% a 12,5% byly sjednoceny a navýšeny na 15%.⁵⁸² Daň z příjmu právnických osob byla v roce 1984 snížena z 52% na 35%. Byla zrušena progresivita dědické daně a daně z kapitálových transferů a tato daň byla postupně snížena v roce 1984 z 75% na 60% , v roce 1988 na 40%.⁵⁸³ Snižování progresivity bylo pobídkou pro podnikání, protože subjekty na trhu nebyly tolik „trestány“ za své vyšší příjmy, ale progresivita zůstala stejně vyšší než před rokem 1968.⁵⁸⁴

Koncepce *podnikových zón* ministra financí Goeffreyho Howea byla formou investičních pobídek. Podniková zóna byla oblast s rozlohou kolem 500 akrů, kde bylo možnost získat půjčky 100% kapitálu na průmyslové a obchodní stavby. Existovalo zde zproštění od pozemkové daně, místní daně a fungovaly zde mírnější regulace.⁵⁸⁵ Z hlediska liberálního ekonoma takovéto zvýhodňování není přijatelné. Nejlepší investiční pobídkou je snížit daně a deregulovat ekonomiku v celé zemi, a ne pouze v privilegovaných oblastech či privilegovaným podnikům.

Překvapivým faktem se zdá, že celkové daňové zatížení v poměru k HDP v období vlád Margaret Thatchrové vzrostlo z 34% HDP v posledním roce vlády labouristů 1978-1979 na více než 39% v polovině let osmdesátých. V roce 1988-

⁵⁸² THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 37.

⁵⁸³ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 269; srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 277.

⁵⁸⁴ MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...*, s. 20.

⁵⁸⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 72.

1989 pokleslo zdanění opět na méně než 38% HDP.⁵⁸⁶ Uvedme pro lepší představu čísla podílu celkového zdanění na HDP: 1973-1974 (poslední rok konzervativní Heathovy vlády) 33,25%, 1979-1980 35%, 1980-1981 36%, 1981-1982 38,5%, 1982-1983 37,5%, 1983-1984 47,75%, 1984-1985 37,75%, 1985-1986 37,00%, 1986-1987 37,50%, 1987-1988 37,75%, 1988-1989 37,00%, 1989-1990 36,75% (poslední rok Thatcherové v úřadě), 1990-1991 37,75% (první rok vlády Johna Majora).⁵⁸⁷

Pokud se podíváme na veřejné výdaje konzervativních vlád Margaret Thatcherové v poměru k HDP, zjistíme, že v počátcích došlo k nárůstu a ke snižování docházelo až v druhé polovině osmdesátých let. V letech vlády labouristů 1964-1970 docházelo k nárůstu z 36,5% HDP v roce 1964-1965 na 41% v roce 1969-1970. Během konzervativní vlády Edwarda Heatha narostl podíl státních výdajů z 41,25% v roce 1970-1971 na 43,5% v roce 1973-1974. Za vlády labouristických premiérů Wilsona a Callaghana podíl vyrostl až na 49,25% v roce 1975-1976 a klesl na 43,25% v roce 1977-1978. Poté v roce 1978-1979 opět vzrostl - na 44%. Čísla z období vlád Margaret Thatcherové jsou následující: 1979-1980 44%, 1980-1981 46,75%, 1981-1982 47,25%, 1982-1983 47,50%, 1983-1984 46,5%, 1984-1985 47%, 1985-1986 45%, 1986-1987 44%, 1987-1988 42%, 1988-1989 39,5%, 1989-1990 40%. V prvním roce vlády Johna Majora 1990-1991 ukazatel zůstal na 40%.⁵⁸⁸ Poměr daní k HDP a poměr veřejných výdajů k HDP se může lišit, protože část veřejných výdajů může být pokryta státním schodkem.

Na konzervativní vládu hlásající „srolování státu zpátky“ tyto poměrně vysoké státní výdaje byly způsobeny vysokým podílem sociálních výdajů na veřejných výdajích. Sociální výdaje totiž stoupaly, protože „cenou“ za snížení inflace bylo zvýšení nezaměstnanosti a podpora v nezaměstnanosti musela být vyplacena více lidem. V roce 1982-1983 byl nejvyšší podíl státních výdajů na HDP (47,5%), nezaměstnanost byla v roce 1982 11,3% a v roce 1983 11,8%, což

⁵⁸⁶ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 32.

⁵⁸⁷ MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...*, s. 20.

⁵⁸⁸ Tamtéž, s. 16.

byl vrchol nezaměstnanosti. Proti tomu nejnižší nezaměstnanost byla zaznamenána mezi lety 1989 (7,3%) a 1990 (6,9%), kdy se poměr veřejných výdajů pohyboval na nejnižší hranici vlád Margaret Thatcherové, a to mezi 39,5-40%.⁵⁸⁹ Samozřejmě nelze zde tvrdit, že tu existuje přímá úměra, ale souvislost je patrná.

Relativně velký podíl veřejných výdajů v sociální sféře byl zapříčiněn i růstem počtu důchodců a jim vyplácených penzí,⁵⁹⁰ stejně tak jako růstem výdajů na zdravotnictví a také obranu a vnitro. Když komparujeme výdaje v reálné hodnotě⁵⁹¹ z roku 1978-1979 (posledního roku Callaghanovy vlády) a z roku 1988-1989, byl zaznamenán nárůst výdajů o 18,2% v obraně, 55,3% v oblasti vnitra, 34,9% ve zdravotnictví a v sociálním zabezpečení 32,9%. Naopak můžeme zaznamenat citelný pokles ve výdajích na průmysl (-56,8%), protože v průběhu vlád Margaret Thatcherové byla značná část podniků privatizována a byly omezeny dotace pro průmysl, a v podpoře bydlení (-74%), protože značná část bytového fondu byla do té doby převedena do soukromého vlastnictví. Celkově byla reálná výše výdajů vyšší (o 7,2%) než v roce 1978-1979,⁵⁹² i když byl poměr státních výdajů i zdanění na HDP nižší. Bylo to způsobeno tím, že HDP z roku 1988 bylo o více než 21% vyšší než v roce 1979.⁵⁹³ Schodek státního rozpočtu byl nulový. Tato čísla potvrzovala platnost ekonomických názorů *strany nabídky*.

Pokud se z pohledu libertariána nezdálo snížení státních výdajů příliš výrazné, v oblasti boje se schodky a státním dluhem dosáhly vlády Margaret Thatcherové ve srovnání s předchozími labouristickými vládami i s administrativami Ronalda Reagana ve Spojených státech významného posunu.⁵⁹⁴ Jak jsme již jednou poznamenali, pravicové vlády, které nastoupí po vládách levicových, které zanechaly vysoký státní dluh a vysoké daně, mají čato dilema, zda dříve splácet státní dluh, nebo snížit daně a nastartovat tím ekonomiku. Státní dluh lze v zásadě snižovat dvěma prostředky: omezením

⁵⁸⁹ MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...*, s. 17; srov. THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 463.

⁵⁹⁰ Srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 308.

⁵⁹¹ To znamená v librách „očištěných“ od inflace.

⁵⁹² RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 35.

⁵⁹³ Tamtéž, s. 26

⁵⁹⁴ MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...*, s. 20.

státních výdajů na výdajové stránce a zvýšením příjmů na příjmové stránce rozpočtu. *Strana nabídky* tvrdí, že i při procentuálním snížení daní se v reálných číslech nakonec vybere více peněz, protože ekonomika začne růst. Je však otázkou, za jak dlouho se tento růst projeví. Pokud chceme snižovat schodek rozpočtu a celkový státní dluh ihned, nezbyvá někdy, než zvednout celkové daňové zatížení.⁵⁹⁵

Prioritou vlády Margaret Thatcherové bylo stlačit inflaci. S tím však byl spojen nárůst výdajů v sociální oblasti kvůli zaplacení podpory nezaměstnaným. Z hlediska alespoň minimálního sociálního smíru si nemohla Margaret Thatcherová dovolit právě zde šetřit na výdajích. Navíc se zde projevilo zvýšení výdajů na obranu a vnitřní bezpečnost, které je z hlediska konzervativních idejí oprávněné. Splácení státního dluhu v rámci fiskální politiky navíc pomáhá snížit množství oběživa v ekonomice a tím pomáhá regulovat inflaci. Margaret Thatcherová tedy v počátku, ačkoli snížila progresivitu u přímých daní, dala přednost splácení státního dluhu. Vyrovnaný státní rozpočet má i morální rozměr, protože konzervativní politik a vlastně i celá společnost, by neměla řešit své současné problémy na úkor generací příštích, které přijdou po ní. Konzervativci nevěří v systém „po nás potopa“.

Ronald Reagan, i když výsledkem jeho politiky byly bezprecedentní schodky a celkový nárůst veřejného dluhu, navrhoval ústavní zakotvení vyrovnaného rozpočtu.⁵⁹⁶ To však z pohledu klasického liberála a konzervativce není dostatečnou pojistkou proti socialistům, protože ti mohou procentuálně zvýšit daně, aby pokryli svou rozhazovačnou politiku. Pokud by měla mít nějaká pojistka proti vyvlastňování státem nějaký smysl, mělo by být kromě vyrovnaného rozpočtu ukotveno i maximální procentuální zdanění a rovná daň jako obrana proti státní diskriminaci těch, kteří jsou schopnější nebo mají více štěstí a vydělají si více. Toto se v době *konzervativní revoluce* ani jednomu z jejích „vůdců“ nepodařilo prosadit.

⁵⁹⁵ Toto provedl Reagan v době svého guvernérství, protože v kalifornské ústavě byl zakotven vyrovnaný rozpočet. Srov. Druhou kapitolu, podkapitolu 2.3. této studie.

⁵⁹⁶ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 105-106.

Státní schodek (*Public sector borrowing requirement-PSBR*) je rozdíl mezi tím, co je spotřebováno vládou, a tím, co je získáno z daní.⁵⁹⁷ Zatímco v 60. letech tvořil PSBR kolem 6% veřejných výdajů, během labouristické vlády 1974-1979 tvořil již 14% veřejných výdajů. Na konci 80. let byly schodky splaceny a veřejný rozpočet dokonce dosáhl i přebytku. To bylo zapříčiněno daněmi, příjmy z těžby v Severním moři a příjmy z privatizace.⁵⁹⁸

Podívejme se opět na konkrétní čísla. PSBR tvořilo v roce 1979-1980 4,8% HDP, 1980-1981 5,7%, 1981-1982 3,5%, 1982-1983 3,2%, 1983-1984 3,2%, 1984-1985 3,1%, 1985-1986 1,6%, 1986-1987 0,9% a v roce 1987 byl již přebytek 0,8% HDP. Přebytek v rozpočtu vznikl i v letech 1988-1989 a 1989-1990 (3% a 2,8% HDP).⁵⁹⁹ V librách tvořil přebytek rozpočtu pro rok 1988-1989 14 miliard.⁶⁰⁰

Pokud posuzujeme míru svobody některé ekonomiky, nejde pouze jen o to, jak velké existuje přerozdělování, jak velký je státní dluh a jak velký je schodek, ale musíme brát v potaz i celkovou míru regulace, která často stojí v cestě svobodnému podnikání. Takže hned v roce 1979 vláda Margaret Thatcherové zrušila kontrolu výše platů, cen, dividend, potvrzení o průmyslovém rozvoji a různé oběžníky a také kontrolu směřování valut.⁶⁰¹

Margaret Thatcherová také na mezinárodních summitech společně s Reaganem podporovala mezinárodní svobodný obchod, který měl na základě komparativních výhod přinášet výhody všem a motivovat podniky k inovacím a vedl k prospěšné konkurenci a rozšíření nabídky zboží. Snahy o protekcionistickou politiku komentovala takto: „*British Steel by rády dovážely koksovatelné uhlí, aby jejich ocel byla konkurenceschopnější. Ale oponenti z National Union of Mineworkers říkají: 'kupujte naše koksovatelné uhlí, protože je dražší'. Ale potom by British Leyland a ostatní výrobci aut museli žádat*

⁵⁹⁷ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 35.

⁵⁹⁸ MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...*, s. 20-21; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 269.

⁵⁹⁹ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 31.

⁶⁰⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 461.

⁶⁰¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 38; srov. HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 27.

spotřebitele: *‘Posíme, kupujte naše auta, přestože jsou dražší’. Ale my všichni jsme spotřebitelé a jako spotřebitelé si chceme vybírat...Pokud budou zahraniční auta nebo pračky levnější nebo lepší než britské, spotřebitel chce možnost výběru. Zde se kruh přerušuje. Výrobci chtějí chráněný trh pro své výrobky. To je požadavek odborů. Ale titíž odboráři jako spotřebitelé chtějí otevřený trh. Obojí mít nemohu, ale mohou obojí ztratit.*“⁶⁰²

1.3. Reforma odborů

Boj Margaret Thatcherové s odbory nebyl jen záležitostí otázky ekonomické efektivity. Šlo též o to, že odbory se s nadsázkou stávaly spíše teroristickou organizací a nástrojem světové revoluce než spolkem hájícím zájmy zaměstnanců.⁶⁰³ Odbory nemající legitimitu získanou od elektorátu dle Thatcherové představovaly nebezpečí pro demokratickou vládu, protože chtěly zasahovat do exekutivy i legislativy, aniž by k tomu měly legitimní pověření od voličů, a stejně tak svými mnohdy násilnými akcemi narušovaly veřejný pořádek.⁶⁰⁴

Na to, že 29. května 1984 během Scargillovy hornické stávký, která měla i finanční podporu ze SSSR,⁶⁰⁵ házeli stávkující na policii cihly, reagovala premiérka tímto prohlášením: *„Musím vám říci, že máme co činit s pokusem nahradit zákon vládou ulic, a to se nesmí podařit. Jsou zde lidé, kteří se snaží násilím a zastrašováním vnutit svou vůli druhým. Ztroskotávají na dvou věcech. Zaprvé to je skvělá policie...Druhou příčinou je, že drtivá většina obyvatel této země je čestná, slušná a uznává zákony, chce, aby se zákony hájily, a nedá se zastrašovat. Vážím si odvahy těch, kteří chodí do práce i skrz linie těchto hlídek...zákon musí zvítězit nad nadvládou ulice.*“⁶⁰⁶

Již jsme si ukázali, že mocné zpolitizované odbory dokázaly podkopat pozici nejedné vlády a že svými platovými i dalšími požadavky činily britské podniky nekonkurenceschopnými v soutěži se zahraničními. Premiérka se

⁶⁰² THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 38.

⁶⁰³ Srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 76.

⁶⁰⁴ Srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 18.

⁶⁰⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 255.

⁶⁰⁶ Tamtéž, s. 244-245.

rozhodla, že nehodlá být další „obětí“ odborů a začala s reformou odborové legislativy.⁶⁰⁷

Nové změny v zákonodárství měly dosáhnout dvou základních cílů: omezení moci odborů a přimět je k větší zodpovědnosti za své činy i vůči svým členům. Tyto principy se postupně realizovaly v jednotlivých zákonech.⁶⁰⁸

Zákon z roku 1980 obsahoval: zákaz stávkových hlídek, aby byla vyloučena sekundární akce; poskytnutí pomoci lidem za neodůvodněné vyloučení z odborů v “closed shops”, uzavřených dílnách, což byly podniky, které zaměstnávaly pouze členy určité odborové organizace;⁶⁰⁹ nutnost schválení 4/5 zaměstnanců pro vytvoření nové uzavřené dílny; restrikce imunity pro sekundární akci a dání podpory z veřejných fondů pro tajné hlasování uvnitř odborů, aby na členy nemohl být ze strany radikálních odborářů vytvářen nátlak.⁶¹⁰

V zákoně z roku 1982 byly zvýšeny kompenzace pro jednotlivce neférově propuštěné kvůli tomu, že nebyli členy odborů v uzavřených dílnách; vyžadování regulérního opakování hlasování v tajných volbách o pokračování statutu uzavřené dílny a zákaz vyloučení zaměstnance z práce, i když není členem odborů, pokud jeho propuštění nebude schváleno 80% zaměstnanců ; zrušení imunity pro odbory v případě nelegální stávky a zodpovědnost za případné škody.⁶¹¹

Zákon z roku 1984 vyžadoval, že každý člen vedení odborů mussel být volen přímo v tajném hlasování minimálně každých pět let. Protestní akce zaměstnanců mohla být legální pouze, když byla schválena v tajném hlasování.⁶¹²

V roce 1988 schválený zákon dával členům odborů právo odvolat se k soudu, pokud je odbory vyzývaly ke stávce bez řádného tajného hlasování.

⁶⁰⁷ Srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 44.

⁶⁰⁸ Tamtéž, s. 46.

⁶⁰⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 74.

⁶¹⁰ HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 22-23; srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 47.

⁶¹¹ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 47.

⁶¹² HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 24; RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 47.

Dalším právem pro členy odborů se stalo to, že nemohli být trestáni svými odbory za to, že se odmítli připojit ke stávce či jiné protestní akci (i když pro ni hlasovala většina členstva) a že nemohli být trestáni za stížnosti na chod odborové organizace. Zákon dale zakazoval propustit nečlena odborů a zdokonalil dohled nad vnitroodborovými volbami, jejich regulérností a odpovědností předáků vůči členům.⁶¹³

Přestože stávkám se úplně nezamezilo-byly zde stávky v ocelářství v roce 1980, státních úředníků v roce 1981, pracovníků ve zdravotnictví v roce 1982, ve vodárenství 1983, “slavná” Scargillova stávka horníků 1984-1985 a učitelů v roce 1985-1986 – počet stávek a prostávkovaných hodin se zřetelně snížil.⁶¹⁴ Mezi lety 1950-1959 byl průměrný roční počet stávek 2 116 a 3 252 000 průměrně ročně ztracených dní. V šedesátých letech byla tato čísla 2 448 a 2 555 000 a v sedmdesátých letech 2 601 a 12 870 000. V neklidném roce 1979 se zaznamenalo 2 125 stávek a “rekordních” 29 747 000 ztracených dní. Pro roky vlády Margaret Thatcherové jsou ohledně počtu stávek a ztracených dní k dispozici následující čísla: 1980 1 348 a 11 964 000, 1981 1 344 a 4 266 000, 1982 1 538 a 5 313 000, 1983 1 364 a 3 754 000, 1984 1 221 a 27 135 000, 1985 903 a 6 402 000, 1986 1 047 a 1 920 000, 1987 1 016 a 3 546 000, 1988 725 a 3 752 000.⁶¹⁵

Vidíme tedy, že v době vlády Margaret Thatcherové došlo ke zřetelnému omezení stávkové činnosti. Velkým výkyvem byla hornická stávka 1984-1985, která však skončila pro odboráře nezdarem. Klesající prestiž odborů se projevila i na počtu členů, který poklesl z 12,2 milionu v roce 1979 na 9,1 milionu na konci roku 1987.⁶¹⁶ V dekadě 1979-1989 se procentuální poměr odborářů na veškeré pracovní síle snížil z 50% na 40%.⁶¹⁷ V šedesátých letech volilo labouristy zhruba 70% odborářů, zatímco v roce 1983 je volilo pouze 40%.⁶¹⁸

Odkázání odborů do “patričních mezí” a s tím spojený pokles stávkové aktivity se pozitivně projeví i v ostatních ukazatelích. V letech 1973-1979 byl

⁶¹³ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 47-48.

⁶¹⁴ HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...*, s. 25.

⁶¹⁵ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...* s. 50.

⁶¹⁶ Tamtéž, s. 52.

⁶¹⁷ Tamtéž, s. 53.

⁶¹⁸ Tamtéž, s. 54.

růst produktivity ve Velké Británii 6,3%, v dalších letech: 1979-1985 27,1%, 1985-1989 18,9% a 1989-1993 15,7%.⁶¹⁹ Růst reálného HDP byl v roce 1982 1,7%, 1983 3,7%, 1984 2,3%, 1985 3,8%, 1986 4,3%, 1987 4,8%, 1988 5%, 1989 2%, 1990 0,4%.⁶²⁰ Tento pozitivní růst nebyl samozřejmě zapříčiněn pouze reformou odborů, ale i takovými faktory jako byla privatizace, daňová reforma, deregulace a podobně.

1.4. Privatizace

Privatizace byla logickým postupem pro ty, co tvrdili, že správa vlastnictví v soukromých rukou je efektivnější nežli státní z toho důvodu, že majitel je za zainteresován na zisku, protože pracuje na svém. Privatizace se stala tedy jedním z podstatných rysů thatcheristické revoluce, který však ovlivnil i další země nekomunistického západu, stejně jako po pádu Železné opony země postkomunistické.

Při britské privatizaci byly využívány tři základní metody: 1) prodej státních podniků do soukromých rukou nejčastěji formou prodeje akcií na londýnské burze; 2) rozšíření veřejných zakázek na ty činnosti, které do té doby zajišťovala administrativa státu (například úklidové práce ve veřejných institucích); 3) deregulace dosud regulovaných odvětví, jako například trh s optimickými službami a autobusová doprava. První metoda byla nedůležitější a měla i největší vliv na ekonomiku.⁶²¹

V průběhu let 1979-1989 se prodaly 2/5 státem vlastněného průmyslu do soukromých rukou. Mezi hlavní podniky privatizované v období 1979-1989 patří *British Aerospace* (1981 a v roce 1985 zbývající podíly), *Cable and Wireless* (1981, 1983, 1985), *Amersham* (1982), *Britoil* (1982, 1985), *Associated British Ports* (1983, 1985), *Enterprise Oil* (1984), *Jaguar* (1984), *British Telecom* (1984), *British Gas* (1986), *British Airways* (1987), *Rolls Royce* (1987), *British Airports Authority* (1987), *British Steel* (1988).⁶²² Prodeje státních podílů byly nahlíženy

⁶¹⁹ THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 577.

⁶²⁰ *International Financial Statistics Yearbook, 1996*, Washington D. C., 1996. s. 146-147. Přetištěno in: LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 325.

⁶²¹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 273.

⁶²² RIDELL, P.: *The Thatcher Era...* s. 87-88.

také jako cesta k pokrytí státního dluhu.⁶²³ Příjmy z prodeje akcií státních podniků byly v milionech liber následující: 1979-1980 377, 1980-1981 405, 1981-1982 493, 1982-1983 488, 1983-1984 1 142, 1984-1985 2 132, 1985-1986 2 702, 1986-1987 4 403, 1987-1988 5 161, 1989-1989 6000 (plánováno).⁶²⁴ V době, kdy Margaret Thatcherová odešla z úřadu, se poměr státního vlastnictví průmyslu snížil o 60%.⁶²⁵

Jistým problémem se jevílo to, že díky státnímu intervencionismu vznikly umělé monopoly, které se měly předat do soukromých rukou. Existovala tedy tendence ustavit různé regulační úřady, aby zprivatizované podniky mající na trhu státem vytvořený monopol či výsadní postavení nezneužívaly svého postavení.⁶²⁶ Dohlížet na hospodářskou soutěž a na *British Telecom* měl *Office of Telecommunications* (OFTEL), na *British Gas* měl zase dohlížet *Office of Gas Supplies* (OFGAS).⁶²⁷

1.5. Lidový kapitalismus a vlastnická demokracie

Důvod vzniku lidového kapitalismu a vlastnické demokracie jako druhu privatizace měl v sobě mimo klasickou liberální motivaci i silný konzervativní přídech. Zatímco liberálové obhajují soukromé vlastnictví především kvůli požadavku svobody, pro konzervativce je důležité z hlediska předávání hodnot mezi generacemi, výchovy k zodpovědnosti a disciplíně. Nešlo o pouhou privatizaci bytů a akcií, ale o to, aby se i „obyčejní“ lidé naučili myslet tržně, zbavili se závislosti na státu a získali sebedůvěru a sebeúctu.⁶²⁸

Pokud byla Thatcherová kritizována, že prosazovala rozdělení Britů na „dva národy“ chudých a bohatých, vlastníků a nevládníků, tak právě idea lidového kapitalismu a vlastnické demokracie stírala tyto rozdíly v duchu Disraeliho *One nation*. Dělník nebyl již jen tím, kdo z marxistického hlediska vlastní jen sám sebe, ale mohl se stát spolumajitelem podniku, ve kterém

⁶²³ Tamtéž, s. 91.

⁶²⁴ Tamtéž, s. 92.

⁶²⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 470.

⁶²⁶ Tamtéž, s. 463.

⁶²⁷ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 274.

⁶²⁸ Srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 113; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 273.

pracoval. Byl by pak hloupý, kdyby stávkoval a snižoval své zisky. Nájemník, který si koupil svůj vlastní byt či dům, věděl, že má určitou životní jistotu a že tuto hodnotu může předat třeba svým potomkům. Kdyby Thatcherové šlo o libertariánskou politiku, tak by prostě akcie i byty nabídla a prodala by je těm, kdo by nejvíce nabídli. To však Thatcherová neudělala, protože dosavadním nájemníkům umožnila privatizovat přednostně a za výhodné ceny.

Prostředky pro rozšíření vlastnictví existovaly v zásadě tři: 1) rozšíření vlastnictví domů a bytů prostřednictvím nové legislativy umožňující privatizaci komunálního domovního a bytového fondu, 2) rozšíření vlastnictví akcií, 3) rozšíření soukromých penzijních plánů.⁶²⁹

V porovnání s rokem 1979 byl v roce 1988 počet lidí vlastnících svůj dům vyšší o více než tři miliony, jeden milion z toho zprivatizoval byty z veřejného sektoru. Procento vlastníků se zvýšilo z 56% v roce 1979 na 63% v roce 1988 a dostalo se tak na jednu z nejvyšších úrovní na světě.⁶³⁰

Margaret Thatcherová si uvědomovala negativa zvyšování úrokových sazeb používaných ke snížení inflace pro ty, co spláceli hypotéky na byty, a pro vlastnickou demokracii jako takovou: *„Byla jsem si plně vědoma toho, co znamená zvýšení úrokové sazby pro lidi s hypotékami. Ačkoliv mají stavební spořitelny několikrát více střadatelů než dlužníků, jsou to dlužníci, jejichž budoucnost-a vlastně i životy- mohly být zvýšením úrokových sazeb během jednoho dne zničeny. Chtěla jsem, aby má ekonomická politika byla zároveň politikou sociální. Byla to cesta k demokracii se soukromým vlastnictvím. Na potřeby majitelů domů se tedy nesmí nikdy zapomínat. Při zachování ostatních ukazatelů je ekonomika nízkých úrokových sazeb v každém případě mnohem zdravější než vysokých. Vysoké reálné úrokové sazby sice zajišťují vysoký reálný zisk ze spoření, ale na druhé straně odrazují od přebírání rizik a zlepšování vlastní situace. V dlouhodobém měřítku vedou spíše ke stagnaci než k iniciativě.“*⁶³¹

⁶²⁹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 68.

⁶³⁰ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...* s. 115.

⁶³¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 478.

Mezi rokem 1979 a začátkem roku 1989 vrostl počet individuálních akcionářů (investiční fondy vyjímaje) z 3 milionů na 9 milionů. To činilo zhruba 20% dospělé populace oproti 7% v roce 1979. Průzkum z roku 1989 odhalil, že zhruba polovina z 6 milionu lidí vlastnících akcie z privatizace byli noví vlastníci. Okolo 2,25 milionů akcionářů vlastnilo akcie pouze z privatizace. Kolem 1,5 milionu dělníků s podíly i v jiných podnicích vlastnilo akcie podniků, v nichž byli zaměstnání.⁶³² V červenci 1988 byly také zavedeny individuální penzijní plány, které se však příliš neujaly.⁶³³

Lidový kapitalismus (*popular capitalism*) se stal vskutku populárním a byl jedním z důležitých faktorů zisku volební podpory „modrých límečků“ pro Konzervativní stranu. Vůdkyně Konzervativní strany si tento jakýsi „one nation efekt“ uvědomovala: *„Ve skutečnosti bylo mezi dělníky a příslušníky nižších středních vrstev stále více lidí, kteří se odkláněli od Labouristické strany; byla to stejná skupina lidí jako ti, díky nimž v Americe vyhrál Ronald Reagan, a kterým se přezdívalo ‘Reaganovi demokraté’. Těmto lidem vyhovovaly možnosti, které jsme nabízeli, zejména prodej městských domů. Ještě důležitější byl fakt, že uznávali stejné hodnoty jako my, jako je pevná víra v rodinný život a silné vlastenectví.“*⁶³⁴

1.6. Závěry

Pokud budeme hodnotit výsledky ekonomické politiky vlád Margaret Thatcherové z libertariánského pohledu, došli bychom k závěru, že byla zklamáním. Artur Midwinter nehodnotí výsledky thatcherismu příliš příznivě: *„Dědictví thatcherismu je omezení nárůstu výdajů, vyšší zdanění, nižší inflace, menší zadlužení a vyšší nezaměstnanost. Zda-li toto ustanovuje ekonomický zázrak, je diskutabilní...Nezdá se, že by konzervativci měli nějaké zvláštní nadání na finanční kompetentnost. Opravdové rozdíly v politikách mezi stranami jsou pouze v prioritách výdajů a vzorech zdaňování...“*⁶³⁵

⁶³² RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 118.

⁶³³ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 69.

⁶³⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 208.

⁶³⁵ MIDWINTER, A.: *Public Finance in the Thatcher Era...* s. 28.

Zastánci pravicové politiky by jistě lahodilo mnohem větší snížení daní a zavedení rovné daně, snížení státních výdajů a omezení sociálního státu, protože ten do značné míry zůstal zachován,⁶³⁶ avšak je nutno si uvědomit, že ekonomické reformy měly svoje náklady ve formě zvýšené nezaměstnanosti a tím pádem i zvýšených výdajů v sociální oblasti. Politika je uměním možného a Margaret Thatcherová s ohledem na zachování elementární sociální stability, vyhlídky do dalších voleb i opozici „mokrých“ ve vlastní straně prosadila takovou liberalizaci ekonomiky, jaká byla v dané chvíli reálně možná. Také nelze opominout změnu klimatu ve společnosti, které se více přiklonilo ke kultuře podnikání. Tato psychologická změna je těžko vyčíslitelná, ale určitě alespoň částečně nastala.

2. Hospodářská politika administrativy Ronalda Reagana

Podobně jako v ostatních zemích západního světa znamenalo 20. století v dějinách Spojených států enormní nárůst podílu státu na ekonomice. Velkými mezníky v ekonomické politice státu byl na *Velkou depresi reagující Nový úděl* prezidenta Roosevelta a *Velká společnost* prezidenta Johnsona. Nárůst státních výdajů a schodku byl také silně ovlivněn válečnými výdaji a zbrojením, což bylo nutnou daní za to, aby se nejprve nacismus a posléze komunismus nešířil po světě.

Jak už bylo řečeno, administrativa Ronalda Reagana se na rozdíl od vlády Margaret Thatcherové nemusela zabývat privatizací státních podniků a odbory taktéž nebyly takovým problémem jako ve Velké Británii.

Ronald Reagan šel do úřadu s vizí snížení daní, omezení státních výdajů, deregulací ekonomiky, návratu pravomocí na úroveň jednotlivých států a snížení inflace.⁶³⁷ Podíváme se, zda-li se mu vše, co si předsevzal, podařilo.

Než se budeme věnovat jednotlivým politikám administrativy Ronalda Reagana, je nutné si ozřejmit některé rozdíly mezi fungováním britského a amerického politického systému a postavením premiéra a prezidenta. Ve Spojeném království je kabinet kolektivní orgán, který je odpovědný Dolní sněmovně parlamentu. Premiérka by tedy měla mít teoreticky zajištěnu pro svou

⁶³⁶ HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences...* s. 36.

⁶³⁷ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 84.

politiku podporu, ale záleží na podpoře kabinetních ministrů pro rozhodnutí premiérky a na podpoře poslanců z její strany pro návrhy jejích zákonů. Členové vlády jsou členy parlamentu. V USA existuje na rozdíl od Velké Británie striktní oddělení moci výkonné od zákonodárné. Prezident je volen přímo a vláda není kolektivní orgán, konečné rozhodnutí je na prezidentovi, i když ten samozřejmě též nemůže úplně pominout názory svých spolupracovníků zastupujících různá křídla strany. Kongres se skládá ze Senátu a Sněmovny reprezentantů. Senátoři jsou voleni na šest let a každé dva roky jich je třetina obměněna. Poslanci Sněmovny jsou voleni na dva roky. Během prezidentova volebního období tedy dochází ke změnám v zákonodárném sboru a může se stát, že jednu komoru nebo obě dvě ovládá jiná strana, než z které je prezident. Možnost ovlivňovat rozpočet a zákonodárství prezidentem tedy velice záleží na konkrétním složení Kongresu a vyjednávacích schopnostech prezidenta.⁶³⁸

2.1. Monetární kontrola inflace

Podobně jako Velká Británie byly Spojené státy v sedmdesátých letech sužovány stagflací-inflací a stagnací zároveň. Na růst inflace měly velký vliv i ropné krize v sedmdesátých letech, avšak hlavní příčinou inflace bylo příliš velké množství oběživa.

Reagan se rozhodl současně prosadit monetaristické prostředky k omezení inflace a snížení daní prosazované *nabídkovou stranou*. Tuto teorii *kompatibility* obou přístupů ze známých ekonomů prakticky podporovali pouze Robert Mundell a Milton Friedman. Někteří zastánci *nabídkové strany* se obávali, aby zvýšení úrokových sazeb nebrzdilo ekonomický růst, zatímco někteří monetaristé se obávali, že snížení daní obnoví problém inflace a rozpočtového deficitu.⁶³⁹

Šéfem americké obdoby centrální banky *Federal Reserve* byl Paul Volcker jmenovaný ještě Carterem,⁶⁴⁰ avšak mající Reaganovu podporu.⁶⁴¹ Uplatňoval

⁶³⁸ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Spojené státy americké*, in: *Komparace politických systémů I.*, Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha 1999, s. 165- 203 a ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Velká Británie*, in: *Komparace politických systémů I.*, Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha 1999, s. 111-163.

⁶³⁹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 89.

⁶⁴⁰ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 101. Reagan ho pak přes odpor tehdejšího ministra financí Dona Regana jmenoval znovu v roce 1983. (Tamtéž, s. 102).

monetaristickou tvrdě restriktivní politiku navyšování úrokových sazeb. Toto sice pomáhalo snižovat inflaci, avšak na přelomu roku 1981-1982 nastala nejhorší recese od roku 1930.⁶⁴² Do ledna 1982 bylo více než 9 milionů obyvatel nezaměstnaných.⁶⁴³ Podobně jako v případě Velké Británie bylo snížení inflace dočasně vykoupeno vzrůstem nezaměstnanosti. Růst HDP v USA se navíc dostal do záporných čísel.

Podívejme se nyní na konkrétní čísla. V roce 1981 byla inflace ve Spojených státech amerických na úrovni 10,3%, další roky pak: 1982 6,2%, 1983 3,2%, 1984 5,0%, 1985 6,1%, 1986 3,4%, 1987 4,1%, 1988 4,9%, 1989 7,8%.⁶⁴⁴

Nezaměstnanost činila v roce 1980 7,1% průřezového obyvatelstva, v následujících letech potom 1981 7,6%, 1982 9,7%, 1983 9,6%, 1984 7,5%, 1985 7,2%, 1986 7%, 1987 6,2%, 1988 5,5%, 1989 5,3%.⁶⁴⁵

Z čísel je zřejmé, že v roce 1983 poklesla nezaměstnanost, což bylo příznakem zotavující se ekonomiky. HDP z -2,2% v roce 1982 stoupl na 3,9%. Lou Cannon výsledky *reaganomiky*, tedy aplikaci reganismu v ekonomice, hodnotil takto: „*Jak úspěchy, tak i selhání reaganomiky byly monumentální. Navzdory pravidelným předpovědím ekonomického úpadku ozdravení, které začalo v roce 1983 a pokračovalo i během Reaganova druhého volebního období a přeneslo se i do Bushova prezidentství, zajistilo zdaleka nejdelší hospodářský mírový rozvoj v dějinách Spojených států. Bylo vytvořeno 18 milionů nových pracovních míst. Roční inflace, jejíž roční průměr v posledním Carterově roce tvořil 12,5%, byl v roce 1988 na úrovni 4,4%.*“⁶⁴⁶

Měřeno hodnotou dolaru z roku 1987, hrubý domácí produkt vzrostl z 3 776 bilionů dolarů v roce 1980 na 4 838 bilionů v roce 1989.⁶⁴⁷ Pro úplnost

⁶⁴¹ CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 85.

⁶⁴² EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 56.

⁶⁴³ CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 232.

⁶⁴⁴ *International Financial Statistics Yearbook, 1996*, Washington D. C., 1996, s. 110-111. Přetištěno in: LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 325.

⁶⁴⁵ *Economic Report of the President*, Washington D. C., 1995. Přetištěno in: LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 333.

⁶⁴⁶ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 275.

⁶⁴⁷ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 249 (poznámka 1 ze s. 105).

údajů uvedme vývoj růstu HDP v procentech: 1982 -2,2%, 1983 3,9%, 1984 6,2%, 1985 3,2%, 1986 2,9%, 1987 3,1%, 1988 3,9%, 1989 2,5%.⁶⁴⁸

2.2. Daňová politika a veřejné výdaje

Jak jsme již viděli v případě ekonomické politiky Margaret Thatcherové, Reagan musel řešit otázku, zda raději sníží daně, nebo se pokusí snížit státní dluh. Vedoucí *Office of Management and Budget* David Stockman⁶⁴⁹ podporoval snižování státního dluhu prostřednictvím škrťů.⁶⁵⁰ Řada tradičních republikánů jako Barry Goldwater se silně obávali deficitů a nepodporovali příliš snižování daní před omezením deficitů, protože se domnívali, že povede k dalšímu jeho nárůstu.⁶⁵¹

Reagan přesto v srpnu 1981 prosadil nejrozsáhlejší snížení daní v americké historii.⁶⁵² V Senátu získali republikáni ve volbách 1980 většinu⁶⁵³ a ve Sněmovně reprezentantů podpořila Reaganův *Economic Recovery Tax Act* konzervativní demokratická frakce 47 poslanců z Jihu, která dostala přezdívku *Květopas bavlníkový (Boll Weevil)*. Daně z příjmu měly být sníženy o 5% 1. října a o 10% každý ze dvou dalších roků, daně z kapitálového zisku měly být sníženy o 40% a z příjmů z investic o 28%. Nejvyšší mezní daňová sazba klesla ze 70 na 50%.⁶⁵⁴ Ve stejný den podepsal Reagan *Omnibus Budget Reconciliation Act*, který zkrátí výdaje na příští fiskální rok o 35 miliard dolarů.⁶⁵⁵ Redukce se týkaly potravinových poukázek, bezplatné lékařské péče pro zchudlé občany, veřejně prospěšných prací, příspěvků na bydlení, podpory v nezaměstnanosti, městské hromadné dopravy, studentských půjček a veřejné sociální péče.⁶⁵⁶

⁶⁴⁸ *International Financial Statistics Yearbook, 1996*, Washington D. C., 1996, s. 146-147. Přetištěno in: LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 325. Údaje v HNP možno srovnat v EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 214.

⁶⁴⁹ Stockman se z příznivce radikální *nové levice* stal přívržencem *nabídkové strany*. Časem se od ní odvrátil a prosazoval radikální omezení schodku a státního rozpočtu ve všech oblastech, včetně vojenské. Kritizoval Reagana na veřejnosti. Ten ho však nepropustil. Stockman odešel v roce 1986 sám. (D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 93-94).

⁶⁵⁰ CANNON, L.: *President Reagan. The Role of Lifetime...*, s. 238.

⁶⁵¹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 79-80.

⁶⁵² Tamtéž. s. 87.

⁶⁵³ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 202.

⁶⁵⁴ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 91; srov. NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 266; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 247-249; srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 68-69.

⁶⁵⁵ EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 55.

⁶⁵⁶ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 99; srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 70.

Kde však prezident rozhodně šetřit nehodlal, byly výdaje na národní bezpečnost.⁶⁵⁷ Výdaje na obranu klesly z 50% státního rozpočtu v roce 1960 na 25% v sedmdesátých letech. Ministr obrany Weinberger dostal pokyn k vypracování rámcového plánu s finančními nároky na obnovu armády a Reagan mu ho odsouhlasil. Armádní rozpočet vyjádřený hodnotou dolaru v roce 1987 stoupl ze 187 miliard v roce 1980 na 286 miliard v roce 1989. Během Reaganova funkčního období byly na armádu vynaloženy zhruba dva biliony dolarů, což rapidně zvyšovalo deficit.⁶⁵⁸

V roce 1982 se snažil nalézt dohodu s Kongresem ohledně snižování deficitu. Dohoda měla být, že za každé zvýšení daní o jeden dolar mají být tři dolary seškrtnuty ve výdajích. Reagan podepsal zákon schválený Kongresem zvyšující daně, avšak Kongres slíbené snížení výdajů neschválil. Reagan toto považoval za jednu z největších chyb svého prvního prezidentského období.⁶⁵⁹

Reagan se snažil v druhém volebním období zjednodušit daňový systém, protože ten starý obsahující mnoho výjimek naskýtal možnosti daňových úniků. Společnosti jako *General Electric*, *Boeing* nebo *General Electric* neplatily žádné daně a to chtěl prezident změnit. Dle Reaganova návrhu měly být místo čtrnácti⁶⁶⁰ tři druhy daňových sazeb: 15, 25 a 35%. Horní mezní sazba, která byla v době Reaganova nástupu snížena ze 70%⁶⁶¹ na 50%, byla snížena na 28%. Reagan 22. října 1986 tedy podepsal zákon o komplexní daňové reformě.⁶⁶²

Přesně podle *Lafferovy křivky* přiteklo do státního rozpočtu po oživení ekonomiky více peněz i přes snížení daní. Vysoký státní schodek se začal na konci osmdesátých let snižovat. V roce 1983 spotřeboval deficit 3,3% HDP, mezi

⁶⁵⁷ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 117.

⁶⁵⁸ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 95-96.

⁶⁵⁹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 99-100; srov. EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 57; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 271-274.

⁶⁶⁰ EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 134.

⁶⁶¹ Za Kennedyho byla více než 90% a ten ji snížil na 70%. (NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 273)

⁶⁶² D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 118-119; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 295-296.

lety 1987-1989 klesl na 3%. Tento trend vydržel do devadesátých let, kdy schodek úplně vymizel. Na tom měly velký podíl i úspory v obraně po skončení studené války.⁶⁶³

2.3. Deregulace a decentralizace

Bezprostředně po nástupu do funkce prezidenta provedl Reagan důležité neregulační opatření: podepsal vládní nařízení rušící kontrolu trhu s ropou a benzínem, která byla uplatňována celé minulé desetiletí, a rozpustil *Radu pro mzdu a cenovou stabilitu*. Cena benzínu přes negativní předpovědi některých analytiků nestoupla, ale poklesla.⁶⁶⁴

Ačkoliv byl americký automobilový průmysl díky ropné krizi postižen, Reagan alespoň verbálně odmítal zavádět protekcionistická opatření omezení dovozu japonských aut, protože věřil ve volný obchod.⁶⁶⁵ Navrhl však Japoncům, aby „dobrovolně“ omezili svůj dovoz do USA, aby se Reaganovi podařilo tlumit protekcionistické nálady v Kongresu.⁶⁶⁶ Japonci nakonec 1. května 1981 oznámili, že stanovují svůj limit dovozu automobilů do USA na 1,68 milionů ročně.⁶⁶⁷ Je pravdou, že Japonci vytvářeli celní i mimocelní bariéry dovozu amerických automobilů a toto bylo reciproční opatření.⁶⁶⁸

Co se týkalo slibu snížit vliv federální vlády, tak byl zaznamenán též určitý pokrok. Věstník federální vlády, který za Jimmyho Cartera obsahoval 87 tisíc stran zákonných předpisů a nařízení, byl zredukován do roku 1986 na 47 tisíc stran.⁶⁶⁹

Jediná výraznější stávka, kterou Reagan musel řešit, byla stávka leteckých dispečerů z odborů *PATCO*, státních zaměstnanců. Záležitost byla o to nepříjemnější, že *PATCO* byl jeden z mála odborových svazů, který Reagana

⁶⁶³ Tamtéž, s. 123.

⁶⁶⁴ Tamtéž, s. 86.

⁶⁶⁵ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 209.

⁶⁶⁶ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 218-221; srov. EHRMAN, J.: *The Eighties : America in the Age of Reagan...*, s. 92-93.

⁶⁶⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 237.

⁶⁶⁸ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 116.

⁶⁶⁹ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 219-220; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 259.

podpořil. Odboráři žádali navýšení platu o 100%, Reagan souhlasil maximálně s 11 %. Stávky federálních zaměstnanců byly zakázány zákonem a každý v pracovní smlouvě podepsal, že stávkovat nebude. V případě stávky by byla ohrožena národní bezpečnost, protože dispečeři kontrolovali americký vzdušný prostor. Reagan z tohoto důvodu získal i podporu demokratů a vedení celostátních odborů AFL-CIO.⁶⁷⁰ Stávkující dostali 48 hodin na rozmyšlenou. 30% se dostavilo do práce, zbytek byl propuštěn. Jednalo se o 11 400 leteckých dispečerů, které bylo třeba nahradit.⁶⁷¹

2.4. Závěry

Podobně jako Margaret Thatcherová neprosadil Reagan úplně vše, co si předsevzal. Pokud jde o jeho slib výrazně snížit daně, tak to se mu podařilo. Avšak nepodařilo se prosadit ústavní dodatek ukotvující princip vyrovnaného rozpočtu. Z pohledu klasického liberála nadále také zůstává výzvou odstranění progresivního zdanění.

Další Reaganovou metou bylo výrazné omezení státních výdajů, což se kvůli nárůstu rozpočtu na obranu a odporu Kongresu na škrty v ostatních kapitolách příliš nepodařilo. Výsledkem byl obrovský státní deficit, který se však díky nastartování ekonomického růstu podařilo dalším administrativám umořit. Slib ohledně snížení inflace splněn byl a deregulace a decentralizace bylo do jisté míry také dosaženo.

Při hodnocení Reagana musíme přihlédnout k rozložení politických sil. Docházíme potom k závěru, že podobně jako Margaret Thatcherová dosáhl Reagan maxima toho, co bylo v konkrétní politické konstelaci možné.

3. Srovnání politiky thatcherismu a reaganismu v ekonomice

Ronald Reagan i Margaret Thatcherová přebírali oba ekonomiku ve stavu stagflace. Inflaci se jim oběma podařilo s využitím monetárních prostředků dostat pod kontrolu. V počátcích této „lěčby“ došlo k hospodářskému propadu a nárůstu

⁶⁷⁰ *American Federation of Labor-Congress of Industrila Organisations*

⁶⁷¹ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 246-252; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 245-246; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 91-92.

nezaměstnanosti, avšak za čas se příznivě projevilo stlačení inflace a snížení progresivity daní na opětovném hospodářském růstu a poklesu nezaměstnanosti.

Výrazným rozdílem mezi vládou Margaret Thatcherové a administrativou Ronalda Reagana byl fakt, že zatímco Thatcherová docílila přebytku ve státním rozpočtu, Reagan zanechal výrazný deficit. Na druhou stranu se Reaganovi podařilo výrazněji snížit daňové zatížení. Reaganovi ani Thatcherové se příliš nepodařilo omezit státní výdaje, což bylo do značné míry způsobeno i nárůstem prostředků vydávaných na bezpečnost. Thatcherová měla těžší úlohu v tom, že musela řešit problematiku privatizace a odborů. Oba dva státníci přispěli významně k ekonomickému oživení svých zemí a deetatizaci ekonomiky.

Pátá kapitola

Zahraníční politika Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana

Jak jsme již uvedli v kapitole o ideologii thatcherismu a reaganismu, Margaret Thatcherová a Ronald Reagan sdíleli v zahraniční politice řadu společných východisek, mezi něž patřila silná obrana, snaha posílit prestiž a moc svého státu a snaha zabránit expanzi komunismu.

Vztahy mezi Spojenými státy a Spojeným královstvím v tomto období byly pravděpodobně nejlepší v celé historii. „Speciální vztah“ mezi Spojenými státy a Velkou Británií byl posílen speciálním vztahem mezi Ronaldem Reaganem a Margaret Thatcherovou. Avšak, jak se dozvíme níže, ani toto partnerství nebylo vždy úplně bezproblémové.

1. Zahraniční politika vlády Margaret Thatcherové

Cílem zahraniční politiky Margaret Thatcherové bylo znovuobnovit postavení a prestiž Velké Británie jako velmoci, čelit expanzi komunismu, hájit národní zájmy a prosazovat celosvětový volný trh. *Great Britain is great again* bylo její oblíbené heslo.⁶⁷²

Od konce 19. století se výrazně změnilo postavení Velké Británie jako velmoci číslo 1. V ekonomice začaly Spojené státy a Německo Spojené království dohánět. Po první světové válce Británie a její impérium sice dosáhlo nominálně své největší rozlohy, avšak Británie byla touto válkou citelně hospodářsky i populačně postižena.⁶⁷³ Japonsko se stávalo v Tichomoří stále výraznějším soupeřem a Německo začalo v třicátých letech obnovovat svou sílu. Tato relativní slabost a představa Německa jako protiváhy Sovětskému svazu vedla Británii k politice appeasementu, která se ukázala jako neúspěšná.

Druhá světová válka, v níž byla Británie sice vítěznou mocností, ji však ekonomicky naprosto vyčerpala. Dvěma supervelmocemi, které měly napříště určovat osudy světa, se staly Spojené státy a Sovětský svaz. Oslabená Británie se

⁶⁷² RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 184.

⁶⁷³ MORGAN, K.: *Dějiny Británie...*, s. 460; DAVIES, N.: *Ostrov...*, s. 672.

musela vzdát řady zahraničních závazků a dala nezávislost státům indického subkontinentu a mandátním územím na Blízkém východě. Přesto se snažil Winston Churchill zachránit zbytky impéria a udržovat blízké vazby na státy *Commonwealthu*. Jeho zahraniční politika měla být budována na třech překrývajících se kruzích: 1) úzké vztahy s *Commonwealthem*, 2) zvláštní vztah se Spojenými státy a 3) spolupráce se západoevropskými státy.⁶⁷⁴ Churchill sice podporoval mezivládní evropskou integraci jako protiváhu Sovětskému svazu, nechtěl však obětovat národní suverenitu ve prospěch nadnárodních *evropských společenství*.⁶⁷⁵

Vizi o zachování alespoň části koloniálního panství zasadila poslední ránu Suezská krize z roku 1956, kdy Spojené státy nepodpořily Velkou Británii a Francii při obsazení Suezského průplavu, který byl znárodněn spojencem Sovětského svazu a obdivovatelem nacismu Násirem. Tato událost měla velký vliv na změnu politiky Velké Británie. Britský premiér Harold Macmillan a jeho „vítr změn“ přinesl nezávislost většině zbylých briských držav.⁶⁷⁶ V roce 1960 vznikla mezinárodní organizace EFTA na podporu volného obchodu, jejíž byla Británie zakládajícím členem, avšak Evropské hospodářské společenství vůči jejím členům zavedlo protekcionistická opatření.⁶⁷⁷ Část britských konzervativců s Macmillanem vše bylo zklamána postojem Spojených států a postupným úpadkem velmocenského postavení Británie a začala hledat naději pro nové ukotvení britské zahraniční politiky ve vstupu do Evropského hospodářského společenství.⁶⁷⁸ Imperiální sjednocená Evropa měla být substitucí za ztracené britské impérium. Část konzervativců se také domnívala, že EHS je údajně klub kapitalistických států a s jeho pomocí se podaří eliminovat vliv socialismu a labouristů.⁶⁷⁹ Historie ukázala spíše opak, když Margaret Thatcherová oponovala

⁶⁷⁴ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 286; srov. RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 14.

⁶⁷⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 312-313; srov. BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 55-56.

⁶⁷⁶ JUDD, D.: *Impérium...*, s. 377-382; DAVIES, N.: *Ostrovy...*, s. 677.

⁶⁷⁷ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 122.

⁶⁷⁸ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 124-125.

⁶⁷⁹ HOLMES, M.: *The Conservative Party and Europe...*

evropské regulaci s tím, že nebojovala s byrokracií a socialismem doma, aby se jí pak vrátila zadními vrátky z Bruselu.⁶⁸⁰

Poprvé podal žádost o členství Velké Británie v Evropském hospodářském společenství Harold Macmillan v srpnu 1961. Tuto jeho žádost vetoval francouzský prezident Charles de Gaulle 14. ledna 1963 na tiskové konferenci. Podruhé podala žádost o vstup Wilsonova labouristická vláda v květnu 1967. De Gaulle vstup Británie 27. listopadu téhož roku opět vetoval.⁶⁸¹ Často se uvádí, že de Gaulle vstup Británie vetoval kvůli tomu, že ji považoval za „trojského koně“ Spojených států. To je do jisté míry pravda, avšak de Gaulle se snažil zajistit z evropských fondů co největší dotace pro francouzské zemědělce, kteří tvořili zhruba 25% obyvatel, a bál se, že kdyby byla Británie členem EHS, tak by jeho požadavky vetovala.⁶⁸²

Jak přesvědčivě dokazují Christopher Booker a Richard North ve své zde již několikrát citované knize *Skryté dějiny evropské integrace* (v anglickém originále *Velký podvod*), projekt evropské integrace byl od svých prvopočátků zamýšlen jako projekt jednotného evropského státu. Autoři to považují za „velký podvod“ právě proto, že eurointegrátoři, aby si naklonili veřejné mínění nepřející si vytvoření evropského státu, prohlašovali evropskou integraci za hospodářský projekt směřující k vytvoření společného trhu. Toto byla takzvaná Monnetova metoda, kdy pod záminkou ekonomické nutnosti měla být suverenita států postupnými kroky předávána nadnárodním evropským institucím. *Evropské společenství uhlí a oceli*, jako první supranacionální typ integrace, mělo již všechny instituce, které později fungovaly v *Evropském společenství* a *Evropské unii*, tedy Vysoký úřad (pozdější Evropská komise) jako evropskou vládu, Shromáždění (pozdější Evropský parlament), soudní dvůr a Radu ministrů, která měla později vykonávat funkci horní komory dvoukomorového Evropského parlamentu, kde by byly zastoupeny jednotlivé spolkové země evropského státu. Úmysl vytvořit jednotný evropský superstát byl tedy zakódován již

⁶⁸⁰ THATCHEROVÁ, Margaret: *Británie a Evropa. Text projevu předneseného v Bruggách ministerskou předsedkyní 20. septembra 1988*, bulletin Občanského institutu č. 7, Praha, říjen 1991.

⁶⁸¹ RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 16-18.

⁶⁸² BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 133-166.

v prvopočátcích evropské integrace dle záměrů „otců zakladatelů“.⁶⁸³ Praktickým vyjádřením byla nadřazenost evropského práva nad právo národní.⁶⁸⁴

Britský eurooptimistický konzervativní premiér Edward Heath, který nadřazoval účast Británie na budování evropského superstrátu nad spojenectví s USA⁶⁸⁵ a účastnil se již Macmillanova vyjednávání o vstupu, se hned poté, co se stal premiérem, snažil obnovit jednání o vstupu ostrovního království do EHS, aniž by tato záležitost byla předvolebním tématem. Využíval Monnetovu metodu, když v informačních a propagačních, či spíše propagandistických materiálech pro veřejnost, byly zmíněny samé klady a nikde se nemluvilo o omezení suverenity a o hospodářské a měnové unii vedoucí k jednomu evropskému státu, ačkoliv ministerstvo zahraničí premiérovi předalo zprávu upozorňující na ztrátu britské suverenity. Rozjela se rozsáhlá a nákladná propaganda v médiích.⁶⁸⁶

14. října 1971 na stranické konferenci v Brightonu varoval jako jeden z mála před ztrátou britské nezávislosti konzervativní „rebel“ Enoch Powell: *„Nevěřím, že tento národ, který po tisíc let bránil svou svobodu, ji bude nyní ochoten rozmělnit nebo zcela ztratit. Stejně tak jsem se já nestal členem svrchovaného parlamentu proto, abych nyní podpořil likvidaci nebo přenos této svrchovanosti na jiný orgán.“*⁶⁸⁷

Debata v Dolní sněmovně o vstupu měla dle plánu probíhat šest dnů. Ministr zahraničí vyzval Sněmovnu, aby schválila vstup do EHS na základě podmínek, které byly vyjednány, ačkoliv poslanci neměli možnost se s nimi seznámit (sic!). 28. října 1971 Sněmovna za pomoci opozičních poslanců labouristické srany a při odporu některých konzervativců vstup do EHS schválila. Heathova vláda vyjednala pro Británii nevýhodné podmínky týkající se britského

⁶⁸³ HOLMES, M.: *The Conservative Party and Europe...*

⁶⁸⁴ PETŘÍK, L.: *Dekonstrukce oficiálních mýtů evropské integrace...*

⁶⁸⁵ Srov. GAMBLE, A.: *The Free Economy and the Strong State...*, s. 74; srov.: *„Pamětliv de Gaullových slov z roku 1963 britský premiér při každé příležitosti zdůrazňoval, že Británie nesmí být ostatními evropskými státy považována za výjimečného spojence Spojených států, či snad dokonce za nástroj amerického vlivu v Evropě. Zvláštní vztah se Spojenými státy, domníval se Heath, bude vždy nerovný na rozdíl od toho, který doufal navázat s Evropou.“* (LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 239).

⁶⁸⁶ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 167-184. Je zajímavé, že to přiznává i eurooptimista Norman Davies (DAVIES, N.: *Ostrov...*, s. 687).

⁶⁸⁷ Cit. dle BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 184.

příspěvku na Společnou zemědělskou politiku a rybolovu.⁶⁸⁸ Revoluční změnu měly prodělat i vztahy s *Commonwealthem*. V roce 1961 směřovalo 43% britského zboží do zemí *Commonwealthu*, zatímco do zemí EHS 16,7% a do zemí EFTA 13,1%. V roce 1960 Británie odebírala více než polovinu veškerého exportu z Nového Zélandu a čtvrtinu exportu z několika ostatních zemí *Commonwealthu* včetně Austrálie a Indie. Díky protekcionistickým opatřením EHS měly být tyto vazby porušeny.⁶⁸⁹ Británie se měla výměnou za ztrátu své suverenity vzdát i nejbližších vztahů se zeměmi, se kterými ji vázalo několikasetleté pouto příslušnosti k jedné koruně a společného jazyka. Zemím *Commonwealthu* se to příliš nelíbilo.⁶⁹⁰

Dalším problémem, který se objevil, byla otázka, jak do systému britského práva zakomponovat nadnárodní právo evropských společenství (*acquis communautaire*). Existovalo již totiž 13 tisíc stran platných evropských směrnic a nařízení. Problematiku elegantně vyřešil Heathův *attorney general* (nejvyšší státní zástupce a ministr vnitra) Geoffrey Howe, se kterým bude mít Margaret Thatcherová ohledně sporů o evropskou integraci ještě mnoho co dočinění. Aby se nemuseli poslanci zabývat mnoha ustanoveními a příliš bádát o smyslu evropské legislativy, použil Howe princip zmocnění, kterým byla delegována zákonodárná moc parlamentu na výkonnou moc vlády. Zmocňovacích zákonů předání legislativních pravomocí na exekutivu bylo již využito například v Německu, kdy byla Říšským sněmem vláda kancléře Adolfa Hitlera pověřena vydávat zákony, nebo při vzniku autoritativní druhé Česko-slovenské republiky. „Z čistě ústavněprávního hlediska to znamenalo historicky největší předání moci do rukou exekutivy. Jak předpovídal interní dokument ministerstva zahraničí o suverenitě, dostaly se tak bezprecedentní pravomoci do rukou nevolených úředníků, a to jak v Bruselu, tak v Londýně, kteří tak v podstatě získali právo vytvářet zákony v procesu, jenž měl s demokracií jen málo společného.“⁶⁹¹ Hlasování o tomto zákonu dopadlo ve druhém čtení jen velice těsně. Pro bylo 309,

⁶⁸⁸ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 182-189.

⁶⁸⁹ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 135; srov. JUDD, D.: *Impérium...*, s. 407-408.

⁶⁹⁰ JUDD, D.: *Impérium...*, s. 309.

⁶⁹¹ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 190.

proti 301 poslanec. Ve třetím čtení bylo rozhodnuto 13. července, když zákon prošel o 17 hlasů.⁶⁹²

Po pádu Heath v roce 1974 se dostali k moci labouristé s Haroldem Wilsonem v čele, který chtěl znovu vyjednat podmínky vstupu a předložit setrvání v EHS za nových podmínek občanům v referendu. Vyjednané změny podmínek však byly pouze kosmetického rázu.⁶⁹³ Příznivci setrvání a odchodu byli rozděleni napříč politickým spektrem. Edward Heath se angažoval v mezistranickém hnutí *Britain in Europe*. Enoch Powell spolupracoval s radikální levicí labouristů Tonyho Benn v kampani *proti*. Na kampani *pro* byla zneužívána i státní správa a proevropská propaganda nakonec přinesla své výsledky. Při volební účasti 64,5% hlasovalo v referendu konaném 5. června 1975 z celkem 29 433 194 voličů 67,2% pro a 32,8% proti. Šest měsíců poté veřejné průzkumy ukazovaly, že by většina lidí ze Společenství raději vystoupila.⁶⁹⁴

1.1. Vztah k evropské integraci

Vztah Margaret Thatcherové k evropské integraci se postupně vyvíjel od podpory v době, kdy ještě nebyla premiérkou, po úplné odmítnutí v jejím postpremiérském období, kdy si uvědomila řadu chyb, které v politice vůči *společenstvím* učinila. Tato změna nebyla odrazem základních názorů Margaret Thatcherové, ale získanými zkušenostmi a informacemi. Thatcherová podporovala vždy britskou suverenitu a nezávislost, v tom se její názor nezměnil. Její postoj se změnil ve zjištění, zda evropská unifikace ohrožuje, či neohrožuje britskou nezávislost.

Margaret Thatcherová byla ve svém vztahu ke vstupu do EHS zpočátku poněkud naivní. Již jako vůdkyně opozice při kampani na podporu setrvání Británie v EHS prohlásila 16. dubna 1975: „*Pravdou je, že v Evropě již čtvrt století panuje mír, a jen za tento fakt jsem vděčná-za to, že moje děti nebyly zataženy do evropského konfliktu, jak tomu bylo u jejich otce a předchozích generací. Neměli bychom brát tento mír příliš jako samozřejmost...Představa, že*

⁶⁹² Tamtéž, s. 190-192.

⁶⁹³ RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 20.

⁶⁹⁴ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 193-209; srov. RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 20-21.

*Evropské společenství je jen byrokratický systém, který nebere žádné ohledy na jednotlivce, se nezakládá na pravdě. Celá Komise má zhruba 7000 zaměstnanců – což je méně, než má Úřad pro Skotsko. Stejně falešná je představa, že naše členství zadusí národní tradice a kulturu. Jsou snad Němci méně němečtí, protože jsou členy Společenství, či jsou snad Francouzi méně francouzští? Samozřejmě, že ne.*⁶⁹⁵

Ve své knize *Umění vládnout* se k této záležitosti po letech Margaret Thatcherová vrací: „*Když Británie skutečně v lednu 1973 vstoupila do EHS, byla jsem členkou vlády jako ministryně školství. Moje přesvědčení, že šlo o nezbytné a správné rozhodnutí, trvalo. Všem nám bylo jasné, že některé vstupní podmínky, především ty, které se týkaly rybolovu a zemědělství, je možné kritizovat; ovšem zdálo se, že širší ekonomické výhody převáží nad nevýhodami; a především tu byl imperativ prolomit evropskou celní bariéru, aby se naše zboží volně dostalo na trhy šestky s jejími 190 miliony zákazníků. Nicméně síly, které tlačily Evropu jiným směrem, než jsme si přáli, byly mnohem mocnější, než jsme si tehdy mysleli. Dnes to asi vypadá, jak se obávám, že jsme byli trochu naivní. A není pro to žádná omluva, protože jsme byli varováni. Ve zpětném pohledu se tvrzení Enocha Powella z oněch let, že vstup na společný trh není v podstatě žádnou ekonomickou záležitostí, ale nepřijatelnou ztrátou suverenity, ukázalo jako naprosto pravdivé.*“⁶⁹⁶

Pokud byla ohledně EHS Thatcherová v počátcích optimistická, tak také v Bruselu nejdříve očekávali, že Thatcherová bude k dalšímu přenosu pravomocí na nevolené orgány vstřícná, protože většina Konzervativní strany EHS podporovala a většina labouristů byla proti vstupu.⁶⁹⁷ Politika Margaret Thatcherové měla postupně tři hlavní cíle: 1) snížit britské příspěvky do rozpočtu *Společenství*, 2) prosazení principů volného trhu v EHS a omezení protekcionismu ze strany EHS, 3) obrana před měnovou, politickou a sociální integrací.⁶⁹⁸

⁶⁹⁵ Cit. dle Cit. dle BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 204.

⁶⁹⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 316-317.

⁶⁹⁷ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 51.

⁶⁹⁸ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 291.

V prvním období britská premiérka prosazovala snížení britského příspěvku do rozpočtu EHS, který byl neúměrný kvůli tomu, že zemědělství hrálo v britské ekonomice okrajovou roli a peníze zaplacené do rozpočtu EHS se na dotacích pro zemědělce zdaleka nevrátily, a také kvůli tomu, že cla se počítala mezi „vlastní zdroje“ Společenství. Na clech byla Británie postižena z toho důvodu, že velkou část zahraničního obchodu měla se zeměmi mimo EHS. Protekcionistická opatření nejenže zvyšovala cenu dovezeného zboží pro spotřebitele, ale znamenala i velkou platbu na clech pro EHS.⁶⁹⁹ Poprvé se zúčastnila Evropské rady na zasedání ve Štrasburku 21.-22. června 1979, kde se snažila zařadit do jednání otázku britského příspěvku, což se jí podařilo.⁷⁰⁰ 18. října 1979 připomněla Margaret Thatcherová důrazně britské nároky: „*Jednu věc musím vyjádřit naprosto jasně. Británie nemůže přijmout současný rozpočtový stav. Je evidentně nespravedlivý. Je politicky neospravedlnitelný: nemohu být pro Společenství dobročinnou sestrou, zatímco se po mých voličích chce, aby se vzdali zlepšování zdravotnictví, vzdělání, sociální péče a důchodů.*“⁷⁰¹

Na listopadovém zasedání v Dublinu odmítla přistoupit na vrácení pouze 350 milionů liber z celkové jedné miliardy příspěvku.⁷⁰² Další zasedání Rady bylo 27.-28. dubna 1980 v Lucemburku. Francouzi zde tradičně navrhovali zvýšení cen zemědělských produktů a zvýšení rozpočtu *Společné zemědělské politiky (Common Agriculture Policy, CAP)*.⁷⁰³ Za to měl být Británii slíben rabat⁷⁰⁴ 325 milionů liber pro rok 1980 a 550 milionů pro rok 1981. Thatcherová však chtěla trvalé řešení, v Lucemburku tak opět nedošlo k dohodě.⁷⁰⁵ Dočasné řešení se našlo až na zasedání ministrů zahraničí v Bruselu 29. května, kde Británii zastupoval eurooptimistický ministr zahraničí lord Carrington, kterého doprovázel Ian Gilmour. Thatcherová tuto dohodu nechtěla přijmout. Gilmour ale použil „finty“, když výsledky dohody předal tisku a interpretoval je jako

⁶⁹⁹ RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 24.

⁷⁰⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 50-52.

⁷⁰¹ Tamtéž, s. 61.

⁷⁰² BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 226; srov.

FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 165.

⁷⁰³ CAP v této době tvořil cca. 70% rozpočtu EHS a vyhovoval především Francouzům, zatímco Británie na něm trátila. (RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 24)

⁷⁰⁴ Vrácení části zaplacených peněz zpět.

⁷⁰⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 65.

thatcheristický triumf. Thatcherová nakonec na dohodu zdráhavě přistoupila, ale „mokrý“ Gilmour byl brzy „odejit“ z vlády.⁷⁰⁶

Otázka britského rabatu se však nevyřešila definitivně. 17.-19. června 1983 se konala další Rada, tentokrát ve Stuttgartu. Místo Valéry Giscard d'Estaing a Helmuta Schmidta zde Francii a Německo zastupovali nově zvolení politici Helmut Kohl a Francois Mitterand. Zde bylo dohodnuto, že Británie získá refundaci pro rok 1983 ve výši 440 milionů liber.⁷⁰⁷ Ve Stuttgartu také byla podepsána *Slavnostní deklaráce Evropské unie*, v níž se pravilo: „*Hlavy států a vlád, na základě vědomí společného osudu a přání utvrdit evropskou identitu, potvrzují své odhodlání dále prohlubovat jednotu národů a členských států Evropských společenství.*“⁷⁰⁸ Thatcherová tuto deklaraci podepsala, protože nebyla právně závazná, „*vznešený jazyk deklarace se však v dalším vývoji připomínal stále důvěrněji. Lingvistická kostra, která měla tak požehnaně obrůst masem institucí, už byla viditelná.*“⁷⁰⁹ Pokud chtěla Margaret Thatcherová bránit vzniku unifikované Evropy, nebyl podpis tohoto dokumentu zrovna tou nejlepší cestou, jak cíli eurocentralistů zabránit.

Thatcherová chtěla však především definitivní řešení britského rozpočtu, které navrhla i na summitu v Aténách v prosinci 1983. Mitterand odmítl definitivní řešení britského příspěvku, Thatcherová na oplátku zamítla navýšení „vlastních zdrojů“ *Společenství*, pokud nebudou omezeny výdaje na CAP a jejich podíl na rozpočtu EHS. Summit skončil fiaskem.⁷¹⁰ Hlavy států se pak sešly v Bruselu 19.-20. března 1984. Francouzi chtěli navýšit rozpočet EHS na 1,6% z DPH, protože s celkovým poměrem výdajů na zemědělství v rozpočtu EHS a poměru zemědělských dotací pro francouzské zemědělce v zemědělském rozpočtu EHS by na tom profitovali. Mitterand opět odmítl jednat o trvalém řešení britského příspěvku, a tak jednání opět uvízla na mrtvém bodě. Řekové, kteří také velice těžili ze zemědělských dotací, navrhovali pozastavit refundaci pro Británii za rok 1983. Thatcherové na okamžik uvažovala, že by jako nátlakový prostředek

⁷⁰⁶ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 227-228.

⁷⁰⁷ RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 25.

⁷⁰⁸ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 240.

⁷⁰⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 219.

⁷¹⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 233-235; srov. BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 228-229.

zastavila příspěvky Británie do pokladny EHS. To by musel schválit britský parlament a *první ministryně* se obávala, že by to eurooptimistické křídlo Konzervativní strany neschválilo, takže k tomuto kroku nakonec nepřistoupila.⁷¹¹

Na summitu ve Fontainebleau 25-26. června 1984 se politici po dlouhém „handlování“ nakonec dohodli, že cla se do rabatu počítat nebudou a že „vlastní zdroje“ *Společenství* budou navýšeny na 1,4% daně DPH a že Británie dostane zpět 66% ze svého příspěvku z DPH.⁷¹² Při zasedání Evropské rady v Bruselu v roce 1988 bylo zavedeno nové financování prostřednictvím 1% z HNP, které úspěch Thacherové ve Fontainebleau poněkud relativizovalo.⁷¹³

V dalším období se Margaret Thatcherová soustředila na dobudování „jednotného trhu“, který podporovali i zastánci vzniku evropského superstátu. Thatcherová i eurooptimisté ho však každý viděli jinak. Zatímco Thatcherová ho považovala za konečnou metu,⁷¹⁴ ti, co chtěli vybudovat evropský stát, ho viděli jako prostředek k další centralizaci. Pokud Thatcherová podporovala demokracii národního státu a suverenitu národního parlamentu, bylo dosti zarážející, že k uskutečnění jednotného trhu souhlasila s rozšířením většinového hlasování na úkor jednomyslnosti v Evropské radě a Radě ministrů. On už vlastní princip, že Evropská rada a Rada EU přijímaly legislativu, bylo porušením dělby moci na moc zákonodárnou a výkonnou. Legislativní pravomoci Rady jsou de facto obdobou výsledků zmocňovacích zákonů. Upřímní federalisté též kritizovali zákonodárnou moc Evropské rady a Rady ministrů, protože ta dle nich měla náležet volenému Evropskému parlamentu. Avšak za neexistence evropského *dému* čili politického národa není Evropský parlament demokratickým orgánem. Je jen shlukem zástupců z jednotlivých *démů*, které mohou být *démy* s větším počtem poslanců přehlasovány. Evropská rada, Rada EU, Komise, ani Evropský parlament nejsou orgány s demokratickou legitimitou.⁷¹⁵

⁷¹¹ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 229-230.

⁷¹² RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 193; RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 25.

⁷¹³ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 232.

⁷¹⁴ Srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 326.

⁷¹⁵ Srov. mou argumentaci PETŘÍK, L.: *Může EU fungovat jako federativní stát?...*; PETŘÍK, L.: *Nedůvěra v EU je spojena s demokratickým deficitem...*; PETŘÍK, L.: *Evropský mezičas...* a CHELČICKÝ, P.: *Evropské instituce jsou naprosto nedemokratické. Rozhovor s Johnem Laughlandem...*

Margaret Thatcherová ve svých pamětech říká: „...cena, kterou jsme museli zaplatit za to, aby bylo dosaženo jednotného trhu se všemi jeho hospodářskými výhodami, byl silnější příklon k většinovému hlasování ve Společenství. Z toho nebylo úniku, protože jinak by jednotlivé země podlehly domácím tlakům a zabránily otevření svých trhů. Také to vyžadovalo více pravomocí pro Evropskou komisi: ale tato pravomoc musí být využita k vytvoření jednotného trhu, ne k prosazení jiných cílů. Věděla jsem, že budu muset svádět těžký boj proti pokusům oslabit vlastní kontrolu Británie nad oblastmi, které pro nás mají životně důležitý národní význam.“⁷¹⁶ Margaret Thatcherová zde de facto ve jménu volného trhu prosazuje obětování některých demokratických práv občanů členských států rozhodovat o tom, zda chtějí nebo nechtějí volný trh,⁷¹⁷ a aby byl volný trh prosazen, mají se některé pravomoce převést na Evropskou radu či Evropskou komisi. Kdo pak určí, které oblasti legislativy jsou pro národní stát naprosto vitální a které ne? Zde byla Margaret Thatcherová poněkud nekonzistentní, protože pokud tvrdí, že demokratické a legitimní rozhodování může fungovat pouze v národním státě prostřednictvím voleného národního parlamentu, není možné ho obcházet, či obcházet parlamenty jiných zemí, když nechtějí přijmout volný obchod, byť by principu volného obchodu věřila sebevíce. Toto byla též dvojsečná zbraň, protože toto obejití národních demokracií může někdo využít k prosazení volného trhu, někdo však k vybudování superstátu.

Problematika přijetí *Jednotného evropského aktu* je velice složitá, proto zmíníme jen základní teze. Ještě před tím, než Margaret Thatcherová začala podporovat návrhy britského komisaře Cokfielda, bývalý komisař za Itálii a poslanec Evropského parlamentu Spinelli začal prosazovat svůj návrh, který měl být však počátkem Evropské unie. Aby byl radikální posun v unifikaci prosaditelný, měla se smlouva prosadit po dvou částech, jež se později nejprve realizovaly v *Jednotném evropském aktu* a za několik let v *Maastrichtské*

⁷¹⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 378.

⁷¹⁷ Srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 194; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 219-220.

smlouvě. Tuto vizi s menšími změnami podporoval i francouzský prezident Mitterand.⁷¹⁸

Na summitu v Miláně 28.-29. června 1984 předložila Thatcherová své návrhy ohledně společného trhu, úplně jí však uniklo, že zde schválila zprávu Pietra Adonnina na téma „Evropa pro lidi“. V ní bylo doporučováno povýšit evropskou identitu na novou úroveň. Byly zde navrženy symboly Evropského společenství jako vlajka a hymna. Na mezinárodních turnajích měly hrát týmy ES s 12 hvězdami na prsou. Měly vzniknout celoevropské kulturní a vzdělávací programy na podporu celoevropské identity a mělo být podporováno slavení *Schumanova dne*.⁷¹⁹ Krátce řečeno, celkové vyznění zprávy bylo, že by Evropské společenství mělo začít používat symboliku národního státu.⁷²⁰

V návrhu smlouvy, která později měla nést název *Jednotný evropský akt*, předloženém Komisí, bylo rozšířeno hlasování kvalifikovanou většinou na úkor práva veta o 12 oblastí,⁷²¹ které zahrnovaly opatření nutná k zavedení vnitřního trhu, nové kompetence v oblasti „zdraví a bezpečnosti“, oblasti regionálního rozvoje a rozšíření kompetencí *Společenství* v oblasti letecké a námořní dopravy. Předseda Evropské komise Jacques Delors také prosadil, aby se ve smlouvě objevila zmínka o Hospodářské a měnové unii. Delors prosadil do preambule nové smlouvy, že se Společenství zavazuje k „postupné realizaci hospodářské a měnové unie.“ Thatcherová původně chtěla smlouvu kvůli tomuto vetovat, ale britské ministerstvo zahraničí s proevropským Geoffreyem Howem ji přesvědčilo, aby to neudělala.⁷²²

„Skutečný význam Jednotného evropského aktu však spočíval v jeho názvu. Byl sice prezentován tak, jako by pojednával především o jednotném trhu, ve skutečnosti však představoval zásadní krok k vybudování 'jednotné Evropy'. Rozšířil kompetence Společenství tím, že vzal vládám států pravomoc vydávat zákony v řadě nových významných oblastí, zejména životního prostředí. Tím, že

⁷¹⁸ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 233-262.

⁷¹⁹ Den, kdy byla zveřejněna Schumanova deklarace, kterou ve skutečnosti připravil Monnet.

⁷²⁰ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 258.

⁷²¹ LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 328.

⁷²² BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace*, s. 252-260.

rozšířil většinové hlasování, výrazně posílil nadnárodní charakter Evropského společenství. A ti, kdo se účastnili všech piklí a manévrování, jimž smlouva především vděčila za svou existenci, navíc věděli, že se jedná o první závažnou změnu Římské smlouvy, jež má připravit půdu pro další smlouvu. Rozsah této příští smlouvy byl mnohem ambicióznější...Skutečnou ironií osudu bylo, že když Thatcherová smlouvu přijala jako ekonomické opatření, vlastně se nevědomky ocitla v přesně stejné situaci jako lidé, kteří se nechali oklamat Macmillanem a Heathem a kývli na politický krok (vstup do EHS-pozn.LP), neboť jim byl prezentován jako čistě ekonomický.⁷²³

Zatímco ve své knize *Roky na Downing Street* podepsání *Jednotného evropského aktu* britská premiérka ještě obhajuje,⁷²⁴ v později vydané knize *Umění vládnout* přiznává, že byl do značné míry využit k centralizaci a prosazování socialistických předpisů do britských zákonů, které s volným trhem nesouvisely.⁷²⁵ Margaret Thatcherová si neuvědomila, že *evropská společenství* byla již od počátku zamýšlena ne jako mezinárodní organizace suverénních států, ale jako supranacionální organizace mající vyústit k vytvoření jednoho státu.

Další souboj vizí o směřování evropské integrace se týkal Evropské měnové unie. Problematiku jsme již zmínili v podkapitole o monetární politice vlády Thatcherové. Hybatelem unifikace v této době byl Jacques Delors,⁷²⁶ který 6. července 1988 prohlásil, že za 10 let bude 80% ekonomické legislativy a možná i daňové i sociální pocházet z Bruselu, bude potřeba vytvořit regulérní evropskou vládu.⁷²⁷ Lze říci, že se ve své předpovědi příliš nemýlil. Když německé ministerstvo spravedlnosti porovnávalo počet právních aktů Spolkové republiky a Evropské unie platných v Německu, byl výsledek 84% evropských aktů a pouze 16% německých.⁷²⁸

⁷²³ Tamtéž, s. 261-262.

⁷²⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 380.

⁷²⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 320-323.

⁷²⁶ Srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 194.

⁷²⁷ BOOKER, Ch.-NORTH, R.: *Skryté dějiny evropské integrace...*, s. 261-262.

⁷²⁸ HERZOG, Roman-GERKEN, Lüder: *Evropská unie ohrožuje parlamentní demokracii*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku, březen 2007, s. 2.

Margaret Thatcherová poměrně výstižně popsala synergii různých evropských proudů: „*Francouzsko-německý federalistický projekt horlivě podporovala celá řada různých prvků ve Společenství-chudší jižní země, které očekávaly podstatné úlevy výměnou za jejich podporu; severní podnikatelé, kteří doufali, že přenesou své vysoké náklady na své konkurenty; socialisté, kvůli výhledu na státní intervence; křesťanští demokraté, jejichž politické tradice byly silně korporativistické; a pochopitelně Komise, která se pokládala za jádro nadnárodní vlády.*“⁷²⁹ S tím se nemohla britská premiérka smířit: „*Nakonec však nebylo jiné volby než zaujmout pozici radikálně odlišnou od směru, jímž zřejmě většina Společenství hodlala jít, pozdvihnout prapor národní suverenity, svobodného trhu a svobodného podnikání - a bojovat. Mohla jsem být v Evropském společenství izolována, ale v širším pohledu byli skutečnými izolacionisty právě federalisté, urputně lpějící na polovině Evropy v době, kdy Evropa jako celek byla osvobozována; pohrávající si protekcionismem, když se objevovaly opravdu globální trhy; posedlí plány na centralizaci v době, kdy největší pokus o centralizaci - Sovětský svaz - byl na pokraji zhroucení.*“⁷³⁰ Margaret Thatcherová ve své naprosto zásadní polemice se snahou vytvořit evropský centralizovaný stát pokračuje: “*Měly být britská demokracie, parlamentní suverenita, obecní správa, náš tradiční smysl pro fair-play, naše schopnosti řídit si své záležitosti vlastním způsobem podřízeny požadavkům vzdálené evropské byrokracie, která vyšla z úplně jiných tradic?*“⁷³¹

Margaret Thatcherová na stále silnější snahu po unifikaci reagovala ve svém bruggském projevu z 20. září 1988⁷³²: „*Ochotná a aktívna spolupráca medzi nezávislými suverénnymi štátmi je najlepši spôsob, ako vybudovať úspešné Európske spoločenstvo. Pokus potlačiť existenciu štátov a koncentrovat' moc do jedného centra európskeho konglomerátu by bol vysoko škodlivý a ohrozil by ciele, ktoré sa snažíme dosiahnuť. Európa bude silnejšia práve preto, že Francúzsko má ako Francúzsko, Španielsko ako Španielsko, Britániu ako Britániu, každú svoju krajinu so svojimi vlastnými zvykmi, tradíciami a identitou. Bolo by naivné pokúsiť sa prispôbiť ich nejakému modelu európskej osobnosti... Skutočne, je ironické, že*

⁷²⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 497.

⁷³⁰ Tamtéž

⁷³¹ Tamtéž, s. 508.

⁷³² RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 195.

práve keď také krajiny, ako je Sovietský zväz, ktoré sa pokúšali riadiť všetko z jedného centra, sa učia, že úspech záleží na rozptýlení moci a prijímaníu rozhodnutí nie v jednom centre, tu sa zdá, že niektorí v Spoločenstve sa chcú vydať opačným smerom. Sféru pôsobenia štátu sme v Británii úspešne nezatlačili iba preto, aby sme ju videli znovu prikázanú na európskej úrovni, s európskym superštátom vyjadrujúcim novú dominanciu z Bruselu.“⁷³³ Dále v projevu podpořila reformy ve financování, především CAP; volný obchod uvnitř ES; globální volný obchod a omezení protekcionismu a v neposlední řadě NATO a transatlantickou vazbu jako základ bezpečnosti Evropy.⁷³⁴

Tyto její návrhy se ukázaly jako chimérické a nakonec sama po letech přiznala, že neexistuje možnost, jak zreformovat a demokratizovat EU.⁷³⁵ Řešením pro ni je vystoupit z EU, napojit se na EFTA, NAFTA a uzavřít se zbylými státy EU dohodu o volném obchodě.⁷³⁶ Ostatně, že by vystoupení z EU nebylo pro Spojené království žádnou tragédií při relativně nízkém poměru obchodu Británie se zeměmi EU, dokazuje Daniel Hannan ve své studii o přínosnosti vstupu do EFTA.⁷³⁷

Ještě jednou otázkou, o které bychom se měli ve vztahu Británie a Společenství zmínit, je problematika sjednocení Německa. Thatcherová se obávala hegemonických snah stran ovládnutí Evropy Němci: “...touha moderních německých politiků, aby jejich národní identita vplynula do širší identity evropské...způsobuje velké potíže těm evropským státům, kde je silné národní povědomí. Výsledkem toho je, že Němci nesví z toho, že si mají vládnout sami, chtějí zřídít evropský systém, v němž by si nevládl žádný národ. Takový systém by ale byl v dlouhodobé perspektivě nestálý a vzhledem k velikosti a povaze Německa nevyvážený. Posedlost evropským Německem hrozí rizikem vytvořením německé

⁷³³ THATCHEROVÁ, Margaret: *Británie a Európa. Text prejavu predneseného v Bruggách ministerskou predsedkyňou 20. septembra 1988*, bulletin Občanského institutu č. 7, Praha, říjen 1991.

⁷³⁴ RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 33-34; srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 334; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 238.

⁷³⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 282, 303.

⁷³⁶ Tamtéž, s. 296.

⁷³⁷ HANNAN, Daniel: *Proč je EFTA lepší volba než EU*, in: *Laissez Faire* květen 2007, s. 1-4.

Evropy.”⁷³⁸ Francouzsko-německá spolupráce při unifikaci Evropy měla své základy i v určitých obavách Francouzů: *“Jednotná měna a jednotná ekonomická politika nakonec vyžaduje jednotnou vládu. Ale za koncepcí ‘politické unie’ se skrývala zvláštní francouzsko-německá agenda. Francouzi chtěli držet na uzdě německou moc. Aby toho dosáhli, uvažovali o silnější Evropské radě s rozsáhlejším většinovým hlasováním, ale nechtěli, aby vzrůstala moc Komise nebo Evropského parlamentu. Francouzi byli federalisté spíše z taktických důvodů než z přesvědčení... Němci byli federalisté z přesvědčení.”*⁷³⁹

Oslabením pozice Margaret Thatcherové ve světové, ale i evropské politice byl odchod Ronalda Reagana a nástup Bushovy administrativy, která se mnohem více začala orientovat na spojení s Německem Helmuta Kohla. Spojené státy sjednocení Německa tedy nebránily.⁷⁴⁰ Mitterand zpočátku projevoval obavy ze sjednoceného Německa⁷⁴¹ a Margaret Thatcherová v duchu tradiční britské koncepce rovnováhy síly uvažovala o spolupráci s Francií mající zabránit sjednocení Německa.⁷⁴² Gorbačov také nejdříve oponoval sjednocení Německa,⁷⁴³ ale Kohl při návštěvě na Krymu v červenci 1990 Gorbačovovi přislíbil uhrazení odsunu sovětských vojsk z Východního Německa za to, že nebude blokovat sjednocení, a Gorbačov na to přistoupil.⁷⁴⁴ Francouzi přes prvotní pochybnosti nechtěli zpřetrhat pouta dlouholetého franko-německého tandemu datujícího se již od dob de Gaulla a Adenauera a Margaret Thatcherová sama sjednocení zabránit nedokázala. Také připravovaná *Maastrichtská smlouva* byla mimo obecnou snahu centralizovat Evropu brána Francouzi jako pojistka kontroly silného sjednoceného Německa.⁷⁴⁵ Margaret Thatcherová shrnula negativa sjednocení Německa takto: *„Svým předčasným vznikem má sjednocené Německo sklon povzbuzovat trojí nevídaný vývoj: spěch na federalizaci Evropy jako způsob spoutání Gullivera; udžení francouzsko-německého bloku ze stejného*

⁷³⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 511.

⁷³⁹ Tamtéž, s. 520.

⁷⁴⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 536, 543.

⁷⁴¹ LAUGHLAND, J.: *Znečištěný pramen...*, s. 143-144.

⁷⁴² THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 540-541, 544.

⁷⁴³ LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 338-339.

⁷⁴⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 545.

⁷⁴⁵ Srov. FAJMON, Hynek: *Proč a jak vznikla Maastrichtská smlouva*, in: PEČÍNKOVÁ, I. (ed.): *Euro versus koruna...*, s. 17-18; LAUGHLAND, J.: *Znečištěný pramen...*, s. 145-146.

*důvodu; postupné stahování USA z Evropy s předpokladem, že federální Evropa vedená Německem bude jak stabilní, tak i schopná starat se o vlastní obranu.*⁷⁴⁶

Jak jsme již poznamenali, Margaret Thatcherová se svou vizí spolupráce suverénních spolu obchodujících států otevřených světovému obchodu neuspěla. Na vině byla jednak počáteční naivita a ochota předat některé pravomoce národních států na evropskou úroveň kvůli společnému trhu, jednak síla francouzsko-německého spojení. Posledním důležitým faktorem byla síla eurooptimistického křídla Konzervativní strany v čele s Geoffreyem Howem, které přineslo pád Margaret Thatcherové,⁷⁴⁷ jež byla v domácí politice navíc oslabena nepopulárním zaváděním daně z hlavy, nárůstem inflace zapříčiněným stínováním marky a celkovým poklesem popularity své osoby i Konzervativní strany.⁷⁴⁸

Po jejím pádu byla cesta k Maastrichtské smlouvě otevřena a její nástupce John Major, v kterého vkládala takové naděje, nakonec tuto smlouvu, byť s výjimkami pro Británii, podpořil. Vnitrostranické třenice a souboj eurooptimistického a euroskeptického křídla strany se stal důležitou příčinou vítězství Tonyho Blaira ve volbách v roce 1997.⁷⁴⁹

1.2. Commonwealth a bývalé impérium

I když bylo britské impérium v době vlády Margaret Thatcherové minulostí a Británie vstoupila do EHS, přesto ještě určité vazby na bývalé državy Velké Británie prostřednictvím *Britského společenství národů* přetrvaly. Navíc zde existovaly zbytky koloniální říše, jako byly Falklandy a Honkong, které zůstaly pod svrchovaností Velké Británie.

Prvním problémem, který musela premiérka řešit, byla otázka vyřešení krize v Jižní Rhodésii. Ministerský předseda Ian Smith 11. listopadu 1965 vyhlásil

⁷⁴⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 556.

⁷⁴⁷ Srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 335.

⁷⁴⁸ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 146-152; blíže srov.

WATKINS, Alan: *A conservative Coup...*

⁷⁴⁹ BALL, S.: *History of the Conservative Party...*; DAVIES, N.: *Ostrov...*, s. 709; srov. RÝC, D.: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie...*, s. 97.

bez uznání Velké Británie nezávislost a nastolil vládu bílých osadníků.⁷⁵⁰ Vypukla zde občanská válka a bělošská vláda byla úspěchy domorodých povstalců přinucena k jednání.⁷⁵¹ Podle dohody s Ianem Smithem byla vytvořena nová ústava, na jejímž základě byl biskup Muzorewa zvolen 64 hlasy vlády černé většiny. Bojůvky *Vlastenecké fronty* Roberta Mugabe se voleb nezúčastnily a pokračovaly v násilném jednání. Margaret Thatcherová nejprve podporovala vládu biskupa Muzorewa,⁷⁵² protože nebyla nijak nakloněna africkým vůdcům typu Mugabeho. Sama říkala, že se s teroristy se nevyjednává. Avšak za Mugabeho se postavila *Oganizace africké jednoty* a označila *Vlasteneckou frontu* za jedinou legitimní a autentickou představitelku lidu Zimbabwe (Jižní Rhodesie). Velká Británie svolala ústavodárnou konferenci zainteresovaných stran do *Lancaster House* v Londýně. Dle dohody měla před legálním vyhlášením nezávislosti převzít dočasně správu nad kolonií Británie s guvernérem Christopherem Soamesem. Ve volbách zvítězil levicový Robert Mugabe a Zimbabwe vyhlásila nezávislost 18. dubna 1980.⁷⁵³ Velká Británie se sice zbavila problému, který ji přinášel těžkosti ve vztazích s africkými členy *Commonwealthu*, avšak Robert Mugabe byl typickým diktátorským vůdcem země třetího světa.

Symbolický význam měla pro Velkou Británii a její znovuobnovenou prestiž válka o Falklandy v roce 1982.⁷⁵⁴ Kořeny sporu o tyto ostrůvky v jižním Atlantiku sahají až do 18. a 19. století. Ostrovy byly objeveny v 90. letech 16. století Angličany a byly pojmenovány podle prvního lorda admirality Falklanda. Na ostrovy vznášeli nárok postupně Španělé, Angličané i Argentinci. Britové obsadili Falklandy v roce 1833 a od těch dob zde žili především pasteveci ovcí ze Skotska. Argentinci se svých požadavků na Malvíny, jak toto území sami nazývali, nikdy nevzdali.⁷⁵⁵

⁷⁵⁰ JUDD, D.: *Impérium...*, s. 384.

⁷⁵¹ Tamtéž, s. 409.

⁷⁵² RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 197.

⁷⁵³ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 57-61; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 164.

⁷⁵⁴ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 185.

⁷⁵⁵ ROVNÁ L.: *Premiérka Jejího Veličenstva...*, s. 107-108; srov. JUDD, D.: *Impérium...*, s. 412.

V prosinci 1981 byla předchozí vojenská vláda vystřídána tříčlennou juntou s generálem Leopoldem Galtierim v čele. Junta si chtěla obsazením ostrovů zvýšit domácí popularitu. Argentinci se domnívali, že Britové kvůli této své velice vzdálené korunní kolonii nic nepodniknou. Argentina též spoléhala na Spojené státy, protože ty pravicové režimy považovaly za hráz proti komunismu. Příliš jasná podpora Británie od USA by též komplikovala vztahy USA k jihoamerickým státům.⁷⁵⁶

Zatímco se 2. dubna 1982 argentinské jednotky vylodily, proargentinská americká velvyslankyně při OSN Jean Kirkpatricková⁷⁵⁷ navštívila galavečeři pořádanou argentinským velvyslancem na její počest. Toto a její rezervovaný postoj k britským požadavkům na navrácení svého území příliš nepřispělo k dobrým britsko-americkým vztahům.⁷⁵⁸ Margaret Thatcherová však nenechala nikoho na pochybách, že bude britskou suverenitu nad Falklandami bránit. Ve Sněmovně prohlásila následující den: *“Musím říci, že Falklandské ostrovy a přidružená území zůstávají britskými. Tento prostý fakt nemůže změnit žádná invaze ani agrese. Cílem vlády je postarat se o to, aby tyto ostrovy byly co možno nejdříve osvobozeny od okupace a vráceny britské vládě.”*⁷⁵⁹ Konzervativní nacionalista Enoch Powell vyzývavě ve Sněmovně prohlásil: *„Ministerská předsedkyně krátce po svém nástupu do úřadu obdržela přídomek ‘železná lady’...V příštím týdnu nebo dvou tato sněmovna, národ a ctihodná lady sama uvidí, z jakého kovu vlastně je.”*⁷⁶⁰

Americký ministr zahraničí Al Haig navrhoval nejprve určitá smírná řešení jako například společnou správu Falkland pod britsko-argentinskou komisí. Pro Británii i Argentinu bylo toto řešení nepřijatelné, protože oba státy požadovaly plnou suverenitu, ale premiérka raději vyčkala na vyjádření Argentiny, aby nepadalo, že ona brání mírovému řešení. Potom, co Argentina odmítla americké

⁷⁵⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 128.

⁷⁵⁷ CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 350.

⁷⁵⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 130.

⁷⁵⁹ Cit. dle JUDD, D.: *Impérium...*, s. 413.

⁷⁶⁰ Cit. dle THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 133.

návrhy, Ronald Reagan⁷⁶¹ veřejně prohlásil, že se Argentinci dopustili agrese a ta nemá mít šanci na úspěch.⁷⁶²

Během znovudobytí Falkland pomáhalo Británii také Pinochetovo Chile,⁷⁶³ za což byla chilskému prezidentovi premiérka vděčná.⁷⁶⁴ Po dalších peripetiích a různých mírových návrzích OSN a Alexandra Haiga byly 13. června 1982 Falklandy osvobozeny od argentinských okupantů.⁷⁶⁵

Při *question time* ve Sněmovně kritik premiérky zprava Enoch Powell složil první ministryni Jejího Veličenstva tuto poctu: „*Je ctihodná lady informována o tom, že byla vypracována zpráva o veřejném rozboru určité látky, která byla podrobena analýze, a že jsem obdržel kopii této zprávy? Ukazuje se, že testovaná látka je složena z železa nejvyšší kvality...a může být s výhodou využita pro veškeré národní účely.*“⁷⁶⁶

Po našem soudu premiérka dobře vystihla význam Falkland: „*V sázce bylo mnoho: Nebojovali jsme v 13 000 kilometru vzdáleném jižním Atlantiku jenom o teritorium a obyvatele Falkland, jakkoli to bylo důležité. Bránili jsme svou národní čest a principy zásadně důležité pro celý svět-především to, že agresori nikdy nemají prosadit svou...Důležitost války o Falklandy byla nesmírná jak pro britskou sebedůvěru, tak pro naše postavení ve světě. Od fiaska v Suez v roce 1956 byla britská zahraniční politika jediným dlouhým ústupem. Jak britská, tak zahraniční vlády se tiše shodovaly na tom, že je nám souzeno nepřetržitě ustupovat ze scény...Vítězství na Falklandách to změnilo. Všude, kam jsem jela po válce, znamenalo britské jméno více než před tím.*“⁷⁶⁷ Když se jí dotazoval jeden

⁷⁶¹ Pro Reaganovu interpretaci událostí srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 318-322.

⁷⁶² THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 147-151.

⁷⁶³ Šlo o zpravodajské informace a varování před leteckými útoky. Chile nepomáhalo Británii pouze z nezištných důvodů, ale i kvůli napjatým vztahům s Argentinou. (THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout...*, s. 240).

⁷⁶⁴ K Pinochetovi chovala premiérka sympatie kvůli jeho antikomunismu, ale i kvůli tomu, že liberalizační ekonomické reformy ještě před Thatcherovou a Reaganem zaváděl právě Pinochet. (VIAL, Gonzalo: *Pinochet. Portrét diktátora*, Prostor, Praha 2007, s. 561); srov. videozáznam návštěvy Thatcherové u Pinocheta při jeho pobytu v Londýně <http://www.youtube.com/watch?v=milMu-0tpW8>

⁷⁶⁵ Podrobné líčení falklandské války srov. paměti premiérky

⁷⁶⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 133.

⁷⁶⁷ Tamtéž. s. 125.

reportér na důvody potopení argentinské křižníku *Belgrano*, odpověděla mu *Železná lady* nekompromisně: „*Ta loď znamenala nebezpečí pro naše chlapce, a proto byla potopena.*“⁷⁶⁸

Do určité míry podobným problémem jako v Jižní Rhodésii se musela premiérka zabývat ve vztahu k Jihoafrické republice. Především africkými státy *Commonwealthu* byla tlačena, aby proti tomuto státu se systémem apartheidu zavedla sankce. Společně se Spojenými státy⁷⁶⁹ zastávala však Británie v této době názor, že by sankce poškodily veškeré obyvatelstvo JAR.⁷⁷⁰

Jihoafrickou republiku považovala také za důležitou ze strategických důvodů kvůli zásobám nerostných surovin, v jejichž těžbě a prodeji mohla konkurovat Sovětskému svazu. Margaret Thatcherová upozorňovala na to, že černoši v JAR mají lepší životní úroveň než v jiných afrických státech a že černoši z jiných států se snaží do JAR dostat za prací. Thatcherová odsuzovala pokrytectví socialistických černošských diktátorů kritizujících JAR.⁷⁷¹ Když ji na jednom setkání *Commonwealthu* zástupce Ugandy obvinil z rasismu, namítla britská premiérka, že sama přijala ve svém volebním obvodu některé Asiaty, které z rasistických důvodů Uganda vyhnala. Margaret Thatcherová sice odsuzovala apartheid, ale také se obávala marxistických⁷⁷² proudů v černošských hnutích proti apartheidu a odsuzovala jejich násilí. Jihoafrické bělošské politiky přesvědčovala, aby postupně prováděli reformy, které by zrušily státní diskriminaci černochů, a aby propustili Nelsona Mandelu.⁷⁷³ Margaret Thatcherová, Ronald Reagan a Helmut Kohl sympatizovali s konzervativním

⁷⁶⁸ „*That ship was a danger to our boys, that's why that ship was sunk* .“ <http://www.youtube.com/watch?v=1aZdAyHVjzQ> .

⁷⁶⁹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 164.

⁷⁷⁰ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 50; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 292.

⁷⁷¹ Srov. podobnou argumentaci Pata Buchanana z Reaganovy administrativy, o kterém se uvažovalo, že by byl velvyslancem v JAR. (BUCHANAN, P.J.: *Right from the Beginning...*, s. 374-375).

⁷⁷² Nelson Mandela se přátelil s komunisty (ZIMÁK, Alexandr: *Jihoafrická republika*, Libri, Praha, 2003, s. 40), v ANC byla i řada komunistů (tamtéž, s. 49), ANC používal na své násilné akce prostředky ze Sovětského svazu (tamtéž, s. 55), členové organizace *Oštěp národa*, kterou založil Mandela, byli cvičeni instruktory ze SSSR i komunistického Československa a většina této organizace byli komunisté (tamtéž, s. 55, 61).

⁷⁷³ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 349-365; srov. FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 224-225.

vůdce černošského zulského hnutí *Inkatha* Buthelezim, který vystupoval proti sankcím a byl prozápadní.⁷⁷⁴

Margaret Thatcherová také nebyla nakloněna módním politicky korektním názorům nové levice, že britské impérium znamenalo vykořisťování domorodců.⁷⁷⁵ Také odmítala koncept Severu a Jihu, který viděla jako snahu po mezinárodním přerozdělování. Nejlepším lékem pro tyto státy měl být volný obchod, a ne finanční prostředky, které zdefraudují socialističtí vůdci těchto zemí.⁷⁷⁶

Premiérka musela vyřešit osud britského území v Číně, v Honkg Kongu. Původně chtěla prodloužit pronájem, ale Čína byla vždy citlivá na otázky suverenity a brala celou záležitost také jako záležitost prestiže.⁷⁷⁷ Nakonec bylo dohodnuto, že Hong Kong se v roce 1997 vrátí k Číně, ale bude zde dle principu jedna země, dva systémy zachováno tržní hospodářství.⁷⁷⁸

Do domácí politiky se promítala i problematika Irska, protože irští teroristé znamenali v této době značné ohrožení pro řadové občany ale i politiky Spojeného království. Byl například zavražděn poslední místokrál Indie lord Mountbatten i spolupracovník Thatcherové Airey Neave. Problémem bylo, že teroristé se často po svých útocích uchýlovali do Irska. Britská premiérka žádala jejich vydání, ale marně.⁷⁷⁹ Situaci Severního Irska částečně řešila anglo-irská dohoda z roku 1985, kde bylo ukotveno, že status Severního Irska může být změněn pouze za souhlasu obyvatel. Irské vládě bylo dáno právo dávat návrhy k řešení problémů Irska, ale suverenita zůstala Velké Británii. Proti smlouvě se postavili severoirští Unionisté s Enochem Powellem.⁷⁸⁰

⁷⁷⁴ Srov. ZIMÁK, A.: *Jihoafriká republika...*, s. 67.

⁷⁷⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 117.

⁷⁷⁶ Tamtéž, s. 122-123.

⁷⁷⁷ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 192; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 183-184.

⁷⁷⁸ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 199; srov. THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 336-337.

⁷⁷⁹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 162; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 47-48.

⁷⁸⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 275-276.

1.3. Blízký východ

V blízkovýchodní politice zastávala Margaret Thatcherové nejvíce proizraelské postoje, jaké kdy ministerský předseda ostrovního království zastával. Pokud se podíváme do historie, postoj Británie ke vzniku nezávislého izraelského státu nebyl příliš přátelský.⁷⁸¹

Britská vláda v letech 1967-1972 vyhlásila embargo na obě válčící strany a bylo odmítnuto poskytnout základny Američanům na pomoc Izraeli.⁷⁸² Britské ministerstvo zahraničí se orientovalo na tradiční arabské monarchie, jak kvůli vazbám z dob mandátní správy, tak kvůli ropě i obecné studenoválečné strategii nenechat tyto země spadnout do sovětské sféry vlivu. Sověti se v islámském světě navíc velice zdiskreditovali invazí v Afghánistánu.⁷⁸³

Margaret Thatcherové jednostranné k Izrali nepříznivé zaměření britského *Foreign Office* nesdílela.⁷⁸⁴ „Věřila jsem tomu, o čem se často hovoří jako o 'judaisticko-křesťanských' hodnotách; v podstatě celá má politická filozofie je na nich založena. Ale vždy jsem se měla na pozoru, abych kladla rovnítko mezi židovskou a křesťanskou vírou. Jako křesťan nevěřím, že starému zákonu-historii Práva- se dá plně porozumět bez Nového zákona-historie Smilování. Ale často jsem si přála, aby si křesťanští vůdcové vzali něco z učení skvělého bývalého vrchního rabína Emmanuela Jakobovitse v Británii a vlastně aby křesťané sami si více všímali židovského důrazu na svépomoc a přijetí osobní zodpovědnosti. A politické a ekonomické budování Izraele proti ohromné nepřízni osudu a zapřísáhlým protivníkům je jednou z hrdinských ság naší doby. Opravdu přinutili 'poušť kvést'.“⁷⁸⁵

Podporovala právo Izraele na existenci, byla ale i pro vznik palestinského státu a podpořila princip země za mír.⁷⁸⁶ Thatcherová udržovala i styky s tradičními monarchiemi. Británie prodávala zbraně například Spojeným arabským emirátům.⁷⁸⁷

⁷⁸¹ JOCH, R.: *Proč právě Irák...*, s. 59.

⁷⁸² THATCHER, M.: *The Path to Power...*, s. 230.

⁷⁸³ Srov. CROZIER, B.: *Vzestup a pád sovětské říše...*, s. 267.; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 124.

⁷⁸⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 349.

⁷⁸⁵ Tamtéž, s. 346.

⁷⁸⁶ Tamtéž.

⁷⁸⁷ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 286; srov. THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 118.

Margaret Thatcherová podpořila i americké nálety na Libyi, i když byla poněkud zdrženlivá kvůli potenciální odvetě Libye vůči vojenským základnám na Kypru.⁷⁸⁸

1.4. Studená válka a spojení s USA

Tradiční spojení a zvláštní vztah mezi Spojenými státy a ostrovním královstvím byl v období vlády Margaret Thatcher posílen i podobným ideologickým náhledem na svět, který sdílela s americkým prezidentem Ronaldem Reaganem.⁷⁸⁹ Pakliže Reagan vyhrál studenou válku, aniž vydal jediný výstřel, jak o něm Margaret Thatcherová řekla,⁷⁹⁰ tak britská premiérka mu k tomu výrazně napomohla, ačkoliv vliv Spojených států byl velikostí, silou ekonomiky, počtem obyvatel a velikostí armády nepoměrně vyšší a i Spojené státy jsou pro Británii důležitější než Británie pro Spojené státy.

Margaret Thatcherová se tedy musela spíše přizpůsobovat hlavním strategickým rozhodnutím USA, i když je mnohy dokázala modifikovat. Několikrát došlo ale i k poměrně významným sporům s americkým partnerem.

Jak už bylo výše řečeno, Margaret Thatcherová nebrala souboj se Sovětským svazem tolik ideologicky jako Reagan a považovala někdy jeho rétoriku za příliš přepjatou, protože jí mohl kromě sovětského vedení vyděsit i ustrašené západoevropské politiky. Thatcherová se snažila hrát jakousi roli zprostředkovatelky mezi USA a západními spojenci.⁷⁹¹

Thatcherová nevěřila, že zbrojení jako takové způsobuje války. Obranná politika Margaret Thatcherové se soustředovala na pět okruhů: 1) výdaje na obranu mají být efektivní, 2) nutnost skloubit obranu NATO a britských zájmů, 3)

⁷⁸⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 301-304; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 223-224.

⁷⁸⁹ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 187..

⁷⁹⁰ JOCH, Roman: Ronald Reagan a vítězství ve studené válce, in: FAJMON, H.-JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan...*, s. 22.

⁷⁹¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 124.

NATO jako hráz hrozbě Sovětů, 4) Západ by měl být v postupu proti kounistickému bloku co nejvíce jednotný pod vedením USA.⁷⁹²

Britská premiérka podporovala rozmisťování amerických raket středního doletu v Evropě, včetně Velké Británie, jako protiváhu sovětským.⁷⁹³ Thatcherová též dbala na vlastní arzenál Velké Británie a nakoupila rakety Trident II na britské jaderné ponorky.⁷⁹⁴ Margaret Thatcherová však společně s ostatními západoevropskými zeměmi nesouhlasila ohledně amerického embarga na dodávku součástí na sibiřský plynovod, jenž měl zásobovat Evropu, protože by to poškodilo i britské firmy. Americké motivy budou zmíněny v kapitole níže. Thatcherová nezapomněla Američanům vytknout i jejich dodávky obilí do Sovětského svazu.⁷⁹⁵ Ty však také měly svůj strategický důvod, jak uvidíme níže.

29. října 1982 Margaret Thatcherová promluvila v Berlíně, kde předpověděla zhroucení komunistického bloku, aby za pár let na samém místě drolení sovětského impéria již reálně zaznamenal Ronald Reagan. Thatcherová v Berlíně řekla: *„Jsou mocnější a účinnější síly než nástroje války. Můžete člověka spoutat řetězy, ale nemůžete spoutat jeho mysl. Můžete ho zotročit, ale nepodmaníte si jeho ducha. V každé dekádě od války se sovětským vůdcům dostalo připomenutí, že jejich nemilosrdná ideologie přežívá pouze proto, že je udržována silou. Ale přijde den, kdy hněv a frustrace lidí budou tak veliké, že síla už na ně nebude stačit. Potom se budova zhroutí, malta se rozdrobí...jednoho dne paprsky svobody osvítlí i druhou stranu zdi.“*⁷⁹⁶

Thatcherová se snažila Reaganovi v říjnu 1983 vymluvit invazi v komunistické Granadě, protože to byl stát Commonwealthu a doma by to přineslo antiamerikanistické nálady ve veřejném mínění, což by bylo velice nepříjemné pro rozmisťování amerických raket.⁷⁹⁷

⁷⁹² Tamtéž, s. 168.

⁷⁹³ Tamtéž, s. 170-171.

⁷⁹⁴ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 183-184; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 172-175.

⁷⁹⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 176-180.

⁷⁹⁶ Tamtéž, s. 185.

⁷⁹⁷ Tamtéž, s. 232.

Další problematika americko-britských vztahů je zmíněna v podkapitole o americké zahraniční politice. Ještě je potřeba zmínit, že s odchodem Ronalda Reagana a nástupem Georgie Bushe se vazby mezi Spojenými státy a Británií oslabily, protože Bush považoval za hlavního partnera Německo.⁷⁹⁸ K oživení partnerství došlo při 1. americké invazi v Iráku, kterou Thatcherová podpořila.⁷⁹⁹

1.5. Závěry

Výsledky politiky Margaret Thatcherové byly v jednom směru úspěšné, v druhém spíše ne. Thatcherová obnovila svou rozhodnou obranou národních zájmů prestiž Velké Británie ve světě.⁸⁰⁰ Se Spojenými státy sdílela společné strategické hledisko oslabení a konečné porážky komunismu, a ačkoliv se někdy s americkou administrativou někdy neshodovala v taktických otázkách, pevná aliance se Spojenými státy posilovala význam Británie. Margaret Thatcherová pomohla Reaganovi přispět k pádu východního bloku úměrně k mocenským možnostem Velké Británie.

Kde však premiérka selhala, byla otázka evropské integrace, protože nezabránila centralizaci Evropy. Ačkoli poměrně úspěšně bránila britské nároky týkající se financování EHS, unikly jí zásadní státoprávní přeměny *Společenství*. Nárůstu centralizace napomohla i svou podporou přenosu pravomocí národních vlád do Bruselu kvůli budování jednotného trhu. Na druhou stranu je pravda, že francouzsko-německý tandem byl příliš silný a Británii se nepodařilo najít spojence, se kterým by této síle společně čelila. Evropská společenství byla od počátku koncipována jako předstupeň jednoho evropského státu, takže pokud by Thatcherová bývala chtěla zabránit ztrátě suverenity Británie, musela by požadovat vystoupení z EHS. To si ve své době jednak neuvědomovala a jednak se musela potýkat se silným eurooptimistickým křídlem ve vlastní straně, které kvůli jejím skeptickým názorům na vytvoření evropského státu výrazně přispělo k jejímu pádu. Thatcherová rovněž nezabránila sjednocení Německa, které dalo další silný impuls k unifikaci Evropy.

⁷⁹⁸ LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 338; srov. THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 525; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 243.

⁷⁹⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 559-565; LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 346.

⁸⁰⁰ Srov. RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 185-186.

2. Zahraniční politika administrativy Ronalda Reagana

Pakliže Velká Británie ve dvacátém století zaznamenávala relativní úpadek velmocenského postavení, tak moc a prestiž Spojených států až do období války ve Vietnamu spíše rostla. Americký prezident Roosevelt opustil tradiční izolacionismus, ba šel porazit nacismus a japonský expansionismus, aby na druhé straně podcenil hrozbu komunismu. Po tom, co demokratický prezident Harry Truman zjistil, že Stalin není ten „hodný strýček Joe“, za kterého ho považoval jeho demokratický předchůdce v úřadu prezidenta FDR, vyhlásil politiku zadržování (containment) inspirovanou *Dlouhým telegramem* George Kennana. Na potřebě čelit komunistické hrozbě se shodovaly obě dvě americké strany až do války ve Vietnamu, kdy ve straně demokratické začínala nabývat význam *nová levice* vyznačující se silnou kritikou vůči vlastní zemi a jejím tradičním hodnotám. Tato událost znamenala konec studenovělečného konsensu v zahraniční politice.⁸⁰¹ Typickým představitelem této změny byl George McGovern, odpůrce studené války, stoupenec okamžitého stažení z Vietnamu, unilaterálního odzbrojení Ameriky a levicového neoizolacionismu. Tyto názory poté zastávala většina Demokratické strany až do první poloviny 90. let.⁸⁰²

Po skončení války ve Vietnamu, která byla prohrána spíše v mediální oblasti a prostoru amerického veřejného mínění, byla pozice republikánských prezidentů Nixona a Forda vnitropolitickými událostmi oslabena. Demokraty ovládaný Kongres nebyl příznivě nakloněn navyšování rozpočtu na zbrojení, a tak důsledkem této relativní slabosti amerických republikánských administrativ⁸⁰³ byla politika zmírňování napětí *deténte*, jejímž hlavním architektem byl politolog, poradce a ministr zahraničí Henry Kissinger. Jestliže jeho navázání spolupráce s komunistickou pevninskou Čínou vypadalo na první pohled nemorálně, protože

⁸⁰¹ BARŠA, P.: *Hodina impéria...*, s. 32.

⁸⁰² JOCH, R.: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě...*, s. 14-15.

⁸⁰³ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 10, 42; V roce 1972 byla za Kissingera vykonávajícího funkci Poradce pro národní bezpečnost prezidenta Nixona podepsána smlouva ABM. Nixonova administrativa chtěl z počátku opustit koncepci MAD, ale bránil jí Kongres a byrokracie. Roku 1969 předložil Nixon kongresu program protiraketové obrany – mělo vzniknout 12 základen proti omezenému útoku z SSSR. Nixon byl kritizován stejně jako RR současná protiraketová obrana, původní projekt prošel o hlas viceprezidenta. Každý rok kongres snižoval na základě rozpočtu počet základen až koncem r. 1971 zbývaly pouze 2. ABM stanovila i limity protiraketové obrany. (KISSINGER, Henry: *Potřebuje Amerika zahraniční politiku? Cesta k diplomacii pro 21. století*: BB Art. Praha 2002, s. 53-54).

znamenal konec uznání Taiwanu jako reprezentanta celé Číny, znamenalo uznání mocenské reality a podpoření principu realistické školy mezinárodních vztahů vyvažování moci. Uzavření „příměří“ s Čínou znamenalo pro Spojené státy to pozitivum, že se mohly soustředit pouze na jednu „Říši zla“. Potřeby zahraniční politiky nebyly argumentovány na bázi idealismu a ideologie, ale na základě sledování národního zájmu.⁸⁰⁴ Na druhou stranu je pravdou, že v této době byl zaznamenán výrazný vzestup branné moci Sovětského svazu v námořní síle a konvenčních zbraních. Sověti dosáhli po tom, co získali nukleární paritu v roce 1968, v polovině sedmdesátých let nukleární převahy.⁸⁰⁵ Z obecného hlediska dočasného uklidnění napětí v době, kdy se USA nacházely ve vnitřní krizi, tato politika opodstatněná měla, ale v dlouhodobém horizontu přinášela problémy ve formě různých teorií přibližování systémů, které relativizovaly inherentní zločinnost komunismu a zpochybňovaly legitimitu kapitalistického liberálně demokratického systému.

Carterova demokratická administrativa se chtěla zbavit „neopodstatněného strachu z komunismu“ a prosazovat lidská práva,⁸⁰⁶ což však nevedlo k prosazení lidských práv v totalitních státech komunistického bloku, ale podkopáváním naopak k pádu některých prozápadních autoritativních diktatur, jako byl šáhův Írán a Somozova Nikaragua. Tyto státy pak nejenomže nezačaly bránit lidská práva, ale staly se protiamerickými a protizápadními.⁸⁰⁷

Obrat v Carterově administrativě znamenal až sovětská agrese v Afghánistánu. USA odvolaly svého velvyslance v Moskvě a schvalování smlouvy SALT II mělo být odloženo. USA uvalily sankce jako zastavení kulturní výměny, zastavení vývozu sofistikovaných technologií, uvalení obilního embarga a bojkot moskevské olympiády.⁸⁰⁸ V prezidentově projevu o stavu Unie z 23. 1. 1980 byla vyhlášena takzvaná *Carterova doktrína*, která měla zabránit Sovětskému svazu v podobných akcích jako v Afghánistánu. Měly být navýšeny výdaje na obranu, posíleny vztahy s Čínou a měly být započaty dodávky

⁸⁰⁴ KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 731, 737.

⁸⁰⁵ JOCH, R.: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě...*, s. 16.

⁸⁰⁶ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 35.

⁸⁰⁷ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 145-146; srov. JOCH, R.: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě...*, s. 13.

⁸⁰⁸ Srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 293.

vojenského materiálu afghánským povstalcům za pomoci Egypta, Pákistánu, Saudské Arábie a Číny. Došlo k návratu strategie zadržování.⁸⁰⁹

Carterova doktrína však neměla mít dlouhého trvání, protože příští projev o stavu unie měl pronášet Ronald Reagan. Nastal čas Reaganovy *doktríny osvobození*. Odborník na bezpečnostní studia Petr Suchý shrnuje výstižně politiku administrativ před nástupem Reagana takto: „*Proces uvolňování napětí...přinesl značné výhody především Sovětskému svazu. Rozsáhlá hospodářská pomoc poskytovaná Spojenými státy a dalšími západními zeměmi výrazně napomohla stabilizaci sovětského režimu. Jeho představitelé díky ní nebyli nuceni provést jakékoli ekonomické či politické reformy, a přesto oddálili, byť dočasně, hlubokou a systémovou krizi sovětského státu. Četné finanční prostředky plynoucí ze Západu navíc umožnily alokaci domácích zdrojů zejména do vojenské sféry, což se projevilo jednostranným masivním zbrojením, jež dále posílilo sovětskou pozici v rámci supervelmocenských vztahů. To také napomohlo upevnění sovětského vlivu v rámci komunistického bloku a jeho rozšíření a posílení v oblasti třetího světa. Pozice Spojených států byla naopak citelně oslabena.*“⁸¹⁰

2.1. Studená válka

Pokud bychom chtěli shrnout Reaganův přístup k zahraniční politice, tak ho vyjadřuje heslo *Peace through Strength*, mír prostřednictvím síly.⁸¹¹ Nová administrativa se zřetelně vymezila proti předcházející politice *deténte*.⁸¹² Výsledkem předcházející politiky bylo, že se v letech 1974-1980 komunistický vliv rozšířil do Jižního Vietnamu, Kambodži, Laosu, Jižního Jemenu, Angoly, Etiopie, Mosambiku, Grenady, Nikaraguy a Afghánistánu.⁸¹³

Základ systematické⁸¹⁴ americké politiky vůči Sovětskému svazu byl obsažen v direktivě pro národní bezpečnost *NSDD-75*.⁸¹⁵ Ta obsahovala

⁸⁰⁹ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 39-41.

⁸¹⁰ Tamtéž, s. 43.

⁸¹¹ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 132.

⁸¹² SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 50.

⁸¹³ CROZIER, B.: *Vzestup a pád sovětské říše...*, s. 187-337.

⁸¹⁴ Srov. KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 800.

následující priority: silná armáda, dlouhodobý konsensus Západu ohledně jednání se Sovětským svazem, zachování strategického vztahu s Čínou a úsilí o minimalizaci příležitostí ke sblížení Číny a SSSR, udržení stálého dlouhodobého růstu výdajů na obranu a na jaderný i konvenční potenciál, ideologická ofenzíva a politická ofenzíva zaměřená na vyvolání vývojové změny v sovětském systému, účelné maření sovětských snah o konsolidaci postavení v Afghánistánu, zabraňování rozšiřování vlivu SSSR na Středním východě a jihozápadní Asii, zachování mezinárodního tlaku vyvíjeného na SSSR kvůli zmírnění represí v Polsku pro prohlubování nezávislosti východoevropských států, neutralizace a snížení hrozby sovětsko-kubánské spolupráce.⁸¹⁶

Kromě rozsáhlého zbrojení byly připraveny hospodářské sankce mající přivést Sověty k jednacímu stolu. Sovětská ekonomika měla být zatížena nutností dalšího zvýšení výdajů na zbrojení v době, kdy Američané začali investovat do zbrojení obrovské částky, a navíc hospodářskými sankcemi. V kombinaci s inherentní hospodářskou neefektivitou komunistického systému, která byla pouze vyvažována masivní exploatací přírodních i lidských zdrojů, se mělo přispět ke kolapsu sovětské ekonomiky, která by nebyla schopná současně udržovat přijatelnou životní úroveň a držet krok s USA v množství zbraní i technické dokonalosti. Reagan byl v tomto ovlivněn i analýzami CIA a *Teamu B*. Byl přesvědčen, že Svaz vydává na zbrojení více než 20% HDP.⁸¹⁷ Ve svém projevu v Londýně 6. června 1982 Reagan řekl: „*V ironickém smyslu měl Marx pravdu. Jsme dnes svědky velké revoluční krize, krize kdy požadavky ekonomického řádu přímo kolidují s požadavky řádu politického. Ale krize neprobíhá na nemarxistickém Západě, ale v domově marxismu-leninismu, v Sovětském svazu. Je to Sovětský svaz, který běží proti proudu dějin, když upírá lidskou svobodu a lidskou důstojnost svým občanům...Konstantní srážení ekonomického růstu kombinovaného s růstem vojenské produkce znamená pro*

⁸¹⁵ Srov. PIPES, R.: *VIXI. Paměti nezařaditelného...*, s. 270-288; PIPES, Richard: *Pád Sovětského svazu*, in: EDWARDS, L. (ed.): *Svědomy Washingtonu...*, s. 74.

⁸¹⁶ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 61; srov. *Rozkaz pro oblast národní bezpečnosti č. 75*, Bílý dům, Washington 17. ledna 1983, přetištěno in: PLACHT, J.-VANČURA, P.: *Konec říše zla...*

⁸¹⁷ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 135; srov. PIPES, R.: *VIXI. Paměti nezařaditelného...*, s. 192-222, 228; Sovětské výdaje na obranu byly v době nástupu Thatcherové do úřadu cca. 12-14% HNP, ke konci osmdesátých let již 25-30% HNP. (THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 168.)

sovětský lid těžké břímě...Rozklad sovětského experimentu by pro nás neměl být překvapením.“⁸¹⁸ Také výdaje na válku v Afghánistánu tvořily nezanedbatelnou položku vyčerpávající sovětské hospodářství.⁸¹⁹

Konkrétně se pak mělo v hospodářské oblasti odpovědět na Sověty nařízený útlak polské opozice „omezením přístupu Moskvy (1) k západoevropskému trhu se zemním plynem; (2) k dotovaným finančním zdrojům ze Západu; a (3) k sofistikovaným vojensky použitelným technologiím ze Spojených států a Západu obecně.1) Dalším úkolem bylo pokusit se přesvědčit Saúdskou Arábii, aby pomohla snížit světové ceny ropy zvýšením produkce. Výnosy z vývozu ropy a plynu představovaly až dvě třetiny nevelkých devizových příjmů Sovětského svazu, které v té době činily asi 32 miliard amerických dolarů ročně.“⁸²⁰

Mohlo se zdát poněkud nekonzistentní, že americká vláda zrušila embargo na vývoz obilí do Sovětského svazu, které zavedl Carter. Reagan embargo zrušil, protože tuto mezeru v trhu s obilím obsadily ostatní západní země,⁸²¹ a zároveň tím byli poškozeni i američtí farmáři, kteří přišli o své odbytiště.⁸²² Obilí bylo na rozdíl od sofistikovaných technologií pouze spotřebováno a nepomáhalo technologickému rozvoji Sovětského hospodářství. Evropští spojenci USA, tradičně především Francouzi, byli rozladěni tím, že USA uvalily embargo na stavbu sovětského plynovodu a samy prodávaly Sovětům obilí. Rozdíl byl však v tom, že stavba plynovodu činila západní Evropu závislou na ropě a přinášela

⁸¹⁸ „In an ironic sense Karl Marx was right. We are witnessing today a great revolutionary crisis, a crisis where the demands of the economic order are conflicting directly with those of the political order. But the crisis is happening not in the free, non-Marxist West but in the home of Marxism- Leninism, the Soviet Union. It is the Soviet Union that runs against the tide of history by denying human freedom and human dignity to its citizens. ...The constant shrinkage of economic growth combined with the growth of military production is putting a heavy strain on the Soviet people...The decay of the Soviet experiment should come as no surprise to us.“ (REAGAN, Ronald: *President Reagan's Speech to the British House of Commons*, London - June 8. 1982. <http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganBritishHouseofCommons.htm>).

⁸¹⁹ CROZIER, B.: *Vzestup a pád sovětské říše...*, s. 267.

⁸²⁰ PLACHT, J.-VANČURA, P.: *Konec říše zla...*

⁸²¹ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 40.

⁸²² NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 242-243; SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 67-67.

Sovětskému svazu zisky v tvrdé měně, zatímco prodej obilí činil Sovětský svaz více závislý na Západu a odčerpával sovětské rezervy tvrdé měny.⁸²³

Na stavbě plynovodu byly zainteresovány firmy mnoha západoevropských států, takže kvůli embargu uvaleném Spojenými státy na vývoz technologií do Evropy vznikla velká transatlantická roztržka. V říjnu 1982 Reagan sankce na vývoz techniky ke stavbě plynovodu odvolal, když se dohodl s evropskými státy, že do SSSR nebudou vyvážet *hi-tech* výrobky a že budou hledat i jiné energetické zdroje než ze SSSR.⁸²⁴

Ve vojenské oblasti posilovaly a modernizovaly Spojené státy svou strategickou triádu: 1) interkontinentální balistické střely, 2) balistické střely odpalované z ponorek, 3) strategické bombardéry.⁸²⁵ Konvenční síly byly také významně navýšeny.⁸²⁶

Krok, na který Sověti neuměli odpovědět, bylo Reaganovo vyhlášení *Strategické obranné iniciativy* v březnu 1983,⁸²⁷ také nazývané zprvu posměšně *Hvězdné války* dle filmu George Lucase.⁸²⁸ Výzkum protiraketových systémů nebyl úplnou novinkou, i Sověti měli svou radarovou základnu v Krasnojarsku,⁸²⁹ ale zamýšlený protijaderný plášť by naprosto změnil geostrategické poměry, protože měl ještě ve vesmíru zneškodnit většinu nepřátelských hlavic.⁸³⁰ Ronald Reagan byl přesvědčen, že jaderné zbraně jsou špatné a děsil se MAD. Chtěl úplné odstranění tohoto typu zbraní.⁸³¹ V tom však neměl podporu v kabinetu. Nejdůrazněji protestoval probritský ministr obrany Caspar Weinberger. Rovněž evropští spojenci se obávali, že když USA budou mít svůj protijaderný štít,

⁸²³ PIPES, R.: *VIXI. Paměti nezařaditelného...*, s. 289; srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 183-184.

⁸²⁴ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s.69- 76

⁸²⁵ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 86-90 ; srov. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 255-256.

⁸²⁶ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 138; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 141.

⁸²⁷ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 560; srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 308; KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 814.

⁸²⁸ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 309.

⁸²⁹ LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 305.

⁸³⁰ JOCH, R.: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě...*, s. 20; srov. SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 94.

⁸³¹ CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 281; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 502.

přestanou se o Evropu zajímat. Jejich obavy však byla poněkud rozptýleny, když jim bylo nabídnuto podílet se na výzkumu.⁸³² Aby Reagan ukázal čistotu svých úmyslů, nabídl výsledky výzkumu sdílet i se Sovětským svazem.⁸³³ Margaret Thatcherová se obávala, že by konec jaderného odstrašení znamenal výhodu pro Sověty, kteří měli v porovnání s NATO mnohem větší konvenční síly.⁸³⁴ Sovětská konvenční armáda měla za Gorbačova 5, 2 milionu vojáků, 53 tisíc tanků, 29 tisíc děl a 4 880 bojových letadel.⁸³⁵ 14. listopadu 1986 byla v *Camp Davidu* Thatcherová Reaganem ujištěna, že bude brát v potaz celkovou rovnováhu všech, ne pouze jaderných zbraní.⁸³⁶

Evropští spojenci USA také souhlasili s dislokací 108 jaderných raket Pershing II a 464 střel s plochou dráhou letu Tomahawk jako protiváhu sovětským SS -20.⁸³⁷ Proti rozmístování protestovali britští labouristé a němečtí sociální demokraté.⁸³⁸

Ofenzivní přístup USA⁸³⁹ byl znát i v přímých vojenských akcích. Jednotky USA se vylodily v členském státu Commonwealthu Granada, kde vládli marxisté napojení na Kubu, v říjnu 1983. Byli zde zadrženi občané SSSR, Libye, NDR, Severní Koreje, Bulharska a Kuby. Rada bezpečnosti OSN tuto akci odsoudila 11:1, Británie se při tom zdržela, Francie byla proti a USA rozhodnutí vetovaly.⁸⁴⁰ Akci odsoudila i Margaret Thatcherová, protože Grenada byla členským státem Commonwealthu.⁸⁴¹

⁸³² SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 113.

⁸³³ NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 318, 323.

⁸³⁴ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 190; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 321.; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 559-560.

⁸³⁵ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 40.

⁸³⁶ RIDELL, P.: *The Thatcher Era...*, s. 189; THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 322; srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 306; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 286.

⁸³⁷ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 139.

⁸³⁸ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 125; DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 153; LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 301-304.

⁸³⁹ KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 807.

⁸⁴⁰ CROZIER, B.: *Vzestup a pád sovětské říše...*, s. 324-331; srov. SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...*, s. 155. REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 408-416.

⁸⁴¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street...*, s. 124. ; D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 153; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 413-414; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika...*, s. 199.

Reaganova administrativa, dle Reaganovy doktríny, která zjednodušeně znamenala podporovat „každý boj za svobodu a každý boj proti komunismu, ať už se s nimi setkáme kdekoliv“;⁸⁴² podporovala i protikomunistické disidentské a odbojové organizace v zahraničí. Jmenujme například Solidaritu v Polsku,⁸⁴³ mudžahedíny v Afghánistánu, UNITu v Angole.⁸⁴⁴ Kvůli nelegální podpoře některých členů Reaganovy administrativy a CIA protikomunistickým nikaragujským bojůvkám vypukla aféra *Írán Contras*, o které se zmíníme v podkapitole o blízkovýchodní politice USA.

Reaganova administrativa považovala za své spojence i pravicové antikomunistické pravicové diktatury jako lepší alternativu než ovládnutí země komunisty. Poučila se také totiž z neúspěchu prezidenta Cartera. Už bylo několikrát zmíněno, že ideovým tvůrcem politiky k těmto státům byla Jeane Kirkpatricková.⁸⁴⁵ Podobný postoj zastávala i Velká Británie Margaret Thatcherové. O Pinochetovi se Reagan domíval, že zachránil Chile před komunismem,⁸⁴⁶ ale na druhou stranu „*o otevřeném přátelství s Chile prakticky nikdo nestál. Poslední a nejlepší důkazy přinesl konec sedmdesátých let, kdy se k moci dostaly konzervativní vlády ve Velké Británii a ve Spojených státech. Naděje chilského režimu ohledně jejich případné podpory však jeho partneři brzy rozptýlili. Oba anglosaští státníci byli dokonalí pragmatici (stejně jako ten chilský), a pokud byli Pinochetovi nakloněni, dávali si velký pozor, aby pokud možno ani nevzbudili takové zdání.*“⁸⁴⁷ Obecnou politikou Reaganovy administrativy bylo nepodkopávat přímo pozice spřátelených autoritativních režimů v Chile, na Filipínách, v Salvadoru, Jihoafrické republice, Haity, na Taiwanu, v Jižní Koreji, ale tlačit na místní vůdce, aby postupně systém liberalizovali a zapojili do politického procesu i opozici.⁸⁴⁸

⁸⁴² NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 222; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 504.

⁸⁴³ K tomu srov. SUCHÝ, Petr: *Reaganova administrativa a Sovětský svaz. Pozice středoevropských a východoevropských komunistických států v zahraničněpolitické koncepci Reaganovy administrativy*, in: *Revue Proglas* 5-6/2001.

⁸⁴⁴ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 147-150.

⁸⁴⁵ Srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 139; CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 350.

⁸⁴⁶ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 164; Tuto Reaganovu tezi zastává i historik Brian Crozier (CROZIER, B.: *Vzestup a pád sovětské říše...*, s. 305-308).

⁸⁴⁷ VIAL, G.: *Pinochet. Portrét diktátora...*, s. 267.

⁸⁴⁸ D'SOUZA, D.: *Ronald Reagan...*, s. 162-165.

Pro vítězství Reagana ve studené válce byla důležitá i ideová ofenzíva.⁸⁴⁹ Proslulou se stala Reaganova *Evil empire Speech*, pronesená na setkání evangelikálních křesťanů 8. března 1983, kde hovořil o Sovětském svazu jako Říši zla: „Během mé první tiskové konference ve funkci prezidenta jsem v odpovědi na přímou otázku poukázal na to, jak sovětští vůdci, jako dobří marxisté-leninisté otevřeně a veřejně prohlašují, že uznávají pouze jedinou morálku, a sice tu, která prospívá jejich věci, a tou je světová revoluce. Rád bych zdůraznil, že jsem pouze citoval Lenina...Morálka pro něj znamená plnou podřízenost třídnímu boji...To neznámá, že bychom se měli izolovat a odmítat snahy o dorozumění. Hodlám udělat všechno, abych je přesvědčil o našich mírových záměrech a připomněl jim, že to byl Západ, který se vzdal použití svého atomového monopolu ve čtyřicátých a padesátých letech za účelem územních zisků a teď navrhuje padesátiprocentní snížení počtu strategických balistických střel a likvidaci celé skupiny pozemních atomových raket středního doletu. Současně je však nutno dát jim na srozuměnou, že nikdy nepřistoupíme na kompromis v otázce našich principů a norem. Nikdy se nevzdáme svobody. Nikdy se nevzdáme víry v Boha...modleme se za spásu všech, kdo žijí v totalitní temnotě-modleme se, aby objevili radost z poznání Boha. Ale než k ní dospějí, mějme na paměti, že svou propagací nejvyšší moci státu, vyhlášením jeho všemohoucnosti ve vztahu k jednotlivci a předpokladem jeho konečného ovládnutí všech lidí na zemi se stávají centrem zla v moderním světě...Naléhavě vás proto prosím, abyste v diskusích o návrhu zmrazení atomového zbrojení dávali pozor na pokušení pýchy...na pokušení označit obě strany za stejně špatné, a tak ignorovat dějinné skutečnosti i agresivní pohnutky Říše zla, zkrátka na pokušení prohlásit závody ve zbrojení za jedno velké nedorozumění, a tak se vyhnout odpovědnosti za boj mezi správným a nesprávným, za boj mezi dobrem a zlem...“⁸⁵⁰

I když kontakty mezi sovětským vedením a americkým prezidentem existovaly, po léta se s hlavou sovětské říše neseťkal, což také bylo zapříčiněno tím, že sovětští vůdcové „jeden za druhým umírali“, jak si Reagan povzdechl.⁸⁵¹

⁸⁴⁹ Srov. KISSINGER, H.: *Umění diplomacie...*, s. 802-804.

⁸⁵⁰ Cit. dle NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 232-235.

⁸⁵¹ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 562.

Zásadní změna přišla až s nástupem generálního tajemníka ÚV KSSS Michaila Gorbačova,⁸⁵² který ačkoliv byl přesvědčným komunistou, „nehodlal jít přes mrtvoly“ a uvědomoval si slabost sovětské ekonomiky. Již Thatcherová, jež se s Gorbačovem setkala, ještě než se stal generálním tajemníkem, zjistila, že s „tímhle člověkem se dá dohodnout“. K jistému „prolomení ledů“ došlo na schůzce v Ženevě 19.-21. listopadu, kde se oba vůdci svobodného a komunistického světa poprvé setkali.⁸⁵³ Na summitu v Reykjavíku 11.-12. října 1986 již téměř došlo k dohodě o likvidaci všech jaderných zbraní středního doletu, avšak Reagan odmítl přistoupit na konec SDI, který požadoval Gorbačov.⁸⁵⁴ 12. června 1987 provokoval Reagan svým osobitým stylem při projevu u Braniborské brány a Berlínské zdi, symbolu rozdělení Západu a Východu a komunistického útlaku: „*Generální tajemníku Gorbačove, pokud usilujete o mír, jestli usilujete o prosperitu pro Sovětský svaz, jestli usilujete o liberalizaci: Přijďte k této bráně! Pane Gorbačove, otevřete tuto bránu! Strhněte tu zed!*“⁸⁵⁵

Na washingtonském summitu 8.-10. prosince 1987 byla konečně mezi Sovětským svazem a Spojenými státy podepsána dohoda INF o eliminaci raket středního doletu. Sovětský svaz jich musel zničit 1846 a Spojené státy 846.⁸⁵⁶

Autor této studie se neztotožňuje s revizionistickými pohledy na éru studené války a souhlasí se závěry Petra Suchého a Romana Jocha: „*Vliv Reaganovy politiky na změnu chování Sovětského svazu a rozpad komunistického bloku je evidentní. Přestože mnozí analytici tuto skutečnost opomíjejí a přikládají největší zásluhy v této souvislosti Gorbačovovým reformním snahám.*“⁸⁵⁷ „*Teze, že ke krachu komunismu došlo pouze v důsledku jeho vnitřní hospodářské neefektivity, je neudržitelná. Nesmírně chudé režimy se udrží, jsou-li*

⁸⁵² LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 315.

⁸⁵³ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 585-588.

⁸⁵⁴ Tamtéž. s. 627-631.

⁸⁵⁵ „*General Secretary Gorbachev, if you seek peace, if you seek prosperity for the Soviet Union and Eastern Europe, if you seek liberalization: Come here to this gate! Mr. Gorbachev, open this gate! Mr. Gorbachev, tear down this wall!*“ (REAGAN, Ronald: *Speech at the Brandenburg Gate, Berlin, June 12, 1987,*

<http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganBerlinWallSpeech.hun>

⁸⁵⁶ LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce...*, s. 317-318.; srov. SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...* s. 227-228.

⁸⁵⁷ SUCHÝ, P.: *Reagan a Říše zla...* s. 256.

dostatečně brutální: to je příklad dnešní Severní Korey či Stalinova Sovětského svazu v 30. letech, kdy tam byl hladomor. Avšak začne-li se nesvobodný režim vnitřně reformovat, poleví-li v bezohlednosti a krutosti svých represí, může padnout. To byl případ sovětského bloku na konci 80. let. Co však bylo příčinou touhy vládců po vnitřních reformách? Vnější tlak Západu, eskalace mezinárodního napětí, přechod ke strategii osvobozování a závody ve zbrojení. V 70. letech Sověti neměli žádný důvod k reformám, neboť nikdo je z vnějšku neohrožoval; v 80. letech měli důvod k reformám veliký, neboť vnější tlak byl značný. Zásahu na osvobození střední Evropy - na našem osvobození - měl tedy Ronald Reagan, nikoli Gorbačov. Jedinou zásluhou Gorbačova bylo, že v kritické hodině se nerozhodl pro kolosální masakr lidí přirozeně toužících po svobodě, nýbrž raději akceptoval ústup ze střední Evropy; i když ještě i v březnu 1991 poslal do Vilniusu tanky, aby utopily v krvi volání Litevců po troše svobody.⁸⁵⁸

2.2. Blízký východ

Politiku USA k blízkovýchodním státům je potřeba nahlížet ze širšího rozměru studené války. Na jedné straně zde existovalo tradiční spojenectví s Izraelem, na druhé straně bylo v zájmu boje proti komunismu udržet si relativně umírněné islámské státy na své straně.⁸⁵⁹ To byla ostatně politika podobná té, kterou prosazovala Margaret Thatcherová.

Blízkovýchodní konflikt je kapitolou samotnou pro sebe. Ale v zásadě problémem, který se Spojeným státům nedařilo řešit a vyřešit, bylo vzájemné nepřátelství Izraele a ostatních arabských států.⁸⁶⁰ Byly zde tradiční monarchie jako Jordánsko a Saudská Arábie, sekulární prozápadní Egypt, pak sekulární nacionalisticko socialistické, avšak navzájem zneprátené baasistické režimy v Iráku a Sýrii. Nezanedbatelným faktorem byla válka mezi Irákem a šíitským Íránem. Problematický byl také multináboženský Libanon, kde se různé skupiny snažily prosadit svůj vliv, což vedlo k občanské válce za účasti cizích států. S Libanem souvisela i otázka Palestinců. Ekvilibristika v takovém složitém

⁸⁵⁸ JOCH, Roman: *Ronald Reagan, antikomunismus a vítězství ve studené válce*, in: in: FAJMON, H.-JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan...*, s. 24-25.

⁸⁵⁹ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 370; srov. DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 170.

⁸⁶⁰ DALLEK, R.: *Ronald Reagan...*, s. 171.

prostředí nebyla vůbec jednoduchá a Spojeným státům se ne vždy všechno dařilo. Reagan měl pravdu, když řekl: „*Jak se o tom přesvědčili všichni američtí prezidenti, žádná světová oblast nestaví před Spojené státy obtížnější, citlivější a složitější problémy než Blízký východ.*“⁸⁶¹

Reagan vždy podporoval právo Izraele na existenci: „*Věřil jsem v životě v mnoho věcí, ale mým nejsilnějším přesvědčením bylo, že Spojené státy musí zajistit, aby Izrael přežil. Vzhledem k holocaustu měla podle mého názoru Amerika zodpovědnost zaručit se za to, aby se nikdy nemohly opakovat hrůzy páchané na Židech za Hitlerovy vlády...*“⁸⁶² Chtěl si ale také uchovat přátelství Saudské Arábie, která měla hrát roli i v jeho ropné politice podkopání hospodářské síly Sovětského svazu, a prosazoval prodej letadel AWACS s moderním radarovým systémem Saudské Arábii hned od prvních dnů v úřadu. Proti tomu protestoval Izrael s Menachemem Beginem v čele a využíval židovské lobby v Kongresu,⁸⁶³ aby vykonávala na zákonodárce nátlak, který by zabránil prodeji těchto letadel. V červnu 1981 Izrael bombardoval irácký jaderný reaktor v Osiraku, což situaci na Blízkém východě vyostřovalo, i když to z hlediska vlastní bezpečnosti této země byl krok nutný.⁸⁶⁴ Reagan dal Beginovi najevo, že se mu nelíbí, aby se jakákoli, byť spřátelená země pletla do vnitřních záležitostí Spojených států, a prodej AWACS byl nakonec odsouhlasen.⁸⁶⁵

Dalším ožehavým problémem byla otázka Libanonu. V zemi byly dislokovány křesťanské milice spřátelené s Izraelem, vojska Sýrie a jednotky teroristů z Organizace pro osvobození Palestiny, které odtud napadaly Izrael. V dubnu 1982 došlo k předání území Sinaje obsazeném izraelskou armádou zpět Egyptu. 5. června 1982 Izrael vstoupil do Libanonu, aby zabránil útokům OOP na své území. Zklidnění situace a zastavení bojů se snažil zprostředkovat americký diplomat Philip Habib. Spojené státy podporovaly stažení všech cizích armád z Libanonu, tedy syrské, izraelské a geril OOP. 4. srpna 1982 Izrael silně

⁸⁶¹ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 367.

⁸⁶² REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 370.

⁸⁶³ V USA existují různé lobby hájící zájmy svých původních domovin. Například také polská a irská. Československá lobby například pomáhala v době 1. světové války shánět kontakty na americké politiky za účelem dosažení vzniku československého státu.

⁸⁶⁴ JOCH, R.: *Proč právě Irák...*, s. 42.

⁸⁶⁵ CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 393; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 367-376.

bombardoval Bejrút, což Reagana rozladilo. Především ho zděsily oběti na civilním obyvatelstvu. Reagan, když telefonicky hovořil s izraelským premiérem Beginem, použil dokonce slovo *holocaust*, aby zdůraznil své pohoršení nad útoky Izraele znamenající oběti na civilistech.⁸⁶⁶ Begin se bránil, že chtěl pouze zničit základny teroristů. USA přišly s návrhem, že vyšlou mírovou misi, která by pomohla odsunout vojsk z Libanonu. Reagan také podporoval palestinskou samosprávu. 14. září 1982 byl zabit při muslimském teroristickém útoku libanonský křesťanský prezident Bašír Džamál. Křesťanští falangisté pak v odvetě zmasakrovali palestinské uprchlíky, aniž by tomu Izraelci zabránili. Při teroristických útocích umírali i příslušníci americké námořní pěchoty.⁸⁶⁷ Americké jednotky byly nakonec staženy a pokud bylo úkolem Reagana přinést na Blízký východ zklidnění situace, tak byl v tomto případě neúspěšný.

V souvislosti s Blízkým východem bychom ještě měli zmínit aféru Írán – Contras. Zde šlo o to, že američtí rukojmí měli být vydáni výměnou za prodej zbraní Íránu. O této záležitosti Reagan věděl. O podpoře nikaragujských antikomunistických oddílů *Contras* prostředky získanými z prodeje zbraní Reagan patrně nevěděl. Na jednu stranu je pravda, že byl v této kauze porušen zákon, protože Kongres naneštěstí pomoc Contras zablokoval, ale musíme si uvědomit, že tak bylo učiněno v dobré víře boje proti komunismu.⁸⁶⁸ Tato aféra však silně podkopala důvěru Američanů ve svého prezidenta.

Reagan rovněž nemínil ustupovat teroristickému spojenci Sovětského svazu, Kaddáfího Libyi. Poté, co několik amerických vojáků zahynulo na berlínské diskotéce v březnu 1986, přikázal Reagan bombardovat Libyi. Evroptští „spojenci“ kromě Margaret Thatcherové odmítli poskytnout letecké základny.⁸⁶⁹

⁸⁶⁶ Srov. CANNON, L.: *President Reagan...*, s. 406.

⁸⁶⁷ Celé složité otázky věnuje Reagan poměrně dost prostoru ve svých pamětech (REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 376-408).

⁸⁶⁸ Srov. JOCH, R.: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě...*, s. 24-25; NOOMANOVÁ, P.: *Když kraloval charakter...*, s. 290-307; REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 432-495.

⁸⁶⁹ REAGAN, R.: *Život jednoho Američana...*, s. 472-495.

2.3. Závěry

Pokud hodnotíme výsledky zahraniční politiky Ronalda Reagana podle toho, co slíbil voličům, byla nepochybně úspěšná. Reagan obnovil mezinárodní prestiž a sebedůvěru Spojených států. Vlivem jeho politiky se zhroutil komunistický blok a Spojené státy se de facto staly světovým hegemonem. Znatelný neúspěch lze zaznamenat v případě Blízkého východu, avšak zůstává otázkou, zda je vůbec v silách nějakého politika uklidnit zdejší výbušnou situaci.

Americká hegemonie s nekonzervativními univerzalistickými postuláty šíření demokracie s sebou přináší i různá nebezpečí. Reagan sice podporoval šíření demokracie, ale šlo spíše o to, aby demokracie byla obnovena v těch státech, kde existovala její tradice a kde byla přerušena až nadvládou komunismu. S ohledem na Reaganovu toleranci k autoritativním režimům a umírněným monarchiím se domníváme, že Reagan nekonzervativcem nebyl a že by s nekonzervativním šířením demokracie do zemí, kde neměla tradici, pravděpodobně nesouhlasil. Podobně i Margaret Thatcherová byla zneklidněna vyhlášením *Nového světového řádu* George Bushe.⁸⁷⁰

⁸⁷⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Umění vládnout*.... s. 191-192; srov. LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce*.... s. 345.

Závěr

V této práci jsme si ukázali, že ideje Thatcherové i Reagana navazovaly do značné míry na myšlenkovou konzervativní tradici zemí, ze kterých pocházeli. 20. století znamenalo po většinu období rozchod s těmito myšlenkami a nástup kolektivistických socialistických ideologií a systémů různých odstínů. Thatcherová a Reagan sice pravicové myšlenky jako takové neznovuvynalezli, ale dokázali je poměrně přesvědčivým způsobem předat veřejnosti. Oba dokázali zužitkovat vzestup hnutí *nové pravice*, které začalo pozvolna nabývat na síle v padesátých a šedesátých letech, aby se po neúspěšných pokusech nakonec chopilo moci. Rozdílem mezi Thatcherovou a Reaganem bylo mimo jiné také i to, že Reagan vycházel z mnohem větší základny podporovatelů. Zatímco *Reaganovu revoluci* podporovaly různé proudy a on mnohdy musel krotit „krajní“ pravičáky, Thatcherová spíše musela neustále bojovat s poměrně velkou částí strany, která byla umírněná.

Období vlády Thatcherové a Reagana bývá někdy označováno jako *konzervativní revoluce*. Pokud však budeme definovat revoluci jako radikální změnu k něčemu novému, tak zde se o toto nejednalo. Správně by se tento fenomén neměl nazývat *konzervativní revoluce*, ale *konzervativní kontrarevoluce*, protože zde šlo o to zvrátit levicovou revoluci 20. století v ekonomice, politice a morálce, která se projevila vzrůstem centralismu, etatismu, totalitních ideologií a úpadkem tradičních morálních hodnot, a vrátit stav společnosti zpět do období, než začaly levicové myšlenky sociálního inženýrství získávat navrch.

Jak bylo již v dílčích závěrech zmíněno, ne vše se Reaganovi a Thatcherové podařilo, protože odstranit negativa několika desetiletí se nedalo stihnout za jejich období v úřadu a po skončení jejich působení zdaleka nebylo zaručeno, že další politici budou v jejich kursu pokračovat, avšak i kdybychom mohli najít pouze jediný trvalý výsledek jejich snažení, tak by to byl pád komunismu ve východní Evropě, jehož návrat je v budoucích letech nepravděpodobný. A to nelze hodnotit jinak než jako úspěch.

Prameny a literatura

Primární prameny

Projevy a dokumenty Ronalda Reagana:

- *Oficiální webová stránka Ronalda Reagana:* <http://www.ronaldreagan.com/>

- *Medal of Freedom site:*

<http://www.medaloffreedom.com/RonaldReaganSpeeches.htm>

- PLACHT, Jan-VANČURA, Petr: *Konec říše zla. Rozhodující dokumenty studené války*, bulletin Občanského institutu č. 88, Praha prosinec 1998, <http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=609>

Projevy a dokumenty Margaret Thatcherové:

- *Oficiální webová stránka Margaret Thatcher Foundation:*

www.margarethatcher.org

- THATCHEROVÁ, Margaret: *Británie a Evropa. Text projevu předneseného v Bruggách ministerskou předsedkyní 20. septembra 1988*, bulletin Občanského institutu č. 7, Praha, říjen 1991.

- THATCHEROVÁ, Margaret: *Otevřený problém, nové úkoly. Přednáška u příležitosti předání ceny Clare Boothe Luce 23. září 1991*, in: Revue Prostor č. 21, září 1992, s. 59-71.

Videozáznamy projevů a rozhovorů

- *Youtube:* www.youtube.com

- POWELL Enoch: *Rivers of Blood Speech*,

http://www.sterlingtimes.org/text_rivers_of_blood.htm.

Paměti

- BUCHANAN, Patrick J.: *Right from the Beginning*, Regnery Publishing, b. m. 1988

- PIPES, Richard: *VIXI. Paměti nezařaditelného*, Mladá fronta, Praha 2005

- REAGAN, Ronald: *Život jednoho Američana*, Prostor, Praha 1998

- REAGANOVÁ, Nancy: *Ted' jsem na řadě já. Paměti Nancy Reaganové*, Československý spisovatel, Praha 1992

- THATCHEROVÁ, Margaret: *Umění vládnout. Strategie pro svět v pohybu*, Prostor, Praha 2003
- THATCHEROVÁ, Margaret: *Roky na Downing Street*, Naše vojsko, Praha 1996
- THATCHER, Margaret: *The Path to Power*, Harper Collins publisher, London 1995

Anglicky psaná odborná literatura

- *A Guide to U.S. Presidential Elections*,

<http://xenohistorian.faihw.com/northam/elections.html>

- BALL, Stuart: *History of the Conservative Party. A Brief History of the Conservative Party*, <http://www.conservatives.com/tile.do?def=party.history.page>

- BUCHANAN, Patrick J.: *Why Do the Neocons Hate Dixie So?*, in: *The American Conservative* December 1, 2003

- BUCHANAN, Patrick J.: *Right from the Beginning*, Regnery Publishing, b. m. 1988

- CANNON, Lou: *President Reagan. The Role of Lifetime*, Simon and Schuster, New York 1991

- DALLEK, Robert: *Ronald Reagan. The Politics of Symbolism*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1999.

- EHRMAN, John: *The Eighties : America in the Age of Reagan*, Yale University Press, New Haven 2005.

- FEDER, Don: *Enoch Powell spoke the truth on immigration*, *Jewish World Review* / February 16, 1998 / 20 Shevat, 5758,

<http://www.jewishworldreview.com/cols/fedet021698.html>

- GAMBLE, Andrew: *The Free Economy and the Strong State. The Politics of Thatcherism*, Macmillan Education Ltd., Hampshire and London 1989

- HLÍNA, Petr: *Thatcherism and its long term Consequences*, diplomová práce Institut ekonomických studií, FSV UK, Praha 1998, vedoucí práce Luděk Urban
- HILLMAN, Nicholas: *Enoch Powell's vital statistics*, in: *Conservative History Journal*, Summer 2003, s. 4-5.
- HOLMES, Martin: *The Conservative Party and Europe*, The Bruges Group Occasional Papers, Paper No. 17,
<http://www.brugesgroup.com/mediacentre/index.live?article=73>

- INGLE, Stephen: *The British Party System*, Basil Blackwell, Oxford 1989

- JOCH, Roman: *Paleoconservatism and Conservatism*,
<http://acuf.org/issues/issue7/040304news.asp>

- MIDWINTER, Arthur: *Public Finance in the Thatcher Era. A Critical Assesment*, Strathclyde Papers on Government and Politics No. 84, Department of Government, University of Strathclyde, Glasgow 1992.

- O'SULLIVAN, John: *Conservatism, Democracy and National Identity. The Third Keith Joseph Memorial Lecture*, Centre for Policy Studies, London 1999

- RIDELL, Peter: *The Thatcher Era. And its Legacy*, Basil Blackwell, Oxford 1991

- THATCHER, Margaret: *The Path to Power*, Harper Collins Publisher, London 1995

- WATKINS, Alan: *A conservative Coup : The Fall of Margaret Thatcher*, Duckworth, London 1991

Odborná literatura v českém a slovenském jazyce

- ARENDTOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu I-III*, Oikoymenh, Praha 1996

- BABBIT, Irving: *Demokracie a vůdcovství*, Občanský institut, Praha 2003.

- BALÍK, Stanislav-KUBÁT, Michal: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Dokořán, Praha 2004
- BARŠA, Pavel: *Hodina impéria. Zdroje současné zahraniční politiky USA*, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2003.
- BEDNÁŘ, Miloslav: *Evropanská tyranie. Česká státní idea, Evropská unie a demokratická civilizace*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2003.
- BELLING, Vojtěch: *Ideologie politické korektnosti a západní civilizace*, in: Distance. Revue pro kritické myšlení, ročník 8., 20006/3, <http://www.euportal.cz/Articles/1100-ideologie-politicke-korektnosti-a-zapadni-civilizace.aspx>
- BĚLOHRADSKÝ, Václav: *Kapitalismus a občanské ctnosti*, Československý spisovatel, Praha 1992.
- BOBBIO, Norberto: *Pravice a levice. Důvod a smysl rozdělení politické scény*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003.
- BOOKER, Christopher-NORTH, Richard: *Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti*, Barrister & Principal, Brno 2006
- BUCHANAN, Patrick J.: *Smrt Západu. Jak vymírání obyvatel a invaze přistěhovalců ohrožují naši civilizaci a naši zemi*, Mladá fronta, Praha 2004
- BUCHANAN Patrick J.: *Přežije Amerika rok 2050?*, z originálu *Will America survive to 2050 ?*, zdroj : www.theamericancause.org publikováno na <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=888>
- BUCHANAN, Patrick J.: *Antikonzervativci*, in: Don Quichotte. Konzervativní hlas z Trnavy duben 2005
- BUCHANAN, Patrick J.: *Báječný nový svět*, Z originálu *Brave new world* Převzato z www.theamericancause.org, česky publikováno na <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=783>
- BUCHANAN, Patrick J.: *Populismus a nacionalismus vs. globalismus*, in: Konzervativní listí červen 2005
- BUCHANAN, Patrick J.: *Sbohem mateřskému kontinentu*, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=31>
- BUCHANAN, Patrick J.: *EU nemá srdce, ani duši*, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1442>
- BUCHANAN, Patrick J.: *Vyhlásit válku radikálnímu islámu?* , in: Agora leden 2007

- BUCHANAN, Patrick J.: *Spal to, co jsi uctíval*, Z originálu *Burn what You worshipped*, American Conservative Magazine (www.amconmag.com.) říjen 2005, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=518>
- BUCHANAN, Patrick J.: *Nechte Pinocheta jít*, Z originálu *Let Pinochet go!* (prosinec 1998), zdroj: www.buchanan.org, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=970>
- BUCHANAN, Patrick J.: *Sbohem, Gippere*, Z originálu : *Good bye to the Gipper* (2004)
Zdroj : www.theamericancause.org, rukopis překladu, článek má vyjít v časopise *51 pro* květen 2007
- BURKE, Edmund: *Úvahy o revoluci ve Francii*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1997
- CALDA, Miloš: *Několik poznámek o politické tradici Spojených států*, in: Sborník Centra pro ekonomiku a politiku č. 15 Česká republika, Spojené státy americké a terorismus, Praha 2002, <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=197>
- CROZIER, Brian: *Vzestup a pád sovětské říše*, BB Art, Praha 2004
- DAVIES, Norman: *Ostrov. Dějiny*, BB Art Praha 2003
- *Deklarace nezávislosti Spojených států amerických. Ústava Spojených států amerických s komentáři Miloše Krejčího*, Otakar II., Praha 2000
- D'SOUZA, Dinesh: *Ronald Reagan. Jak se obyčejný muž stal neobyčejným vůdcem*, Barrister & Principal, Brno 2004
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Spojené státy americké. Společnost a politika*, Libri Praha, 2002
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Spojené státy americké*, in: *Komparace politických systémů I.*, Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha 1999, s. 165- 203
- EDWARDS, Lee (ed.): *Svědění Washingtonu. Washington Times 1982-2002*, Ideál, Praha 2004
- FAJMON, Hynek: *Margaret Thatcherová a její politika*, Barrister & Principal, Brno 1999

- FAJMON, Hynek-JOCH, Roman: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan-politici svobody*, CEVRO, Praha 2002
- FAJMON, Hynek: *Příběh Margaret Thatcherové*, in: *Revue Politika* 5/2004, <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/195/pribeh-margaret-thatcherove/?PHPSESSID=8>
- FIALA, Petr: *Evropská ústava a evropská demokracie*, in: *Revue Politika* 10/2003
- FIALA, Petr: *Evropská integrace, politická identita a demokracie*, in: *Revue Politika* 6-7/2006
- FIALA, Petr: *Evropský mezičas. Nové otázky evropské integrace*, Barrister & Principal, Brno 2007
- FRIEDMAN, Milton: *Kapitalismus a svoboda*, Liberální institut, Praha 1993

- GELLNER, Ernst: *Národy a nacionalismus*, Nakladatelství Josef Hříbal, Praha 1993
- GELLNER, Ernst: *Nacionalismus*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003.
- GOEBBELS, Joseph: *Poznání a propaganda. Komentovaný překlad vybraných projevů*, Naše vojsko Praha 2002
- GRAY, John: *Liberalismus*, Občanský institut, Praha 1999

- HAD, Miroslav: *Státní zájmy*, in: VALENTA J. a kol.: *Máme národní zájmy?*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1992, s. 25-28
- HANNAN, Daniel: *Proč je EFTA lepší volba než EU*, in: *Laissez Faire* květen 2007, s. 1-4
- HAYEK, Friedrich August : *Cesta do otroctví*, Academia, Praha 1990
- HAYEK, Friedrich August: *Osudná domyšlivost. Omyly socialismu*, Sociologické nakladatelství, Praha 1995
- HAYEK, Friedrich August: *Principy liberálního společenského řádu*, bulletin Občanského institutu č. 3 březen 1991
- HAYEK, Friedrich August: *Právo, zákonodárství a svoboda. Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie*, Academia, Praha 1998
- HAYEK, Friedrich August: *Proč nejsem konzervativcem*, bulletin Občanského institutu č. 18, Praha únor 1993

- HERZOG, Roman-GERKEN, Lüder: *Evropská unie ohrožuje parlamentní demokracii*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku, březen 2007, s. 1-5
- HEYWOOD, Alexander: *Politické ideologie*, Victoria Publishing, Praha 1994
- HITLER, Adolf: *Monology ve Vůdcově hlavním stanu 1941-1944*, Aurora, Praha 1995
- HLOUŠEK, Vít-KOPEČEK, Lubomír (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*, Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno 2003
- HOBSBAWM, Eric J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000.
- HOLMAN, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, C. H. Beck Praha 1999
- HOLMAN, Robert: *Vývoj ekonomického myšlení*, Liberální institut, Praha 1994
- HOLMAN, Robert: *Osmdesát pět let Jamese Buchanana*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku, říjen 2004, s. 1-3
- HOLMAN, Robert: *Ekonomický pohled na diskriminaci*, in: Sborník textů Centra pro ekonomiku a politiku č. 49/2006 Antidiskriminační zákon pomoci slabším, nebo převrácení práva?, <http://www.euportal.cz/Articles/990-ekonomicky-pohled-na-diskriminaci.aspx> .
- HOLMAN, Robert : *Friedrich August von Hayek*, in: Sborník Centra pro ekonomiku a politiku č. 1 *Ekonomika, právo a politika*, Praha 1999, <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=66>
- HROCH, Miroslav: *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999
- HROCH, Miroslav: *Úvodem k čítance textů o nacionalismu*, in: *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*, Sociologické nakladatelství, Praha 2003, s. 9-23
- HUNTINGTON, Samuel: *Kam kráčíš, Ameriko?*, Rybka Publisher, Praha 2005
- CHELČICKÝ, Petr: *Evropské instituce jsou naprosto nedemokratické. Rozhovor s Johnem Laughlandem*, in: *Revue Proglas* 2/2002
- JANÁČKOVÁ, Stanislava: *Svazující integrace. Česká republika ve stále těsnější Evropské unii*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2005.

- JOCH, Roman: *Evropský liberalismus a konzervatismus*, in: Distance 1/2000
- JOCH, Roman: *Levice a pravice. Tři pojednání*, bulletin Občanského institutu č. 56, Praha duben 1996
- JOCH, Roman: *Proč právě Irák?*, Mladá fronta, Praha 2003
- JOCH, Roman: *Americký konzervatismus*, in: ŽEGKLITZ Jaromír (ed.) : *Velké postavy politické filosofie*, Občanský institut, Praha 1996, s. 205-222
- JOCH, Roman: *Deset let liberálně-konzervativní politiky v ČR*, in: FIALA, Petr-MIKŠ, František (eds.): *Česká konzervativní a liberální politika. Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000, s. 139-140
- JOCH, Roman: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě*, Občanský institut, Praha duben 2000
- JOCH, Roman: *Konzervatismus pro 21. století*, in: Obzory. Časopis pro křesťanské myšlení a konzervativní politiku únor 2005. Sborník z konference Dvě stě let konzervatismu v českých zemích 11. února 2004 ve Valdštejnském paláci , s. 81-88
- JOCH, Roman: *Američtí státníci*, bulletin Občanského institutu č. 118, Praha červen 2001
- JOCH, Roman: *Falšovanie dejín podľa Georgea Clooneyho*, Impulz Revue pre modernú katolícku kultúru č. 3/2006
<http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1062>
- JOCH, Roman: *Roger Scruton: filozof, farmár, gentleman*, in: CEVRO č. 3/2007
- JOCH, Roman: *Neokonzervatívci*, in: Impulz. Revue pre modernú katolícku kultúru č. 3 / 2006.
- JOCH, Roman: *1. mezinárodní konzervativní kongres Washington, D.C., 27.-28.9.1997*, bulletin Občanského institutu č. 77, Praha leden 1998
- JOCH, Roman: *Konzervatismus Franka Meyera*, in Distance č. 0 1997
- JOCH, Roman: *Roger Scruton: filozof, farmár, gentleman*, in: CEVRO č. 3/2007
- JOCH, Roman: *Roger Scruton: Po demokracii přijde v Evropě říše byrokratů a multikulturalismu. Rozhovor s Rogerem Scrutonem*, in: Revue Prostor č. 53
- JOCH, Roman: *Americká výnimočnost*, bulletin Občanského institutu č. 6, Praha říjen 1991
- JOCH, Roman: *Alexis de Tocqueville-génius demokratického věku*, in: Revue Politika č. 8-9 / 2003, <http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=805>

- JOCH, Roman: *Jeane Kirkpatricková, RIP*,
<http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=1005>
- JOCH, Roman – ŽEGLITZ, Jaromír (eds.) : *Přednášky z politické filosofie*,
Občanský institut Praha 2001
- JOHNSTON, J. F. Jr.: *C. E. M. Joad, Richard Weaver a úpadek západní civilizace*, bulletin Občanského institutu č. 156, Praha srpen 2004
- JUDD, Denis: *Impérium. Britská imperiální zkušenost od roku 1756 do současnosti*, BB Art Praha, 1999

- KAGAN, Robert: *Labyrint síly a ráj slabosti. Amerika, Evropa a nový řád světa*,
Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003
- KIRK, Russel: *Konzervativní smýšlení*, Občanský institut, Praha 2000
- KIRK, Russel – BUCHANAN, Pat: *Ne exportu demokracie*, bulletin
Občanského institutu č. 138, Praha únor 2003
- KIRK, Russel: *Civilizace bez náboženství?*, bulletin Občanského institutu č. 82,
duben 1999
- KIRK, Russel: *Strážlivý pohled na libertariány*, bulletin Občanského institutu č.
133, září 2002
- KISSINGER, Henry: *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*,
Prostor Praha, 1999
- KISSINGER, Henry: *Potřebuje Amerika zahraniční politiku? Cesta k diplomacii
pro 21. století*: BB Art, Praha 2002
- KLAUS, Václav: *Ekonomická doktrína: monetarismus*, in: KLAUS, Václav:
Ekonomická věda a ekonomická reforma, Gennex & Topa Agency, Praha 1991, s.
53-59.
- KLAUS, Václav: *James M. Buchanan. Nositel Nobelovy ceny za rok 1986*, in:
KLAUS, Václav: Ekonomická věda a ekonomická reforma, Gennex & Topa
Agency, Praha 1991, s. 41-47
- KLAUS, Václav: *Co je to evropeismus?*, Centrum pro ekonomiku a politiku,
Praha 2006
- KLAUS, Václav: *100 let od narození Friedricha Augusta von Hayeka*, in:
Sborník Centra pro ekonomiku a politiku č. 1 *Ekonomika, právo a politika*,
<http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=65>

- KLAUS, Václav: *Neokonzervativní manifest Irvinga Kristola*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku říjen 2003, s. 8
- KLAUS, Václav: *Evropa Václava Klause*, Knižní klub, Praha 2004
- KLAUS, Václav: *Intelektuálové a socialismus*, přednáška na zasedání Mont Pelerinské společnosti, Reykjavik, Island, 22. srpna 2005, překlad z angličtiny, Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku, září 2005
<http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=425>
- *Konzervatismus Russela Kirka a Michaela Oaekeshotta*, bulletin Občanského institutu č. 146, Praha říjen 2003
- KOVÁŘ, Martin: *Benjamin Disraeli*, in: Historický obzor č. 3-4 1991, s. 45-51
- KREJČÍ, Oskar: *Mezinárodní politika*, Ekopress, Praha 2001
- KREJČÍ, Oskar: *Český národní zájem a geopolitika*, Universe, Praha 1993
- KRIEGER, Joel (ed.): *Oxfordský slovník světové politiky*, Ottovo nakladatelství Praha 2000
- KRISTOL, Irving-PODHORETZ, Norman: *Chvála neokonzervatismu*, Bulletin Občanského institutu č. 60, Praha, srpen 1996
- KUTNAR, František: *Obrozené vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozené*, Karolinum, Praha 2003
- LAUGHLAND, John: *Znečištěný pramen. Nedemokratické počátky evropské ideje*, Prostor Praha 2001
- LIPSET, Martin Seymour: *Dvousečná zbraň. Rub a líc americké výjimečnosti*, Prostor Praha 2003
- LUŇÁK, Petr: *Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce*, Libri Praha, 1997
- MACH, Petr: *Úskalí evropské integrace*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2003
- MAIER, Hans: *Politická náboženství-totalitární režimy a křesťanství*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1999

- MAUROIS, André: *Život Benjamina Disraeliho*, Nakladatel F. Topič, Praha 1903
- MCGREAL, Ian P. (ed.): *Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů*, Prostor, Praha 1999
- MEYER, Frank S.-JOCH, Roman: *Vzpouora proti revoluci dvacátého století*, Academia, Praha 2003
- MEYER, Frank S.: *Co je to konzervatismus?*, Z anglického originálu Frank S. Meyer: *Conservatism*. (In: *Left, Right and Center: Essays on Liberalism and Conservatism in the United States*, ed. Robert A. Goldwin, Chicago: Rand McNally, For the Public Affairs Conference Center, Kenyon College, Gambier, Ohio, 1967) preložil Roman Joch,
<http://www.konzervativizmus.sk/article.php?meyer>
- MEYER, Frank S.: *Konzervatismus, svoboda a západní civilizace*, Bulletin Občanského institutu č. 95, Praha červenec 1999
- MILLER, David (ed.): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Barrister & Principal, Brno 2000
- MORGAN, Kenneth: *Dějiny Británie*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999
- MURAVCHIK, Joshua: *Nebe na zemi. Vzestup a pád socialismu*, BB Art Praha 2003
- MURRAY, Charles: *Příliš mnoho dobra. Americká sociální politika 1950-1980*, Sociologické nakladatelství a Občanský institut Praha 1998
- NEČAS, Petr: *Hledání kořenů. Pouze deset let konzervativně-liberální politiky?* in: FIALA, Petr-MIKŠ František (eds.): *Česká konzervativní a liberální politika. Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000, s. 148-164
- NISBET, Robert: *Konzervatismus: Sen a realita*, Občanský institut, Praha 1993
- NOLTE, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, Argo, Praha 1998
- NOOMANOVÁ, Peggy: *Když kraloval charakter. Životní příběh Ronalda Reagana*, Ideál, Praha 2004
- OPATRŇÝ, Josef: *Válka Severu proti Jihu*, Mladá fronta, Praha 1986

- O'SULLIVAN, John: *Prokletí euronacionalismu*, bulletin Občanského institutu č. 121, Praha září 2001
- O'SULLIVAN, John: *Obhajoba nacionalismu*, in: Revue Politika 1/2006, s. 30-34.
- O'SULLIVAN, John: *Nové pokrokářství a obrana národa*, in: Revue Prostor 53 a na <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=781>
- O'SULLIVAN, John: *Kterak nepřístupovat k imigraci*, bulletin Občanského institutu č. 143, Praha červenec 2003
- O'SULLIVAN, John: *Na konci svých sil: americký liberalismus v 90. letech*, bulletin Občanského institutu č. 15, Praha listopad 1992
- O'SULLIVAN, John: *Probuzený lev. Proč Anglie nesmí spát*, bulletin Občanského institutu č. 176, Praha duben 2006
- O SULLIVAN, Noël: *Fašismus*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1995

- PEČÍNKOVÁ, Ivana (ed.): *Euro versus koruna. Rizika a přínosy jednotné evropské měny pro ČR*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007
- PETŘÍK, Lukáš: *Může EU fungovat jako federativní stát?*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku leden 2007, s. 4-5
- PETŘÍK, Lukáš: *Evropský mezičas: provokativní otázky o budoucnosti Evropy. Nad novou knihou Petra Fialy*, in: Revue Politika leden 2007, s. 38-40
- PETŘÍK, Lukáš: *Existuje národní zájem?*, in: Newsletter Centra pro ekonomiku a politiku srpen-září 2006, s. 1-3
- PETŘÍK, Lukáš: *Dekonstrukce oficiálních mýtů evropské integrace*, in: Revue Politika prosinec 2006, s. 30-32
- PETŘÍK, Lukáš: *Nedůvěra v EU je spojena s demokratickým deficitem*, in: 51 pro č.2/ 2006, <http://www.euportal.cz/Articles/642-neduvera-v-eu-je-spojena-s-demokratickym-deficitem.aspx>
- PETŘÍK, Lukáš: *Nástup thatcherismu v Británii*, in: v 51 pro č. 6/2006, <http://www.euportal.cz/Articles/792-nastup-thatcherismu-v-britanii.aspx>
- PETŘÍK, Lukáš: *Recenze knihy 'Politická náboženství'*, in Agora prosinec 2004, s. 1-7
- PONTING, Clive: *Churchill*, BB Art, Praha 1997
- PREISNER, Rio: *Americana. Zpráva o velmoci (I.)*, Atlantis, Brno 1992

- PURVIS, Thomas L.: *Encyklopedie dějin USA*, Ivo Železný, Praha 2004
- RAMSDEN, John (ed.): *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*, Prostor, Praha 2006
- ROVNÁ, Lenka A.: *Kdo vládne Británii?*, Sociologické nakladatelství, Praha 2004
- ROVNÁ, Lenka: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Nakladatelství Evropského kulturního klubu, Praha 1991
- *Rozhovor s ředitelem Občanského institutu Romanem Jochem*, in: *Pravý úhel* duben 2007, s. 4
- *Rozhovor s proděkanem Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity*, in: *Pravý úhel* duben 2007, s. 4
- RÝC, David: *Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie*, rigorózní práce Institut mezinárodních studií FSV UK, Praha září 2000, vedoucí práce Lenka Rovná
- RYN Clara, G.: *Ideologie amerického impéria*, Bulletin Občanského institutu č. 174, Praha únor 2006
- ŘEZNÍK, Miloš: *Formování moderního národa . Evropské 'dlouhé'19. století*, Triton, Praha 2003
- ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Velká Británie*, , in: *Komparace politických systémů I.*, Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha 1999, s. 111-163.
- SCRUTON, Roger (ed.): *Konzervativní myslitelé (D. Hume, E. Burke, J. de Maistre, L. de Bonald, G. W. F. Hegel, kardinál Newman, F. H. Bradley, F. A. Hayek, E. Voegelin, M. Oakeshott, R. Kirk)*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1994
- SCRUTON, Roger: *Smysl konzervatismu*, Torst, Praha 1993
- SCRUTON, Roger: *Průvodce inteligentního člověka po moderní kultuře*, Academia, Praha 2002
- SCRUTON, Roger: *Multikulturalismus, imigrace a nutnost bránit národní stát*, bulletin Občanského institutu č. 181, Praha září 2006 , na internetu např. na <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1319>

- SCRUTON, Roger: *Nebezpečí internacionalismu*, bulletin Občanského institutu č. 183, Praha listopad 2006
- SCRUTON Roger: *Čemu věřím a proč*, in: Revue Politika 6-7/2004, na internetu <http://www.cdk.cz/rp/clanky/206/cemu-verim-a-proc/?PHPSESSID=426195cbbd61ef019e38a842fdb63d4>
- SCRUTON, Roger: *Slovník politického myšlení*, Atlantis, Brno 1999
- SKŘIPSKÝ, Marek: *Jaká byla jižanská konfederace-Dixie?*, in: Agora únor 2007
- SKŘIPSKÝ, Marek: *Patrick J. Buchanan a konzervativní patriotismus v USA*, <http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=553>
- SUCHÝ, Petr: *Reagan a Říše zla. Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004
- SUCHÝ, Petr: *Ronald Reagan: venit, vidit, vicit*, in: Revue Politika 6-7/2004, <http://www.cdk.cz/rp/clanky/203/ronald-reagan-venit-vidit-vicit/?PHPSESSID=426195cbbd61ef019e38a842fdb63d4>
- SUCHÝ, Petr: *Reaganova administrativa a Sovětský svaz. Pozice středoevropských a východoevropských komunistických států v zahraničněpolitické koncepci Reaganovy administrativy*, in: Revue Proglas 5-6/2001
- SVÁTEK, František: *Koncept totalitarismu a historikova skepse. Poznámky o politické a historiografické diskusi*, in: Stránkami soudobých dějin . Sborník pětadesátinám historika Karla Kaplana , Ústav soudobých dějin AV ČR, Praha 1993, s. 29-60
- SWOBODA, Grzegorz: *Gettysburg 1863*, Nakladatelství Svojtka & Co., Praha 2000
- ŠEDIVÝ, Jiří: *Střet identit? USA a Evropa po 11. září*, in: Mezinárodní vztahy 4/2002, s. 5-25.
- ŠÍMA, Josef: *Sjednocování Evropy. O hledání evropské identity a zneužití myšlenky Evropy bez hranic*, Liberální institut, http://www.libinst.cz/etexts/sima_evropa.pdf
- ŠÍMA Josef: *Bojovník až do konce života (Milton Friedman)*, in: Euro 27.11. 2006, <http://www.libinst.cz/clanky.php?id=696&highlight=Friedman>

- TALMON, Jacob L.: *O původu totalitní demokracie. Politická teorie za Francouzské revoluce a po ní*, Sociologické nakladatelství, Praha 1998
- TINDALL, George B. – Shi, David E.: *Dějiny USA*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994
- TOMSKÝ, Alexander: *Chceme opravdu nedemokratickou a imperiální Evropu?*, <http://www.euportal.cz/Articles/1035-chceme-opravdu-nedemokratickou-a-imperialni-evropu-.aspx> .
- ULČ, Ota: *Příručka pro zájemce o americký svět*, Rozmluvy, Praha 1992.
- ULČ, Ota: *Afirmative action čili pozitivní diskriminace*, <http://www.euportal.cz/Articles/1288-affirmative-action-cili-pozitivni-diskriminace.aspx>
- ULČ, Ota: *Konzervativci, nekonzervativci, Pat Buchanan a kádrování George W. Bushe*, <http://www.euportal.cz/Articles/973-konzervativci-nekonzervativci-pat-buchanan-a-kadrovani-george-w-bushe.aspx>
- VALENTA, Jiří: *Národní zájmy, demokratické principy a postkomunistické Československo*, in: VALENTA, J. a kol.: *Máme národní zájmy?*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1992, s. 12-24.
- VIAL, Gonzalo: *Pinochet. Portrét diktátora*, Prostor, Praha 2007
- VILÍMEK, Petr: *Ideové proměny zahraniční politiky USA. Odkud se vzali američtí nekonzervativci?*, in: *Revue Politika* 9/2005
- WEAVER, Richard: *Pryč od liberalismu*, bulletin Občanského institutu č. 149, Praha leden 2004
- ZAKARIA, Fareed: *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA a ve světě*, Academia Praha 2004
- ZÁSTĚRA, Karel: *Kulturní identita Jihu USA*, ISV nakladatelství, Praha 2001
- ZIMÁK Alexandr: *Jihoafriická republika*, Libri, Praha 2003
- ŽEGKLITZ, Jaromír (ed.) : *Velké postavy politické filosofie*, Občanský institut, Praha 1996

